Coll: Rom Soc Jes: Cat Inscr.

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI,

EPISCOPI KISAMI, SEDIS Apoſtolicæ Bibliothecarij,

Enarrationes In Librum Iob.

CVM PRIVILEGIO Illuſtriſsimi Senatus Venetiarum, per annos XX.

VERITAS

EGO SVM VIA

ET VITA.

VITTORIO EMANUELE BIB. ROMA

VENETIIS,
Apud Cominum de Tridino Montisferrati.
MDLXVII.

6.40.D.39

BEATISSIMO PATRI AC SVMMO CHRISTIANAE Religionis Principi PIO V.

F. TRANQVILLVS ZVPPONIVS Venetus, Can. Reg. Sancti Saluatoris humiliter.

S. P. D.

QVAM *præſtanti ingenio,quamq; perfecta eruditione fuerit Auguſtinus Steuchus Eugubinus, Doctor meus, declarant multa eius volumina,omni ſcientiarũ genere,plurimarumq; linguarum cognitione referta(nam is Latinam,Græcam,Hebraicam,Caldæam,& Arabicam apprime callebat)quæ ipſe partim, cum eſſet noſtræ Congregationis Canonicus,partim vero Epiſcopus Kiſami factus,edidit, & peruulgauit, vt ſuperuacaneum ſit,quicquam de hac re dicere. Vtinam aliquanto ſerius, ab*

hominibus demigraſſet, maiora profectò in dies dediſſet. Eius in librum IOB EXPLANATIONES, quas ipſe morte præuentus, in apertum referre non potuit, adhuc apud me ſunt, quas ego SANCTISSIME PATER, in lucem proferre ideo conſtitui, quod videbam, ſtudioſos Sacrarum litterarum vtilitatis plurimùm inde percepturos. Non enim, ad difficilem orationis elegantiſsimæ cõtextum, rectè intelligendum ſolum, ſed ad vitam etiam, benè ac fœliciter degendam, faciunt. Porrò autem, cum auctor ipſe, cætera ferè omnia ſua ſcripta, ſummis Pontificibus dicauerit, non cenſui, ab eius more, et inſtituto recedendũ. Itaq; hos religioſiſsimi, & doctiſsimi viri labores, tibi ſummo Religionis Antiſliti, ac Chriſtianorum omnium patri Clementiſsimo cõſacro: neq; enim alius, in terris eſt, cui magis rerum ſacrarum tutela debeatur. Ipſe enim conſilio, ſapientia, & pietate Rempub. Chriſtianã, fidei tuæ diuinitus commiſſam, his difficillimis temporibus, ita regis, et moderaris, vt actiones tuas Sanctiſsimas, aduerſarij etiã Sanctæ Matris Eccleſiæ, inuiti, & coacti probent. In tantoquè & honoris, et dignitatis gradu conſtitutus,

humilis,

humilis, ea tantummodo quæris, quæ IESV. CHRISTI DEI æterni ſunt. Accipe igitur Sanctiſsime Pater, ſimul, cum hoc præclaro opere, voluntatem, in te meam perpetuam, cõſtantem, ac fidelem; qui antea cũ Cardinalem ageres, noſtrumq; ordinem, in fidem, & quaſi clientelam tuam ſuſcepiſſes (qua quidem fœlicitate vtinam diutius perfrui, nobis licuiſſet) te dilexi, atq; obſeruaui; nunc vero Summum Pontificem, & colo, & veneror. Ita enim confido fore, vt inuidi, & obtrectatores, qui nunquã egregiis, & præclaris aliorum conatibus defuere, ne os quidem, in has doctiſsimas lucubrationes audeant aperire.

F. MARCVS MARINVS
Brixianus, Diui Saluatoris Can.Reg.

AD LECTORES.

שלום

אמר אח מרקו מארינו מבריסא המשיחיי · אשר ישו אלהי תקותי ומבטחי׃

קול רעיוני אומר קרא · ולבי משיב
לפני ירא · רעיון נערותי זחל
ומתפרד · ולב ילדותי ירא וחרד ·
אשר לא נסיתי · כי נער הייתי ·
ואף אם זקנתי · לא האמנתי ·
כי כל הדברים יגעים לא יוכל איש
לדבר · אם הלשון תוכן אמרית
תסדר · אם מלצו עני חכמתי פים ·
ויריקו אלף פעמים שנים · גם אחרד פן ימצאוני אויבי אחרי ויורוני שומרי
החומות · על כל דברי חכמות · ואירא פן ירדפוני בדברי מהתלותם · וישינוני
כלי ריק בפרוץ שפתם · אך קמתי כגבור ישיש ארח לרוץ · יהי מה ארוץ ·
כי עתת השיאוני רעיוני · והניאוני לבי ועיני · ויואל לבי לגמור · את
אשר החלותי לאמר · אשר לא החלותי לדבר · למען התגבר · ואני
אמרתי יאמינו לי · ושמוע ישמעו לי · אפתחה פי ואשא לסרחוק את משלי ·
בלשון רכה ובשפה נכונה · לברר האמת וללבן את האמונה · סבותי ליאש
את לבי מן הכסילים · עיני ולבי למשכילים · ואתנפל לפניהם · ובפו
פי אתחנן אליהם · למען יהיו כנחש · אשר אין להם לחש · בכחם
יעזרוני · בשמעם משגה יורוני · בראותם תועה יאלפוני ואל יאשימוני · ואם
בין העמרים אלקט ולא יכלימוני · אך שול ישולו לי מצבתי צחותם · ולא
יכינו לי מארב בלבותם · רוכבי אתונות צחרות · איך ילכו ארחות עקלקלות ·
כי היודע ועד יודע אשר לא החלותי להגדיל את שמי · ולא להתפאר בעמי ·
אך להיות לאות ולמופת בעמנו · לחזק בידינו עבודת מלאכתנו · אולי נכנה
ממנת · ואיש נכרי לא ירישנה · כי משוש כל הארץ זאת המלאכה ·
עשויה כהלכה · ראו את רב טוב הספר ויופיו · ומבחר הנייר ודיו · וכל
צורת האותיות · בצדקת וביושר הולכות · אין בו שמץ ודופי · כלו תכלית
היופי · פירוש על איוב יקרא לספר זה · עינו מישרים תחזה · ער אדון
הנעלה אגוסטינו סגוביו עשתי · נימסמה לנצח הודו ומעלתו · אין כל כאומת
נסתר מעין חמתו · צופת לם שיחיים אלהים נתן אותו · עינו באיוב תצפינת ·
וגל

וגל שרשיו יסובכו תראינה · וירא כי רבו הפתרונים · יבואו כנגע בעד
החלונים · העז פחם בפהתלות · לא דרכו נתיבי מסילות · וילכו אחרי
ההבל ויהבלו · ובאיוב יבערו וגם כסלו · הם בדו מלבם פירושים להגדיל
ספר · זכרונם היו משלי אפר · כי האריכו לחבר · והגדילו לדבר · בדברים
ריקות · וצנומות דקות · הלשונות שונות ומשתנות · חסרון לא יוכל
להמנות · המסיתים חושבים תועה בקרבם · לכתוב בשם איוב אשר חשבו
בלבם · דברים לא נכתבו בו · ולא עלו על לבו · אין קצת מחשבתם נוגעת ·
נבער כל אדם מדעת · כי שקר נסכו ולא רוח בם · עוות הבלם בקרבם :
ויפערו פיהם לבלי חק · הביאו עצות לעג מרחוק · מרחיבי פה ומאריכי
לשון · ואשר את אחרונים לא יקנה ראשון · וישענו בעדיהם לחזק את בדק
כסלותם · ויד העדים היה בם בראשונה להסיתם · חכמים המה להרע ·
זה יוסיף וזה יגרע · זה ילעיג באשר יבחרו · וזה יביט אל אשר רקרו · על
כתבי שקר נכתבו · ובחקקי שוא נחצבו · אחרונים מוסיפים על חטאתם
פשע · ומביאים על מעוותם רשע · לא שבו מדרכם הרעה · כי מסיתיהם
כתבו אליהם תועה · ואולם לא נפלאתי אם אין נכון בעיניהם · כי אין נקי
ואין ישר לפניהם · אין יושר בדבריהם · ואין נכונה בפיהם · יכינו מארב
בקרבם · לא אמון בם · מרחיקים אמת ומקריבים את השקר · שמים יום
לחשך ואפלה לאור בקר · טומנים פתים ומצודות מאמר · שמים מר למתוק
ומתוק למר · ידום כל חכם לב להם · יחריש כחרב פיהם · ויקם הצופה
על רגלים · לעמוד בפתח עינים · והיה לנו לעינים · לראות באיוב מה אלה
הוגים · וירא כי ירד פלאים · וישם לבו לתקן מעוותו · ולא תלין אתו
משוגתו · אבן הוא יגלה לעיניכם · ויפרש לפניכם · מהפכת הפסוקים אשר
הפכו · ומערכות ההבל אשר באיוב ערכו · במחקר האמת יחקרם · אולי
יוכל נכה בם ויגרשם · הכרת דבריהם ענתה בם · ישכבו בבושתם :
נאלה אשר דבריו יכחישו · עליו איך יחרישו · כי קנאתם כאש
בוערת · ושפתם תהפוכות מספרת · לכן השבעתי אתכם יודעי שכל ומביני
מדע · אחרי פארנו נקרע צביינו נגדע · אל תהיו נא כמלקטים שבלים ·
לרעתו מבקשים · כי מה יענה מעונה לקראת מענה · ואיך יפנה המוכר אל
הקונה · ומה נזכה בשופטנו · ואתם שרינו ושופטינו · אך נשמרה מחסום
לפינו ולשוננו · למה נמות בעינינו · ואמנם נשבעתי לכם בחי העולם ·
על אשר תואו בו ועל כל הנעלם · אשר לא תחפשו אחריו בנרות מחשבותיכם ·
ולא תדקדקו אחריו בדקדוקי לבותיכם · למה תתנקשו בנפשו להמיתו · על
דעתיכם כי אם היה עד חיי חיותו · ולפני לחסו לא תבוא אנחתו · אז שפרה
עליו מאד זאת נחלתו · ולולי חסד אדוני טראנקוילו יצו׳ אשר נפשו לסורת
הערה · היו היה לנו למטרה · ויוציאו לאור בראותו אחריו אמרי שפר · גם
לנו גם לכם לא היה היום ספר · ועתה הנה מה טוב תתנו אותו לכם · רק כל
מחסורו

מחסורו עליכם : כי גם לי יש באיוב רב מטמונים · אף כי צערתי בצעירתי·
זאת והייתי מקטנים : אכלו מתוק אשר בו והניחו למר · ואדעה מה
אשיב שולחי דבר · הכי הוא אדוני טראנקוילו נפשו ישים בכפינו · לכן
ללשוננו נגביר אתנו שפתינו · ונקחת דברים ולפניו נבוא · על
ערבים כנור ונבל נלין ונזמר בו · נכתבה שמו כעט ברזל ועופרת · נחפוץ
לטען ענותו ונגדיל תחלה ותפארת · ואם הרעותם לבלתי חסול
אל חץ למען המיתנו · דעו אפוא כי ענתה מחר בנו צדקתנו·
כי לחשיג רצון וחסד מאתכם ולא קנאה ושנאה עשינו·
איש לדרכו פנינו : לחיות העדות מסורה לזריזים·
ולהעלימה מן אנשים רקים ופוחזים·
ואנחנו כל ימי חיינו נהיה נקיים·
ונלך לפני ישו משיחנו
בארצות החיים·
אמן

Quoniam autem mentio facta eſt de operibus iſtius Doctiſsimi, & eruditiſsimi viri, non abſurdum eſſe duximus, ponere hic ea, quæ edita ſunt vſq; in præſentem diem. videlicet.

Annotationes in pentateuchum. liber j.
Aduerſus Lutherum. liber j.
De falſa donatione Conſtantini, aduerſus Laurentiam Vallam. liber j.
De nauigatione Tiberis. liber j.
De nomine Ciuitatis ſuæ. liber j.
Coſmopœia. liber j.
An vulgata Editio, ſit Hier. diſputatio.
De perenni Philoſophia. libri x.
In Pſalmos xlviij. liber j.
Enarrat. in Iob, lib. j. quæ præ manibus habentur.
Fecit & de vltimo Iudicio, verſibus elegantiſs. heroicis.
Et multa alia quæ deſiderantur.

AVGVSTINI STEVCHI IGVINI EPISCOPI KISAMI, SEDIS APOSTOLICAE Bibliothecarij,

In librum Iob.

PRAEFATIO.

SCRIPTVRVS interpretationes in librũ Iob, illud potiſsimum præ oculis habui, vt quoniam is omnium librorum difficillimus apud Hebræos habetur; breuiter quid in Hebraica veritate eſſet, oſtenderem, collatis more noſtro, Hebræis & Græcis, ac Latinis inter ſe diligenter interpretibus, & veriſsimis quibuſque ſelectis, claris autem, ac facilibus dimiſsis. Eſt autem apud Hebræos is liber obſcurus, quod inſtar poematis ſit contextus, verbis, & locutionibus ab vſitato loquendi modo diſcrepans. Syras etiam quaſdam voces peregrinumq́ue ſermonem, vt Hebræi fatentur intermiſcens. Agitur hoc libro de diuina prouidentia, humanarumq; rerum adminiſtratione,

quæ ſępe apud mortales dubia, deſiderata, aut abeſſe credita, elucet nonnunquàm; & quæ patienter iniurias miſeris illatas, aut humanas quærimonias diſsimulaſſet, manifeſta poſt, præſentiæ ſuæ præbet indicia. Quæ quidem tunc clare propoſita fuit, cum virum integrum, ac innocentem, omnibus cladibus affligi, ſciens & prudens voluit. Sed ruinarum initia ignota cæteris, & inuiſibilia mortalibus, oſtenſa ſunt hoc libro; vt hoc exemplo, cęteri admonerentur, quicquid accidat incommodi, id fieri tali quodam ordine, qui nunc eſt deſcriptus. Habent enim aliorum mortalium clades, obſcuriores cauſas, quas ex iſto libro licebit cognoſcere. Si enim iuſtus vexaris, Satanas expetiuit te, vt probareris. Si ſceleratus, & iniuſtus, luis meritas pœnas. Si malus euehitur, ſi ad altos honores ſubleuatur, ne turberis; ſtat ſua cuique dies. Nec iuſtitiæ diuinæ eſt, niſi tollerantem, conniuentemq; eſſe; reiicere in longum, & procraſtinare vindictam. Tum tanto grauius, quanto ſerius puniuntur. Si iuſtus & immeritus vexaris, fit tibi tolleratio terreſtrium malorum occaſio cœleſtiũ bonorum. Ac dubitatio quidem, an iſte liber editus ſit ab ipſo Iob, an fuerit vnquàm Iob, qui hæc ſit perpeſſus, apud Hebræos, Græcos, ac Latinos circumfertur. Probatur omnibus pręcipue grauioris auctoritatis, fuiſſe virum huiuſmodi quendam, quod ad alias rationes, etiam apud Ezekielem ſit perſpicuum teſtimonium, qui nominet tres iuſtos, Noe, Iob, & Daniel.

niel. Quod ſi eum velis alterum fuiſſe Iob etiam, vt ait Auen Eſdra, alterum dicere Danielem, & Noe, cogeris. Noſtri quoque, ideſt Olympiodorus apud Græcos, profert teſtimonium diui Apoſtoli dicentis ὑπομονὴν ἰὼβ ἠκούσατε. Audiſtis patientiam Iob. In libro quoq; Tobiæ, eſt exemplum de patientia Iob, comparaturq́; cum ipſius Tobiæ. Ille quoq; Arabs Auerois in moralibus Ariſtotelis, differens de animi magnitudine, & aduerſæ fortunæ ſuſtinentia, Iob in exēplum adducit, eum beatum appellans. Tum omnis deſcriptio, patriæ, fortunarum, domus, propinquorum, amicorum, id abunde teſtatur, quæ in fabulis, fictiſq́ue argumentis non ita adhiberentur. Fuerunt autem, qui etſi Iob fuiſſe aſſeuerarent, at negarent tamen eum libri autorem. Aliјq́; vt ait Olympiodorus quendam Hebræum eruditum, propriæ eruditionis oſtentationem facientem, qui cum olim hanc rem accidiſſe audiſſet, eam poemate deſcripſerit. Alij amicos ipſius Iob, præſertim cum ipſe dixerit, Quis det vt ſcribantur verba mea? Facileq́; eos potuiſſe cuncta, quæ diſſeruiſſent complecti, referentes quicquid acerbius viderentur dixiſſe Iob. Alij Moſen, quod & Origenes, & antiquiores Hebręi fatentur, ſcripſiſſe librum, & poſteritati, ſicut & quinque libros tradidiſſe. Id eo tempore ab eo fieri potuiſſe, cum exul ab Aegypto in terris Arabum cum ſacerdote Madian, ideſt gentis Arabiæ, vnde genus ducit Iob, quadraginta annos eſt verſatus. Nam Hebręorum, & Græ-

corum antiqua monimenta aperte teſtantur, Moſen in regiam à filia Pharaonis introductum, omnibus diſciplinis, ac literis imbutum fuiſſe. Hęcque ſententia, quoniam & veriſimilior eſt, & pluribus probatur, & ex antiqua ſucceſsione traditur Hebręis, tum quicquid aliud diceretur, eſſet incertius, videtur maxime probanda. Atq; hi qui apud Gręcos in Moſen, librum retulerunt, potiſsimum ἐκ τοῦ χαρακτῆρος moti ſunt, quod in eo mira, & altiora quædam referantur: Ob id Hebræis librum mirabile appellantibus. Qui autem dubij extiterunt, vt ne hiſtoria fuerit vera, eo vel maxime ſunt compulſi, quod in extremis capitibus, Deus iactare potẽtiam ſuam apud homũculum immodice videatur. Tum narrationis ordo, quo datur cuiq; è quatuor ſuus dicendi locus, ſuſpicionem, ne ab aliquo diſpoſitus liber, non caſu res cecidiſſe videatur, exhibuit. Sunt quædam alia de quibus omnibus dicendum eſt; de ordine, neminem debere ſimulatum quid ſuſpicari, cum id naturaliter potius, non caſu eueniſſe, ſit indicium. Nam magno aliquo Philoſopho, piiſsimoq; viro in calamitatem incidẽte, euerſa familia, bonis omnibus corporis, & fortunę multato; neceſſario, & ipſi admirationem, & cęteris ſtuporem, quibus cum viuere & philoſophari conſueuiſſet, res afferret: vt cum inopinato, cum pręter certum prouidentiæ ordinem, tempeſtas acciderit, neceſſaria cadat ſuper ea dubitatio, multusq; & eius qui præter ſpem meritaq; ſit perpeſſus, & corũ, quos

anteactæ vitæ comites ſemper & ſodales, de his & id genus rebus philoſophatos habuiſſet, ſermo crebreſceret. Venientes autem familiares Iob, neceſſario quiſque ſuper re vehementer prodigioſa, ſuam dixit ſententiam. Et neceſſario vbique reſpondit Iob: Fieri enim ſecus non poteſt, cum ea præcipue inter philoſophos, & theologos verſentur. Quod autem Deũ iactare ſuam potentiam aſſeuerant, ſi quis alios ſcriptores ſacros adeat, vbiq; videbit, ex perſona diuina, ſpiritu ſancto tonante, indicia prædicari potentiæ diuinæ. Totus fermè Eſaias tali ſermone cõtexitur, inuitans homines ad contemplationem Cœli & terræ, rerumq; terreſtrium, & cœleſtium, vt tollant oculos in cœlum, aſpiciant ordines ſyderum, ac motus, lucem, perpetuitatem, terram è nihilo creatam. Eadẽ eſt apud Iob philoſophia. Exaggeratior quidem, & particularia queque, prodigioſasque rerum naturas magis proſequens. Eo argumenti genere, etiam ſcriptores profani, in demonſtranda diuina prouidentia ſunt vſi, cum naturas etiam cãcrorum, Echeneidum, pinnarum, poſt cœli & terræ naturas commemoratas attulerunt, omnia miracula eſſe, omnia ab aliqua mente magna, nobis occulta creari, & regi, his teſtimoniis probantes. Sic cum preſentia diuina indiſquiſitionem apud amicos Iob veniſſet, illis non negata, celitus, & intonantius eſt prædicata, vt omnis error, ac dubitatio abeſſet. Fuit igitur, & perpeſſus eſt ea Iob. Liber autem eſt à Moſe cum in Arabia verſaretur

retur perſcriptus,eo ſermonis genere, quo vſus eſt in ſuis canticis,cum cecinit, Audite cœli, quæ loquor. Et Domine refugium factus eſt nobis. Et in benedictione filiorum Iſrael, vbi ſermo eſt elegãtior quàm hiſtoriarum.Nam in Iob à principio,vſq; ad illum locum,Pereat dies,in qua natus ſum. Simplex eſt hiſtoria;deinceps eſt veluti carmen, ſimilisq; pſalmorum & prophetarum, librorumq; Salomonis oratio. Hieronymo autem ab eo loco,totum,excepta extrema hiſtoria librum,pedibus ſpondeo, & dactylo decurrere ſcribente, intelligendum eſt, non prorſus his pedibus, & eo ſyllabarum numero, ſed quaſi ſimili, cum apud Hebræos minime, vt apud Græcos & Latinos tempora ſyllabarum numerentur, neq; ſimilia carmina habeantur,ſicut non ſunt apud Latinos, Rhythimi Ethruſci. Illud item ſciendum eſt, editionem Latinam libri Iob vulgatam,eſſe diui Hieronymi ex Hebraico; Propterea longe incorruptiorẽ quàm Sep. apud Græcos. Nam, vt in cæteris libris veteris teſtamenti,ſic in Iob duas editiones fecit Hieronymus,unam è Græco, quam emendauit adiutus aliis Græcis interpretationibus;appoſitis aſteriſcis,& obeliſcis;altera recte vertit ipſe ex Hebraico;que noſtra eſt vulgata; eoq; duas in hunc librum eius præfationes inuenies; licet vna tantum,ideſt poſtrema cõueniat. Nam prior ad editionem, qua ſuperioribus ſeculis vteretur Eccleſia ſpectat. Nec poſſum aſſentiri Olympiodoro in eos indignanti,qui Sep.admirabiles

biles illos, vt ait, interpretes, Hebraica non probè percepta habuiſſe, ſed verborum ambiguitate deceptos, alia pro aliis tranſtuliſſe, fateantur; diuinis potius patribus credendum eſſe, qui ab Apoſtolis hunc librum iuxta editionem Sep. accipientes reliquis omnibus editionibus præpoſuerint: cæteros enim interpretes poſt Christi aduentum, qui Chriſtiani nõ eſſent, magis ad ſuum arbitrium, quàm veritatem trãſtuliſſe. Illos autem, qui & ante aduentũ Chriſti floruiſſent, & conſentire inter ſe, ſeparati à Ptolomæo cogniti fuiſſent, quaſi ex vna lingua, nihil ad gratiã, aut odium edidiſſe; ac veluti nuſquam ſuſpectos cõcorditer fuiſſe receptos: quod ſi quando aliorum interpretum editione vtamur, id nos facere perſpicuitatis cauſa, non quod melius iſtos, quàm illos edidiſſe, quod abſit aſſeramus. Ego quidem, vt pro re pauca loquar, optarim maxime, quæ dicit eſſe vera; ſed cũ ſint exempla in contrarium, cum ad rẽ ventũ eſt, eos melius edere potuiſſe, in aliam ſententiã vocamur. In primis liber is, apud eos diſcrepat à fonte, vt nulla ſit, ſi veritatem, & perſpicuitatem ſpectes cũ noſtro, quem ex Hebraico vertit Hieronymus digna collatio. Eſt autem principium narrationis calamitatum Iob, quaſi poeticum, occultumq́; mortalibus, & inuſitatum, ſed diuinis oraculis, quibus nihil abſtruſum, exhibentibus manifeſta, quæ dubia nobis eſſent, clarum. Nam, & gladium Angeli, quo cędebat populum, vidit cum paucis Dauid; & ab oraculo dicitur,

citur, centum octoginta millia Aſsiriorum, ab Angelo cęſa. Pluraq; alia nobis ignota & occulta, prophetis fuere perſpicua ac viſibilia. Arbitrandum quidem Moſen minime ignoraſſe eiuſmodi ſtupendarum calamitatum principium, vt quod in noſtris item literis habetur, diuum Antonium à Satana, volente Deo circumuentum, multisque plagis ferè exanimatum: quod ſolitarie geſtum, ſcriptoribus, tamen omni fide dignis, Athanaſio nempe, aliisq; fuit notum. Talisq; venit in conſpectum Dei Satanas, qualem Alecto dirarum à ſede ſororum, ſeua Iouis coniux exciuit, ſi poetica licet conferre ſacris. De quibus poſt dicendum eſt. Præclarum autem patientiæ propoſitum eſt hic exemplum, eòque admonent Græci eſſe librum nulli non ſexui, ætatiq; vtilem; cum viderint hominem quondam Regia veſte fulgentē, gregibus ſeruorum ſeptum, omnibus fortunæ, corporisq; bonis florentem, nullo ſuo ſcelere, in tot tantasque calamitates, pietate tamen incolumi, cecidiſſe, vt nullus mortalium grauiora ſit perpeſſus, nec fortiorem animū, adeoq; inuictum oſtenderit: Cumq; finem viderit, quicunque hæc leget, glorioſum, neceſſario iudicabit, aut in hac vita, aut alia fore, omnis fortitudinis ac tolerantię, eximia merita, rutilantesque coronas.

INCIPIT
LIBER IOB,

CAPVT PRIMVM.

Vir erat in terra Hus nomine Iob, & erat vir ille ſimplex, & rectus.

VIRVM iuxta Græcos,& Hebræos, eum prænominauit, vt eſſet hiſtoria clarior, vt ſcias de quo hæc dicantur, nullaq; pars ad hiſtoriæ cognitionem prætereatur; Opinionis etiam, & grauitatis eſſe nomen viri, interpretes Hebræi fatentur, Poetæ quoque. Arma virumq; cano. Et Homerus.

ἄνδρα μοὶ ἔννεπε μοῦσα.

Eſtq; ſcriptoris exordium. Virum tibi deſcribo, egregium, inſignem, toto Oriente nobiliſsimum; opibus, familia, florentem. Nec tam proprie Sep. dixerunt ἄνθρωπος τις iuxta Poetam, ego dixiſſem ἀνὴρ. Tũ perſequitur, quę ad hiſtoriam ſunt neceſſaria, patriã, nomen, fortunas. Patria fuit Hus, non ſacris ſolum litteris, ſed etiam profanis nota. Nam Ptolemæus Huſitas ponit in Arabia. Nonnulli Hebræi putarunt eſſe Armenia, ſed cum vicinæ ſint Armenia, & Arabia, non intereſt ab vtroque ſenſu multum. Hus, qui

primus huic regioni dedit nomen,filius fuit Eſau,fra ter autem Aram,à quo Aramea,ſiue Armenia dicta. Sicq; duo fratres vicinas duas regiones tenuerunt. Quod Hus, à quo Huſitæ fuit filius Eſau, is vero filius Iſaac filij Abraham,inde argumentâtur Hebręi, Iob,quoniam fuit de genere Hus, fuiſſe ſtirpe Abrahæ,vt quo tempore creſcebat proles Iſaac in Chananea,eodem proles Eſau in Arabia,propinquiſq; regionibus.Hinc Græci,& Latini iuxta traditiones an tiquas quintum dixerunt Iob ab Abraham; ſuſpicati Iob eſſe, quem catalogus ſtirpis Eſau, vocet Iobab. Inſomnium exiſtimatur ab Auen Eſdra,vt ſi perſpicuum ſit Iob fuiſſe Huſitam, haud protinus certum fuiſſe quintum ab Abraham.Mihi vero non ab re vi dentur illi Hebræi,& noſtri ſuſpicati, Iob eſſe quin tum illum Iobab. Nam cum in eo catalogo omnes principes Huſitarum nominentur, Iob autem toto Oriente inſignem hiſtoria dicat, cuius nulla ſit ibi mentio,certe videtur eſſe ille Iobab. Quin tralatio Sep.Theodotioniſq; in fine libri dicit,eum fuiſſe Io bab;Eumq; non poſt legem,ſed ante floruiſſe,eo vel maxime probat argumento Olympiodorus, quod dicatur fuiſſe μακρόβιος, & ſupra ducentos annos vixiſſe: quod vitæ ſpacium, poſt legem non fuiſſe certum eſt.Quoniam vero de ſtirpe optimi, ac ſapientiſsimi Abraham,eum fuiſſe,conſtat, putant Hebręi factum,vt paternam pietatem,cultumq; erga Deum cęli,retinuerit,totamq; Theologiam è fontibus eius

potarit.

potarit.Sic amici eius ex eodem,& ipſi genere,erant pij. Deumq́; cognoſcentes, & nomina eorum erant nomina maiorum ſuorum,à quibus genus ducerent. Nam primus fuit Eliphas,quo nomine dictus eſt primogenitus Eſau,diciturq́; fuiſſe Themanites,quę & ipſa eſt regio Arabiæ. Siquidem Theman fuit filius Eliphas,qui erat primogenitus Eſau, à quo natus filius,nomen loco dedit.Quamq́; Themanites ſit potius nomen cognationis à patre Theman, ſicut Heraclides ab Hercule.Cæteros quoque ab Abraham genus traxiſſe ab Hebræis demonſtratur. Additum autem nomen Iob,perſpicuum argumentũ fuiſſe, hanc veram hiſtoriam fuiſſe:itemq́; mores eius,quod fuerit ſimplex,pro quo Hebraicè eſt תם tam, duobus ſignificatis, ſimplicis, & perfecti; vt dicat eum fuiſſe, aut ſimplicem, aut perfectum. Perfectum vox deſignat,vt lex domini immaculata Hebraicè תמימה themima,perfecta,abſoluta:eiuſmodi fuiſſe Iob virum integrum,abſolutum,ſincerum,ideo pro eo Sep. dixerunt ἀληθινὸς veridicus, aut verus, quod ſinceritas, & perfectio & integritas ſit ipſa veritas,& verus atq; integer idem.Falſitas autem,veritati aduerſa,vitium contrarium integritati: Veritas quoq; idẽ pollet atq; ens apud Philoſophos: vitiari autem eſt in falſitatẽ delabi.Eſtq́; veritas,non ore ſolum,ſed cogitationibus etiam:Falſos autem,aut fallaces vocamus, à vera vita,moribuſq́; declinantes,quaſi adumbratos, & ſimulatos,pictos homines non veros,vt ait Chryſo-

ſtomus. Deſignare autem nunc hanc vocem perfectum, & abſolutum, apparet ex tralatione Caldaica, pro תָּם tam Hebraico, ponente, שְׁלִם shalim, quod ſine controuerſia, etiam Hebreis ſignat perfectum, ſecutus eſt noſter interpres Aquilam, & Simmachũ, vt ſępe ſolet, quorum prior reddidit ἁπλοῦς. ſimplex, alter ἄμωμος inculpatus. Rectum quoq; eũ dixit, quaſi iuſtum: Eſt enim iuſtitia ęquitas, iniuſtitia iniquitas; Aequus & rectus, idem. Vt in corporibus obliqua, & recta, & à corporeis, viſibilibuſq; nomina rerum nõ ſenſibilium nanciſcimur, ita in animis. Quid autem ſit in moribus, & quid valeat obliquitas licebit ex corporibus noſcere, ſi prauũ naſum, aut oculos obliquos, aſpicias. Ideo Sept. metaphoram reſoluentes, duobus nominibus expreſſerunt quod, Hebraicè eſt יָשָׁר iashar, rectus ἄμεμπτος, δίκαιος, inreprehẽſibilis, iuſtus, ſed ἄμεμπτος. multo rectius redditur Latinè inreprehenſibilis, ſiue inculpatus, quàm quod quidam olim Latini, ſine querela, cum Græca vox nõ actionem, ſed paſsionem deſignet. Tertio dicit eum fuiſſe Dei timentem, quod quam vim habeat, optime docuere Sep. vertentes θεοσεβής pius, cultor, Dei venerator. Quo agnoſcis, Hebręis timere Deum eſſe, colere ſuſpicere, admirari. Is timor non eſt δεισιδαιμονία. ſed animi vigilia, vt rectè cuncta faciat, Deumq; propitiũ nõ ob malefacta, iratũ habeas. Ecce igitur pręclara abſoluti hominis deſcriptio. Nam cũ duas Platone auctore partes habeat iuſtitia, erga Deũ, & erga homines:

mines:

mines: erga Deum, vt reddas ei, quæ debes, pietatem, veneratione͂, colas oı̄bus modis, ſacrificando, templa adeu͂do; multo au͂t magis aı̄o, & puris cogitationibus venera͂do: erga hoı̄es, vt ne noceas, tu͂ ꝓſis pro viribus: vtranq; dat Iob. Propterea vocauit eu͂ perfectu͂. Qui enim erga Deu͂ iuſtitia͂, & erga hoı̄es ſerunt, hic abſolutus eſt, hic vndequaq; perfectus. Præclare ait Chryſoſtomus apud Philoſophos, hoı̄s eſſe deſcriptione͂, quod ſit animal rationale, mortale; ſacrarum au͂t litterару͂ hoı̄em eſſe, qui retineat imagine͂, & ex virtute humanitate͂ indicari, virtute carente͂, hoı̄em no͂ eſſe. Seruare au͂t characteres hoı̄s, & lineamenta. Na͂ homo cu͂ in honore eſſet, co͂paratus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Et, Nolite fieri ſicut equus, & mulus in quibus non eſt intellectus. Theologia igitur teſte, fieri poſſumus, equi, & muli, & ſine intellectu eſſe, e͂t in humanis lineamentis. Et Salomo͂ dicit totu͂ hoı̄em eſſe Deu͂ timere, & ma͂data eius ſeruare. Quod au͂t dixit, Recedens à malo. Eſt ſolita litterarу͂ ſacrarу͂ philoſophia, eu͂ dice͂tiu͂ eſſe verу͂ hoı̄em, qui no͂ ſolu͂ recedat à malo, ſed e͂t faciat bonu͂. Recede à malo, & fac bonu͂. Nec ſatis eſt nemini nocentem ociari, ſtertere. Non hoc contentus eſt Deus; vult te vlterius progredi. Id dicit habuiſſe Iob. Hac deſcriptione colentem Dei fuiſſe Iob probari. Tenuiſſe autem vllam ſcientiam, aut Philoſophum fuiſſe, hic non deſcribi, ſed ex reſponſis eius poſtea intelligi, nonnulli Hebræi proferunt. Neque

vero ſacris litteris multi fit ſcientia rerum occultarum, ſed ſit plurimi pietas, timor domini, quæ vera eſt ſapientia. Eius fuit ſingularis pietas. Item ex reſponſis apparet excellens Theologia. Ob pietatem autem par eſt opes eius acreuiſſe, & Deum ei benedixiſſe, vt Hebræi quoque teſtantur. Deſcribẽs autem familiam, bonaq́; fortunæ vt Philoſophi dicũt, poſt præclara illa animi bona, à quibus corporea proueniunt, ſeptenarium filiorum numerum, & ternarum filiarum proponit. Quod etſi caſu, atque natura fieri potuiſſe cenſeam, Hebreis tamen Abraham, vtrunque hũc numerum ait eſſe celeberrimum, maximiq́; ponderis. Et ſeptem Latini dixiſſe videntur à Græco σεπτός, venerabile. Didymus ſeptem filios figurate, ſeptem gratias deſignari. Sed vt ait Chryſoſtomus, filios commemorauit, propter ſequentia, tum vt doceat non rapacem patrem, propter filios fuiſſe, tum qua educatione eos inſtituerit. Tum in bonis corporis eſt proles. Quodq́ue ait. Fuit poſleſsio; Eodem nomine. Hebræi poſſeſsionem, atque armentum dicunt מִקְנֶה mikne, quod antiquorum poſſeſsio eſſet in armentis. Ideo pro poſſeſsione, Sep. poſuerunt κτῆνος armentum, pecus vtrumque quadrat. Numeratq́; alia bona fortunæ, ordinate; prius bona animi, heroicáſq́; virtutes, tum hæc minora, in quibus primum habet locum proles, poſt diuitiæ. Et Olympiodorus pulchrè monet hanc Theologiam ponere, vt intelligas, non obſtitiſſe diuitias, quo minus

nus

nus iuſtus eſſet,nam copia ſæpe parit ſatietatem,vnde violentia. Sapienterq́; Philo Iudæus τῆς κόρου ὕβρις ἔγγονον γνήσιον. Legitimam prolem ſatietatis eſſe violentiam, faciliusq́; eſt in paupertate, quàm diuitiis ſeruare iuſtitiam.Sciendum etiam Iob Arabem,Arabicas diuitias poſſediſſe, nempè greges camelorum, ouium,aſinorum. Vitam enim illi agitant paſtoralem ſub pellibus: vnde a tentoriis Scenitæ dicti.Fortaſſe verum eſt,quod Caldæus interpres ſeptem millia ouium, ad ſeptem filios refert, vnicuique mille oues attribuens: Tria vero millia camelorum ad tres filias:dans cuique mille camellos, quinquaginta autem paria boum,ipſi patri;quingentas aſinas vxori; famulitium autem vnicuique ingens. Ac pro familia Hebraicè eſt עֲבֻדָּה abuda, ſeruitium, famulitium vt vertit Aquilas, quem noſter ſequitur δουλεία quaſi famulorum copia.Clarius Symmachus οἰκετεία vt intelligas,ad agros,ędificia,prata,paradiſos, plantationes,multos ſeruos adhibitos.Iuſtiſsimos, vt ait Chryſoſtomus habebat quæſtus ex agricultura, & gregibus:quo lucro non eſt iuſtius.Fuit apud Gręcos obeliſco cōfoſſum καὶ ἡ ὑπηρεσία πολὺ σφόδρα & famulitium multum nimis. Quod fieri non debuit. Nam obeliſcus notabat ſuperflua;hoc vero non redundat, ſed eſt apud Hebræos. Nam vt ait Chryſoſtomus. χρὴ εἰδέναι ὅτι ὅσα ὠβέλισται ἐν τῷ ἑβραϊκῷ οὐκ οὖτα, ὑπὸ δὲ τῶν ἑβδομήκοντα μόνον πρὸς σαφήνειαν ἐτέθη. Scire conuenit, quicquid obeliſco ſit confoſſum in Hebraico nō eſſe,

ſe,ſed à Sep.ſolum adiectū eſſe, perſpicuitatis cauſa. Hoc vt dixi in Hebraico eſt. Quodq́; ait. Magnus inter omnes Orientales. Hebraicè גָּדוֹל מִכָּל gadol, micol, maior omnibus Oriētalibus, & Simmachus, quem ſequitur noſter μέγιστος πάντων ἀνατολικῶν· omniū Orientalium maximus. Claritas erat, diuitiis, prole: Orientemq́; Arabiam, Armeniam, Perſida, Theologia vocat. Quoniam Sep. hanc magnitudinem ad generis claritatem retulerunt, pro magno transferentes εὐγενής. generoſus, ingenuus; referunt id interpretes ad ſtirpem Abraham; ſed, vt dixi, potius ad filios & diuitias ſpectat. Quodq́; ait eos feciſſe conuiuium, concordiam, & mutuam eorum inter ſe charitatem, vt felicitas patris eſſet perfecta, deſignat. Charitatem, quam ab optimo patre didiciſſent. Dicenſq́; {vnuſquiſq; in die ſuo.} Caldæus, quod proponit & Nicolaus, ſeptem hebdomadæ, dies deſignari oſtendit: agentibus illis conuiuia, donec hebdomada expleretur, ſeptem diebus, ſeptem filiis adiudicatis. Et Chryſoſtomus, ac Olympiodorus, mirabilem eorū fuiſſe charitatem, quod non ad alios, ſed ſuos diuerterent, nullaq́; diſſenſio inter eos eſſet, nemo ſibi primatum vſurparet: Sorores vocatæ venirent, eo, & eorum probitatem, temperantiāq́; oſtendi, quod non alienas fœminas introducerent. Quodq́; ait: {In orbem tranſiſſe dies,} verè iuxta Hebraicum הִקִּיפוּ hikiphu circuiſſent, obambulaſſent, in ſe redeūdo, reuerſa extrema die ſeptima, ad primam. Quod

apertius

apertius volentes Sep. explicare, verterũt συνετε λέσθη-σαν. abſoluti, cõpleti eſſent, idem & Caldæus כַּד שְׁלִימוּ kad shelimu. Quando erant cõpleti. Sicq́; explanat Auen Eſdra; quando expleuerant orbem ſeptẽ dierũ. quia ſeptem eſſent filij. Sunt apud Hebræos qui putent non ſemper eos in conuiuiis fuiſſe, neq; patrem eorum æque id laturũ fuiſſe, vt omnibus diebus, ſympoſia agitarent, expletaq́; hebdomadę, rurſum repeterent, ſed ſemel quoq; anno. Quare enim pro eis ſacrificia ſemper obtuliſſet, veritus ne peccarent, ſi craſtina reparandũ eſſet conuiuiũ? { Mittebat autem } Fuerũt nõnulli apud Græcos, qui explanarent, quod Sacerdotes eo tempore eſſent voluntarij, nullis ſufragiis electi, quemadmodũ Melkizedek; ſic Iob fuiſſe ſponte ſua ſacerdotem, offerentem, & mittentem ſacrificia. Olympiodorus verbum mittendi deſignare ἐπιμέλειαν, diligentiam, ſollicitudinem. Ego dicerem, aut eum mittere ſolitum ad templum hoſtias, aut filios conuocare ad expiationem, vt præſentes eſſent, dum ſacrificaretur, ſicut Iacob conuocauit filios ad ſacrificium. Ideo cum miſiſſet, ſanctificabat, quod apertius Sep. ἐκαθάριζεν, purgabat, mundabat, expiabat. Eã expiationem nonnulli Hebræi à mulieribus dicũt, tum vt veſtes mutarent, aut mũdarẽt, vt pura in veſte adeſſẽt, θύρας ἐπίθεσθε βεβήλοις claudatur porta profanis, ait Orpheus & Pindarus ἑκάς, ὅστις ἀλιτρός. Me bello tãto digreſſum, & cęde recenti, attrectare nefas. Quãto magis Sacra illa. Mũdamini qui ferris vaſa domini? Sãctificationẽ eſſe poſſe ẽt ipsũ ſacrificiũ ipsãq́;

hoſtiæ oblationem, Græci ſuſpicantur. corporeas aũtem delitias, pollutionem attrahere palam eſt. Abraham, ſicut & ſuperius, putat ſanctificationem eſſe præparationem ad ſacra; vt illud. Sanctificamini hodie filij Iſrael; nempè mundi eſtote, purgate, expiate animum, & corpus, puras veſtes ſumite. Sic Caldæus hoc loco pro ſanctificabat eos, dixit זַמִּינוּן zaminũ præparabat eos. { Conſurgere autem diluculo, } Hebræi, & Græci eximiam pietatem oſtendere conſentiunt, acceptabileque eſſe ſacrificium matutinum, cum ante omnia quærimus, regnum Dei, Ad te de luce vigilo, inquit ille ſtudium ergo, & diligentiam erga cultum Dei, & expiatione filiorum, vir pius prę ſe ferebat cum diluculo ſurgeret. Quodq; noſter dicit, per ſingulos, eſt pro ſingulis, Hebraicè מִסְפַּר כֻּלָּם miſpar, culam, pro numero omnium. Totidem hoſtias offerebat, quot eſſent filij. Quo loco pleraque addiderunt Sept. confodienda obeliſco, quippe quæ non habeantur in Hebraico καὶ μόσχον ἕνα περὶ ἁμαρτίας, περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Et vitulum vnum pro peccato, pro animis eorũ. Hæc addita eſſe ex alio loco, palam eſt, licet à Chryſoſtomo, & Olympiodoro exponantur. Eoq; in noſtra editione, quæ recta fluit ex Hebraico, non habentur. Quodq; ait, { Dicebat enim ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deum in corde ſuo } Dicebat, cogitabat; ſecum reputabat, uidebat quàm difficile ſit inter voluptates ſeruare conſtantiam, laſciuiis corporis prouocantibus

bus ad contemptum Dei, & ſuperbiam. Hoc ille videbat, & timebat, ne forte peccaſſet, & benedixiſſet, Quo loco obſeruandum, quod etiam Nicolaus, & Hebræi hic demonſtrant, & Caldæus, Sep. quoq; benedicere in ſacris litteris, duas habere inter ſe contrarias ſignificationes, bonę, & malę locutionis, Sicut Latinis Sacrum; Auri ſacra fames: Morbus ſacer, execrabilis. Gręcis quoque ſunt quedam uerba, quæ ipſi μέσα media dicunt, vt δαίμων, τύχη: malum & bonum Dęmonem, propitiam, & aduerſam fortunam indicantia. Itaque Hebræi afferunt exemplum. Benedixit Naboth Deum, & regem; pro, maledixit. Horret enim, ac refugit, in Deo uerbum maledicendi, ſcriptura. Et Sep. pro benedixeriut, poſuerunt κακὰ ἐπενόησαν κατὰ τὸν θεόν. Male cogitauerint dę Deo. Id & Caldæus. קֳדָם יְיָ בְּרַעְיָנְהוֹן Arghiſu Kodam Adonai Berainehon, prouocauerint, irritauerint Deum, prauitatibus ſuis. Sicque exponunt cæteri Hębrei, dicentes, diuitias & uoluptates, tumidum ac ſuperbum, contemptoremq; animum reddere. Incraſſatus eſt delictus, et recalcitrauit. Effrenati quidem & ſceleſti, peccant cogitatione & factis, meliores, ſi nō factis: at cogitationibus poſſunt cadere in ſuperbiam. Hæc pius, & prudentiſsimus timebat; & timens, omnibus diebus, quibus conuiuia & epulæ agitabantur, totidem hoſtiis occurrebat. Quòdq; ait. Quadam die ueniſſe filios Dei, ut aſsiſterent coram domino. & Satan aſtuiſſe; Duæ ſunt ſenten-

tiæ apud Hebręos de die, vna eſt Caldęi, quam pleri-
que ſequuntur, qui adiecit hoc loco quędã, tanquam
paraphraſtes, & factum eſt in die iudicij, in capite an
ni. Et venerunt caterue Angelorũ, vt ſtarent in iudi-
cio, corã domino. Quod Auen Eſdra exponens, prin
cipium anni inquit oẽs mortales, ante conſpectum
Dei aſsiſtũt. Aut inquit in die iudicij ſolius Iob. Abra
hã quoq; iunior, apertius hęc explicãs ait. Hũc diem
maiores noſtri intellexerũt caput anni, qui eſt dies iu
dicij & principiũ ordinis inſequentis anni, in reuolu-
tione ſuarũ cauſarũ à corporibus cęleſtibus, quæ iam
inde ab initio inchoarũt vel fundarũt iudiciũ à domi
no oĩs terræ, antequã mõtes naſcerentur. Hęc ille di-
cens, innuit eã quę Latinis dicĩ prędeſtinatio, Gręcis
προορισμὸς prędiffinitio; qua diffinitũ fuit, vt Iob proba
tur: Hãc aũt deſtinationẽ vult fuiſſe ante terrã, & cę-
lũ, quãdo in ſuis cauſis oĩa cõtinebãtur, licet minus re
ligioſe in corporibus cęleſtibus, dicat prædeſtinatio-
nes illas ęternas ſuper humanis rebus inſitas. Quoniã
igitur, hæc nimiũ incerta & dura ſunt, & potius aſtro
logica, quã diuina, Caldaica, quã ſacra; tenẽdũ eſt, ꝙ
ſecũdo loco dicĩ ẽt ab ipſis Hebræis, hanc eſſe quãdã
chronographiã, quales multæ inueniunĩ. In die, qua
Deus creauit cęlũ, & terrã. Et fuit dies, & trãſiuit Eli-
ſeus ad Sunã. Et, nõ poſt multos hos dies. Tẽporis igi
tur eſt deſcriptio, llius. ſ. quo Deus ſtatuit ꝓbare ipſũ
Iob, qualis fuit ille dies, quo tẽtauit Abrahã, iubens,
vt ſibi filiũ primogenitũ ſacrificaret. Huic erit cõfor-
me, ꝙ ſecundo loco dixit Auen Eſdra, diem iudicij,
ipſius Iob, quo Deus, cũ ſtatuit iudicare, i. ponderare,
metir,

metiri,ꝑpēdere,ꝓbare quis eſſet. Fuit dies ꝓbationis. Ideo noſter Hier.bene, Quadā die,deſignās certum quoddā tēpus,quo hoc factū eſt.Idē innuit palā Cal dęus,die iudicij vocās,quo Angeli referrēt Deo,quos oculos & aures Dei dicit Philō,quę fiāt in terris.Die qua Deus cōuocauit Angelos,vt ſibi nūtiarent, quæ fiāt p orbē.Propoſitis igiť multis ſnīis,ſeligendę ſunt meliores.De aſsiſtentia quoq; filiorū Dei, & de Satā inter eos.multæ ſunt,& eſſe poſsūt ſnīæ,è quibus me liores diligemus.Primū admonendi ſumus,alius eſſe res ipſas,aliud earū ſimilitudines & repreſentationes. Nō.n.ſequiť, vt ſi quādā rei alicuius imaginem vidiſti,mox res repreſentata ſit talis. Vidit Ioānes virū è cuius ore ꝓdibat ex vtraq; parte enſis acutus, iſte vir nuſquā eſt,ſed deſignat,iudiciū formidabile,quo dānati lętali vulnere cōfodienť. Vidit Eſaias thronū,cęlū &terras cōtingentem,& virū deſup ſedentē,quem adorat multitudo Angelorū.Vidit Daniel hircū arietātem in oēs mundi partes,Alexandrū Macedonem deſignātem.Poſtremo vidit ī libro Regū, Sedechias dominū ſedentē ſup ſolio maieſtatis ſuæ,& Angelos eius circunſtātes eū,& interrogantem,quis deciperet Achab,vt caderet in bello ꝙ parabat:cōtinuo quendā ex aſsiſtētibus,pollicitū ſe decepturū eū, ſpūm mēdacē infundēdo ī ꝓphetas Achab, qui ei ꝓpitia canebāt.Atqui ſpūs mēdaces nō ſunt inter aſsiſtētes Deo. Sunt igiť viſiones tātū, quæ ad res ipſas reuocatę,nō debēt ad amuſsī coaptari;vt quicquid ī viſione fuit, ſit itē ī ipſa re,ſicut nō eſt gladius ī oreDei,ſed ſermo formidādus,iudiciū ſeuerū.Similiter ſi dicūt filij Dei

ſtetiſſe

ſtetiſſe coram ſummo patre,& Satan inteſuiſſe,Scito uiſionem fuiſſe tantum, quæ ſi ad ueritatem reuocetur,debes apta colligere,quę minus ſimilitudini relinquere.Non enim, etiam ſi per viſionem alicui offeratur,inter multos Angelos,qui throno Dei aſsiſterent,interfuiſſe Satan,reuera Satan in cœlo eſſe,aut aliquando cui Angelis fuiſſe debes ſuſpicari. Nec Deus loquitur cum diabolo.Viſio fuit & apparētia,deſignās tamen aliquid ſimile;vt appareat quo modo a Deo in tentationes labi, ſit Iob permiſſus. Neque ſunt eędem uiſiones reorum, atque res ipſe. cur enim Deus,cui nota ſunt omnia,interrogaſſet Satan,vnde ueniret? Vna igitur hæc eſt ſententia,vt nō res,ſed viſio prophetica hæc fuerit.Secunda eſt quorundam Hebræorum cenſentium, hic neque rem fuiſſe,neque uiſionem, ſed eſſe parabolam tantum, id eſt ſimilitudinem quandam in oratione. Veluti quas Chriſtus proponebat,de Lazaro & Epulone;de nuptiis;de decem virginibus,de eo qui uenit ſuper ſeminare zizania;de duobus filiis,altero prodigo. Hęc enim fortaſſe nūquā fuerunt,ſed his ſimilitudinibus erudiebantur homines,ad ſimilia. Sic fermè putant Hebræi nonnulli,neque factum, neque viſum nunquam quod hoc principio refertur, ſed uirum ſanctum, ac prophetam, qui ſcripſit hunc librum, parabolice &figurate, principium calamitatum, Iob propoſuiſſe,veluti cum Iuno apud poetam,dirarum à ſede ſororum euocat Alecto,quaſi hunc ipſum Satan;

tan; & apùd Homernm Iupiter agit præcipitem. Atende cœlo, Hæc enim, et ſi non fuiſſent, habent tamen tale quiddam in rebus humanis; Sic diuino prophetæ cui notum eſſet, diabolum aduerſari, a Deo autem ad corroborationem virtutis, id permitti, proſuit rem, ut par eſſet, accidiſſe; ſicut quinque virginibus excluſis, quinque admittuntur. Erit item hæc quaſi proſopopœia; datur enim perſona ipſi calamitati vel Nemeſi; vt ſteterit coram Deo, vt locuta fuerit; perinde ſi quis induceret inuidiam loquentem perſonatam, qualem deſcribit Ouidius. Nam reuera Satan rationem habet inuidiæ, & calumniæ; ſic Ate à nocendo dicta eſt πάντας ἀάται. Et bellum, habet perſonam apud Poetas. appellant autem hanc Hebræi מדת הדין midat hadin, rationem iudicandi perſonam indutam, cum Deo loquentem. Hæc eſt ſecunda ſententia. Tres ſunt reliquæ, quòd diabolus aſsiſtat inter Angelos, vt aſsiſtentia rerum humanarum ſit adminiſtratio, quæ fiat per angelos, Deo, quæ fiant in terris, referentes; intercedentes, inter nos, & Deum, & vt ait Plato διαπορθμεύοντας καὶ ἑρμηνεύοντας medios interpretes. In hac autem aſsiſtentia, & adminiſtratione, etiā dæmō, per quem virtus probetur, aliquem habeat locum. Hoc ſecutus eſt Gregorius Theologus, & apud nos Nicolaus, eſtq́; fermè idem cum primo; eo excepto, quòd illic in viſione oſtenſum, hic autem explicatur quid lateat ſub viſione. Eſt ſecunda, quæ eſt Rabi Saadias, non ſpiritum iſto loco, neque enim Angelos

gelos

gelos aduerſari,& inuidere poſſe, ſed hominem aduerſantem,& inimicum deſignare, quem Deus paſſus ſit irruere in Iob. Quæ ſententia, licet in ſacris litteris, etiam homines dicantur Satan, de Salomone, Suſcitauit ei dominus aduerſarium; Hebraicè Satan; Et diuo Paulo Angelus Satanæ datus, vbi Chryſoſtomus dicit Satã, quoſdam qui eum inſectarentur, vocaſſe: refellitur ab AuenEſdra, oſtendente etiam Angelos bonos appellari Satan. Nam in Balaam de Angelo,& ſtetit angelus domini in via, vt aduerſaretur ei, Hebraicè לְשָׂטָן לוֹ leſatan lo, in Satan ei, in aduerſarium. Sic duo Angeli euerterunt Sodomam. Sed nec iſta mihi probatur. Igitur meliorem ac veriorem cenſuerim priorem, vt fuerit quædam viſio repreſentans hoc ipſum, non per bonos Angelos, factum, ſed aduerſantes, & inuidentes. Neque vero, tametſi audias Deum cum Satan loquentem, eumq́; interrogantem, mox in ſuſpicionem venire debes, non ſecus habere rem ipſam. Pingit quicquid libet Omnipotens,& per viſiones loquitur, volens ſimulacra eſſe quaſi locutiones & ſermones ſuos. Sicut per oblatum thronum Eſaiæ grandem, cœlum & terras attingentem, maieſtatem ſuam oſtentabat. Vidit igitur Moſes, aut amici Iob, qui librum ſcripſiſſent, cum quibus etiam locutus eſt Deus, vt in fine libri oſtenditur, talem viſionem. Nam creberrimæ erant eo tempore viſiones Angelorum, viſiones inquam non corporeæ, ideſt corporeis oculis oblatæ, ſed per

animum,

animum, ſenſibus ſopitis; quales creberrimæ extant apud Prophetas:ob quã cãm, videntes appellabant; & de quibus Ioel.Filię veſtrę viſiones videbũt.Et aut penes paucos,aut vulgo fama erat, harũ calamitatũ, eiuſmodi fuiſſe principiũ, viſum ab aliquo ſancto viro in aĩo,in viſione.Hoc videt probabilius,quã vt re acciderit; qualis fuit viſio Dei & Angelorũ ipſi Abrahę: quos corporeis oculis,ĩ figura humana apparẽtes, cõſpexit.Cęterũ nõ eſſe abſurdũ, Satã cũ Angelis bonis intereſſe,à Gręcis oſtẽdit. Iã inde ab initio,in Paradiſo vbi creator cũ Angelis ſuis, aderat, affuiſſe ẽt dæmonem,ſerpentem antiquum. Eritq; hoc in Iob, ſimile his,quę fuerũt in Paradiſo,vbi in viſibili, ſpectabiliq; pręſentia, Deus & Angeli & ſerpẽs letifer affuit,& cũ ſerpẽte eſt Deus locutus eũ maledicẽs,indutus pręclara humana figura, vt cuius late tẽdat oĩum gerendarũ rerũ poteſtas;Hęcq; ſola proponunt à Gręcis & Latinis.Igit pro filiis Dei,Sep.& Caldęus poſuerũt Angelos,vt mira ſit,& digna cõſideratione Theologia ,filios Dei Angelos vocãs.Quã prorſus antiqui Poetę,iidẽ & Theologi audientes,& cũ ſacris litteris magnopere cõſentiẽtes,patrẽ hoĩumq;, Deũq; celebrãt.Atq; inuenies viciſsim,tũ hoĩes,tũ Angelos appellari filios Dei;ſed frequentius Angelos:ꝙ poſsint hoĩes eẽ boni &mali.Cũ aũt boni fuerint,eos appellari filios Dei,frequẽs ẽ.Ex Aegypto vocaui filiũ meũ, de Iſrael. Ego dixi Dij eſtis,& filij excelſi oẽs.& dedit eis ptãtẽ filios Dei fieri.Tũc ergo ſunt hoĩes filij Dei,

D cum

cum vitæ probitate & innocentia, conditionem Angelorum aſſecuntur; quis verius filij Dei dicuntur, tanquam altiſsimo patri optimi filij, & ſimiles autori ſuo obſequentes. Hac ratione in ſacra Theologia audita enunciant Poetæ.

ὦ πάτερ ἡμέτερε κρονίδη ὕπατε κρειόντων.

O genitor noſter ſancte, & ſumme induperantum: Cumq; ait, { Cum veniſſent, } ex hoc loco obſeruant Hebræi, cum id neceſſario fuerit occultum, prophetam fuiſſe, qui librum ſcripſerit, quem res non latuerit. Stare autem coram domino, & ſi Nicolaus refert ad merita portata coram domino ab Angelis, ego magis ad illam viſionem retulerim, ſicut in libris Regum, vidi dominum ſedentem ſuper ſolio maieſtatis ſuę, & omnem militiam cęli ſtãtem circa eum, à deſtris, & à ſiniſtris. Induciturq; à ſacris litteris Deus, innumerabilibus Angelis circumſiſti, tãquam dominus & Imperator omnis orbis. Et pro Satan Sep. ſicut ſoliti ſunt, poſuerunt, διάβολον & ſemper verbum aduerſandi transferunt διαβολεῖν, calumniari, cũ illud ſit propius; & poſsit eſſe verum, quod quidam Hebræi ſuſpicantur; hic Satan eſſe quaſi diuinam Nemeſin, omnia luſtrantem, nihil inexploratum relinquentem, per omnes terras obambulantem, ex quo Græci dicunt δεινὸς δίκης ὀφθαλμὸς, acerrimum eſſe oculum iuſtitiæ: cum qua per proſopopæiam Deus loqui inducatur, quæ non patiatur quenquam intumeſcere, & inter voluptates, Dei obliuiſci. Quod cum

Iob

Iob non feciſlet,iure admirabatur, in ſe Nemeſin im petum feciſſe, & per totum librum, reddit à ſe actæ vitæ rationem;eoq́;,Deus ei cuncta reſtituit. Quod autem Deus eum rogat,vnde veniat, ſæpe interroga tio in ſacris litteris datur Deo. Vbi eſt Abel frater tu us? Qui ſunt hi viri,qui venerunt ad te? Et in Aemo roiſla,Quis me tangit? Hæ interrogationes,vt reſpō ſio ſequatur,ponuntur. Circuitionem terræ,Hebraicè שוט shot,circuitionem, & inueſtigationem, Hebræi interpretantur;alij inſidias dæmonis, qui circū-eat, quærens quem deuoret, prius vt Græci dicunt, κόμαχος poſtea μισάνθρωπος Hebræi cum multis oculatam iuſtitiam ſeuere omnia intuentem, perſonatā; veluti ſi Iupiter, inuidiam aut ſomnum alloqueretur. Græci dæmonem dicentes,reſponſione eius, accuſationem ſuam declaraſle:quòd circumeat inſtabi lis,vagus,necis ſitibundus,qui iuſtitiam & Nemeſin, quòd eius ſit omnia cernere,non dormitare, vt ſtulti credunt,noctù,& interdiu vbiq́; adeſſe,etiam intimas cogitationes intuentem. Et cum Deus eum rurſus interrogans dicit Hebraicè, an pòſuerit cor ſuum ad Iob,Sep. quod obſeruandum eſt, poſuerunt pro corde τὴν διάνοιαν, mentem,cogitationem,& bene Hiero. eam dixit obſeruantiam. Reſponſio autem Satan,etiam iuſtitiæ conuenit,non quidem inuidenti, ſed eximiam erga Deum pietatem,deſideranti; volenti nos,etiam in aduerſis,eius eſſe veros amatores. Eum enim verū eſſe amorem, qui in tentatione non

ſuccumbat,palam eſt,ſicut non ſunt veri amici apud mortales, qui amicos in aduerſa fortuna desererent, aut vbi amici prodeſſe ceſſaſſent,illi ceſſarent amare. Huiuſmodi proditores potius dicerentur. Si de dæmone,ad inſidias eius pertinebit,ſitimq; nocendi. Et Caldęus hic adiecit,ꝙ,& ad dęmonem & iuſtitiã pôt referri. Circuiui terram vt quęrerem operã hoĩum. Quodq; reſpõdit.{Nũquid fruſtra Iob timet Deũ?} Probatur, veram charitatem erga Deum non eſſe, quę ſolũ in ſecũda fortuna vigeat,reflãte diſcedat;ſed eſſe verã,quæ nullis quæat caſibus cõuelli. Illud item fit palã,nihil,aut dęmonẽ aut Nemeſin accuſare Iob potuiſſe,cũ nullũ ei crimen obiecerit,tantum,ꝙ eſſet pius & iuſtus,diues & beatus, fieri poſſe, vt Deũ cole ret,quo præmiũ cõſequeret̃,mercenarius,vt Gręci di cũt;& quoniã ſe beatũ,ſecũdiſq; ſpirãtem ventis for tunã cerneret,eo corroboraretur,animaretur ad cultũ Dei. Huic item cauſę nullũ eſſe locũ,voluit Deus. Quodq; ait.{Nõne tu vallaſti,}Hebręi verbũ vallãdi exponunt,ſicut vinea ſepibus vallatur,ne quiſquã noceat.Sicq; ad prouidentiã Dei pertinet, ꝙ omnia prohibuerit,propulerit aduerſa.Quo volebat innuerere Satan,non habuiſſe hactenus cauſam apoſtaſię, iuſtitiæq; violandæ vllam Iob,cuncta aduerſa, quibus ſæpe cogimur delinquere, ſubmouente Deo. Vallare igitur, illi exponunt tegere; obumbrare,defendere. Sicq; Græci,etiã exponunt, propter clarum verbum in Græco περιέφραξας ſepiuiſti,muniiſti. Et

Olym-

Olympiodorus. In profundo ocio tranquilla pace quieſcit,nihil infeſtat,nihil turbat.Nõ probatur,qua ſi forti præſidio cũ circundediſti. Opera aũt manuũ Polychronius exponit,agrorũ felicitatem,felices ſegetes,vinearũ fertilitates, quicquid agriculturã cõficit,vbera diſtenta capellis;auctus pecorũ,& armentorũ; Ideo poſſeſsio ẽt armentũ dici poteſt,Hebraicè mikne,& armẽtũ eius impleuit terrã.{Niſi in faciem benedixerit} Cũ Hebraicè pro Niſi,ſit אִם לֹא im lo, ſi non,dicunt Hebręi,deeſſe verbũ. Tange inquit oĩa, quæ habet,& vide,ſi non benedicet te,quia nõ te benedicet vt ſolet,nõ erit adeo tibi deuinctus.Sic exponit Rãban.Poteſt verbũ benedicendi eſſe ſicut ſuperius in contrarium, & erit, vt ſolent Poetæ,pulchra ἀποσιώπησις. Vulnera inquit eum paululum, ſi non te execrabitur,& in faciem mittet cõuitia. Hicq́; tacet, fermè innuens, Diſpeream. Sicq́; videtur intellexiſſe Caldæus,transferens hic יְרַגְּזִנָךְ irghezinak, te ad irã prouocabit. Etiam Abraham ſic interpretatur. Et cõtra faciem inquit benedicet te,vt loquatur conuitia, cõtra quàm ſolitus eſſet. Etiam intellexit Nicolaus; Didymus item exponens quod tranſtulerunt Sep. εἰ οὐκ, ἰσχύσει, ἐὰν μὴ τότε φανερῶς βλασφημήσει. Si non tunc aperte te maledicet, inſoleſcet in te, acuet linguam. Data autem ei poteſtate, non exagito quæſtionem Hebræis, Græcis, Latinis diu ventilatam, de infeſtationibus viri iuſti. Requirit enim ordo iuſtitiæ diuinæ, vt fiat amoris probatio. Sic tentatus

tatus eſt, Abraham, Tobias, prior omnibus Adam, plenus eſt mundus probationum harum. Sed apud Chriſtianos magis eſt clarus locus is, quàm Hebręos, omnia ad hanc vitam referentes, eoque in multis hallucinantes. Græci, videlicet Chryſoſtomus, ignarum futuri dæmonem, victoriam ſibi pollicitũ; Deum præſcium dediſſe poteſtatem. Apollinarius hinc intelligi nullam in homines dæmonem habere poteſtatem. Si referas ad Nemeſin, ſenties omnia per mittente Deo ad bonum. A facie autem exiuit, vt referas ad viſionem, ipſumq́; propoſitum modum; alioquin vbiq́; ante faciem eius ſumus. Illatæ autem clades, videntur apertum prębere teſtimonium, hunc non fuiſſe dæmonem, ſed fuiſſe per proſopopæiam, probationem diuinam, ſiue iuſtitiam, aut Nemeſin. Non enim dæmon latronum turbas incitaſſet, nec reor in ignem cœleſtem, poteſtatem habuiſſet, nec ventos impuliſſet, quanquam Græci accepta poteſta te deſuper: aut calamitates ad hunc quidem modum cecidiſſe potuerunt, modus autem parabolicus eſt, occultioreſq́; à Deo habens cauſas. Cæterum non videtur diuinæ prouidentiæ conſentaneum, vt propter patris probationem, filij interficerentur, niſi forte aliquo peccato impliciti, quod hic non refertur. Neque enim voluit occidi Iſaac: nec vnquam hoſtiis humanis delectatus eſt, ſed potius eas execratus. Sed ſæpe tamen cum ſceleratis patribus extincti ſunt innocentes filij, de quibus ratio indicat in alio

mundo

mundo, præmia eorum eſſe parata, aut eis eſſe expiationem peccatorum huius vitę ſupplicia. Multa alia miranda acciderunt, de quibus prudenter eſt iudicandum. Ioannes eſt occiſus vir ſanctiſsimus, occiſus Chriſtus, tot hominum millia, iuſtitia diuina ſinente, & maiora hinc bona eliciente. Locus is videtur habere quiddam parabolæ, vt cum rex miſit ſeruos ſuos ad operarios vineæ, quos illi interfecerunt. parabola, comparatio, ficta materia, exemplum fictum; repreſentans aliud verum. Nec ad cogitādum aptum eſt, vt eodem tempore omnis ingruerit calamitas, vt ſoli nuncij remanſerint ſuperſtites, præſertim igni cœleſti & ruina, domo cadente. Quanquam Græci dicunt dæmones ſe in latrones vertere potuiſſe, vnumq́; ex his, miſiſſe vt nuncium. Chryſoſtomus, non ignem verum, nec veros ventos, ſed à dæmone ſimulatos. Sed quod nobis fortaſſe videtur alienum, non eſſet apud prudentiores. Nam Abraham hinc putat colligi, tametſi pater bonus eſſet, tales non fuiſſe filios, delitias vbiq́; perſequentes. Cæterum Caldæos, Sabæos latrones nominat Arabiæ propinquos; vagos per regiones illas, ſicut Arabes. Nuncium autem harum calamitatum, præſertim excuſſæ domus, Chryſoſtomus dæmonem ipſum fuiſſe, vult. Quod & ipſum difficile eſt ad cogitandum. Tonſionem autem capitis, abiecta veſte, deſignare volebat, quod eſſet, cum in lucem veniſſet. Quodq́; dixit, nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus

nudus reuertar illuc.} Etiam apud Poetas, tellus mater, alma parens, terrę omni parentis alumnus, & oſſa matris poſt diluuium. Hebræis viciſsim tellus dicitur mater, & vterus maternus terra. In inferioribus terræ, eſt in vtero materno. Eoq́; Iob eodem modo pronuntiauit, ac ſi vna, eademq́; mater eſſet maternus vterus, & tellus ipſa. Fuere è Græcis, qui ſciſsionem veſtis putarint ſymbolū fletus, cuiuſmodi multa inuenies. Mihi magis probatur, quod etiam ex parte ipſis eſt viſum, abiectionem veſtis, ex philoſophia fuiſſe, cōtēptū oīum humanarum rerum ſtatus, vtq́; Hebręis explanatur, probatio fit, nihil noſtrū eſſe, qui nudi venerimus in lucē, ſi domino placeat ſua repetere, non debere nos indignari. Procubuiſſe autē humi, adorationem, etiam in aduerſis deſignat, & ſecus quàm Satan dixiſſet, niſi in faciem benedixerit tibi. Et quod noſter dixit. Neque ſtultum quicquam cōtra Deum locutus eſt. Multo clarius quod ad Hebraicum quàm Sep. καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀφροσύνην τῷ θεῷ. Non dedit Deo ſtultitiam. Omnis blaſphemia, linguæq́; procacitas contra Deum, ſtultitia eſt. Nam, dixit inſipiens in corde ſuo, nō eſt Deus. Et ille in aduerſa fortuna.

Quem nō incuſaui amens, hominumq́; Deūq́;?
Amentem ſe fuiſſe dicit, cum Deum incuſaret.

CAPVT II.

ITERATVR eadem viſio, aut eadem res, vel parabola: Ac Græci dicunt Satan interrogatum, reſpondentemq́; ſe circumiſſe terras, reticuiſſe pudore, ꝙ victus eſſet, mendaxq́; apparuiſſet: Deum autem detexiſſe, Satã ad aliud extemplo refugiſſe, quòd leuiora, minoriſq́; ponderis prima mala eſſent. Quodq́; ait, { Adhuc retinens innocentiam: } licet non admodum differat, Hebraicè eſt תֻּמָּתוֹ tumatho, perfectionem ſuam: Olympiodorus quoq; pro eo, quod Sep. dixerunt ἀκακίαν innocentiam, quod noſter eſt ſecutus, ait eſſe Hebraicè τελειότητα, perfectionem: Sed innocentiam dicunt Latini, omnem virtutem, non ſolùm quæ nemini noceat, ſed etiam omnem integritatem. Deinde quod ait, { Commouiſti me: } Hebraicè eſt וַתְּסִיתֵנִי vateſitheni, proprie tentaſti me, vnde niſaion tentatio. Quod ἀνθρωπάθως dici monent Hebræi. Aquilas vertit ἀνέστησάς με ἐπ' αὐτόν. conſurgere me feciſti. Quod autem dixit noſter, { Vt affligerem eum, } Hebraicè quiddam terribilius לְבַלְּעוֹ lebaleo, vt abſorberem eum, deglutirem eum. Eoq́; Aquilas τοῦ καταποντίσαι αὐτόν vt præcipitarem, ſuffocarem eum. quod noſter, quoniam eſſet obſcurius, ſequi recuſauit. Fruſtra quoque eo ſpectat, quòd nihil tale meritus eſſet, aut quòd hæ machinæ, nihil eum loco pulſuræ eſſent: Fruſtra immiſſa hæc tela. Quod

vero ille reſpondit, { Pellem pro pelle, } iuxta Hebræos hunc habet ſenſum: membrum pro membro, ſicut dixit Caldæus, vt cum quis minatur capiti, opponimus brachium: magis referre caput integrum eſſe, quàm manum ſcientes. Sic ad hanc rationem, habere Iob adhuc aliquid carius. Filios fuiſſe tanquã brachium, ipſum tanquam caput: Sic omnia exteriora pro ſeipſo, vnumquenque daturum. Symmachus autẽ liquidius pro pelle, dixit χρωτὶ ὑπὲρ χρωτὸς corpus pro corpore, quod idem eſt, corpus alterius pro ſuo. Nam anima hoc loco more ſacrarum litterarum, eſt vita, ſpiritus, ipſe met: quiſque cuncta dabit pro anima ſua, ideſt pro ſeipſo. Sic quod paulò poſt. Animam eius ſerua, hoc eſt ipſum met. Simili locutione Qui amat animam ſuam, perdet eam. Nimirum. Qui amat ſeipſum, perdet ſeipſum. Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuã, odit ſeipſum. Nec aliud ſonat hoc loco anima, dicat Rabi Salomon, quicquid velit, quod pro ratione accipiatur, quã illæſam Deus eſſe voluerit. Potius indicat, datam in corpus præterquam mortis, omnem poteſtatem. Quanquã. Didymus eius fuit ſententię, hoc exponens παρακοπὰς παλακισμοῦ, καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ παρατροπὰς, ἐν τισὶν ὁρῶμεν γινομένας. Dementationes, illuſionis, & deprauationis videmus in nõnullis. Eadẽ Olympiodorus. Ego prorſus ſequor primum, ex ſermonis Hebraici conſuetudine edoctus. Dedit dęmoni, corporis vlcerandi poteſtatem, interficiendi non dedit. Quod placuit etiam Olympio-

Olympiodoro.Sedere autem in ſterquilinio,eſt domus penuria,amicorum defectio. Addiderũt autem Sep. ἔξω τῆς πόλεως extra vrbem, ſedebat in ſterquilinio extra vrbem. Quod Græci exponentes, referunt in elephantioſin,ideſt lepram, à ſimilitudine elephantinæ pellis dictam. Hac attactos ſecedere ab vrbe cógebant.Idem erat apud Hebræos,mos.Hoc quidem fieri poteſt;In Hebraico non habetur,obeliſco confodiendum,vt alia pleraque. Hinc Polychronius ait raſiſſe eum teſta,vlcera non permittentem ad ſe accedere quenquã, ne labe attingeretur. Quodq́; vxor dixit.Benedic Deum, & morere: Apparet ironicæ dictum,vt apud noſtros,

Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis,
I nunc,& Deum cole,imo morere.Hoc enim ſuper eſt,hoc præmiũ.Neq; aſſentior Nicolao, putanti hic Benedicere,eſſe ſicut ſuperiora,maledicere. Sed potius ironicos dictum vt. Ecce Adam factus eſt ſimilis nobis.Addita eſt autem hoc loco apud Sep.maxima periodus, quam ne à recentioribus additam ſuſpiceris, inuenies in commentariis Origenis, in explanationibus Chryſoſtomi ſuper Epiſtolas Pauli. Eſt autem hoc omne,vt ſi quando in libris Græcorũ repereris,ſcias ĩ Hebraico nõ haberi, ſuperfluaq́; eſſe χρόνου δὲ πολοῦ προβεβηκότος εἶπεν αὐτῷ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μέχρι τινός προσκαρτερήσεις λέγων, ἰδοὺ ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρόν, προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηριάς,μοῦ. ἰδοῦ γὰρ ἠφάνισται σοῦ τὸ μνημόσυνον ἀπὸ τῆς γῆς. τῆς ἐμῆς κοιλίας ὠδῖνες καὶ πόνοι, οὓς

εἰς τὸ κενὸν ἐκοπίασα μετὰ μόχθον. σὺ δὲ αὐτὸς ἐν σαπρίᾳ σκωλήκων κάθησαι, διανυκτερεύων αἴθριος. κἀγὼ πλανῆτις καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου περιερχομένη, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεχομένη τὸν ἥλιον, πότε δύσεται, ἵνα ἀναπαύσωμαι τῶν μόχθων, καὶ τῶν ὀδυνῶν αἵ με νῦν συνέχουσιν εἰπόντι ῥῆμα πρός κύριον, καὶ τελεύτα, ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτῇ. Quæ ſunt. Longo autem tempore progreſſo, dixit ei vxor eius. Vſque quo retines patientiam, dicens: Ecce expecto adhuc exiguum temporis, præſtolans ſpem ſalutis meæ? Ecce enim deleta eſt memoria tua de terra. Dolores, & labores vteri mei, quos incaſſum exanclaui cum gemitibus. Tu vero ipſe in ſterquilinio vermium ſedes, pernoctans ſub diuo. Aſt ego vaga, & ancilla, locum ex loco circumerrans, domumq́; ex domo, expectans Solem, vt occidat, vt à laboribus, & doloribus requieſcam, qui me nunc præmunt. Dic aliquod verbum domino, & morere. Is autem reſpiciens eam. Hæc palam ſuperuacanea ſunt, licet à Græcis recipiantur, & exponantur. Sunt autem ex his, quæ in libro Iob erant addita vbiq́;, eoq́; liber is, totus obeliſcis fuerat confoſſus: In noſtro non habentur, quoniam ex Hebraico eſt. Mali autem ac boni receptionem, in Deum referens, prouidentiæ certam penes ſe opinionem indicat. Hebraicè tamen ſic habet. Etiam bonum accipiemus à domino, & malum non recipiemus. Poteſt quidem legi interrogatiue, poteſt & enũtiatiue. Non poteſt à domino eſſe malum. Tametſi ab eo ſunt bona, nõ ſunt tamen mala. Non eſt quod

cum

eum autorem malorum facias. Quod malum videtur, non eſt malum; nō enim eſt Deus malorum, ſed corrector noſtrorum flagitiorū. Non peccaſſe in his Iob labiis ſuis, Caldęus, quod mihi nulla ratione probatur, appoſuit. Verumtamen cogitationibus voluit loqui, videlicet blaſphemare. Quis enim mortalium poteſt ſcire, quid Iob cogitauerit? Et potius in bonum, quàm in malū ſunt oĩa interpretanda. Licet maiores Hebręi in hoc cōſentiant: & Rabi Moſes putat dictū, in oĩbus his non peccauit Iob; Quaſi hactenus, vſquequo venerũt amici. Nã poſt maledixit diẽ. Sed ego falli eos omnino dixerim. Nã de blaſphemia ſermo eſt. Nec ſi maledixit, peccauit in Deũ. Siquidẽ & Hieremias diẽ, qua natus eſſet, maledixit. Tres autẽ amicos, vt dixi, & genus idem, & patriã, atq; Iob habuiſſe, eorũ nomina indicant. Nam Baldad Suites de genere erat Abrahæ, cui ex ſecunda vxore Ketura fuit filius Shuc; à quo is genus traxit. Tertium quidem obſcurum eſt, vt ait AuenEſdra, an prouinciæ, an cognationis ſit nomen. Erant autem è propinquis regionibus, forſan & ipſi reguli: Eoq; Sep. addiderunt, quòd eſſet rex Eliphas Themanitarum: Baldad tyrannus Shuchitarum; Sophas Rex Naamanitarum. Ad conſolãdum venerũt, ſed quod ab imprudẽtibus fit, potius vulnera obducta exulcerarũt; nimiũ ſibi ipſis tribuẽtes, cũ ad parem, ac Iob ſapientiã nondũ perueniſſent. Eorũq; ex reſpõſis, licèt mores eorum, ingeniaq; iudicare. Spargere autem in

caput

caput cinerem, ſcimus mœroris fuiſſe ſignum, cum ſe turpes, & obſcena illuuiæ aſperſos vellent oſtendere; ſicut veſtes nitentes, lætitiæ ſignum. Romani pullas veſtes ſumebant in luctu, amicorumq; calamitate, purpureas in lætitia. Illi ſcindebant, vt laceri viderentur: indignationẽ & dolorem præſeferentes, caput deturpabant cinere. In cœlum autem dixit, verſus aerem iacto puluere. Septem dies cum eo ſediſſe declarat è locis longinquis eos veniſſe, & tanquam hoſpites ibi aliquandiu fuiſſe. Sedendi verbum, Hebræis etiam habitationem ſonat, vt dicat eos ſimul habitaſſe, viciſsim interquieſcentes. Taciturnitatem autem ad ſeptem dies ne referas, ſed ſubito cum veniſſent. Septem autem diebus, ſunt ſuper his philoſophati,

CAPVT III.

HIC mutatur oratio, & quaſi elegiacum & flebile carmẽ texitur. Eſt.n. deploratio; & verba ſunt poetica, difficilia ab vſu remota. Sicut threni, ideſt lamẽtationes Hierem. & qualis oratio eſt apud Prophetas, apud Salomonem: Eoq; attentiſsimos nos eſſe, ſenſibus & verbis explicandis, prolixitate vitata, conuenit. Primumq; ſciendum Hebræos minus recte ſentire de Iob. In primis ferunt eum de prouidentia diuina dubitaſſe, cum pietatem, iuſtitiamq; nihil profuiſſe vidiſſet. Nec eſſe qui res hominum cernat;

omnia

omnia in terris fluctuare;à die natali,ab aſtris, conditiones hominum, ac ſortes pendere: Eoq; diem natalem ſuum,& conceptum maledixiſſe, quòd horoſcopus præbeat omnibus,bona,& mala.Hæc communi conſenſu perhibent illi.Quorum ſententia eo falſa deprehenditur,quòd Hieremias qui diem natiuitatis maledixiſſet,ſimili errore,ſceleratáq; ſuperſtitione fuiſſet implicitus. Quod de ſancto Propheta, credere indignũ,& ſtultum eſt,itaque melius Græci, ac Latini,hæc cognouerunt,vt maledictio diei, non ad aſtra,& horoſcopos ſpectet,quæ eſt impia ſuperſtitio,inuiſa etiam ipſi Iob,vt videbis poſtea, ſed indignationem, & conſiderationem humanarum miſeriarum,in quibus nihil ſtabile ſit ac lætum, vt plerique dixerint,melius futurum fuiſſe, ſi nunquam homo in lucem editus eſſet. Alij natum ſubito occidere.Salomon mortuos viuis prætulit; vtriſque autem eos, qui nunquam nati, miſerias vitæ huius experti non eſſent.Idemq; fecit Salomon, pronuntiando de humana vita, quod Iob maledicendo. Maledicere enim eſt optare non eſſe; Iob optauit ſe nunquam natum eſſe:Salomon pronuntiauit melius eſſe, nunquam ad Solem veniſſe. Et Iob de ſe tantum, Salomon autem vniuerſaliter. Apparet igitur homines ſapientes conſiderationem humanarum calamitatum adduxiſſe, vt optarent res humanas non eſſe. Melius eſt enim non eſſe,quàm male eſſe. Hoc dixit Iob. Aſtrologiam autem quodam peculiari fauore,

Hebræi,

Hebræi,vt ſolent pleriſque in locis,induxerunt;multa in eam referentes,à totis ſacris litteris alieniſsima. Itaq; Græci ſapienter admonent, non eſſe virtutem in alienatione ſenſuum; Dolere,& algere,indignari, ingemiſcere,hominis eſſe;ſapientis autem, his fortiter reſiſtere,non excidendo è tramite recto, clauūq; rationis relinquendo. Perſpicuum igitur ſit, verum eſſe vbiq;, quod in principio pro toto libro dictum eſt,nihil ſtultum contra Deum, Iob fuiſſe locutum; tametſi potuerit dolere, & in tantis afflictionibus, ingemiſcere. Hebræos minime veridicos putabimus,ſe ſolos, & homines gentis ſuæ ſanctos dumtaxat,cæteros autē omnes impios iactantes,nimiumq; ſua tollentes,aliena deprimentes. Hæc etiam, vt dixi,Grȩci ſentiunt,Olympiodoruſq; oſtendit, vel ipſum Dauid maledixiſſe montes Gelboe, vt nec pluuia,nec ros veniat ſuper eos,quia ceciderunt ibi fortes Iſrael,contra Deum nihil dixiſſe,neque hanc deteſtationem in Deum ſpectare. Hoc declarato, verba ſunt aperienda. Primum vt ait AuenEſdra, cupit diem qua in lucem editus eſſet,aboleri; in nulla memoria eſſe,noctem item. Eſt autem Hebraicè futurū pro præterito,vt vult Rabi Moſes,vt ſit ſenſus,vtinā dies illa periiſſet, qua ſum conceptus: vtinam nunquam dies illa natalis fuiſſet. Abraham autem,quod ſit ſimiliter apud Hebræos atque Græcos, futurum vult eſſe pro optatiuo: Sed illud Rabi Moſis vehementer accomodum, vt maledictio cadat ſuper id,

quod

quod tunc eſſet, non in præteritum, ꝙ nuſquam exter. Deſiderare.n.vt pereat dies, qua natus ſis, eſt deſiderare vt pereat, ꝙ nuſquã eſt. Igitur dicit vtinã illa dies nũquã fuiſſet, qua sũ cõceptus, que ſi nõ fuiſſet, ad tãtos labores nõ veniſsẽ. Quod ſi ad præſens, refe ras, aut erit idẽ ſenſus, aut vult diẽ illũ eſſe ingloriũ, ignobilem, de numero dierũ tolli, vt cum ſit vnus è ſeptem, hebdomas vna die careat: Aut quoniam ab orbe condito, tempus confectum eſt ex vnaquaque die, nulla res fuit vnquam, quæ ſuum natalem diem, annum conficientem non habuerit, quod vſq; ad hæc tempora peruenerit; optat diem illam ex anno, omniumq́; dierum ſerie eximi, vt dies qui intercalares vocantur, cum è duobus fit vnus, aut vnus obliteratur, neque explet numerum. Sed quoniam huic diei optat etiam tenebras, & caliginem, id autem fieri non poteſt, quoniam præteritum, nullam, præterquam in animo & mente numerante, habet ſubſiſtentiam: videtur illud Rabi Moſis eſſe probabile, vt ſit hic futurum pro præterito, vt, Tunc cecinit Moſes, Hebraicè eſt futurum יָשִׁיר iashir. Tunc ædificauit Salomon, Hebraicè יִבְנֶה ibneh, futurum. Similiter nunc, יֹאבַד יוֹם אִוָּלֵד בּוֹ Iobad iom iualed bo, Periiſſet dies illa qua natus ſum. Olympiodorus quidem dicit eum maledicere rem οὐχ ὑφεστηκυῖας non ſubſiſtentem, doloris magnitudinem exprimens, nullam in rem præſentem, maledictione cadente. Sed mens

F reſpicit

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

reſpicit tempus illud, & illud præſens, quo conceptus & editus eſſet. Et bene etiã dicit Chryſoſtomus, eum non diem maledixiſſe, ſed id, quod fiat in die: ſicut dies mali dicuntur, & dies boni: dies albo lapillo ſignandus. Atq; quòd ſuperius dicebat Auen Eſdra, quòd ſi in die conceptus eſſet, perire hanc optet, ſimiliter noctem, ſi noctu, poteſt iuxta Hebraicum, quod noſtra tralatio ſequens Symmachum exprimit, primum pertinere ad natalem diem, ſecundum ad conceptum, qui plerumq; fit noctu, vt natiuitas diei tribuatur, ſeminatio nocti. Nam & Symmachus ἐν ᾗ ἐκυήθη ἄνθρωπος, in qua conceptus eſt homo. Porrò pro homine expreſsius eſt Hebraicè גֶּבֶר gaber, maſculus; vt ſpectet ad ipſum Iob. Caldæum autem dicentem, Pereat Angelus vel nuntius, qui prefectus eſt conceptui nocturno; non puto ſuperſtitioſe aliquid ſentire: ſed nuntium tranſtuliſſe eum, qui nuntiet cõceptum nocturnum, cuius rei cognoſcendæ, fortaſſe periti tũc eſſent. Is pereat inquit, qui patri meo, quaſi felix aliquid nuntiaturus, predixit; genuiſti filium maſculum, prolem maſculam ſuſcipies. Secunda deteſtatio eadem eſt, atque prior, ſed variis verbis. Nam quòd eam velit inuolui caligine, videlicet, illa cupit caligine, quæ rerum eſt carentia. Priuatio omnium rerum, quales tenebræ erant ſuper faciem abyſsi. Olympiodorus tamen, & hunc non aſpernandum adhibet ſenſum, interemptionem diei eſſe noctem. Si nox, dies illa fuiſſet, dies non fuiſſet: dies dici non

potuiſſet,

potuiſſet,ſicq́; periiſſet,intercepta nocte, continuataq́; priore cũ poſteriore,nõ interlucente die. Sic deprecaẽ, ne Deus eã requirat deſuper.Oẽs.n.dies,omnia tempora ſunt innumerato apud Deum.Nullum eſt temporis momentum,præteriti,pręſentis,futuri, quod non ſit ante oculos eius . Deprecatur ergo,cũ ſint omnia tempora in mente ſummi Dei , illam obliterari diem,è memoria eius, numeroq́; totius tẽporis,deleri.Hieronymus id volens exprimere, licèt non eſſet in Hebraico,appoſuit. Et non ſit in recordatione.Eadem repetitio,obſcurent tenebræ,& vmbra mortis;ideſt vmbra mortifera,horrida,tenebroſa,lætalis, inferorum denſiſsimarumq́; tenebrarum nuncupatio.Sic tertia παλιλογία, occupet eam caligo; quæ tribus nominibus idem præpollẽtibus,optime à tribus declaratur.Nã Aquilas νέφωσιν, nubilũ,denſitatẽ nubiũ Symmachus ἀχλύν caliginẽ;quẽ noſter eſt ſecutus: Theodotio γνῶφον, tenebras, opacitatem trãſtulerũt:pulchre omnes,& pulcherrime noſter. Sicq́; dies illa interficitur, tollitur è medio omnibus modis à Iob. Quodq́; noſter dixit. Inuoluatur amaritudine,eſt Hebraicè. יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם iebaatehu chimrire iom. Quod eſt. Exterreãt eam amari dies. Nomen ergo mererim,alij dixerunt apud Hebræos, nomina dæmonum meridianorum: AuenEſdra dicit eſſe חוזק החום kozek hachom, caloris vehementiam;vehemenſiſsimum æſtum,incendium, cauma diurnum.Sciendum hoc nomen duobus modis poſ-

ſe legi, vt ſit vna dictio, kameririm, aut ſint duæ, ca Meririm. Prior, vt ait Abraham, ducitur a Camar, incendere: Secunda deſignat amaros, amaritudines. Iuxta primam AuenEſdra vocem interpretatur æſtum, incendium; Abraham, Moſes & quidam alij, vapores accenſos tanquam è fornace aſcendentes; vt Iob imprecetur. Sit dies illa ardentiſsima; vapores, ac nubes eam exterreant, turbulentamq́; faciant, attonitam, nubilam. Iuxta ſecundam dictionem, iidem explanant amaros, vel amarum diei; eos, qui genus omne calamitatum ſunt experti: quibus triſtiſsima dies fuiſſet: è quibus exemplum ponit Caldęus Hieremiam, quando ingemuit ſuper euerſione templi: Et Ionam, quando proiectus eſt in mare Tarſis. Talis, inquit Iob, ſit dies illa, ſit meſtiſsima, ſit plena mœroris: exterreant, maledicant, inuadant eam amari animo, vel amaritudines: maledicatur, ſicut hi, qui maledicunt diem ſuum & ortum, aut diem, in qua clades vlla acciderit eis. Sic alio in loco, dicitur. Morſu amariſsimo, vbi eſt meri ri. Quod peſtilentiam nonnulli Hebræi exponunt. Hæc ergo oīa ſenſit Hier. diuerſis verbis exprimēs, quod eſt in Hebraico. Sep. pro meriri, eodem ſenſu, trāſtulerunt καταράτω αὐτὴν ὁ καταρώμενος maledicat eā, qui maledicit. Quāquam hunc, Græci Deum exponunt, qui poſsit ſolus maledicere: ſed ad meſtos pertinet. Eadem ferme iterat de nocte, qua plerunque fiūt conceptus humani, fitq́; generatim ſeminatio:

vt ſit tenebroſa, turbida, horrida, maledicta, indicibilis, execrabilis, deteſtabilis. Sic repetitur, vt ne ſit in menſibus anni; nullum inter tempora locum habeat; deleatur ex annalibus, ex omni tempore: ſit ſolitaria; nullum in ea animal incedat; magis apta morti; quàm vitæ: refugiãt omnes mortales ire per eam, ſicut poeta, nóctem miſeram deſcribens,

Quis cladem illius noctis, quis funera fando,
Explicet, aut poſsit lachrymis æquare dolorem?

Talem fingebat noctem conceptus ſui, Iob: lachrymoſam, funeſtam, ſine letitia, imo lachrymarum, lamentationumq; redundantem. Sic iteratur, vt maledicatur à deſperatis; ab his, qui lucem execrantur, Inuiſam cupiunt quàm primum errumpere lucem: quique dicunt, ò diem atram, infauſtam, qua lucem aſpexi. Quod vero ait, {Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiatan} Duæ ſunt apud Hebræos ſententiæ, prior, ꝙ leuiatan, nunc non ſit nomen piſcis, vaſti, immanis; ſed deſignet potius luctum, gemitum. Eſtq; vox ſimplex, leuia, deſignans, vt ait Auen Eſdra אבל planctum, luctũ. In relatione ad numerũ multitudinis, Leuiatan, luctũ ſuũ ipſorũ. Quo loco ait Auen Eſdra, eſſe nun, loco mem; Dicẽdũ enim fuiſſet leuiatã. Agnoſcuntq; Hebræi hãc vocẽ apud maiores ſuos, in Talmud Hieroſolimitano. Mulier nõ ſuſcitet luctũ ſuũ in die feſto; vbi ꝑ luctu ſuo, eſt leuiathaa. Maledicãt ergo hi, qui parãtur ad luctũ, quibus funeſta clades, lachrymiſq; plena ĩpẽdet. Alius ẽ ſẽſus, vt leuiatã

ſit

ſit nomen piſcis immanis, qui Græce, propter corporis magnitudinem, dicitur κῆτος cetus, vaſtitas, magnitudo: Cetūq; trāſtulerūt Sep. Is piſcis oīum eſt immaniſsimus, infeſtus ſi quādo apparuit gentibus & locis; prohibens nauigationes, infinitaq; mala perpetrans, in quem nautæ cum inciderint, eos maledicere diem, qua nauim aſcendiſſent, neceſſe eſt: turbati, mœſti, lachrymantes: beluam immanem proſpiciens, integra nauigia abſorbentem, ſe autem minime effugere impetum, celeritatemq; valentes. Vt autem ſit hoc clarius, proponam pauca ex his, quæ de immani tempeſtatis ſuæ ceto, ſcribit Procopius, in propontide, ante Byzantium ſæpe apparente. Primumq; refert beluam, plus quinquaginta annos, Byzantium vicinaq; loca infeſtaſſe, non quidem ſemper, ſed certis temporibus: tum addit. καὶ πολὰ μὲν κατέδυσε πλᾶ, πλῶ δὲ τοὺς ἐπιβάτας ξυνταράττοντε καὶ βιαζομένον ἐς απωτάτω ἀπήνεγκεν, ἐνταῖς ἁμάξεις ἐνθέμενοι, εὗρισχον μῆκτιος μὲν πηχῶν μάλιστα τριάκοντα ὂν, εὗρος δὲ δέκα. Et multa quidem nauigia demerſit, multos nautas, turbans, & inſtans violenter, longiſsime fugauit. Denique captus, & carris impoſitus, longitudine triginta cubitorum, latitudinis decem, inuentus eſt. Iure igitur Iob; cui notum erat mare Perſicum, homines mæſtos requirens, adhibuit eos, qui in hāc fatalem beſtiam, quam in ſe ſuſcitāt ingreſsi mare, incidant. Suſcitare refert AuenEſdra, quòd tempeſtate demerſi, eorum corpora prouocant beluas ad deuorandum.

dum. Nam cetum etiam ſcribit Procopius multos delphines deuoraſſe, vt multo magis homines. Sunt Hebræi, qui paratos vel futuros ſuſcitare Leuiatan, interpretentur virtutes quaſdam ſupernas, quæ ſolæ poſsint ſuſcitare & capere Cetum. Quicunq; autem ab his maledictus ſit, maxime maledictus ſit, neceſſe eſt. Priores duæ ſunt veriores ſententiæ, magiſq́; naturales. Huic ſenſui quem dixi, conforme eſt, quod Græci, quoniam Sep. pro eo, quod noſter, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiatan, dixerũt ὁ μέλλων τὸ μέγα κῆτος χειρώσασθαι. Qui capturus eſt magnum Cetum. Hunc capturum, Chriſtum interpretantur, cetum diabolũ. Quod allegoricum eſt, non ex textu & vero fonte: dicat Burgenſis quicquid velit. Nicolaus autem dicit ſe audiſſe hãc expoſitionẽ: Qui orbãdi ſunt de ſocietate ſua. Vere quidẽ Leuiatã põt coherẽtiã, ſocietatẽq́; ſonare à לָוָה leuia, adhæſit, Et עֹרֵר orer, ꝙ ſonat ſuſcitare, ſonat etiam orbare, tollere. Caldęus tamen poſuit primum אֲלְוַיַתְהוֹן aluaiathehon, fletum ſuũ. Concurrunt autem ſenſus is & prior: prior apud Hebręos, Auen Eſdra, Rabi Moſen magis extat. Quodque ſequitur, {Caligine noctis,} Hebraicè obſcurentur ſtellæ נִשְׁפּוֹ niſpo, crepuſculi eius, quando ſidera incipiunt radiare, licèt Hebræi crepuſculum noctem interpretentur. Sit inquit ſine ſideribus nox illa, ἀστέλωνος, vt ſi etiam expectetur lux cœleſtis aſtrorum, Solis, Lunæ; non appareat, diffugiat lux in æternum; nullam videat auroram, aut palpebras aurorę, vt ait

Hebraicũ, Quãdo, croceũ linquit aurora, cubile inci
pitq́; aperire oculos. Etxtulit os ſacrum ꝓpheta de luci
fero dixit. Reliquitq́; palpebrarũ metaphorã Hier.
ſicut & Sep. ꝙ fortaſſe nõ æque pulchra latinis, & græ
cis foret ſicut nec latinis, ꝙ Homero pulcherimũ ῥοδο
δακτυλος ἠώς. roſidigita aurora: Sic Iob, velut poeta de
dit auroræ palpebras. In illũ ergo diẽ oĩa refert acce-
pta mala, nõ quidẽ Aſtrologice, ſed ꝙ ille dies prin
cipiũ fuerit vitę: Quo potuerit claudi hoſtiũ vteri ma
terni, quo portabatur; nec amouerit, clauſo itinere,
quo venit ĩ vitã, tot clades. Sic hoc reddẽs clarius re
petit rogans, & optans; cur nõ ex templo natus, extin
tus fuerit, ne veniret ad auras; cura vulua, vel à fori-
bus vuluę, licet in vulua Hieron. dixerit, non perie-
rit, vuluam egrediẽs aut egreſſus, ſimul interemptus.
Etiam cur genua mulieris obſtetricis, eum comple-
xa fuerint, tenẽtis inter genua; cur exceptus, et lacta-
tus. Principium enim & progreſſum totius natiuita-
tis perſequitur: quoniam ſi ea non fuiſſent, nunc le-
tali ſomno ſopitus quieſceret: nullus in eo præſentiũ
malorum ſenſus eſſet. Sed cum regibus quieſceret;
quoniam in morte eadem omnium eſt mortalium
conditio. Mors æquo pulſat pede, pauper um taber-
nas, regumq́; turres. Omnes æquales ſunt apud ma-
nes; ſimilis pauper ac diues, felix quondam & calami
toſus. In caterua regũ interſunt pauperes, eiſdẽ in cã
pis oẽs. Idem pauperimus Irus, & Cræſus ditiſſimus;
ſimilis Therſites, quo non deformior alter, vene-

rat ad

rat ad Troiam, atque Nireus, formoſiſsimus. Cum his ait eſſem; nunc miſerrimus; tunc regibus & principibus, vtcumq; par. Principibus inquam, qui domos aureas, vt Nero ædificaſſent: vt famam latius propagarent, in locis prius incultis, ſtatuere vrbes, autores vrbium conditarum. Quod gloriæ eſt & famæ, vrbem præclaram ſtatui, mea mœnia vidi, Cum his famigeratis regibus eſſem: cum Nino, Semiramide, qui præclaras vrbes erexerunt. In cetu tantorũ eſſem: idq; quo ad mortem, non q̃, vt Hebræi monēt, nullũ putaret eſſe diſcrimen poſt mortem, inter bonos & malos: cũ principibus argento & auro ditiſsimis, nec mihi mea noceret paupertas, nec arcerer procul pauper. Ideo ne fuiſſet illa dies. Repetit ēt eadē aīo. Cur nō fuerit abortiuus, terra ſepultus, ex oculis amotus. Primũ.n. cōceptũ, tũ partũ deteſtatus fuerat, nunc abortiuũ inducit, & infantes natos ſtatimq; extinctos. Ibi ſcelerati & impij, viribus deſtituti iacent. Non in pauperes impetũ faciunt, nō perturbāt pios. Furor eorum, rabies & ſuperbia deferbuit: cum ſuperbiſsimis illis, humillimus ego & abiectiſsimus eſſem, quorũ ſupbia minime noceret. Illic ęquali in loco ſunt ſuperbiſsimi ac robuſtiſsimi quōdā, atq; deiecti, imbecilles, debiles. Sic, qui erāt carceribus, a duris exactoribus vincti, nō diuturnitate carceris exterriti vexabuntur. Sine moleſtia ſunt ibi, ſine dolore. Sic liberi & ſerui, ſeruitute liberati. Si hæc ita habent inquit, Cur nati ſunt miſeri, qui non nati, regibus

& principibus æquales eſſent? Aut repetit lamentationem. Nunquam naſci debuiſſe miſeros & calamitoſos. Abrahamq;, ſic inducit loquentem Iob. Atque equidem neſcio, cur Deus, qui ſumme bonus eſt, dederit lucem ei, cui clades & miſeriæ parabantur, vt optaret mortē non venientem; Et qui ſic afficiendi eſſent, vt lux, eſſet eis odio fruſtra certe ſunt nati, vt mirus ſit is, qui dederit vitam. Vbi autē noſter interpres dicit, { Quaſi effodientes teſaurum. } Clarius Hebraice וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים vaiachperùhu, mimatmonim, Quod eſt, Et effodiunt eā de abſconditis. Senſuſq; iuxta Hebræos eſt, indagant mortem; ſcrutātur eam vbique. Fodere enim Theſauros, Hebræis eſt ſcrutari intime, Græcis μεταλλᾶν, vnde metalla effoſſa. Nec ad theſauros ſpectat, ſed ipſam quæſitam, optatāq; mortem, vt declarant ſequētia, & vt ipſa noſtra tralatio limpide docet. Itaq; lętati cum repererint mortē, libenter eunt in diſcrimen libenter occūbunt. Quod quidem in paucis eſt, & his tantum, qui Inuiſam, quàm primum cupiunt, abrumpere lucem, Et qui ingemuere reperta. Et qui dicūt, Huc me fata impia tangunt. Hi lætantur aduenienté morte, inuento ſepulchro. Relicto autem numero multitudinis, ad ſingularem tranſit. Hoc inquit accidit, hæc cupiditas, miſeranda, lacrymandaq; lætitia; viro cui via ſua abſcondita eſt, cui nullū patet malorum effugium; non habet unde clades oblatas euitet: aut cui incerta eſt vita; illaqueatus eſt, irretitus,

malis impeditus. Non poteſt procedere. Nihil aſſequitur eorum, quæ cupit. Sicq́; exponunt Hebræi. Et quod ſequitur, declarat, Quod circũdederit eum Deus tenebris, inuoluerit calamitate, lucem ſuam ſubduxerit. Burgenſis refert ad ipſum Iob. cui ratio vitæ fuerit, ignota: qui pro cultu & pietate, clades receperit & incommoda. Videtur potius de omnibus miſeris dici, quibus nihil ſit certi, deſint vitę neceſſaria. Tanta eſt ait Iob, magnitudo calamitatum, vt omni tempore ingemiſcam. Exordiumq́; cænæ ſemper ſunt lacrymæ, imo de pectore ſuſpiria, gemituſq́; graues, rugitibus ſimiles. Aut ita vociferor, ſicut aquę late reſonantes. Ingeminant ſuſpiria, ſicut labentium, liquentiumq́ue aquarum, vt ait Abraham: Et hoc omne malum inquit ſemper, tanquam ſaxum impendens habui, vt ne tum quidem felicitate fruerer cum maxime beatus haberer. Videbam fortunæ inſtabilitatem: Nemeſes illas timebam. Quod autem noſter per interrogationem dixit. {Nonne diſsimulaui, nonne ſilui?} potius negatio expreſſa. Non שָׁקַטְתִּי ſacateti, quieui. Non נָחְתִּי nahti tranquillus fui? Timebat, enim non propter ſe, ſed propter filios. Sic & Sep. οὔτε εἰρήνευσα, οὔτε ἡσύχασα. Et timens nunquã erat animo tranquillo, Et quot timebat, accidit, ſed alio ordine, aliiſq́; de cauſis.

CAPVT IIII.

HOC capite dicunt Hebræi, maxime Abraham, vbi Eliphas intellexiſſet Iob, in eo errore eſſe, vt fatis omnia amandata diuina prouidentia, tribueret: voluiſſe errorem coarguere. Id quidem, vt antea dixi, aperte fictitium eſt, cū in ea ſententia Iob haud quaquā fuerit. Eliphas aūt, ꝙ eius erat maxime, diuinā prouidentiā monſtrauit falli non poſſe, nec ſpes noſtras eā deludere, ſed bene eſſe bonis, malis male. Quod erit clarū ex ſequētibus, primūq; ꝙ ait, { Si cęperimus loqui. } Duo ſunt ſenſus apud Hebręos, ꝓ verbū הֲנִסָּה hanisſa ꝙſonat, nūquid īcipiemus, vel conabimur loqui: eo ſenſu, quo tranſtulit noſter. Scd̄m exponit Rabi Salomon, ille qui tentat, nunquid inquit, quia Deus tētauit te, defatigaberis? Sed duriuſculum eſt: Abraham vero ſic intelligit. Si tecum diſceptabimus ſuper his, ſcio quòd ægre accipies. Sed primus ſenſus eſt, manifeſtus, Hocq; & ſequens, eleganter & perſpicue vertit noſter. Nam Hebraicè horride. Si tentabimus loqui ad te, defatigaberis, & ſtringere, aut claudere in verbis quis poteſt? Verus eſt noſtræ tralationis ſenſus. Siquidem & Symmachus ἐάν ἀ αλαβομεν λόγον μοχθήσεις Si ſermonem agrediemur fatigaberis. Theodotio, εἰ ληψόμεθα λαλῆσαι πρός σι, κοπιάσεις. Si ſermonem tecum aſſumpſerimus, fatigaberis? Quod exponens Olympiodorus, ſcis inquit

O Iob,

O Iob,nunquam nos tibi moleſta fuiſſe locutos, vt te in indignationem induceremus: nunc quoniam verborum tuorum acerbitatem ferre nõ poſſumus, ad contradicendum procedimus. Nam cum oporteret te creatori habere gratias, quòd te crearit cùm non eſſes,& pœnitendo eorum,quæ perpetraſſes, eũ placare; nihil de eo,quod non deceat cogitare;auſus es contra eum, contraq; natales tuos inuehi. Hæcq; dixit Eliphas neſcius eorum, quæ Iob dixiſſet. Sic Olymp.Et quod ait.{Ecce docuiſti plurimos,}duo bus modis poteſt intelligi aut ἰρονικῶς. Ecce inquit multis pietas tua profuit:Ecce ſapientia tua:En auto ritas illa grauis tua: O præclarum doctorem. Sicquè expoſuit Rabi Moſes: Cæteri dicunt eſſe enuntiatiuum. Ecce quoniam cæteris longe ſapientior es, cognoui, quòd plurimos, cum peccarent, & falſis hiſce cogitationibus implicarentur, erudiſti: Et manus quæ ſunt operationum principia, ad bonum ſegnes, roboraſti. Retraxiſti ab errore multos, cum videres vacillantes opinionibus falſis: verbis tuis confirmabas, erigebas, rectiſſimiſque monitis ſtabiliebas. Sic genua labantia, à rectoque excidentia,à ſenſu vero aberrantia, corroboraſti; dicebaſque eis dari mala mortalibus, propter expianda eorum delicta. Ecce nunc orationem vita deſtruit, vt iure de te poſsit dici, Facile cum valemus, conſilia ægrotis damus. Ex his colligit Olympiodorus, præter alias virtu-

tes, Iob etiam charitatem ſapientiamq́; admonendi, conſolandi, docendi, confirmadi in aduerſis, habuiſſe. Quod vero dicit, {Vbi eſt timor tuus, fortitudo tua? patientia tua.} Secus Hebraice videtur; eoque diuerſe locum Sep. traſtulerunt. Hebraice הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ Nonne timor tuus, fiducia tua? ſpes tua, & perfectio viarum tuarum? Quibus verbis, hunc adhibet ſenſum Abraham. Nonne timor tuus, hoc eſt, pietas tua, erat ſpes tua? Huic nitebaris hæc erat ſpes tua, te fore ſemper diuitem, quod Deum timeres? fuit pietas tua mercenaria. Spes tua, erat perfectio viarum tuarum; Colebas Deum, ſcelere abſtinebas, vt amplius lucrareris, vt ditior eſſes. Eſt alius ſenſus fortaſſe melior, Rabi Moſis: Cur times, cur deficiſti, & turbatus es? cum timor tuus, id eſt θεοσέβεια pietas tua, ſit tua fiducia? Hac duce mergi non potes: Fieri non poteſt, vt deſeraris à Deo, in cuius cultu, ſpem tuam omnem poſuiſti: In eum debes ſperare; tua pietas, eſt ſpes tua, confidentia tua, perfectio totius vitæ tuæ: Ea fuit omnium tuarum virtutum cōplementum: Eoq́; turbari non debes. Non enim vidi iuſtum derelictū, & filios eius quærentes panem. Is verior ſenſus. Hunc ergo locū, non ad fontem verterunt Sep. putantes chislathecha, deſignare hoc loco, ſtultitiam, cum teſtibus Hebræis, vt alibi, nunc ſonet fiduciam. Itaq́; dixerūt πότερον οὐχ ὁ φόβος σοῦ ἐστὶν ἐν ἀφροσύνῃ, καὶ ἡ ἐλπίς σοῦ, καὶ ἡ κακία τῆς ὁδοῦ σοῦ; Vtrum.

non

non timor tuus,in dementia eſt? & ſpes tua,& ſcelus vitæ tuæ? Quorum ferè nihil eſt in Hebraico. Rectius ergo Aquila, duo nomina, ἀφροσύνη κακία, quæ nullo pacto poni debuiſſent,immutauit, pro primo ὑπομονὴν, ſuſtinentia,fiducia,patiētia,expectatio: pro ſecundo ἁπλότης ſimplicitas,integritas:veruſq́; ſenſus eſt Rabi Moſis tantum.Nam Abraham,quodā priuato odio,videtur affectus in Iob.Sic nec Græci locum potuerunt expendere: Auen Eſdra etiam dicit kislateca,eſſe rem cui nitimur,conſentiens ſcilicet cū ſuperioribus.Huic ſenſui reſpondent omnia ſequentia.Pietatem perire non poſſe,innocentes & rectos, ideſt ἀληθινούς veraces, æquos, iuxta Sep. deletos eſſe nunquam.Hæc argumentatio veriſsima eſt.Si Deus pro nobis, quis contra nos? Alia quoque collectio, Quicquid ſeminatur,metitur, fructibus, ſeminibus reſpondentibus:Pietatem ſeminaſti,perire igitur nō potes. Nam perditio,eſt fructus impietatis. Dolorem noſter dixit,quod Hebraicè עמל amal,quod eſt, tum dolor,tum iniquitas;à qua labor,dolor:vt rectè ſit hic pro fructu iniquitatis.Eoq́; explicans fructum impietatis & aduerſæ vitæ, perituros iniquos à flatu Dei dicit,idq́; tropicōs,vt ſit flatus Dei, pro ſpiritu, indignatione,impetu,animo inuehente, impreſsionem faciente.Biſq́; idem poſuit vtrobus diuerſis nominibus Hebraicis,neshama,ruach. Ira ferbet, ſpumat,ſpirat μέγα πνεῖ. & Paulus,cædes, & minas ſpirabat. Hæc ira diuina, tempore certo & diuerſis oc-

caſionibus

caſionibus ſe oſtendit: tùm morbis corporis, tum aduerſa fortuna, tũ occultæ ſunt Erinnyes. Sic alias allegorias ponens, oſtendit interire ſuperbiam, iniquitatem deleri: Omnis arrogantiæ, eſſe triſtem exitum. Rugientes leones, leænaſq; & rapaces, rabidoſquè eorum dentes: indomitam ſuperbiam, inuſitatamq; inſolentiam, cuius Deus ſit vltor, intellige: Sicut ille parabolicos aut allegoricos leenam, inuidiã innuebat. Frangiturq; ſuperbia, quod ſæpe ad miſerrimam ſortem adducitur, & abiuratæ rapinæ, prædæq; abactæ deponuntur. Leones & Pardi leænæq; vſitate rapaces crudeleſq; in Theologia dicuntur. Liberauit me dominus de ore leonis, ait diuus Paulus, Neronem deſignans. De ore leonis, libera me domine. Hi ſunt quos ſuperius dixerat, ædificatores iniquitatis, ſeminantes iniuſtitiam: pereuntq; cum præda & robore ſuo, qui ad alienas opes anhelabãt: imo rugiebant, vt leones ad gregem. Quodq; ait. { Et ad me dictum eſt verbum abſconditũ, } Hebraice, quãquam idem eſt ſenſus, habet, & ad me, verbum יְגֻנַּב iegunab, ſublatum eſt, ablatum, furatum, ſi Latine dici poſsit. Celatum eſt mihi verbum. Non ſatis percipio. Tota autem hæc eius oratio, vt ait Moſes, eo tẽdit, quòd per prophetiam, aut viſionem vult indicatum eſſe ſibi, iuſtitiam perire non poſſe: iniuſtitiam extingui neceſſario ac deleri. Sed clã ſe eſſe, nec perfecte ſe aſſequi potuiſſe, aliquid adhuc in abſtruſo eſſe, aut ſe furtiue, clam, & per ſecretam prophetiam audiuiſſe.

audiuiſſe. Quod autem dicitur in noſtra editione: {Venas ſuſurri eius} Mendoſum eſt, cum ſit Hebraice. Et ſuſcepit auris mea שֵׁמֶץ מֶנְהוּ parũ ex eo. Venę ſuſurij, nuſquam ſunt, neque eſſe debent. Omnes autẽ Hebræi exponunt shemez, parũ, exiguũ ἀκεραῖον. Iſq; locus cũ ſit clarus in Hebraico & ĩ noſtra tralatione, mendoſiſsimus eſt apud Sep. Eoq; torſit Grecos. Sed nõ opus eſt proferre. Quodq; noſter dicit, {In horrore viſionis,} Idem fere Hebraicè, בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת bishipim mechezionoth, in horripilationibus viſionum, aut, in viſionibus terrificis. Terrificas autem, quia ſupra captum meum, vt ait Abraham. Exterrent enim ſæpe inuſitatæ ſpecies. Sic ille vidit rationem prouidentiæ diuinæ: Vidit præmia: vidit ſupplicia, per prophetiam, ſed ita obſcure, vt perfecte intelligere non potuerit. Noctu vidit cũ feſſos ſopor occupat artus. Repetit, inculcatq; eandem rem multis verbis; ꝙ territus ſit, intremuerit, inhorruerit. Et quòd tranſeunte ſpiritu, arrectæq; horrore comę, & vox faucibus hęſit. Spiritum ſentit, ventum illum vehementẽ, qui fit in aduentu numinis diuini. Sic in Elia, Moſe, in Apoſtolis: Sic horruit Pharao & Nabuchodonoſor. Poteſt ſpiritus ipſiuſmet Eliphas intelligi. Nam Hebraicè habet. Et ſpiritus prope: vel ante, faciem meam tranſiuit. Vt dicat receſsiſſe ſpiritum ſuũ in illo horrore: vt, Vox faucibus hęſit apud Poetas, deficiente ſpiratione ad tempus. Primũ ego probo, vt poſtea declarat. Potes ſpiritum intelli-

gere illam imaginem, de qua poſtea. pro auraleni pulchrè, Hebraicè דְּמָמָה וָקוֹל demama uakol, vox ſilens, vox tenuis, in ſomnis. Hanc ergo prophetiam ait ſe vidiſſe, audiſſe Eliphaz, hominẽ à Deo iuſtificari, haberi iuſtum, ſi iuſtus ſit: Non eſſe Dei prauũ iudicium; de bonis bene, de malis male ſentientem. Aut iuxta alium ſenſum, & iuxta Hebræos per interrogationem. Nunquid homo iuſtior erit Deo, & creatore ſuo innocentior? Si quid mali iuſto eueníat, nũ poterit quaſi melior ille in ius trahere Deũ? & conuerti contra creatorem ſuum? Aut, nunquid ſi curat homo res ſuas, filios ſuos aſpicit, bonis eorũ conſulit, erga eos charitate afficitur: non idem faciet Deus erga homines, quos loco filiorum habet? Et, quando vidiſti bonum, cui male eſſet, malum cui bene? Num audebit, quis diuinam incuſare prouidentiam? Hunc fermè ſenſum Hebræi exhibẽt. Quodq́; ait, {Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in Angelis repperit prauitatem,} Hebraicè eſt. Ecce ſeruis ſuis non credet, & in Angelis ſuis ponet laudem, vel ſtultitiam. Primum ſciendum eſt, interpretem Caldæum, ſeruos, interpretatum eſſe prophetas: Hũcq́; locum Rabi Moſes exponit, vt de ſeruo fideli dicatur; quemadmodum de Dauid, in omni domo mea fidelis eſt. Itaque ſerui poſſunt intelligi homines: Ac dicit Rabi Moſes, locum ſic eſſe intelligendum, Deũ non confidere ſeruis ſuis, vt credat eis arcana ſua & cogitata: neqne ſunt illi fideles domus ſuæ, quibus

liceat

liceat arcana eius,& ſecreta noſcere. De Angelis ſic explanat. Ponet in eis תָּהֳלָה thahola, cogitatione & ſcientia ſua, attribuat eis ſtultitiam, aut lucem. Scit eos eſſe prę ſe, infimos, minimos, imbecillos, ne attingant ad omnia arcana eius. Quia non ſunt viæ ſuæ, viæ illorum, neque cogitationes ſuæ, eorum cogitationes. Abraham vero ſic. Nonne vides, haud fas eſſe, creatum in gubernando eſſe creatore ſuo abſolutiorem? qui in ſupernis quidem ſeruis ſuis credet, eos à ſe perfectionem ſubſtantiamq́; habere ſuam. Hoc eſt, non eſſe fas, vt vitam eorum ab illiſmet pendere dicas, vt quæ à Deo ſe teneat, à quo ſuſtineantur, viuant neceſſe eſt? Quod ſi ſerui eius, quorum gradus & perfectio, humanæ longe pręcellit, non habent in ſe cauſam vitę ſuę, multo certe magis homines erunt ſuo creatore inferiores. Ex quo volebat oſtendere Eliphaz, Deum iure omnia facere. Ad hunc etiã modum exponit AuenEſdra,& Rabi Leui. Sciendũ eſt igitur, ꝙ noſter vertit prauitatem iuxta Sep. σκόλιοντί peruerſum quiddã, Hebraicè thahola, diuerſis ſubeſſe ſignificatis. Sonat ſtultitiã, prauitatem; Caldęuſq́; hoc ſignificatum ſequitur pro thaholah, ponens עִילָא ila, iniquitatem. Sequitur AuenEſdra dicens hoc eſſe ex eo, quod dicitur. Dixi iniquis, nolite inique agere, vbi eſt הוֹלְלִים תְּהוֹלוּ holelim theholuh. Id etiam Sep. pro eo ponentes σκόλιον obliquum. Rabi autem Leui,& Abraham, ſequuntur aliud, אור or, lucem, ſplendorem, laudem, à verbo halal: Senſuſq́;

priorum eſt, vt dicatur in Angelis Deum ponere, deprehendere imbecillum quiddam, debile quiddam, quandam imperfectionem. Qui autem lucem, prædictam vocem interpretantur, in eadem ſunt ſententia, vt negatio in duo pertineat. In ſeruis ſuis non credet, & in Angelis non ponet lucem, ideſt cognitionem, veritatem ſuam, arcana ſua. Quod ſi affirmatiue legas, ponet lucem, erit idem ſenſus. Ponet in eis lucem, ſiue laudem, gloriam; quia ſine eo nihil poſſunt, ſcientia eorum à Deo eſt, nihil à ſe habent. Quibus omnibus oſtenditur altitudo ſcientię, & ſapientiæ domini, quàm incomprehenſibiles ſunt viæ eius, vt non debeant homines turbari ſuper his, quę eueniunt, referentes omnia ad profundum illud ſapientiæ pelagus. Is eſt verus ſenſus. Neque vero de caſu Angelorum, vt arbitratur Nicolaus, eſt nunc ſermo: quoniam quod noſter dixit inſtabilitatem, in Hebraico eſt, quòd eis non credat: Viſoq; fonte, intelligitur quid noſter ſenſerit interpres. Et locus bene declaratur ab Hebræis: idq; oſtendit tota oratio. Si qua melior eſt ſententia, illam ſequaris. Terrenam habitationem, non ſolum de domo, ſed etiam de corpore ſentias iuxta Hebræos. Quodque ait, { Conterentur velut à tinea, } declarat aſsiduum mortalium interitum, ſemper aliquid decidere. Tempus edax rerum, tuque inuidioſa vetuſtas, Omnia deſtruitis: Corpuſq; minuitur defluens paulatim, in horas, in dies delabens, ad omnia momen-

ta, in-

ta, incorruptionẽ tendẽs; Eoq́; corruptibilia hęc, Plato, nõ ὄντα, exiſtentia vocare dignatus eſt, ſed γινόμενα fientia, quæ ſemper mutentur, fiant, verum eſſe nunquam habentia. Conteret autem, vt eſt Hebraicè, corpus eos, aut domus corruptibilis, habitatio terrena. Quodq́; ait. { Et quia nullus intelligit, } pulchrè, quod Hebraicè; Quia nullus ponit, adduntq́; Hebræi, cor ſuum; Nemo eorum hæc conſiderat. De ſuperbis autem & impiis, rapacibuſq́; loquitur, eunt in ſua ſcelera, effrenataſq́; libidines, præcipites, in æternum delebuntur. His ſempiterna clades, non cultoribus Dei impendet. Hos ſcito perituros. Quodq́; noſter dicit. { Qui autem reliqui fuerint, morientur ex eis } Eum quidem ſenſum ipſe arbitratus eſt eſſe: Hebraicè tamen clarius & melius ſic הֲלֹא נִסַּע יִתְרָם בָּם halo niſa ithram bam, nonne amotum eſt, ſublatumq́; reliquum in eis. Verba quidem obſcura. Is autem ſenſus. Vox Hebraica יֶתֶר iether, ſonat reſiduum ſuperabundantiam, ἐξοχὴν, excellentiam, redundantiam. Eamq́; pro perfectione humana accipiunt Hebræi, pro vi intelligendi, pro humana excellentia, qua differãt à brutis. Exponenſq́; hoc Rabi Moſes, An ne vides inquit, ablatam eſſe eis præſtantiam & virtutem, quæ in eis eſſet; vt moriantur, & non in ſapientia: vt cognoſcant & intelligant videlicet, proſpiciantq́; ſuum interitum? Abraham vero, ecce profecto video, maiore ex parte, generi humano ablatam excellentiam intelligendi,

gendi,quòd opiniones terreſtres perſequātur,vt morientes careant ſapientia,quam decuerat eos vſque ad extremum retinere. Eadem ſentit Rabi Leui; AuenEſdra vero, ſuperiorem vocem iether,quod eſt,redundantia,putat nunc,ſicut interdum alibi, accipiendā pro diuitiis. Vnde etiam Græcè, πλεονεξία vt dicat Eliphas, Ablata eſt eorum affluentia; morientur, & cum eis eorum diuitiæ interibunt: Sapientia quoque vacui, quia nemo ſapiens vnquam auaritiā reginam omnium vitiorum concupiuit. Hi duo ſenſus,ſunt limpidi,ſolidi,vt vel dicat,morientur ſublata ex eis intelligentia:vel diuitiæ eos non ſequentur. Hiq́; duo ſenſus, ex vna voce iether, dependent. Quod autem in noſtra tralatione eſt, vt iether ſint reſidui,& ſuperſtites eorum, ſceleratorumq́; ſtirps, quæ & ipſa peritura ſit;habet fortaſſe aliquid probabile. Mihi priores probantur, quia dicitur; Nonne ablata eſt redundantia eorum,Fitq́; interrogatio,nō pronuntiatur. Notat Nicolaus ſequens ſenſum noſtræ tralationis,in Hebræo non eſſe,ex eis, Sed ſi de ſtirpe ſermo eſſet, id illuſtraret eum ſenſum. Mihi, quæ Hebræi proponunt, maxime probantur. Caldæus quoque priores ſenſus ponit, pro iether זְכוּתָא zacutha,puritatem,excellentiam,præſtantiam.

CA-

CAPVT V.

VOCA ergo;} Audacius vbi de fine impietatis pronuntiaſſet, nunc ad Iob accedit: attingens eum priuate: & ab vniuerſali ad particulare orationem redigens. Proponit autem Rabi Moſes hæc verba in hunc modum. Voca inquit in hac lamẽtatione tua, in hac diſceptatione, qui tibi ferat opem verbis ſuis, & ad aliquem è ſanctis vertere, vt tibi reſpondeat. At Abraham, & ſi te inquit putas, attolliſq; te tanquã iuſtũ aliquẽ, ſi iuſtus tibi ſicut dixiſti, videris, nõ te meruiſſe hæc ſupplicia putas, voce ingenti inclama, ſi ſit qui tibi ex ſupernis creaturis reſpondeat, vel ad aliquem è ſanctis vertere. AuenEſdra vero, ſi ita inquit, vt dixi, non eſt, poſtula, ſi poſsis aliquem qui tibi reſpondeat, aut ex ore cuius è ſanctis, qui fuerũt in terra audiſti? Propoſui omnium ſententias, vt verum ſenſum depromerem. Igitur vt Eliphas dixit antea, ſe, per viſionem ac prophetiam, & per aduentum numinis, cognouiſſe rationem prouidentiæ diuinæ, ſic ea expoſita, rogat Iob, vt vocet, qui ſecus oſtendat; ſiue homo ſit, ſiue Angelus, ſiue Propheta. Num ſit aliquis, qui cõtradicat, quaſi nullus eſſe poſſit, vt vera omnino hæc ſit ſententia, quòd malis male, bonis bene eſſe neceſſe ſit. Et quòd Deus ſit incorruptibilis, infinitæ ſapientię. Omnes homines bonitate, & ſapientia præcellens, clauum rectum, vbique

tenens,

tenens,de quo nemo iuſte queri poſsit.Poſſet etiam dici. Reſpice num quis è ſanctis perinde atq; tu fertur trãſuerſus? Hoc ſenſiſſe videntur interpretes Hebræi. Voca qui me refellat, veriora demonſtret: qui tibi iuſto,iniuſtè Deum obtuliſſe hæc funera, poſsit oſtendere; qui me mendacem comprobet. Et quoniam mihi non creditur, maior homine ſit hæc opprobatio.Poſtuletur igitur altioris ingenij quis.Quo propoſito, ipſum Iob aggreditur. Solere imprudentes & ſtultos, fruſtra in aduerſis calumniari Deum, qui non videant, quid mereantur, quantum à recto diſceſſerint in omni vita: Incandentes autem & intumentes furore & blaſphemia,corripi, trãſuerſoſq; agi,vt à furore pœnæ interficiantur.Hoc ſtultorum, & inconſideratiſsimorum eſſe. Sicq; exponunt Hebræi.Repetit eandem ſententiam. Et paruulum interficit inuidia. Quod Hebraicè limpidius pro paruulo פֶּתִי pethi,ſtultus,inſanus,deceptibilis, ſimplex: pro inuidia קִנְאָה Kinea,zelus,furor,iracundia, impatientia,impotentia.Poſtea,vt ait Rabi Moſes, cũ bonis bene, malis eſſe male neceſſario docuiſſet, reuertitur ad id,quod per prophetiam audiuſſet, quod cum primis cogit de prouidentia addubitare.

Sed cum res hominum tanta caligine volui,
Aſpicerem,lætoſq; diu,florere nocentes,
Vexariq; pios, rurſus labefacta cadebat Religio
Sed & ipſe placatus exemplo quieuit.
Abſtulit hunc tandem Ruffini pœna,tumultum.

Abſoluitq;

Abſoluitq; Deos:

Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant.

Similiter Eliphas pronuntiat de his, qui florere aliquando videantur: vſus eodem, atq: Claudianus nomine, מַשְׁרִישׁ mashrish, radicantem, radices facientẽ, florẽtem late. Cuius mihi diſplicuit (inquit) felicitas, eamq; ſum execratus, quia ſcirem eã breui perituram: ſtultus autem ipſe, quia id non proſpiceret. Hæc illa diuinitus reuelata ſapientia, de ſtultorum felicitate. Maledixi autem, ideſt execratus ſum, vel agnoui maledictam, non fore diuturnam, vt ait Moſes, quoniam non ipſe ſolum, ſed tota etiam ſtirps, cum eo delebitur. Nam illi per ſe ab omni ſalute deſtituẽtur, & paterna nocebit eis impietas, cuius fieri non poteſt, quin ſæpe filij non ſint participes; & tales ſæpenumero filios videas, quales parentes habuiſſent. Quod autem dixit, {In porta} Rabi Moſes exponit coram ſenioribus, & toto populo, cum ſolerẽt eo tempore ſedere in portis vrbis. Sic Auen Eſdra, in vulgo, multitudine. Palam inquit omnibus ſpectantibus cadent. Nicolaus ait, à iudicibus ciuitatis, qui in porta tum ſederent. Veriora ſunt illa Hebręorum. Nam & in Pſalmo, Aduerſum me loquebatur, qui ſedebant in porta. Quod nõ pertinet ad iudices, ſed totũ vulgus. Nam antecedit, & factus ſum illis in parabolã. Quo locus is intelligi debeat, de filiis impiorũ, Caldęus optime declarat, qđ & ab ipſis Hebręis adducitur, & approbatur. Elongabũtur filij eius

à redemptione ſeculi futuri, & cruciabuntur ſupplicijs geenæ, in die iudicij: vt ſi non videas eos caſtigari in præſenti vita, pro certo habeas reiici pęnas in ſupremum iudicium. Quodq́; ait. {Et ipſum rapiet armatus,} pro armato Hebraicè מִצִּנִים mizinim, poſſuntq́; eſſe duæ partes, me, ideſt de, & zinim ſpinę. Vt ſit ſenſus, & ipſam meſſem rapiet de ſpinis: ſicut exponit Moſes pro zinim ponens קוֹצִים kozim, ſic etiã Abraham. Efficiet inquit Deus, vt grana cadant inter ſpinas, & inde à famelicis extrahantur: quanquã etiam adhibet ſenſum. {Et ipſam meſſem rapiet is, qui egreditur de ſpinis;} nempe ignobilis, obſcurus; vt oſtendat diuerſis itineribus, in impios impelli cladem: multis è locis venire fures, qui bona eius diripiant. Senſus tamen interpretis noſtri, eſt bonus. Nã & Caldæus ponit hic duo genera latronum, eos nominibus Græcis appellans polemoſin, & liſtim, primum ſonat bella, bellicoſos, armatos; alterum fures, qui ſecreto furantur: milites enim palàm. Ad horum manus ait vẽturas opes impij. Rabi etiam Moſes eos interpretatur viros belli. Quodq́; ait, {Nihil in terris fit ſine cauſa.} Hoc quidem in cõtextu non eſt. Eſt autem vice eius, quia non egreditur de puluere iniquitas,} Dicitur allegoricẽs, Hebręiq́; ſentiunt, non eſſe in puluere, & in ſabulo iniquitates & ſcelera, ſed eorum fontes eſſe in hominibus. Ab his naſci peccatum, à malis cupiditatibus, & ab hominibus etiam peccata caſtigari: vt à quo natum fuit homicidium,

cidiũ,& rapacitas, ab eodem, ideſt in eadem ſpecie, ab alio iniquo naſcatur eadem voluntas rapiendi. Omnino ſentit hominum eſſe peccata, ideo in hominibus caſtigari. Poteſt & is eſſe ſenſus quem noſter poſuit, ponit & Abraham, vt און auen, quod iniquitatem tranſtulimus, deſignet, vt ſæpe ſolet, laborem, pœnam, ſupplicium: vt dicat, Non naſcitur è puluere ſupplicium, ſed à Deo. Non hæc ſine numine diuum eueniunt. Eoq́; à Græcis dicuntur θεηλάται, diuinitus illatæ plagæ: veluti ſi quis diceret, Non è duro robore naſcitur homo, non è lapidibus, ſed humano ſemine. Sic ſupplicia malorum nõ aliũde quàm à diuinis conſiliis exiſtũt. Repetitq́; hanc ipſam ſententiam. Quodq́; addit, {Homo ad laborem naſcitur.} Reſpicit antedicta, hominem impium, ad pœnam natum eſſe, & in pœnam viuere. Aut de omnibus generatim loquitur, poſitas eſſe certas hominibus metas: reddituros eos rationem de omnibus: Vndique inſtare ſupplicia, quibus cruciemur, noſtraq́; peccata expiemus: Neminem adeo iuſtum eſſe, cui non impendeat pœna. Imperfectionem quoque hominum declarat. Hæc humana vita, nulla diuturna felicitas: Inciſa eſt ea lex in natura, & à Deo poſita, vt ad labores veniremus. Eadem deploratio eſt apud Moſen in oratione. Quidquid mali eſt, in Deum, prouidentiãq́; eius, referri debet, non in aſtra & fata: datur cuiq; quod debetur ei. Ille enim idem fecit naturam, facit naturæ miracula, omnipotens

vbique. Cumq; imperfectus ſit homo, cognitione breui, obtuſa, non ad gloriam, ſed miſerias naſcens, multa fieri poſſunt à Deo, quorum ille non percipiat rationem. Hac conſecutione, nectũt Hebræi locum hunc cum ſuperioribus. Sic & Olympiodorus dicit ſenſim conſolari Eliphas Iob, eſſe vexationes, & incommoda, humanã rem. Quod autem ait. {Et auis ad volatũ.} Pro aui, Hebraicè בְּנֵי רֶשֶׁף bene reſheph, filij reſheph. Eſt autem reſheph, teda, carbo ignitus; filios eius ſcintillas interpretantur; pari conditione, vt naſcantur è carbonibus ſcintillæ, ſic labores, parere, producere humanam naturam. Hæ naſcuntur ad volandum, tolluntur in altum, ſubleuantur. Eandem vocem Hier. alibi volucre, aut volatile, putauit deſignare: nempe pennas ſagittarum: Eoq; hic tranſtulit auẽ. Quodq; noſter ait, {Deprecabor,} eſt אֶדְרוֹשׁ edros, requiram, quaſi me ad eum conuertam, in eum tanquam omnium auctorem & cauſam, reſpiciam: Illum omnium quæ fiant in terris fatebor autorem. Continuo, vt accidat aliquid, in eum, ſapientiamq; eius reſpiciam: Magna & inſcrutabilia, ad naturalia referũtur. Proponit & res humanas, quæ & ipſe ſunt miſerabiles, & ꝑ malignis ſunt עֲרוּמִים arumim, aſtuti, verſuti, verſipelles. Horũ ꝓprie eſt cõſiliũ: eos ẽt Hebręi malignos, i. male mentis interpretantur. Et pro, ꝗ cęperant, eſt תֻּשִׁיָּה tuſia, ideſt, vt exponunt Hebræi, conſilium, ſapientia, decretum, dogma, lex. Ne poſsint perficere decreta ſua-

& ordines, & ea quæ inſtituerunt, ſolerterq́; inſtruxerunt. Et pro eo Caldæus poſuit חַכִּימְתְהוֹן chakimathehon, ſapientiam, vel aſtutiam ſuam. Impedit eis manus, quæ ſunt rerum gerendarum principia, ne ſolertiam & aſtutiam ſuam perficiant, vt nihil eis proſit hæc ſolertia, à Deo infatuata. Minus proprie hoc Sep. tranſtulerunt ἀληθές, Eandem ſententiam multis modis repetit per exaggerationem. Tenebras autem cæcitatem eorum vocat, conſiliorum cæcos exitus. Hac ratione infatuatum eſt conſilium Akitophelis; & omnium eſt mortalium conſenſus, Deum quorum velit res euertere, cõſilia corrumpere. Ad eius ergo prouidentiam ſpectat, ſceleratos extinguere, pauperes ac deſtitutos ſeruare, vt, tũ eos ab eorum fraudibus, iniquiſùe conſiliis eripiat, tum calumniis falſis. Tertia eſt prouidentiæ pars, quòd corripimur ab ea ſępe, & ad emendationem noſtrorum delictorum irrogantur ſupplicia, vt beatus ſit, qui ab eo corripitur: Interim tamen, pauperes, & ſperantes in eum, non deſeruntur, quoniam ſi tanguntur ad tempus, etiam ſanantur. Quod autem ait; { In ſex tribulationibus, liberabit te, & in ſeptimam non tanget te malum. } Etiam Hebręi numerum ſeptenarium perfectum, vſitatumq́; in Theologia dicunt. Vt, ſepties cadet iuſtus, & reſurget. Septies in die laudem dixi tibi. Et apud nos, Non tantum ſepties, ſed ſeptuagieſſepties. Eſt ergo is numerus in cõſuetudine, ſicut ternarius apud Poetas.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,

Ter fruſtra compreſſa manus effugit imago.

Enumerat autem nonnulla ex his mala. Quodq́; ait, {Abſconderis,} exponit etiam Abraham, quod in calumnia non nominaberis, non veniet in mentem tui, eius qui calumniatur. Poteſt etiam intelligi, ſi calumnia coniecta in te ſit, abſconderis, non attingeris, defenſaberis ab ea. Ea autem erit defenſio, quòd à vaſtitate, quam calamitatem noſter dicit, Hebraicè שׁוֹד shod, clades, vaſtitas, ruina, vnde shedim dæmones nocentiſsimi πονηροὶ ὀλέθριοι vt Græci dicunt, liberaberis: à ruina, quæ naſcitur à calumnia. Addit, & repetit, in vaſtitate, ſeu calamitate (nam eſt eadem vox) ridebis: Metaphoricῶſq́; dixit. Cum lapidibus regionum pactum tuum, & in corpus tuum, ne iaciãtur, ne offendas ad lapidem pedem tuum: quod omnes ruinas & caſus deſignat. Et quos dixit {Lapides regionum,} eſt Hebraicè lapides הַשָּׂדֶה haſade, agri, campi; vbi lapides late iacent, lapides cãpeſtres. Sic etiam quas beſtias terræ dixit, ſunt חַיַּת הַשָּׂדֶה chaiath haſade, beſtiæ, agri, feræ campeſtres, agreſtes: feræ agri, cum quibus fœdus habebis, vt plerique ſanctiſsimi, quos venenatæ ſerpentes, & truces leones, lædere non potuerunt. Obturauerunt enim ora leonum, extinxerunt impetum ignis. Dicens etiam tabernaculum, fore tranquillum, ſecurũ, more Orientalium loquitur, quorum tabernacula, ſunt domus. Viſitare quoque ſpeciem, Hebraicus loquendi modus.

dus. Nam ſpeciem vocant domum opulentam, vbertatem, diuitias florentes: Et pro eo poſuit Caldæus tria nomina, medor, bet, maskena; quæ ſonant omnia habitationem, domum. Viſitare autem eſt nunc gubernare: pacate inquit, & ſine ſcelere, & ſine diuini numinis offenſione, bene, beateq́; gubernaculum domus tuæ tenebis. Nicolaus tamen adhibet etiam bonum ſenſum, conſiderans proſperitatem tuã non peccabis, viſitare interpretans cõſiderare, Quod quadrat. Nam & Caldæus, pro non peccabis, dixit תִּיְנִיק taſnik, offendes. Tum ſequitur, eum tranquilla ſenectute reſoluendum: vſque ad extremum vitæ futurũ beatum: non immatura morte periturum, ſed ita matura, ſicut maturæ fruges in horreum reponuntur, cũ eas tempus ad maturitatẽ adduxit. Id inquit ita eſt, & ſecus eſſe non poteſt; ratione didicimus; communi ſenſu probantur, dicuntur ab omnibus, a maioribus ad nos poſteros peruenerunt. Ea tu nunc agnoſce, perſpice, ex his conſolare te, ſicut eſt Hebraicè, דַע לָךְ da lak, ſcito tibi, obſerua, conſidera. Facit autem epilogum huius capitis Abraham, ſummam reſponſionis Eliphas eſſe, omnes res humanas in particulari cognoſci, conſiderari à Deo: ſupplicia, pęnaſq́; accidere propter peccata, etiam iuſtis: Neminem enim eſſe ſuper terra, etiam iuſtum, qui non peccet. Nocentes non diu florere; non ire in longum, ſiue iuſtorum pœnas, ſiue malorum felicitatem: Hęcq́; ſibi indicata deſuper.

CA-

CAPVT VI.

HOC capite refellit Iob, rationes Eliphas, quas procul à calamitate poſitus protuliſſet, futurus alterius ſententiæ, ſi illic eſſet. Refellitq́; quod dixerat. Correctionem domini ne reſpuas, quia ab eodẽ ſanitas ſit, atque dolor. Si enim ille ſit caſtigator, at quæ ſibi vires, vt expectare poſsit, dũ deferbeat ira? minorẽq́; ſe eſſe docet, quàm vt poſsit tẽpeſtati reſiſtere. Contra etiam ea, quæ dixit, clarum eſſe deleri impios & peccatores: iuſtos omni clade liberari. Hinc omnia fieri iuridice: nec ſine culpa ſæuire fortunam, nec correctiones eſſe, vbi non ſit, quod non corrigatur. Reſpondet per commemorationem humanarum miſeriarum, pugnam, & aſsiduum conflictum eſſe vitam hominis ſuper terra: vitam eſſe breuiſsimam, homines in nihilũ redigi: nemini prodeſſe probitatem, vt ne moriatur. Hocq́; de iuſtis, qui omnino pereant, etiam cum ſua iuſtitia: de impiis quoq; pronuntiat. Quòd quemadmodum iuſtitia, innocentem & iuſtum, non eripit à morte, ſic nihil malorũ accumulat peccanti: Multaq́; alia obiicit, quæ poſſunt facile contra prouidentiam diſputari, vt niſi maior fides, & ad alia tempora, ſeculumq́; futurum, cogitatio penetraret, facile potuerit Iob cõtra ineptum prouidentiæ aſſertorem diſſerere. Ac primũ dicens, { Vtinam appenderẽtur peccata mea,

quibus

quibus iram merui, calamitas quã patior in ſtatera.} Primũ ſciendum pro peccatis, Hebraicè eſſe, כַּעְשִׂי kaesi indignationem, aut irã meã. Caldæus itẽ indignationẽ dixit, vertens hoc Hebraicũ רוּגְזִי rugzi, irã, furorem meũ. Tum ſequitur וְהַוָּתִי vehauathi, & calamitas mea. Quorũ dictorũ is ſenſus eſt, quia dixerat eũ Eliphaz furore, & impotentia correptũ, nũc optat cõpenſari indignationẽ & calamitatem; oſtendens multo minorem fore indignationẽ, quã ruinã. Nec adeo ſe fuiſſe exacerbatum, quantũ magnitudo calamitatis prouocaſſet; Mitioremq́; ſe fuiſſe, quàm vllus mortalis, cui tantum malorum fuiſſet oblatum. Vtinam ergo ait, iſta impotentia, atque indignatio, quam mihi obiicis, cum calamitate, æqua lance examinaretur: videres perturbatione mea, longe maiora ſupplicia; vt arena maris poſsit in exemplum adduci. Is eſt verus ſenſus, quem, vt ait Burgenſis, non reſonabat noſtra tralatio. Putauit enim Hier. hic indignationem eſſe pro peccato, vt dicat Iob, maiora longe eſſe ſupplicia, quàm peccata, quæ perpetraſſet. Sed ab omnibus reclamatur. Nam & Sep. ſupradictàm vocem tranſtulerunt τὴν ὀργὴν iram. Et Chryſoſtomus cum Polychronio exponit hic iram, τὴν ἀθυμίαν animi conſternationem, dolorem animi, qui fit ex calamitatibus: exponenſq́; hunc locum inquit, In alienis malis vos philoſophamini: & procul à calamitatibus meis, ingrata mihi offertis ſolamina: quaſi fieri poſsit, vt dolores mei

ponderentur,cum arena maris: minore futura; cum doloribus collata. Olympiodorus autem iram Dei, cum quibuſdā aliis interpretatur,quę nunc in ipſum Iob,impetum fecerit,ſed Hebręi,vt dixi indignationem exponunt minorem longe,quàm plagas illatas: Eoq́; ſequitur,{verba mea dolore ſunt plena,}iuxta Symmachum λόγοι κατάπικροι, amara oratio mea. Hebraicè vero לָעוּ làu, quod exponunt Hebræi, נִבְלָעוּ niblau,deglutita ſunt, intercepta ſunt dolore, exire non poſſunt: vox faucibus hæſit,præ doloris magnitudine. Et quod ſequitur euidentius. {Sagittæ domini,}pro domino שַׁדַּי shadai omnipotẽtis,vaſtantis, deſtruentis. Iuxta illud pſalmi. Sagittæ tuæ infixæ ſunt mihi. Abrahā quoq; adhibet hūc ſenſum,dictas eſſe ſagittas Dei,ſicut mõtes Dei nempe ſublatos,excelſos,ingẽntes. Sic diuinæ ſagittę īmanes, terribiles; vt apud Homerū δῖα θάλασσα. & ꝙ dixit. { Quarū indignatio, } pro indignatione eſt חֲמָתָם chamathā fel, venenum,vt dicat quarum fel,amaritudo; acerbitas exugit ſpiritum meum. Dolor enim cotrahit; ſpiritus triſtis exiccat oſſa. Abſumunt ſanguinem, exorbent vires. Terrores quoque diuinos Hebræi dicunt, ſicut montes Dei,nempe immanes,ſęuos,horribiles, vaſtos. Quodq́; ait, { Nunquid rugiet, } Hebræi locum intelligunt,non fruſtra hanc indignationem,lamentationemq́; erupiſſe de pectore ſuo:non caruiſſe è cauſis,quòd neq;,ratione carentia animalia, ingemiſcant,cum neceſſariis potiantur: Eſſe magnitu-

dinem calamitatis, magnorum dolorum indicium. Abraham vero, dicit Iob, hoc in amicos dixiſſe, qui tãquã paſtę pecudes, aut aſini, nõ vociferarentur: Et veluti cerberus, obiecta oſſa latrare deſtiterint. Onagrum autem, ideſt aſinum agreſtem nominauit, animal regionibus illis aſſuetum, & pro, pręſepe pleno, eſt, בְּלִילוֹ belilo, quod fœnum, & cibus eſt boum, & pecorũ. Et quod ait, { Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum. } Senſus eſt iuxta Rabi Moſen. Verba veſtra inſulſa quis ferat? Non penetrant in aures meas, non ſapiunt mihi; verboſe philoſophamini extra calamitatem, cui grata erunt, quæ dicitis inſulſa? Quod vero ſequitur. { Aut poterit quis guſtare, quod guſtatum affert mortem? } Hebrei diſſentiunt. Nam ſic habet fons אִם יֶשׁ טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת Im iesh, taam berir chalamuth. Quod eſt, Aut eſt guſtus albuginis vitelli? Dicunt ergo Hebręi apud maiores ſuos, chalmuth, ſicut Caldæus oſtendit, eſſe ruffum oui, ideſt vitellum, album autem, ſiue albuginem vocari ריר rir: Eſtq; ſenſus ſuper re inſulſa. Tale enim eſt ouum ſine ſale. Hunc ſenſum, non proprietatem verborum tranſtulit Symmachus, εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς. An eſt item guſtus in verbis inanibus? Et Olymp. hunc locum explicans, quomodo inquit parebo veſtræ cohortationi, in qua, neque probabile, neque ad cõſolandum aptum quicquam ineſt? Vt enim cibus ſine ſale, non comeditur, ſic verba inania audiri non poſſunt. Guſtũ

enim appellat, πειθὼ perſuaſionem: Eoq; dicebat Apoſtolus. Verbum veſtrum ſemper ſit gratia, & ſale conditum, nempe iucundum, demulcens auditores, vlcera ſanans. Eadem fermè expoſuit Iſidorus. Quare locus eſt clarus. Ideo ſequitur. {Animæ enim eſurienti, etiam amara, dulcia videntur} Quod & ipſum longe ſecus in fonte, מֵאֲנָה לִנְגּוֹעַ נַפְשִׁי meana lingòa naphſci. Renuit tangere anima mea, Renuit has conſolationes: Hæc veſtra philoſophia non ſapit: eam anima ita reſpuit, renuit admittere, ſicut palatum reſpuit inſulſa. Præterea ſum adeò infelix, adeo dolore ſtupidus, vt nihil ſentiã. Nihil eſt, quod reducere vulnera poſſit. Sciendum tamen ſupradictam periodon, adiectam eſſe ex gloſſa interlineari, in textu redundare. Hebraico autem, quod protulimus, reſpondet. Quæ prius tangere nolebat anima mea. Quod quomodo debeat intelligi, expoſui. Aut quod inquit Abraham. Renuit anima mea contactum corporis fœdi, fœtentis {Nunc præ anguſtia cibi mei ſunt,} Hebraicè, הֵמָּה כִּדְוֵי לַחְמִי Hemmah Kidue lachmi. Ipſi dolores ſunt cibus meus. Is eſt mihi cibus, hoc alor, hoc vnum habet nunc animus & corpus: dolores, vlcera. Non eſt aliud, quod mihi poſſit offerri: Hi maxime inſtant contra. Rabi quoque Leui expoſuit, dolores carnis meæ, vt לֶחֶם lehem, cibus ſiue panis ſit pro carne. Aut quod ait Abraham; Hæ plagæ ſunt dolores cibi mei, implent cibos meos amaritudine.

Sicq;

Sicque exponit etiam Abraham, dicens, nunc eum reuerti ad ſagittas, quæ ſint dolores, amaritudines cibi ſui; eſca ſua venenata. Sic eas dixerat prius bibere ſpiritum ſuum. Ipſe quidem Leui dicit, Ecce cibi mei præ amaritudine, non modo non ſuaues ſunt, ſed dolores mihi ſunt, & ſupplicium. Quo circa non ſentit veſtra ſolamina, fractus animus; nec gemitus iſte, cauſas non ingentes habet; Amaritudinis omnia redundant. Locus is Græcis eſt obſcurus, & longe alius. Sequiturque cupiens è medio funditus tolli, potiorem eſſe ſibi mortem, quàm vitam, quàm correctionem, has pœnas: Totaque hæc petitio clara. Quodque ait. {Et hæc mihi ſit conſolatio,} Deſignat, vt aiunt Hebræi, in eo fore ſolamen ſibi, ſi funditus è medio tollatur; beatumque ſe fore, ſenſu dolorum extincto. Quodque dicit. {Nec contradicam ſermonibus ſancti.} Licet me conterat, euertat, gratias tamen habebo, quòd meos dolores morte interpellauerit, ſolaque in morte voluptas: mori lucrum miſeris. Et quod ait, {Quæ eſt virtus mea &c.} reſpicit quod dixerat Eliphas, ſupplicia ad correctionem dari: dicit vires ſuas, non eas eſſe, vt ſuſtinere queat tam atrocia ſupplicia; maiorem eſſe correctionem, quàm vires. Quodque dicit. {Et quis eſt finis?} Miſeriarum nempe atrociũ nulla requies: eoq; non poſſum ad hęc reſiſtere: Aut

quod ait Abraham, & quis eſſe poterit finis meus, ſi produxero longius vitam? quid ad animum meum attinebit, qui ſenex ſim & infirmus, & iam capularis? Hortaris, vt bono ſim animo, redituram enim tranquillitatem. At hoc qui fieri poteſt homini hoc ætatis? Tum videlicet redibit tranquillitas, cum in limine extremæ vitæ adſum, interea conſumptis viribus terræ inutile pondus. Poteſt tamen אַאֲרִיךְ aarik, eſſe quod dixit Hier. vt patienter agam, deſignans plagarum, cruciatuumq́; finem, quem ipſe neſciat, & vt dicat, Ad cruces durare non poſſum. Quodq́; ſequitur, {Ecce non eſt auxiliũ mihi, neceſſarij quoq; mei,} Hebraicè per interrogationẽ. Nõne mihi auxilium non eſt? Hoc eſt, vt ait, Moſes an non eſt auxilium mihi, vt non diiudicem, quæ dixiſtis, quàm recta non ſint? vt reuertatur ad ſuperiores interrogationes. Nunquid rugiet onager, nunquid inſulſa comedũtur? Nũquid ſenſu careo, quorſum hæc dicantur? Hunc autem ſenſum ob id proponunt Hebræi, quòd pro eo, quod dixit Hier. Neceſſarij quoque mei, pro neceſſarij, eſt תוּשִׁיָּה, thuſia, quod, vt ſuperius admonuimus, ſonat ſapientiam, legem, ſolertiam, vt dicat. Et an tuſigia, hoc eſt, ſapientia, ſublata, exciſa, ſenſus communis, mos humanus euaſit, erupit. Neceſſarij nuſquam ſunt. Et quod ſequitur. {Qui tollit ab amico ſuo.} Etiam Hebræi ſic interpretantur, vt à noſtro tralatum eſt. Ei deeſſe diuinum auxilium, deeſſe ſapientiam, pietatem, qui

erga amicum ſuum non afficitur: qui amici non miſeretur. Qualis ipſe Eliphas. Non eſt opus ait iſta philoſophia, miſericordia opus eſt; Ea vera ſapiētia, verũ ſapere: Verũ humanitatis exẽplũ: in eo hoĩes ſumus. In eo pietas. Qui non amat hoĩem, ne Deũ quidem. Fratres autem, amicos innuit, non præſentes ſolum, ſed plures alios, qui eum deſeruerunt: oſtẽditq́; quanta ſit hominum perfidia; Raram eſſe veram amicitiam. Et quod ſequitur. { Qui timent pruinam, veniet ſuper eos nix, } Hebraicè ſic habet, pro timent, eſt הַקֹּדְרִים hakoderim, quos Hebræi torrentes profundos, interpretantur, nempè obſcuros, nigros, cælantes aquas. Eamq́; Rabi Moſes omniũ ferè interpretum dicit eſſe ſententiam. Eſſe autem eos tempore קֶרַח Karach, frigoris, atros, propter profundũ, tum ſuper niue incumbente, magis abſcondi; vt illinc aquas haurire nemo poſsit. Tales innuebat Iob, phyſicis exemplis vtens; amicos ſuos, occulte præterfluxiſſe; abiiſſe latentes; non apparuiſſe. Veterem amicitiam nunc diſsimulare. Hos item torrentes innuebat, vt ait Rabi Leui, certo tempore liquentibus niuibus, magnam aquæ vim, continere, poſtea gelari. Tales fuiſſe amicos ſuos, & familiares; amantes, obſeruantes quondam, poſt arefactos, diſceſsiſſe, deſeruiſſe. Item in eo exemplum; quòd hi torrentes gelati niue deſuper tecti, quàm magis pleni fuiſſent, tam magis veniente Sole, diffluant, liqueſcant. Tales amicos fuiſſe. Quare non eſt, qui timent. Nam

ad ſu-

ad ſuperiora inſiſtit exempla. Indicat enim rapidos torrentes, qui hyeme conſiſtentes gelati, tecti niue, poſtea vere nouo, cum canis montibus humor liquitur, feruntur rapidi, pleno alueo. Tales illi fugerũt. Et quod ait. {Tẽpore quo fuerint, diſsipati &c.} declarat idipſum, pertinetq́; ad rapidos torrentes, non eos, qui timent. Nam tametſi koderim, interdũ deſignet mæſtos, trepidantes, Hebræi tamen cõcorditer, atros torrentes, & profundos interpretantur. Sequiturq́; ſenſus expeditus, & clarus. Eſt enim alio ordine Hebraicè בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ beet iezorebù, nizmathu: In tempore, diffluent, diſſoluentur, ſiccabuntur, ſine aqua erunt, areſcent. Hæc verba, primum quidem iezoruù, exponunt eodem ſenſu, licet diuerſe, current, liqueſcent, caleſcent, ſecundum nizmathu, alij diſsipabuntur, deſtruentur; alij congregabũtur in mare ſcilicet, ſiue cateruatim aquæ ferentur & collectim. Sequitur idem ſenſus. Et cum incaluerit, cum æſtas appulerit, deſtituent ſedes priſtinas, priorem alueum. Eadem reiteratio. Inuolutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum, ambulabunt in vacuum & peribunt. Secus aliquanto Hebraicè pro inuolutæ ſunt יִלָּפְתוּ ilaphethù, mutabunt, tranſibunt. Mutabunt inquit ea flumina vias, & curſus ſuos. Flumen, ſeu torrens amplius non erit; Vade æſtate per id genus torrentes, nihil torrenti ſimile reperies, nihil aquæ. Factæ ſunt, (quod Hebraicè dicitur tohu) nihilum, qualis dicitur fuiſſe terra, antequam crearetur. Erat

thohu,

thohu,erat nihil,ex nihilo facta eſt terra. Ante ipſam erat thohu,ipſum nihil. Non fuit ſempiterna materia aut Chaos æternum, ſed è nihilo facta eſt. Sic in nihilum redeunt torrentes illi rapidi, profundi, atri quondã. Is eſt verus ſenſus, & à torrentibus ad amicos te recipies. Inducitq; clarũ & domeſticũ exemplum è ſuis regionibus Themam, quæ eſt Arabia; & ex Sabæis item, qui & ipſi Arabes ſunt. Apud hos, ſępe fit, vt mercatores, qui gregatim, propter pericula, eunt ad aliquem torrentẽ, paucis ante menſibus rapide, plenoq; alueo decurrentem, accedentes, quo ſitim & æſtũ vehementem, temperent, illuſi diſcedãt, ſicca omnia, & arida offendentes. Sic, & iſtud exemplum, eſt domeſticum, ſicut de onagro. Hoc loco, toto (vt aiunt) cœlo aberrat à ſenſu Hebræorum Nicolaus, ꝙ vehemẽter demiror. Quodq; ſequit. {Cõfuſi ſunt quia ſperaui,} Non dubiũ eſt, quin locus ſit mendoſus, vt nõ ſit dicẽdũ ſperaui, per primã perſonam, ſed eſt בָטַח batach, ſpes, fiducia, vel fidebat. Cõfuſi inquit ſunt, quia ſpes erat, & fiducia, aquã inuenire: qua nõ reperta, illuſi abeũt. Sicq; exponit AuẽEſdra, quia batach ideſt fidebat, ſperabat cor eorum. Cęteri quoq; Hebręi cõſentiunt. In noſtra tralatione nullus eſt ſenſus. Quodq; ſequitur, {*V*enerunt quoque vſq; ad me,} Minus & iſtud rectè habet. Sed, venerunt עָדֶיהָ adea, hoc eſt, vſque ad eas Nempe aquas, torrentes; acceſſerunt propius, hauſturi, ebibituri aquam; ſitim mitigaturi: nihil offendentes deluſi

 ſunt.

ſunt. Hadea, eſt tertiæ perſonæ relatiuum, non primæ. Sicq́; intelligunt omnes Hebrei. Ac ſuperiorem locum bene Græci intellexerunt, è quibus Chryſoſtomus, Olympiodorus, & Didymus, Sic inquit, & ego ſum deſtitutus ab omnibus, periiq́;. Nulla eſt mei memoria neque veſtigium priſtinę felicitatis, vt nix, ſeu glacies à calore diſſolutę, priorem locum relinquunt, vt ne veſtigium quidem earum ſuperſit. Ita me tãquam nunquam fuerim minime agnoſcũt amici & conſanguinei, qui mecũ dolere debuiſſent. Et quod erat antea occultum, caſus ipſe fecit perſpicuum, eos amicos non fuiſſe, ſed fictos tantum amicos. Locum igitur cognouerunt Gręci. ſed poſteriorem: cum ait, {Conſiderate ſemitas Teman,} ſecus. Credunt enim hortationẽ eſſe ipſius Iob, ne admirẽtur opes humanas, opulentas mercaturas. Cui ſenſui multa refragãtur. Quodq́; ait, {Nunc veniſtis,} Hebraicè כִּי־עַתָּה הֱיִיתֶם לוֹ ki atá heijthem lo. Quia nunc fuiſtis ei. Quod exponẽs Abraham. Quia inquit fuiſtis ſimiles ipſi torrenti. Tales vos eſtis inquit. Sic etiam exponit Rabi Leui: Auen Eſdra vero putat dictum. Quia fuiſtis ei, ideſt in hoc loco, veniſtis, & vidiſtis plagas meas, & exhorruiſtis, retroceſsiſtis, vt qui improuiſo præſsit ſentibus anguem. Sed vterque ſenſus ſimilis. In eundem ſenſum interpretatur Caldæus. Fuiſtis tanquam non fuiſſetis. Nempe amicitia veſtra eſt inutilis. Ecce, ait, affuiſtis, en adeſtis, & expauiſtis, vt fueritis perinde, atque ſi non fuiſſetis.

Declarat

Declarat quod ſequitur,eum ſenſum,{Nunquid dixi,afferte mihi,}An, vt aiunt Hebræi, vnquam veſtra ſuffragia imploraui,aut petulans fui, vt poſtularem munera à vobis? Ad opem veſtram confugi,vt quaſi ſim vobis debitor,vt mihi inſultetis audacius? oſtendite veſtram ſapientiam, & vbi lapſus ſim docete;vnde hęc tèmpeſtas,oſtendite,qui nunc in alieno dolore philoſophamini.Et quod ait,{Quare detraxiſtis.}Hebraicè נִמְרְצוּ nimrezù,violata ſunt,detracta ſunt,peruerſa ſunt verba recta,vera.Poteſt & is eſſe ſenſus,quem Hebræi proponunt,vt nimrezu, ſonet vim,virtutem, vt ſonat certe, & מַה ma, nunc non ſignificet quare, ſed quàm, quantum, vt dicat. Quantum inualuerunt verba recta. O quanta eſt vis veritatis, quæ vi ſua patet intelligenti. Sic exponit Rabi Moſes.Quàm ſunt valida verba vera,etiam ſine argumentatione? In verbis autem veſtris, nulla eſt perſuaſio.Nam ſi quid ſenſus,ac rationis haberēt, impellerent,mouerent.Magna enim eſt vis veritatis.Et quod ait, { Cum è vobis nullus ſit, qui poſsit arguere me.} Hebraicè. Et quid redarguet, redarguens ex vobis? Quod duos habet ſenſus, eum, quē noſter interpres,eſt ſecutus. Et alterum, ſi arguere,vt ſolent recentiores Hebręi vſurpare,ſonet argumentari,rationes texere: vt dicat. Et quid ratiocinabitur quis ex vobis? quòd deſit ratio diſſerendi, & veritas demonſtrandi.Deeſt argumentis tuis veritas.Vnus, idemq; ſenſus.Et quod ait, {Ad increpandum tan-

tum.} Eſt eadem fermè Hebræorum interpretatio: An putatis ait arguere me, dicendo verba mea eſſe inania, in quibus non ſit ſenſus? & animo veſtro confingitis, quòd quæ vociferabar, ſint ventoſa verba; verba viri abominabilis, contempti, deſperantis. Verba mea nullius eſſe ponderis. Et quod ait, {Et in ventum, verba profertis,} Hebraicè ſic pręciſe: Et in uentum, verba נוֹאָשׁ noash, deſperati, abominabilis. Talem eum putabant amici eius, Et verba eius ſimiliter abominanda; Ideo audacius, quem prius verebantur, ſuper eo philoſophabantur. Quodque ſequitur, {Super pupillum irruitis.} Talis nempè erat Iob, deſtitutus omni ope. Ita in eum inuehentes, atq; ſi quis in orphanũ. Hebraicè, pro irruitis, eſt תַּפִּילוּ tapilu, facietis cadere: Quod Abraham exponit, laqueos, ſcandala facietis cadere ſuper pupillo. Et quod ait, {Veruntamen quod cœpiſtis explete.} Hebraicè ſecus שׁוּבוּ נָא shubu na, Reuertimini, redite, reuocate. Tum ſequitur אַל־תְּהִי עַוְלָה al thei aula. Ne ſit iniuſtitia, in vobis ſcilicet. Reuocate vos met, ne ſit in vobis hoc ſcelus. Tum ſequitur, Et reuertatur etiam iuſtitia mea in ea: quod eſt, Abiicite has calumnias: ſola veritas eſto, quam certe de me facile inuenietis. Poteſt tamen ſtare tralatio noſtri interpretis. Nam Abraham exponit, Reuertimini adhuc ad arguendum me, vere & integre, profectò inuenietis eſſe iuſtitiam in eo. Ex his; & quæ ſequuntur verbis Iob,

apparet eum, & ſi diem natalem ſuum optaſſet nunquam fuiſſe, contra Deum tamen & prouidentiam, nihil fuiſſe locutum, conſcius enim erat ſibi. Verum Hebraicè, pro eo quod dixit noſter. { Nec in faucibus meis, ſtultitia perſonabit, } Eſt, An palatum meum non intelliget הַוּוֹת hauoth, ruinas, cladem, plagas illatas mihi. Palatum autem dixit, quoniam vt ait Abraham, qui dolet, omnes cibos abominatur, dulciaq́; amara ſunt. Videbitis ergo inquit, an modeſte doluerim: an ad maximas plagas conſtans fuerim; an iudicare potuerim, & rationis retinere clauum.

CAPVT VII.

MILITIA eſt vita hominis. } Pro militia, ſicut habet Hebraicum, pulcherrimè Sep. dixerunt πειρατήριον tentationem, probationem. Innuit omnia circunſtare nos pericula, veluti eos, qui ſunt in bello, hæc autem pericula, ſunt probationes, exercitationes. Sicut probabatur homo in paradiſo, quæ erat ſua militia, nuduſq́; erat in acie, ſic omne hominum genus probatur in vita, tanquam in paradiſo. Sed varia probatio, multiplex militia. Et Polycronius ait eſſe clarum & certum, vitam plenam eſſe περιστάσεων. Aduertendũ tamen Hebręos Paulo ſecius ſentire de militia; vt dicatur vitam eſſe breuem & ad tempus: ſicut duobus vel tribus menſibus, fit bellum,

bellum, poſtea canitur receptui, ſic ad tempus viuimus, ad tempus laboramus: tum ab Imperatore canitur receptui, domino iubente, è præſidio decedimus. Atque Rabi Moſes dicit, nunc Iob reuerti ad illam rationem, qua dixiſſet Eliphas glorioſe, iuſtis non deeſſe ſua pręmia. Iob autem ait vitam eſſe breuiſsimam, quæ morbis, & incommodis vexata, & ad ſenium, aut mortem adducta, non ſit præmiorum capax; vt neſciam, qua ratione hæc à te dicantur inquit. Hunc ſenſum Hebræorum, etiam Græci agnouerunt, Nam Chryſoſtomus διὰ τούτων οὖν βούλεται δεῖξαι τὸ ἐπίπονον τοῦ βίου, καὶ βραχύ. In his inquit, vult oſtẽdere erumnas, & breuitatem vitæ. Et quid ſonet militia, declaratur exẽplo mercennarij, & ipſo pulcherrimo & aptiſsimo ad humanã conditionem, & breue viuendi ſpatium intelligendum. Quodq; dicit, {ſicut ſeruus,} ſic dicendum eſt, non ceruus. Hebraicè enim עֶבֶד ebed, Græce θεράπων, vmbram autem nocturnam, vt quieſcat, ſoliſque occaſum ſenties. Quodq; de ipſo dicit, {Sic ego habui menſes vacuos.} Eſt, vt ait Abraham, ſenſus, ſic ego expectaui in contrarium ſupplicia, dolores; quoniam vbi merces debebatur & præmium, datum eſt ſupplicium. Hæreditaui menſes vacuos, tempora ærũnoſa, breuia. Breue tempus, plenum lachrymarum, & hoc ad vitam mihi computatur. Et cum ſpectarem meliora, decidi in peiora. Hæc mea merces. Sicq; enumerat ſuas miſerias. Et vbi dicit noſter. {Expectabo veſperam,}

ſperam,} Hebraicè מָדַד metior, menſuro,tũ { vſq; ad tenebras,} Hebraicè pro tenebris נֶשֶׁף neſheph, crepuſculum, licet ſit etiam pro crepuſculo noctis. Dicendum igitur,metior veſperam, totam noctem ducens inſomnẽ, vt ij,qui ſunt ſummis cladibus circumuenti;expectoq́; mane. Et quos dixit{dolores,} ſunt נְדֻדִים nedudim, quod ſonabit, vel gemitibus, vel aſsiduis motionibus ſuper lectulo, quando dormire non poſſumus,huc,illuc corpus volutantes,nũc in vnum,nunc in alterum latus. Idem accidit ægrotis. Et quod noſter dixit, putredine, Hebraicè רִמָּה rimma verme. Exulceratus, corroſus à vermibus, dormire non poterat. Eoq́; Sep. φύρεται δέ μου τὸ σῶμα ἐνσαπρία σκωλήκων. Miſcetur corpus in ſterquilinio vermium. Et quod dixit,Sordibus pulueris,pro ſordibus eſt גוש quiſquilias,furfura. Innuitq́; vt ait Abrahã,ex corrupto corpore labẽtes cruſtas,vt in plagis,inimpetigine,alopecia,elephãtioſi. Hũc ſenſum. ẽt Sep.clare trãſtulerũt τήκω δὲ βώλακας γῆς ἀπὸ ἰχῶρος ξύων. Deſtillo glebas terræ,ob marcorem,eas ſcalpens. Quem ſenſum Nicolaus non videtur attigiſſe dicens, quia ſedebat in ſterquilinio. Nã ꝙ ſequit̃ antecedẽs indicat. {Cutis mea aruit,& cõtracta eſt.} Qđ Hebraicè ſimile fermè cutis mea forata,& cauernoſa facta eſt: וַיִּמָּאֵס vagimaes & abominabilis facta eſt. Quod etiã exponitur ab Hebreis,effugit,diſceſsit,ſiue, videlicet conſumpta iam & in marcorẽ, putridumq́; humorem, reſoluta & delapſa,ſiue contracta, & extenuata. Et

quod

quod infertur, { quàm à texente tela ſucciditur.} Hebraicè dicitur clarius, Dies mei leuiores ſiue velociores fuerũt מִנִּי אָרֶג mini aregh, quàm radius textoris. Nam Abrahã dicit de aregh. Eſt inquit inſtrumentum currens in quo eſt filum, ad texendum ſubtegmen; impelliturq́; à textore. Hoc ergo clarius eſt { Succiditur, } nuſquam eſt. Atque ait vitam velociſsime abiiſſe, ſed cum calamitate, clade, vexatione: nullamq́; ſupereſſe ſpem amplius. Erat enim ſenex, & quod Deus ſupereſſe voluiſſet, omnibus fortunæ ictibus, fuit expoſitum. Conuerti turq́; ad Deũ. ac pro vento Hebraicè eſt רוּחַ ruach, quod & ventum, & ſpiritum deſignat. Eoq́; dãt etiã alios ſenſus Hebræi; vt ſit, quale illud in Pſalmis. Spiritus vadẽs, & non rediens. Sed verior ſenſus eſt, vt ruach nunc ſit ventus. Queritur enim aduerſus id, quod dixerat Eliphas, quomodo ad ſe poſsit redire felicitas, eaq́; frui, cum iam ſit capularis; à cladibus illis accelerata morte, vt in vno menſe, quo vulneratus iaceret, totum vitæ reſiduum ſit abſumptum: Vento, & radio citior aufugerit vita. Id ergo deſignat cum ait, non reuertetur oculus meus videre bonum, Hebraicus loquendi modus. Bonum, felicitas εὐδαιμονία priſtina beatitas. Hocq́; verum erat ad humanam rationem, ſed eſt ratio maior. Et quod ait, { Nec aſpiciet me viſus hominis.} Abſumpta videlicet iam tot cladibus vita, iam iam non erit, qui me vſquam videat ſuperſtitem. Et oculi tui, O Eliphas; aut ad Deum

ſermo

ſermo eſt: circumſpicient, nuſquam me reperientes: Adhibet & nubis exemplum. Et quod ait, { Qui deſcēdit ad inferos, } Pro inferis eſt שְׁאוֹל ſeol, quod inferos ideſt profundiſsimum locum deſignat, & foſſam, ſiue ſepulchrum. Nec dicit ſe deſcenſurum ad inferos; ſed ſepulchrum. Sicut etiam monet Nicolaus. Caldæus item poſuit קְבוּרְתָּא keburtà, ſepulchrum. Quodq́; ait, { Nunquid ego mare ſum? } Mare propter tempeſtatem exponunt. Num ait ſum mare vaſtum, latiſsimum, capax omnium tempeſtatum, capax vexationum? Sic cetum dixit, beluam immanem, fortem, obſiſtentem, duram, vt in fine clarebit. Et pro ceto in Hebraico thanin, draco; Caldæus Leuiathan. Quo noſcis Leuiatan eſſe cetum. Et pro carcere eſt מִשְׁמָר miſmar, cuſtodia; clauſtrum. Et Abraham exponit, vt capias me, ne ſubterfugiam clades tuas. Perfugia etiam nocturna, cum nobiſcum requieſcentes confabulamur; & inſomnia non diuinitus oblata dicit, ſed phantaſmata ſuarum vexationum recurrentium. Ingeminant curæ rurſuſque reſurgit, ſæuus amor Eoq́; optabat mortem, ſic oſſa optare mortem, oſſaq́; dixit, vt ait Abraham, quòd ea tantum ſupereſſent, carne abſumpta. Quodq́; ait, { Deſperaui, } Hebraicè eſt מָאַסְתִּי לֹא לְעוֹלָם אֶחְיֶה maaſti lo leolam echie, ſpreui, contempſi, recuſo. Hebræi ſic. Et ego inquit ſpreui, vel abominatus ſum vitam meam, quia ſcio, quòd non viuam ſemper, ideſt non

viuam amplius:& hoc propter ſenectutem,multitudinemq́; calamitatũ. Quomodo igitur adduci poſſum, vt putem vnquam affore tranquillitatem? Is eſt verus ſenſus.Deſperaui, nuſquã eſt. Quodq́; ait. {Parce mihi}Pro,Parce,eſt חֲדַל chadàl, ceſſa, deſine,recede,relinq;:Ne mihi ſis amplius iratus:ne me crucies.Quid enim vitæ ſupereſt? Actum eſt de me. Et quod ſubiicit. {Quid eſt homo, quia magnificas eum?} Eſt vt Hebræi ſentiunt:Cum vermes ſint homines,muſcę,cur adeo eos attollis,vt cernere eorum facta, adamuſimq́; reſecare labores, hucq́; altiſsimæ maieſtatis tuæ oculos defigas, quaſi digna ſint, quæ à te cernantur? Perinde ſi quis contra muſcas bellum apparet.At plumbei Philoſophi,imò Philoſophorum ſimulacra, dixere Deum humana cernẽtem,vileſcere.Hæc eſt igitur magnificatio, quia dignum ducit ſuper eos aperire oculos.Sic locum etiã Græci intellexerunt.Olympiodorus, τὸ τοῦ ἀνθρώπου εὐτελὲς καὶ τοῦ θεοῦ περὶ αὐτὸν κηδεμονίαν. Hominis prædicat contemptibilem naturam, Dei autem circa eum, prouidentiam.Quod autem ſequitur.{Viſitas eum diluculo,& ſubito probas illũ}.Eſt clarius,& verius quiddã in fonte. Viſitas eũ לִבְקָרִים לִרְגָעִים libcarim lirgaim,ſingulo quoq; mane, & ad omne momẽtũ. Hęc verior lectio,quã credo noſtrũ interpretẽ inuenire voluiſſe. Nã regaim Hebraicè momẽta & exiguę temporis partes dicuntur:deſignatq́; acute, humana facta Deũ cernere,ex quo,Græcis dicitur δεινοὶ ὀφθαλ-

μοὶ τῆς δίκης; Acres oculi iuſtitiæ, nihil inexploratum relinquentes. Hincq́; apparet Iob, apertiſsime diuinam prouidentiam fateri licet quædam verba dixiſſe videatur, quibus negligere eum iuſtos aſſerat. Soluit enim ipſe ſeipſum. Viſitare autē, & probare verba ſunt prouidentiæ. Eſt enim probare Hebraicè בָּחַן bachan veſtigare, ſcrutari, reſecare. Idq́; à luce, ab exordio rerum gerendarum. Quodq́; addit, {Vſque quo non parcis, {Hebræi כַּמָּה לֹא תִשְׁעֶה מִמֶּנִּי kamma lo thiſe, mimenni, Quouſque non reſpicies à me? Quādo auertes acres iſtos oculos tuos à me? Quando deſinent me aſpicere? Aut, Quouſque non diſcedes à me? Nec datur reſpirandi locus? Ac vt dem vera dixiſſe Eliphas, me peccaſſe, quid tandem tibi nocui? Quid ad te attinet peccatum meum? Quod detrimentum, tibi, rebuſq́; tuis peccando attuli? O hominum acerrimus obſeruator, curioſiſsimus humanorum factorum explorator. Quamobrem elegiſti me, in quem totus impetus tuus impreſsionem faceret? Scopum me tuarum ſagittarum eſſe voluiſti, cū multa ſcelera abeant impunè, ſolum me ad dira ſupplicia poſtulaſti? Quod ſi facta humana obſeruas, & ſcis quid quiſque peccauerit: Cur ego ſolus tanta ſupplicia expendo, vt iam vitæ ac lucis, me pigeat? Tedetq́; poli conuexa tueri, lucéq́; peroſus diffugere cupio. Quod ſi peccaui, ſi quid occultum eſt, quod te grauiſsime à me perpetratum offenderit; cur non mihi parcis, qui clementiſsimus diceris, cur nō obli-

teras ea crimina, vt ſit maior bonitas tua, quàm iniquitas mea? Et ſi multis pepercisti, cur item mihi nō parcitur? Quod autem ait. {In puluere dormiā,} pro puluere עָפָר aphar, limus, lutum, reſolutio omnium rerum, hyle, chaos. Quæres autem me mane, dicens, non illud mane deſignat, ſed eſt verbum שָׁחַר shichar, quod eſt, mane, tempeſtiue ſurgendo aliquid quærere, explorare, totamq; diem indagine inſumere. Pro, {non ſubſiſtam,} eſt, אֵינֶנִּי enenni, Ego nuſquam, in nullo loco. Hæc eſt reſponſio Iob, ad compeſcendos verboſos illos idonea. In qua oſtē dit, tametſi peccaſſet, tāta tamen ſupplicia ſe nō meruiſſe, ſi verum ſit, propter peccata, accidere aduerſa. Et ſcriptor ipſe dixit Iob fuiſſe iuſtū, & pium: Tum quòd nō dederit ſtultitiam Deo. Quod ſi iuſtus fuit, ſupereſt, vt admiremur, cur meliora malis, quàm bonis dentur, cū iam ętas Iob, bona capere amplius non poſſet. Cętera quoq; clara ſunt argumenta. Adhucq; lis pendet, reiectis rationibus Eliphas.

CAPVT VIII.

QVOD ait, {ſpiritus multiplex,} eſt verboſus, multa vera & falſa congerēs, ſic enim ipſe calumniabatur. Spiritus etiam indignans, magnum ſpirans, ſuperbe, arroganter loquēs cōtra Deū. Et quod ait. Supplantat, Hebraicè יְעַוֵּת ieaueth, deprauat, peruertit. Quodq; ait, {Etiam ſi filij tui peccauerunt ei

& dimiſit eos,in manu iniquitatiſ ſuę} Sciendum eſt hanc orationem ſecus legendá eſſe,vt dicat. Quod ſi filij tui peccauerũt,at Deus itẽ eiecit eos ob iniquitatẽ eorũ. Eiecit,fugauit,pepulit ex auris,extinxit. Manus aũt deſignat cauſam,mediũ,auctorẽ. Dimittere ergo שָׁלַח shalach,Hebręi exponũt abiicere manum, ſicut interpretatur Caldęus, בְּאָתַר מַרְדְּהוֹן beatar mardehon,loco,vel propter apoſtaſiá, defectionẽq; eorũ. Quod aũt ſequitur. { Tu tamen ſi diluculo &c. } Tu inquit Abrahã,qui viuus remãſiſti,á plagis in manibus ſuperſtes,afflictus tamẽ, & cladibus circũuentus,ſi opẽ,fidemq; eius imploraueris, fortaſſe,ſi meritus fueris,ſi purus es,atq; innocens,& ſcelere,(vt dicis)abſtinuiſti,exaudiet vocem tuam, ęuigilãs ad te, ſeſeq; excitãs,& pacem dabit,ac trãquillitatẽ domui tuę. Pro domo,ſiue habitaculo,Hebraicè נְוַת neuath, ꝗ eſt formoſum,ſpecioſumq; habitaculũ: Poteſtq; & pro ipſa domo accipi;vt aiunt Hebręi,& pro corpore, ꝗ habitaculum eſt animi. Rabi Leui,habitaculũ iuſtitię animã interpretatur,in quã inhęreat iuſtitia. Poteſt pro habitaculo & domo,vt dixi accipi, cũ qua ſunt alia ad vitam neceſſaria: Adeoq; ait,domus erit opulenta tua,vt priorẽ fęlicitatem cũ futura cõferre non liceat. Hocq; probat exẽplis,& teſtimoniis antiquorũ,apud quos id genus multa deprehendãt,quia nũquã viſus eſt iuſtus derelictus: Nos.n.ait iuuenes ſumus nuper nati vita nobis breuiſsima data eſt,cũ illi lõgęui eſſent,per quos, & ſciẽtiã maiorem,

& maxima prouidentiæ exempla cucurriſſe, probabile ſit. Videbis hæc ſupplicia illata tibi, ſi meritus nõ fuiſti, ad maiorem felicitatem. Sicq; melius Baldad opinabatur, ac rectius: interdum iuſtis irrogari mala, ad maiorem eorum gloriam & probationem. Ex quo volebat innui, iudicia diuina, nefas eſſe ſubiacere cogitationibus humanis: quia ſæpe homines bona pro malis, mala pro bonis habeant. Hęcq; maiorum, vt dixi, probat teſtimoniis. Nam quod noſter dixit, { Heſterni quippe ſumus, } ſonat, vt oſtendit Hebraicũ, nuper nati, iuuenes, heri exorti: ſicut apud Platonem de Gręcis ab Aegyptio ſacerdote dicebatur νέοι ἐστέ. Quodq; ſequitur, { Nunquid virere poteſt ſcirpus: } Inducit pulcherrimum exemplum de improbitate, quæ non diu poſsit ſubſiſtere, ſicut nec ſcirpus, ſiue iuncus, ſine humore vel terra lutulenta & humida, vt eſt Hebraicè בִּצָּה biza, creſcere, & virere, neq; אָחוּ ahu carectum, ſiue alga, aut fœnum ſine aqua. Nondum ait ſucciditur, & tamen deficiẽte humore langueſcit. Licet ait non ſit, qui hęc in ipſo flore & virore legat, tamen paulò poſt interibũt, humore non ſupetente. Cadunt etiam non humana manu, & cadunt ante cætera virentia, citoq; langueſcunt: Sic qui Deum obliuiſcuntur, ad tempus florentes, ſic, & omnis hypocryta, pro quo Hebraicè חָנֵף chaneph, ſceleſtus, impius, nequam. Et Sep. trãſtulerunt ἀσεβοῦς impij. Quodq; ait. { Non ei placebit vec[illegible]dia ſua, } Pro placebit, clarius & manifeſtius

Hebraicè

Hebraicè, יָקוֹט iacot, Quod Hebræi interpretantur, ſuccidet, amputabit. Subducenda quoque eſt negatio, vt quę etiam non ſit in Hebraico. Ac dicendum: Amputabit vecordiam eius, Deus ſcilicet. Eſt tamen pro vecordia eius כִּסְלוֹ Kislo, quod ſonat etiã ſpem, fiduciam eius: Senſuſq́; eſt clarus, prius implicatior & perplexior, vt dicat, Amputabit, ſuccidet Deus fiduciam eius. Exemploq́; pulcherrimo araneæ, declarat, quòd omnis eius ſpes, cui nititur, ſit araneæ ſimilis, cito reſcindenda, cui plurimum niteretur; caſura breui: ſiue ſtet, non diu in loco futura; ſiue lapſabũda, nullo ſubſtẽtaculo ſuſtinenda. Reuerſus quoque ad exemplum floris, aut viridis germinis, applicat ipſum ad hominem, beatum ad tempus. Quanquam Hebræi hoc, quod dicitur, { Humectus videtur antequam veniat Sol: } de iuſto interpretantur: qui ante Solem ſit floridus, eodem exoriente, etiam floreſcat reſiſtẽs calori. Deinde quod ſequitur, { Super aceruo petrarum radices eius, } Pro aceruo eſt גַּל gal, ſonat interdum aceruum, nonnunquam fontem, ſcaturiginem aquarum, radices eius denſabuntur. Simile ei, quod in Pſalmo. Erit tanquam lignum plãtatum ſecus decurſus aquarum. Nam, & illic erat ſermo, de piis, iuſtiſq́;. Ante Solem floret, poſt Solem quoque aliud non addit; Videtur tamen aceruum lapidum potius deſignare nunc gal, quia ſequitur ſimile. { Et inter lapides commorabitur, } vt defirmiſsima, quæ quondam videbatur, radice, ſit ſer-

mo, &

mo, & totum ſpectet ad impium & hypocritam: propterea, quæ ſequuntur. { Si abſorbuerit eum de loco ſuo.} Quaſi abſtraxerit, euerterit, in ruinam dederit. Negabit autem eum, videlicet is qui tollet, & euertet, aut omnis viator, aut ipſe locus negabit vnquam fuiſſe. Abraham tamen ſic exponit. Si ſurrexerit quis, qui velit eum eradicare, negabit eum dicens; Non ſequar. Quantum vis trahas, rapias, haud ſequar. Græci autem, de impiis, vt noſtra habet tralatio, interpretantur. Atq; etiam Sep. gal, aceruũ trãſtulerunt, ἐπὶ συναγωγὴν λίθων κομᾶται. Sequar ipſe igitur hunc ſenſum, quem oſtendunt ſequentia. Hæc eſt enim lætitia viæ eius. Etiam Rabi Moſes de impio ſentit, vt ſit ſenſus. Hæc eſt ratio gaudiorum, opulentiæ, felicitatis impiæ; peribit tandem, ruinamq; dabit. Is finis, huc tendunt, huc euadunt conſilia impiorum. Et quod infert. { Vt rurſum de terra, alij germinent,} Hebraicè pro, vt, eſt copula: Et de terra aliud germinabunt. Quod Rabi Moſes ſic intelligit. Quidquid repullulet ex eis, ſimili ratione interibit. Significet ſimilitudo, quòd vt ex eis naſcantur, qui eis ſuccedant in opulentia, nõ ſecus tamen atq; parentes, eos euertendos. Quam ſententiam cõcludens Hebraicè dicit, Ecce Deus nõ aſpernatur ſimplicem, innocentemq;, nec ſuſtinet manum ſcelerate agentium. Deeſt in noſtris, הן hen, ecce, habet emphaſin. Et quod infert, { Donec impleatur riſu os tuum,} Aut ſcilicet ſuper euerſa impia gente: lætitiã autem

eſſe

eſſe iuſtis,interritum impiorum, theologia antiqua prædicat: Aut,q́ ait Moſes, Redibis ad gloriã priſtinã,& maiorẽ,impiis ĩ profundũ pręcipitãtibus: Etiã qui tibi clades attuliſſent,grauiter gemẽtibus,vt fiat mira rerum cõuerſio. Nam & Claudianus ſuper Rufini felicitate indignatus,ſimiliter concluſit.

Abſtulit hunc tandem Rufini pœna tumultum,
Abſoluitq́; Deos.
Tolluntur in altum,vt lapſu grauiore ruant.

Clara capitis huius philoſophia, etiam dictis Philoſophorum, Oratorumq́, confirmata, ſæpiuſque exagitata.

CAPVT IX.

HOC capite,vt ait Rabi Moſes, aperte fatetur Iob,& ſe purgat,vt ne quiſquã putet eum, deprauatum iudiciũ Deo tribuere. Vt autẽ ait Didymus, quoniam Baldad dixerat, nunquid Deus ſupplãtat iudiciũ,occurrit ſtatim hac reſponſione,ſibi exploratum eſſe,nihil eſſe humanã iuſtitiã præ diuina: haud tanti ponderis eſſe hoĩem, vt cum Deo velit diſceptare: Eoq́, omnem hic eſſe philoſophiã dicunt Gręci. Nã ad alia ſi homo cũ Deo velit agere de iure, eũq́; inclamare vt aſſiſtat,quis coget nolẽtẽ? vel ſi affuerit, vno tãtũ fortaſſe verbo ad oĩa,vt ſũmi principes,reſpõdebit,aut ipſe reꝰ obmuteſcet. Quid q́ fortiſſimus eſt,oĩpotens,ſapientiſſimus,nos aũt muſcę, vermes?

Quis ei poteſt impunè reſiſtere, ſuperbam ceruicem attollens? Cuius ne montes quidem impetum ſuſtinere poterunt,& magnum(vt de ſuo Ioue,dicit Homerus) ad nutum, tremefacit Olimpum.

Vultu,quo cœlum tempeſtateſq; ſerenat.

Et ventorum temperat iras.

Dicens autem,{ Et neſcierunt hi, quos ſubuertit in furore ſuo,} de montibus dicit: Neſcierunt autem mortales, ignari rerum tantarum diuinarumq; cauſarum.Hæc autem montium mutatio,proculdubio ea eſt,quam Ariſtoteles, cæteriq; Philoſophi in naturales cauſas retulerunt:

Vidi factas ex æquore terras.

Et vetus inuenta eſt in mõtibus anchora ſummis.

Ait Pythagoras apud Ouidium: Vt naturalia tanquam primum auctorem in Deum referantur. Poſſunt aliæ in particulari euerſiones montium intelligi,aut factæ,aut affuturæ,volente Deo. Sicut ſiſtunt ad nutum eius amnes, Mare aruit. Eadem de concuſſa terra ſenties. Columnas autem terræ ſenties,infimas partes,pondera ſua, ponderibus librata ſuis. Simili metaphora tribuit Homerus columnas Atlanti,quibus cœlum, ac terras ſuſtineat. Pro columnis tamen Hebraicè עמודים amudim, dicere poſſis ſtabilitates,põdera,libramenta,baſes,fundamenta; quæ ventis quaſſata, ſupernam quoque terram commouent. De Sole ſimiliter,aut ꝙ acciderit,deliquiũ horribile,vt in Aegypto, vt Chriſti funere. Et,

Impiaq;

Impiaq́; æternam timuerunt ſæcula noctem.
Aut dicit non facta,ſed facienda cum velit,nutumq́;
Dei, locutionem appellat, { Sub ſignaculo autem
claudere. } Eſt figura Hebraica, Abſcondere, celare,
vt cum litteræ obſignantur, cæteraq́;, quæ abſcon-
duntur. Caldæus abſconſionem, & ſigillationem de
nubibus intellexit. Poteſt (vt dixi) aut factum, aut fa-
ciendum ſentire. Moſes opinatur, quod nulla ratio-
ne probauerim, ſignaculum hoc ſtellarum, referri ad
diuinationes cœleſtes, quas Deus abſcondat ſapien-
tibus & Aſtrologis. Nimiũ hæc remota. Eſſe autem
ei imperium ſuper Sole, eo probat, quòd ipſe ſolus
extendit cœlum, vt ſi cœlum, multo magis Solem.
Hicq́; latiſsime de poteſtate Dei philoſophatur. In-
gredi quoque ſuper fluctus maris, deſignat tum tem-
peſtates diuino iuſſu poſſe ſuſcitari, tum eaſdem ab
eodem comprimi, turbataq́; æquora placat; vt nihil
præ illo poſsit tempeſtas. Quanquam putat Abrahã
deſignari à Iob elementorum concatenationem.
Moſes tamen, quod & ego ſequor, primum propo-
nit. Græci quoque, propter naturæ puritatem, per
omnia diuinum numen penetrare. Quod autem di-
xit, Arcturum Hebraicè vocatur עש as, conſentiũtq́;
Hebrei eſſe ſidus: nec magni refert, quod diuerſis no-
minibus, id vocetur. Fuerunt enim ex Hebræis arbi-
trantes eſſe ſidus in cauda arietis. Sep. tranſtulerunt
πλειάδας pleiades. Arcturus dicitur à cauda vrſæ. Si-
dus notum, eoq́; in exemplum adductum. Orion

quoque ſidus eſt, quod vt etiam teſtatur Olympiodorus, Arcturus item conficit, cum ſit vnum ex ſideribus Orionis. Orionque eſt is, qui dicitur etiam Arctophylax, cuſtos vrſæ. Tertium ſidus eſt Hyadas, Latinis ſucculæ dictæ, ſed peruerſo nomine, vt monet Cicero. Nam cum à pluendo ὕω à Græcis ſint vocatæ hyades, veteres Latini a ſue, qui vocatur Grece ὗς appellatas exiſtimaverunt. Memorantur igitur ſidera notiora, memorabiliora, vt, qui hæc creauit, cætera quoque poſsit intelligi creaſſe. Interiora autem, etiam Sep. dixerunt, σημεῖα νότου. Signa Auſtri; Sidera videlicet, quæ ſolum in auſtrali parte degentibus viſuntur: Eoq; dicuntur Hebraicè חדרים Chadarim, quaſi cubicula intima, abſcondita: vt ſidus, quod in Aegypto ſolum incipit videri, in Europa degentibus ignotum. Facere autem mirabilia referunt Hebræi ad quottidiana naturæ miracula, licet ad omnia alia maiora naturæ poſsit referri. Venire autem ad ſe, reſpicit, tum ad iudicium, quod ſuperius propoſuerat, Si in ius Deus euocandus ſit: tum vt aiunt Hebræi; & quod Ariſtoteles, cum ſit fortiſsimus, pulcherrimus, omnipotens, eſt etiam inuiſibilis oculis humanis, & inſcrutabilis, tranſitq; per omnia non viſus: Deum nanque ire per omnes, Terraſq; tractuſq; maris, cœlumq; profundum. Et, Iouis omnia plena. Et, Iupiter eſt, quodcunque vides, quodcunque moueris. Tranſit igitur ante oculos

noſtros, incognitus, inuiſibilis. Cumque ſit maximus, nulli tamen videtur. Quodq; ait, { Si repente interroget, } Pro hoc, clarius in Hebraico, יַחְתֹּף iachtoph, rapiat, abſorbeat. Et pro, reſpondebit, eſt clarius יְשִׁיבֶנּוּ ieshibennu, Quis inquit reuocabit, quis eripiet, cum rapuerit, abſorbuerit ille? Idque declarat, quod ſequitur {Cur ita facis.} Quare, interrogatio, & reſponſio non habent locum. Et verum ſenſum etiam Sep. poſuerunt ἐὰν ἀπαλλάξῃ, τίς ἀποστρέψει. Si abſtulerit, quis recipiet, reducet? Sicq; quod ſequitur huic ſimile eſt? Nam quod dicit noſter, Deus cuius iræ reſiſtere nemo poteſt, Eſt melius, & clarius in fonte, Deus לֹא יָשִׁיב אַפּוֹ lo iashib appo, non reuocabit furorem ſuum. Si rapuerit inquit, abſtraxerit, euerterit, nemo terrere minis eum poterit, vt abſiſtat, nec ad eorum minas, iram ſuam reprimet. Et tu vis me ad eum, diluculo conſurgere? Iſque ſenſus eſt clarus, & verus. Nec irreuocabilē irā diuinā, dicit, ſed cōtra ſceleratos ferbentē, eorum robore vinci nō poſſe. Et ꝙ addit { Sub quo incuruantur, qui portant orbem, } Pro portātes orbē ſunt עֹזְרֵי רָהַב ozre rahab, auxiliantes fortiter. Innuit robuſtos, validos, viribus præpotentes. Aitque Rabi Moſes. Hi ſunt magni magnorum, id eſt fortiſsimi, Hos Caldæus interpretatur רַשִׁיעַיָּא reshaia, impios, nempe ἀντιθέους, θεομάχους. Et coniuratos cœlum reſcindere fratres. Hic, & Aloidas geminos immania vidi [illegible]

Corpora

Corpora qui manibus magnum reſcindere cęlū
Aggreſsi, ſuperiſq; Iouem detrudere regnis.

Itaq; portare orbem, & ſi obſcurum erat, Gigantes tamen intellexit noſter interpres. Vehementerq; miror Nicolaum hos Angelos interpretantem, cum ſermo palàm ſit, vt Caldeus monſtrat, de impiis: meliuſq; & ſi non verius Sep. qui portent orbem iuxta noſtrum, interpretati ſunt κήτη τὰ ὑπ' οὐρανόν. Cęti, qui ſunt ſub cœlo, nimirum vaſta, ſuperba animalia, quę Deo reſiſtere nō poſsint. Res tamen clara eſt, de arrogantiſsimis ſuperbiſsimiſq; hominibus, ac Gigantibus. Et Symmachus cuius teſtimonio iuuātur Gręci, dixit ὑποκάτω δὲ αὐτοῦ κάμφθήσονται οἱ ἐπηρειδόμενοι ἀλαζονίᾳ. Sub ipſo incuruabuntur, qui nituntur arrogantia. Græciq; exponunt eodem ſenſu ἵνα εἴπῃ, ὅτι καὶ ὑπερηφάνων κατασπᾷ τὸν ὀφρύν. Vt innuat, quòd etiam ſuperbis detrahit ſupercilium. Cete quoque eodem ſenſu exponunt. Interpretatus eſt autem Symmachus ἀλαζονία arrogantiam, quod Hebraicè רהב rahab. Id enim ſonat fortitudinem, arrogantiam, ſuperbiā, quod noſter tranſtulit orbem. Eoq; AuenEſdra interpretatus eſt, qui portāt, viros præpotentes ſicq; infert Iob quorum cauſa hæc dixiſſet, nimirum nihil ſe eſſe, vt velit cum tanto contendere. Cū quo etiam ſi iuſtus ſim, haud vnquam contenderim, Auertat ipſe hanc immanem audaciam. Aut nulla eſt facultas cum eo diſſerendi, quia vt ait Abraham, etiam ſi iuſtus fuero, non reſpondebit mihi, aut non

reſpon-

reſpõdebo:neſciam quid ei reſpondeam. Forte etiã euertet me. Et quomodo orabo, iudicem meũ, idest qui me ad ſupplicia deputauit, acerbaque iudicia? Quod ſi etiam clamauero, & viſus fuerit mihi reſpõdiſſe, non credam tamen eũ eſſe, & ſe ſe ad me, propter ſummam maieſtatem flectere. Vt dem inquit, eum mihi reſponſurum, mens tamen mea non acquieſcet, eum eſſe. Et hoc adduxit, vt ait Moſes, Propter atroces plagas, ob quas, ſæpe dubitauit, ſe Deo non eſſe curę. Rogauerat etiam, vt eas à ſe repelleret. Propterea putabat tãtam eſſe diuinam maieſtatem, tantam autem hominis imbecillitatem, vt non poſſet eſſe inter eos commeatio, & colloquium. Infertq́; ſimile quid, quod Ioue ad Semelem in ſua maieſtate accedentem, apud Poetas perpeſſa dicitur, fulmine terrifico, & ſcintillante igne correpta. Sic vbiq́; præſentia diuina apparens, horribilis fuit ſpectantibus: & in monte talis oſtendebatur, vt omnis populus intremuerit, nec auderent vlterius procedere. Tale quid memorat Iob. Nam turbo, ſiue tempeſtas eſt, quæ fit aduentu Dei, vt in Elia, & Apoſtolis, factus eſt ſonitus ſpiritus vehementis: Sicq́; multiplicãdas ſuas plagas, dicit, quia terror & horror accedet maior: Fruſtra autem, vel ſine cauſa, quia aduentus eius nihil prodeſſet, aut non merenti graues cruciatus dabuntur. Eoq́; non erit reſpiratio conſternato, pauido, ægritudinibus redundantibus. Hæc omnia dixit Iob contra Baldad, fruſtra eum conſolari, quia dixerit.

xerit. Si mane ſurrexeris ad eum. Tum infert, eſt fortiſsimus, eoq́; terrebor, expaueſcã, ſi eũ videro, & ſi data fuerit copia fandi, quis pro me feret teſtimoniũ? Quis, ſi voluerit ille, me peccaſſe, cõtradicet pro me, mihiq́; apud illũ patronus erit, negãs, quæ Deus affirmaſſet? Sic apud eum, nihil mea valebit innocẽtia. Quodq́; ait, {Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit aĩa mea,} Hebraicè, ſimplex ego, neſciam aĩam meã; abominabor vitã meã, ꝙ Abrahã explanat, ſimplex ſum, ignoro aĩm meam: nõ video quid merear, neſcio pondus delictorum: eoq́; tedium me cœpit viuendi, cum nullum pateat effugium, & neſciam cur hæc tam atrocia mala ſim perpeſſus, cum nihil videam me meruiſſe. Adhibet & hunc ſenſum. Cum eſſet tempus quieſcendi, ſuper cognitione ſui meditandi, afflictus ſum hiſce malis, nunc neſcio me ipſum, propter ſumma ſupplicia. Prior ſenſus probatior. Et quod ſequitur. {Vnũ eſt quod locutus ſum.} Hebræi ſecus locum intelligunt. Pro vno, eſt, אחת achath, vna. Et non eſt, locutus ſum, Sed abſolute, vna eſt, vel vnum eſt. Explanant igitur, vt dicat, vna eſt omnium ratio, vna via, vno modo cuncta iudicantur: Non intereſt inter bonos, & malos, vt bonus, ita & malus. Hunc ſenſum declarant ſequentia. Videbat enim (quod multos etiã turbauit) eadem mala, & ſæpe grauiora tangere tam bonos, quàm malos. Et diuus Cyprianus, de peſtilentia ad eos ſcripſit, qui quererentur, eadem lue rapi iuſtos, ac iniuſtos,

pulchreq́;

pulchreq́; ſatisfecit. Temere autẽ omnia cadere dicebat Iob, dixit, & diuus Cyprianus, ſed ea prouidẽtia, quia non curet Deus, ſi iuſti celeriter ex hac vita rapiantur, ad ſe reuertentes: Et ſæpe patitur, eos, aut purgare peccata, aut fieri meliores, vt maiora pręmia ſequantur. Et quod addit, { Et nõ de pœnis innocẽtium rideat, } Secus habet, Subducẽda enim negatio, quę in Hebraico nõ eſt, vt dicat, ad plagam innocẽtium ridebit. Hoc autem nõ de Deo, ſed de impio, rectius Hebræi interpretãtur. Impius inquã ridet affligi, vexariq́; pios. Quia impius cito tollitur, Iuſtis autem eunt ſupplicia in longum tempus. Moſes tamen de Deo exponit, qui quaſi rideat ſuper iuſtis vexatis. Et conniueat, vt ait Tullius. Vtrunque probem. Sep. dixerunt ἀλλὰ δίκαιοι, καταγελῶνται. Sed iuſti irridentur. Nempè vel à Deo, vel hominibus, potius hoc poſtremum. { Quia terra data eſt in manus impij. } Eoq́; dæmones principes impiorum dicuntur κοσμοκράτορες mundi dominantes, tenentes mũdum. Quodq́; dicit, { vultum iudicũ eius operit. } Innuit ipſam terrã domiciliũ impiorũ, celare oculos, tegere vultum, iudicũ terreſtrium, ne videant ſcelera cuiuſq́;. Hoc eſt, Terra nutrit cæcos iudices, oculos à recto auertentes. Monſtra alit terra, corruptiſsimos iudices, in quorum manus traduntur iuſti. Moritur iuſtus, & nemo conſiderat. Quodq́ue dicit. { Quod ſi ille non eſt, quis ergo eſt? } Hebraicè ad hunc modum, ſi non hic, quis ipſe? Quod

Abraham exponit,ſi ita non eſt,quis redarguet me? Quis dicet ita non eſſe? Oſtendat ſecus eſſe. Quis ipſe?videlicet negabit,in contrarium ſentiet.Poteſt, & ſic explicari, iuxta noſtrum interpretem, & Rabi Moſen.Quis eſt horum auctor,niſi ipſe?Ergo ait,vita mihi in anguſtia coarctata eſt. Et ꝙ addit, { Naues,poma portãtes,} Hebraicè ſunt,naues, אֵבֶה ebe, nomenq́; eſſe Hebræi aſſentiuntur à verbo אָבָה aba, voluit:vt ſint naues voluntatis,naues cupide,nõ impedite currentes:portantes eos, qui celerent. Sic exponunt Abraham,Leui, qui hæc ad verbum, Naues ebe ait,volũtatis,volũtarias. Naueſq́; ſunt per quas, quod cupiunt,peragunt nauigãtes accelerare coacti. Hoc intelligens Symmachus, locum vertit, ἀπήλθον ὁμοίως ναυσὶ ασευδούσαις. Abierunt ſimiles nauibus feſtinantibus.Caldęus quoque dixit,ſimiles nauibus,quę portant מִגְדַיָּא migdaiia, fructus ſuaues, more mercatorum,nempè velociſsimæ.Tranſtulit autem noſter,poma,quia ea vox ſonat arborem fructiferã, virgultum.Sed nunc ſonat expreſſe voluntatem, & è duobus ſignificatis, euidentius ſumas. Sicq́; his exẽplis,ereptam ſibi omnem felicitatem;expertem omnium bonorũ ſe ſemper fuiſſe aſſerit. Et quod ſubiicit,{cum dixero, nequaquam ita loquar, commuto faciem meam,& dolore torqueor. } Senſus eſt iuxta magiſtros.Si dixero, ſi ꝓpoſuero nõ ita loqui, obliuiſci harum calamitatum,nolle amplius in hęc verba prorumpere, & אֶעֶזְבָה eezba,reliquero, aman-

dauero

dauero פָּנַי panai,furorem meum, hanc indignationẽ,& אַבְלִיגָה abliga,roborabor, cõfortabor: nequaquã potero,non poſsũ omittere has querimonias;nõ poſſum dolori obſiſtere. Apparet clarior ſenſus. Nã & ſi panim ſonat faciẽ & furorem,pro poſtremo hic omnino accipiendum eſt. Tum verbũ, quod nõſter dixit,Dolore torqueri, proculdubio deſignat roborari.Exponunt enim ipſum Hebræi, אתחזק ethchazac, confortabor, roborabor,ipſumq́; Caldęus tráſtulit אתגבר ithgabar, roborabor, ſimiliter quod noſter,faciem meam.ille רוּגְזִי rughſi,querelam, indignationẽ.Et quod dixit,{Omnia opera mea,} imò eſt עַצְבֹתַי azebothai,dolores meos,vt oſtendunt ipſi; vſitatuſq́; nominis ſignificatus. Omnes ait dolores, & pęnas meas timeo,vt quas nõmodo minui cernã, ſed augeri: Itaque ad pœnas meas intremiſco, indignationem,querelamq́;,hanc ſupprimere non poſſum. Sciens quod apud te nunquam ero ſine crimine,nunquam innocens, ſceleriſq́; purus: nunquam me habebis innocentem. Hocq́; modo, melius noſtra tralatio intelligitur, parcere eũ,dixit, quod Hebraice תְנַקֵּנִי tenakeni, purum me facies, habebis. Quodq́; addit,{Si autem impius ſum, } Senſus eſt. Quod ſi impius ſum, ſicut me putaſti, O Baldad, quare diluculo ad Deum conſurgam, vt paulò ante monuiſti? Certum enim eſt, Deum,iram ſuam non reuocaturum,quia ſontem, & inſontem ipſe conſumit. Cur ego vociferer fruſtraq́; laborem? Si vel cã-

dore niuali extitero,& puræ, nitidæq; fuerint mihi manus,quę opera,actioneſq; deſignant: Si quicquid geſsi,fuerit iuſtiſsimum, ſordibus intinges me; pro, quo melius Hebraicè בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי bashachath titbeleni. Ruina,interitu,perdet me, perire me faciet, licet mundiſsimum, iuſtiſsimum; abominandumq; exhibebit,& impura erunt veſtimenta mea,cum ſim mortalis,remanēs in peccatis eiſdem: quia Deus nō eſt vir,ſicut ego,vt cum eo diſceptem, me defendere poſsim,meamq; innocentiam probare, vt veniamus ſimul in iudicium.Quod ſi detur,vt in iudicium veniamus,amoueat has plagas,hūc terrorem,nemo exterreat,tunc loquar iudicium meum cum eo. Loquar inquam intrepide. Amoto autē ſanguineo flagello, ſecurus ero in iudicio. Non enim ſic me impium exiſtimo,ſicut vos aſſeruiſtis.

CAPVT X.

HOC caput ſic hæret cum ſuperiore; quòd refert, quæ ſæpe iam eſt confeſſus: Eò ſe ob dolorum, calamitatumq; præſentium acerbitatem, deueniſſe, vt lucis eum tedium iam ceperit. Tum ita ſe viuere dicit, vt ſit tanquam mortuus, quia viuat in pœna. Ac quod noſter dixit, { Tedet animam meam, vitæ meæ.} Hebraicè aliquanto ſecus נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי naketa naphshì bechagiai, ꝑturbata eſt,& fracta, vt exponit Abraham, Anima mea, in vita mea.

mea. Quoniam in vita ſum mortuus. Et quod ait. Aduerſum me, eſt עָלַי ſuper me. Effundam ait, habenas ſermonis, hoc ſuperſtite vtar perfugio, quòd mecum lamentabor ſuper cladibus meis. Et quod ait, { Noli me condemnare, } eſt תַּרְשִׁיעֵנִי tarshieni, impium me facere, in numero ſceleratorum habere, quo mihi imponas has plagas. Tum addit, Scire velim cur in me tantopere immeritum deſæuias. An bonum tibi eſt, & dulce, ac delectabile, humana videre ſupplicia? lætari ſuper immerito gementibus? Eſtq; interrogatio, pro negatione. Et quod dixit, { opprimas, } eſt, תִמְאַס timeas, aſperneris, abiicias, abominabile habeas, abſte creatum. Atqui omnis opifex amat opificium. Pater erga prolem, charitate afficitur. Quod autem addit, { Conſilium impiorum adiuues. } Eſt, bonos atrociter perſequaris, impiis autem faueas. An bonum eſt hoc? Ac proprie Hebraicè, pro adiuues, הוֹפָעְתָּ hophiata, lucem præbeas, conſiliis impiis lucem præbeas, vt perficiant, quod conſultaſſent. Num debes falli in iudicando, cum peccare & hallucinari, bonos in malis, malos in bonis habere, humanum ſit, non diuinum? Quaſi tu mortalis ſis, non æternus, mutabilis, variæ mentis; quæ à tempore in varias ſententias traditur. Polychronius quoque exponit. Nonne omnia ſub oculis tuis ſunt, præſentia; præterita, futura? Cur non, & hic eodem iudicio es? omnem

angulum,

angulum, omnes latebras euoluis, vt me reum habeas,& damnes immeritũ: vt hęc mihi obtuliſſe mala, fermè ſit eius, qui mores meos, vitamq́; omnem ignorarit. Et tamen ſcis me nihil impie peccaſſe. Noras etiã (vt ait Rabi Moſes) quòd mihi, ſi clades importares, nemo futurus eſſet, qui me poſſet eripere. Is ſenſus melius intelligitur ex Hebraico, pro, & ſcias עַל דַּעְתְּךָ al daàthecha. Cum ſcias, noſcas: Repetitq́;, quòd paulò ante dixit, Opus manuum tuarum. Quo apparet eum, & à Deo, creatum hominem crediđiſſe, & aſſeruiſſe. Ac dicit eum membratim corpus feciſſe, circunducta manu: nullum eſſe membrũ, quod nõ manu diuina (vt in Geneſi, & apud Priſcos Gręciæ Theologos extat in Prometheo,) ideſt vt ait Cornutus, prouidentia vniuerſali, ſit conſtructum. Et quod dixit, {præcipitas.} Eſt תְּבַלְּעֵנִי tebaleeni, abſorbebis, deglutıes me, in nihilum diſſolues. Et ꝙ dixit, { Sicut lutum, } Clariſsimum fit ex iſto loco, non ſolis Hebræis, nec vni Moſi, res antiquas, atque mundi, hominumq́; creationem notam fuiſſe. Totus enim is locus, ante Moſen, ex philoſophia diuina clarus erat, è limo terræ factum hominem, & in puluerem (quod melius Hebraicè עָפָר aphar, limum, humum) rediturum. Ac ponit totã creationem, primum, propoſita protoplaſti, quę fuit è limo, verſa in carnem, vt poſteritas, per ſeminationem naſceretur. Prima creatio fuit è limo, ſecunda ex ſemine: eamq́; appellat coagulationem, tanquam lactis, virili ſemine

mine

mine rationem coaguli, cum muliebri coagulato, habente. Quorum commiſtione fit creatio, ſicut caſeus è lacte, & coagulo. Totumq́; fuit inuentũ Dei. Et hæc etiam Græci, & Hebræi hic referunt, ac dicit Chryſoſtomus, totum hunc locum pro me explicãs. Sicut lac mulſum, inquit, fit caſeus, ſic ſemen deſtillans, & compactum, facit compactionem, quæ dicitur embryo. Nam ſemen in aruum genitale coniectum, coactum, & conſtipatum, vt caſeus, fit natura. Quod quidem poſtea informatur, & veluti caractera accipit, humidaq́; natura coit, ſeparaturq́; ſemen, & abit in pellem, carnem, oſſa, & neruos. Hæc, præſente anima, habent vitalem motum, diſcedente; ignaua remanent. Sic ille. Quodq́; ait. {Vitã, & miſericordiã tribuiſti.} Spectat ad animationem, poſt organum corporis. Idem Chryſoſtomus, refert ad conſeruationem vitæ; cibos; eſcam. Sicut alibi. Qui dat eſcam omni carni. Hæc eſt vita; & miſericordia. Hebraicè חֶסֶד cheſed; beneficium; clementia; humanitas. Viſitationem autem Hebræi referunt ad ipſammet vitę donationem, & aſsiſtentiam; per virtutes interiores; ſine quibus vita eſſe non potuiſſet. Poteſt & ad prouidentiam vniuerſalem; & particularem pertinere. Sentit etiam Chryſoſtomus κἀὶ παρὰ πάντα τὸν βίον, προνοίας ἀπήλαυσα τῆς σῆς. Et omni vita; tuæ prouidentiæ fructũ ſum conſecutus. Ea enim eſt viſitatio. Quodq́; ait: {Licet celes hæc in corde tuo.} Hebraicè proprie ſic. Et hæc celaſti in corde

tuo.

tuo. Quod Hebræi exponunt, cum totum corporis, atque animi opificium ſit à te profectum, vt in hoc indicare tuam erga me benignitatem volueris; cur ex aduerſo, inimicitiam in corde retinuiſti, diſsimulans erga me, quod à creatione concepiſti, odium, altera manu panem, offerens, altera letalem enſem abſcondens? Creaſti, duxiſti, prouidiſti. Et hæc mala diſsimulaſti, proſpiciens quid facturus eſſes. Sic exponit Auen Eſdra, Moſes, Abraham, vt deſignet, aliqua delicta Iob, Deum mente retinuiſſe, quia poſt crationem nihil ſcelerate, & impie admiſiſſet, vt neceſſario Deus eum creando hęc cogitarit. Sępe enim queſtus eſt, cur Deus crearit hominem ad interitum. Quodq; addit, { Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, } Hebraicè ſic. Si peccaui, & obſeruaſti me, & ab iniquitate mea non mundabis me? Quod ſic ſonat. Si vere ita eſt, vt velle videris, me peccaſſe, etiam ne oculatus eris, obſeruare ne debes, & exacte cuſtodire me, & ad amuſsim mea facta reſecare? etiã ne à ſcelere non me eripies? Nonne mihi debes parcere? Hoc modo etiam Hebræi exponunt. Nam Abraham; eſto (inquit) peccauerim coram te, ſit verũ me tibi peccaſſe, an fas eſt te, obſeruare me, & oculo inimico aſpicere? Et pones me in carcerem calamitatũ, quas ſuper me induxiſti? Quodq; ſequitur. { Et ſi impius fuero, væ mihi. } Is eſt ſenſus, ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus, eodem carcere grauabor: Ve mihi, vel pio, vel impio: Nam ſi pius, ſum vexatus, laceratus,

crudeliter

crudeliter affectus;Quid ſi impius?Leuare caput magnitudinem ſuppliciorum indicat, ſic ſatiari ſuppliciis. Et quod addit,{Et propter ſuperbiam.} Verius in fonte וְיִגְאֶה veighee. Et creſcet, augebitur, ingraueſcet, nempè ſupplicium meum, pœna antedicta. Et quod ſequitur,{Et quaſi leenam capies me.} Eſt clarius Hebraicè, שחל shachal, ideſt leo; eſt, qui prædatur, venatur, agens, non patiens, leo (inquit) irrues in me, ero tibi veluti leoni, preda. Et quod ait, {Reuerſus mirabiliter me crucias,} pulchre expreſsit Hebraicum. Et reuerteris, & mirificaberis in me. In me (inquit) quottidie oẽs furoris tui laxabis habenas. Et quos dixit teſtes, Moſes, & Abraham, plagas illatas interpretantur, quæ teſtes ſint, Iob eſſe impium, Deo inuiſum. Expreſſa ſigna, crudelia ſupplicia, notæ inuſtæ. Et quod dixit, pœnæ militant in me, pulchrè;licet ſit Hebraicè, חֲלִיפוֹת chaliphoth, varietates, ſiue percuſsiones, ſunt velut acies in me. Ruunt agmine magno. Sicque infert hominem adeo miſerum, & calamitoſum, Deoque inuiſum nunquam naſci debuiſſe, nunquam videri, ſed natum ſubito mori, abortiuum ad ſepulchrum portari. Fuiſſet enim tanquam non natus. Quod ſi me aliquando liberare ſtatuiſti, vt amici pollicentur. quid vitæ ſupereſt? Nonne breui abibo? Et quod addit, {Plangã paululum dolorem meum,} Secus Hebraice וְאַבְלִיגָה מְּעָט veabliga meat. Et roborabor paululum.

Dimitte me, iam morti propinquum, vt conforter aliquãtulum, vireſq́; colligam, reſpirem ab his pęnis. Nam Hebræi abliga exponunt אתחזק ethchazak, cõfortabor inſtaurabor. Caldęus quoq;, ſic locũ vertit וְאָנוּחַ זְעֵיר vaanùach zeir. Et paululum requieſcã. Quare non eſt plangam. Sep. quoque eodem modo ἔασόν με ἀναπαύσασθαι μικρὸν. Dimitte me, vt Paulum interquieſcam. Quodq́; ait, {Et non reuertar,} Etiam Hebræi dicunt, non attendere hunc librum ad reſurrectionem mortuorum, ſed loqui tãtum de hoc ſtatu. Quod autem dixit. {Terram miſeriæ,} Non eſt miſeriæ, ſed עֵפָתָא ephàtha, ꝙ exponũt Hebręi tenebras, opacitatẽ, nã in morte, & priuatione, nõ eſt miſeria, nec ad miſerias ire, ſed exire volebat Iob. Sep. quoq; dixerũt εἰς γῆν σκοτεινὴν. In terrã tenebroſã. Nullum autem ordinem ibi eo dicente, temporum, intelligendum eſt, vt Hebræi ſentiunt. Id etiam Græci agnoſcunt, Nam Olympiodorus ὅπου τάξεις ἡλίου καὶ ἄστρων οὐκ ἐστί, οὔτε τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Vbi ordines Solis, & aſtrorum, non ſunt, neque humanarum rerum. Et quod adiecit, {Sempiternus horror.} Non eſt ſempiternus, ſed horror, ſiue caligo, vel obtenebratio tantum, ne ſempiternam mortem videatur prædicare. Eſt autem tota hæc deſcriptio, non alicuius rei, aut loci, ſed mortis, & priuationis. Sicut Poetæ deſcribunt inferos, omnia opaca, inania, vacuaſq́; figuras; cœlum ſine Sole, & Stellis.

CAPVT XI.

NVNQVID qui multa loquitur. } In ipſum Iob dicuntur, quaſi loquacem, & verboſum, pluraq́; de Deo, & ſeipſo repetentem quam deceret, & longa reſponſione, aliorum ſermonem remorantem. Nũquid (ait) credis ob multitudinem copiamq́; ſermonis, neminem fore, qui te poſsit coarguere, & hęc refellere, quæ iactas? An etiam putas copia ſermonis, iuſtitię, ſanctitatiſq́; tibi titulum vendicaturum? Quodq́; addit. { Tibi ſoli tacebunt homines. } Eſt, tibi ſoli מְתִים methim, mortales tacebunt. Nec per interrogationem exponunt Hebræi, ſed per ſimplicem pronuntiationem. Tibi vni tacebunt mortales. Ideſt (vt ait Abraham) Ecce ſentio, quòd propter te, & cogitationes falſas tuas, quas in corde tuo concepiſti, tacebunt homines audientes, & deridebis Deũ, & prouidentiam eius. Quaſi innuat, impia eſſe cogitata, & locutiones eius, eoq́; homines ſuper eo ſilentium habituros. Vterque ſenſus ſtat. Et dices (ait) te mundum, purumq́; eſſe. Et quoniam optaſti Deũ adeſſe tibi, vt cum eo poſſes loqui: vtinam eſſet pręſens, eſſetque inter vos ſermo. Et quæ dicit, { Secreta ſapientię, } referenda ſunt, vt etiam Hebræi ſentiunt ad ea, cur ſuper bonis cadant mala, totamque prouidentiæ rationem profundiſsimam, in multos anfractus abeuntem: Ad quam rationem, etiam diuus

Paulus, O altitudo ſapientiæ & ſcientiæ diuinæ. Et quod ait. {Et quod multiplex ſit lex eius} Pro multiplex eſt כִּפְלַיִם kiphlàim duplex. Et Hebraicè dicitur, duplex ad tushigià, ad correctionem, ad legem, ad ius. Atque Abraham explanat. Et videres, quòd duplo magis meritus eſſes hæc mala. Quaſi duplex ſis ad ius. Duplicandum tibi ſit ius. Quanquam mihi placet ſenſus noſtræ interpretationis. Nam & Rabi Moſes explanat his verbis. Vtinam loqueretur Deus tecum, nuntiaretq́; tibi arcana ſapientiæ ſuæ: profectò tibi oſtenderet, occultam ſapientiam eſſe in factis ſuis: quia quicquid eſt in mũdo, duplex eſt, partim manifeſtum, partim occultum: & in eo eſt ſapientia occulta, & abſcondita. Videlicet quòd prouidentia eius in rebus creatis, eſt bona, & palam: In mundo, rectè & vtiliter cuncta gubernat, melioremq́; norimus eius ſapientiã, quàm vt poſsit noſtra mens capere. Et quod dixit {Qui multo minora exigaris ab eo.} Hebraicè ſic præciſè. Et ſcias q̃ tollet tibi Deus de iniquitate tua. Eſtq́; idẽ ſenſus. & q̃ additur. {Forſitan veſtigia Dei cõprehẽdes.} Elegantius factũ. Inueſtigabis, Deum inuenies, ſi vſq; ad extremum, oĩpotentem inuenies. Poteſt, & hęc eſſe lectio. An inueſtigãdo, Deũ inuenies? an vſq; ad extremum omnipotentem venies? Hęc enim ſunt illa inſcrutabilia arcana, quę à te reperientur. Vultq́; eũ docere, quę ſuperueniſsẽt incõmoda, habere poſſe aliquam rationem, ſed occultã, & incognitã mortalibus.

talibus.Quapropter moderandum eſſe linguam. Et per quantitatem corporeã, magnitudinẽ eius oſtendit.Nihil eſt altius ſpacio inter cęlũ,& terrã. Et nomẽ inferni, ꝗ aliàs ſonat foſſam, omnino pro inferno eſt,loco ſcilicet profundiſsimo, in centro terræ. Centrum aũt,eſt in tota ſphera remotiſsimum à circũferentia. Vbi eo veneris, itur in aliam partem ad circũferentiã. Terræ quoq; latitudo,& vaſtitas maris proponitur, & ipſa maxima, ab Homero ob id, dicta εὐρέα lata, ingentia.Quodq́ue ait, { Si ſubuerterit omnia, } Pro ſubuerterit eſt, יַחֲלוֹף iachaloph, tranſierit, vel tranſire fecerit: Exponitq́; Abraham, plagas, flagella. Si ſuper humanum genus, tranſire fecerit flagellum: Aut quod noſter ſenſit,ſi tranſire cũcta fecerit ideſt ſubuerterit;coarctare quoq; exponũt,velut,qui claudit in carcerem.Si quempiã inquit quaſi in carcerem, flagellis & pęnis circũſcripſerit. Aut ꝗ noſter ſenſit,omni mundo euerſo,vnã tãtum rem ſupereſſe voluerit: Additur Hebraicè וְיַקְהִיל vehiakeil, & congregauerit,quod exponitur ab eis. Si diuulſa, diſsipata, in vnum locum reduxerit. Hęc omnia, ad maximam quandam, occultamq́; nobis omnipotentiam,pręcipue ſuper rebus humanis proponuntur: Additq́;, eũ conſiderare quid, cuiq; debeatur;notã illi eſſe vanitatem, mendaciũq́; humanũ.Eodemq́; reuoluitur ſermo.Hęc enim nõ negat Iob,ſed ſe purũ, & innocentem tot malis affligi non debuiſſe queritur. Quodq́ue ſequitur. { Vir vanus

in ſu-

in ſuperbiam erigitur,} Hebraicè habet, vir inanis, corde dotabitur, fiet cordatus. Et pullus onagri, homo natus eſt. Quorum ſenſum talem vult eſſe Rabi Moſes, Homo vanus eſt, & de corde eius egreditur iudicium peruerſum, aſinoq́; eſt, cum naſcitur ſimillimus. Sic etiam Abraham putat innui, Deum eſſe perfectiſsimum, tantundem hominem imbecillum, imperitum, fermeq́; aſinum, educatione indigentē. Omninoq́; falli mortales in iudicando: non conſiderantes, quid, cuiq́; debeatur. Oſtenditurq́;, hominem naſci ſine corde, ideſt ſcientia, ſapientia, poſtea dari ei rationem; Deum autem ſemper eſſe ſui ſimilem. Et pro יִלָּבֵב ilabeb, quod noſter dixit, in ſuperbiam erigitur, Caldæus dixit יִתְחַכַּם ithchachā, fiet ſapiens, accedet ei ſenſus, eo carēs cum naſcitur. Eodem ſenſu Græci, nam Didymus, diuinæ cognitionis æternam ſtabilitatem, conferens cum imbecillitate humana νήχεσθαι, quod verbum eſt apud Sep. natare eos fruſtra dicit, non valentes omnem Dei comprehendere ſapientiam. Aſinumq́; ſylueſtrem adhibens, declarat maximam hominis tarditatem in cōprehendendis iudiciis Dei, ſuperuacaneo laborantis. Quodq́; ſequitur, { Tu autem cōfirmaſti, } Eſt conditio, Si confirmaſti, ſtabiliſti cor tuum, vt eſſes, videlicet in rebus tuis, ſtabilis ſententiæ; Si coluiſti, præcibus; Si iuſtus fuiſti, ſiquid lapſus, pedem retuliſti. Nec ex miſerorum opibus, rem tuam auxiſti. Fieri non poteſt, quin faciem tuam attollas ſine macu-

la : in fronte ſceleris veſtigium non habens impreſſum;& ſis ſtabilis.Hebraicè מוּצָק muzak,durus,fortis,incōcuſſus.Obliuiſceriſq́; præſentis miſeriæ, pręſentium malorum,quæ perinde abibunt, ex animo, atque aquæ fluxæ.Et quod ait,{Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperā.}Hebraicè ſic;& ex meridie cōſurget חֶלֶד cheled,vita,ſæculū: Et Caldæus pro eo poſuit יוֹמָיךְ iomaik,dies tui. Hebræiq́; interpretantur זמן עולם zeman olam;tempus,ſęculum.Exponiturq́; ab eis,& illuceſcet tibi vita, fulgētior meridie:Redibit vitæ nitor, tanquam ex meridie,tāquam in meridie illuminaberis, tenebris miſeriarū excuſsis. Quo circa editio noſtra obſcurior. Nam ſequitur תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה taùpha, cabòker thiheihe.Fulgebit,& ſicut lucifer erit. Pro quo apud nos.Et cum te conſumptum putaueris,orieris, vt lucifer. Et quod noſter dixit,{Et defoſſus ſecurus dormies.}Eſt וְחָפַרְתָּ vechapharta,& fodies, ſiue veſtigabis.Quod Hebræi in ſuo idiomate,quid ſonet,bene norunt.Et quidquid inquit ſcrutaberis, quocunq; animum applicueris, ſecure facies : felix vbiq́ue, & fortunatus quieſces:nil veritus; ab oībus cultus. Refugium autem impiorum dixit, auxilium, laqueum autem animę dolorem perturbationemq́; iuxta Hebræos, quòd vbi plurimum fiderent, in eo maxime labentur . Fidebant diuitiis, audacia ſua, quibus deſtituti cadent ferme irretiti . Hoc dictum eſt, quoniam Iob eandem bonorum, ac malorum eſſe

condi-

conditionem aſſeruiſſet. Amici proponunt diuerſos exitus, etiam ſi ad tempus mali floreant, rideant, gemant boni.

CAPVT XII.

QVOD ait, {Ergo,} eſt Hebraicè affirmatiua particula, אָמְנָם omnã. Profecto, certe, proferendaq; ἰρονικῶς. Vos videlicet ſoli ſapientes eſtis, ad omneſq; amicos, eſt ſermo, quòd non ceſſarent contradicere, & ſuper miſeriis eius, vt diximis philoſophari. Ipſe autem inculcat malis eſſe bene, bonis male, vbiq; probitatem, & innocentiam ſuam conteſtans. Et quod dixit, { Vos eſtis ſoli homines, } Duo ſunt ſenſus. Nam pro homines, eſt Hebraicè עם am, populus, vulgus. Poteſt dicere. Vos ſoli eſtis populus, vulgares eſtis, vobiſcum morietur, vel mortua eſt ſapientia. Propter ſtultitiam veſtrã, mortua eſt in vobis ſapientia; nuſquam eſt. Certe video vos è media plebe, qui negatis ea, quę ſenſui patent, oculiſq; probantur: vt ſenſu communi carere videamini. Aſſeueratis autem ea, quæ nunſquam ſunt. Hunc ſenſum omnes Hebræi ſequuntur, ideſt Moſes, Auen Eſdra, Leui, Abraham. Eſt alius, vt dictum ſit, ἰρονικῶς ſicut. Ecce Adam factus eſt ſimilis nobis, ſciens bonum, & malum. Multaq; id genus. Quem ſenſum declarant ſequentia. Et Rabi Moſes, exponit. Vos eſtis populus. velut ille. Magni ipſe agminis inſtar, præcipui in

populo. Pro toto eo, etiam Caldęus, pro populo ponens חַבְרַיָּא chabraia, electi, pręcipui. Sit vterq; probabilis. Et ꝙ dicit. {Et hæc, quæ noſtis, quis ignorat?} Hebraicè mutila oratio וְאֶת מִי אֵין כְּמוֹ אֵלֶּה veeth mi en chemò elleh. Et quis non ſicut hęc, vel hi? Abrahã quidem exponit, reſpõſiones videlicet. Et quod eſt, non ſicut veſtra argumenta. Quid rarum, ac ſingularem habent veſtræ rationes? Idem atq; apud nos ſen[illegible]. Et quod addit. {Qui deridetur ab amico ſuo.} Difficilia quidem ſunt hæc verba in Hebraico, ſed ſenſus tamen eſt, quem noſter tranſtulit, idq́; exponitur ab Hebræis. Vt ſit, Qui irridetur ab amico ſuo, ero, vel erit, vt ſit aleph, pro iod, vt ait Moſes inuocans Deum, & exaudiet eum. Irridetur iuſtus, integerq́ue. Vt ſit שְׂחוֹק sechok, (quod videtur) participium, pro שְׂחָק sachuk, irriſus. Et quod ſequitur, {Lampas contempta apud cogitationes diuitum,} Hebraicè eo quidem modo. Sed hunc ſenſum agnoſcunt Hebræi: Nanq; Abraham ait. Ecce ego hoc tempore ſum ſicut lampas, vel fax, contempta, quæ reiicitur, pelliturq́; ab homine, quòd timeat, ne proxima comburat. Sic ego deſpicior, abiiciorq́; vt lampas extincta. A me procul omnes aufugiunt. Tanquam à face ſtant procul. Hoc præcipue diuites, amici noſtri delicati faciunt. Eſt alius ſenſus Auen Eſdræ, vt לַפִּיד lapid, ſint duæ partes, la, ideſt ad, pid, ruina, vt dicat. Ad ruinam, in ruinam contemnor. Propter ruinam

deſpicior. Amici contra me loquuntur audaciſsime, & velut inimici: qui me conſolari potius debuiſſent, ſceleratum me etiam, & hæc mala merentem appellant. Et quod addit, {Parata ad tempus, ſtatutum.} Poteſt eſſe totius periodi is ſenſus. Fax contempta, à diuite & beato, parata eſt tempore pedis. Hebraicè enim eſt, רֶגֶל reghel, pedis, vel pedi. Parata eſt diuiti ſua ruina, Greſsibus eius, ſunt pedicæ paratę. Eſt (ait) miſeris refugium apud Deum; Diuiti autem ſtat ſua certa dies, qua pes eius irretiatur. Poteſt igitur, aut ad contemptum ipſius Iob pertinere, qui tanquam fax reiiciatur, paratus ad feſtum pedis, ideſt, vulgi iam fabula factus. Aut ſecundus ille ſenſus eſt verus. Prior videtur propior, vt reuertatur ad ſolitas querimonias, lætari, florere malos, pios vexari. Sequentia huc tendunt. Et quod ait. {Et audacter prouocant Deum} Hebraicè eſt. Et fiducia eſt לְמַרְגִּיזֵי אֵל lemarghize el, prouocantibus irritãtibus Deum. Cætera clara ſunt: quorum illatio eſt; omnia quidem ſubiacere nutibus Dei, idq́; vel mutis pecudibus, iumentis, volucribus, piſcibus eſſe notùm: neq; his tantum, ſed etiam ſenſu carentibus. Cuncta item à Deo nata, conſeruariq́; ab eo ob æternam eius, incorruptibilemq́; ſapientiam: Necis, & vitæ, eum habere poteſtatem, quoniã ipſe eſt omnis auctor vitę: Vniuerſa ab eo proficiſci. Inducitq́; ad hæc, perſpicuam rationem, ita hoc ſentiri ſcientia, & ratione, ſicut ſonus capitur aure; guſtus palato, & faucibus.

Probatur

Probatur item ea ratione, quòd omnium antiquorum ea ſit ſententia, in quibus plurimum ineſſet ſapientiæ, propter diuturna eſperimenta. Aut pertinet, & ad exemplum ſapientiæ diuinæ, vt ſi ſunt homines ſapientes, quãto magis par ſit illum omnium eſſe ſapientiſſimum, qui ſit æternus, & infinitas çui reſpondeat ſapientiæ infinitæ. Eadem de fortitudine dicit, conſilio, ſapientia, intelligentia. Qui poſsit deſtruere ruinis æternis aliquam vrbem, montes, imò totum cœlum ac terras: poſsit homines includere, ligareq́; vinclis, nunquam diſſoluendis: poſsit pluuias, fontes, flumina compeſcere, quę penitus areſcãt: poſsit diluuia inducere, terram vniuerſam demerſura. Omnis in eo vis, omnis inuẽtio. Quodq́; ait. {Ipſe nouit, & decipientem, & eum, qui decipitur,} Hũc ſenſum cernunt, maxime Hebræi, quòd in poteſtate eius ſit, vt homo in errorem inducatur, aut alij eum decipiant, quod ſæpe fit in conſultationibus maximarum rerum. Et quod noſter dixit. {In ſtultum finem,} Eſt Hebraicè שׁולל sholal, in prædam: adducit ſapientes in prædam, qui ſe ſua patientia, præuertere hoſtium cõſilia opinabantur, Rabi tamen Moſes interpretatur iuxtà noſtra, dicens. In pręda ſcientiæ. Et quod dicitur, in ſtuporem, eſt, יְהוֹלֵל iehole1, infatuat: Iudices (inquit) infatuat, vt ita ſtulte cõſultent, ſicut ſe ſapienter poſſe cõſulere putabant. Hiſq́; ſapientiam eius conſtat omnem aliam antecedere. Et quod ait, Balteum regum diſſoluit, pro balteo, eſt

מוּסַר mußar, vinculum, quo ſubiecti ſub regibus alligantur. Transfert inquit regna, efficitq́;, vt qui ſub alicuius tyrannide vincti, preſsiq́; gemebant, diſſoluta tyrannide, in libertatem vindicentur. Eſt verus etiã ſignificatus huius vocis balteus, vt ſit verus ſenſus Nicolai, balteo, virtutem militarem deſignari, quæ à regibus diſcedat: eritq́; idem propemodum ſenſus. Quod vero trãſtulit funem, ſpectat ad capturam regum. Eſtq́; pro fune אֵזוֹר ezor, ligamen, vinculum. {Sacerdotes inglorios} ſicut, & ſuperius, pro inglorio, eſt שׁוֹלָל sholal, in predam, aut mentis, aut hoſtium. Pro optimatibus ſunt אֵיתָנִים ethanim, fortes, nobiles. Pro veracibus ſunt נֶאֱמָנִים neemanim, fideles, crediti. Commutat autem horũ labium, iuxta Hebręos, aut ſicut Hebraicè מֵסִיר meſsir, alligat, efficit vt nihil loquantur, eloquentes reddit elingues, Sic ſenibus adimit prudentiam, quibus reſpublicæ creditæ eſſent: qui veriſsima, quæq́; loqui, & augurari, prius credebantur. Pro doctrina eſt טַעַם taam, ſenſus guſtus, ſapientia. Effundere autem deſpectionem, ſiue בּוּז buz, dedecus ſuper principes, eſt, efficere eos dedecoroſos, ignominiæ plenos, idq́; multis modis. Et quod addit. {Et eos, qui oppreſsi fuerant, releuat.} Hebręi ſecus intelligunt, eſt enim Hebraicè וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה vmziach aphikim rippà, Et robur fortium diſſoluit. Exponũt enim meziach, fortitudinem. Proprie igitur innuit. Et robur fortiũ remittit, relaxat. Illuminationis quoq; affert exemplum.

plum. Cui ſubeſt is ſenſus, quòd reuelat ſecreta, cæcaq́; conſilia, quæ tenebras profundas, vmbramq́; mortis dicit. Sicq́; eius eſt populos longe lateq́; diffundere, rurſum abolere, quòd fit multis caſibus, pręcipue peſtilentia. Immutare autem cor principũ populi, eſt, quòd ſæpe peruerſe, volente Deo, conſulũt. Et quod fruſtra, & per inuiam incedere dixit, eſt בתוהו bethohu, per inania, per nihilũ, vbi non ſit exitus, cæcos conſiliorũ exitus. Id Græce dicitur ἀμηχανία, vt ſint tanquam cæci palpantes, ebrij.

CAPVT XIII.

SVPERIORA illata ſunt à Iob, vt ſe eadem religione & pietate, atque eos imbutum eſſe oſtenderet, vt in quo verboſam oſtentationem facerent, in eo illum parem eſſe intelligerent: quoniam in hac oſtentatione ſapientiæ, eum oblique & recte ſugillabant; vt hæc quoque calamitas oppreſſo, accederet, eos mendaces appellat, inuentoresq́; falſarum rationum: eoq́; ad Deum, quãdo tã peruerſi eſſent, vertitur. Superiuſq́; eos irriſerat, nunc etiã vanos appellat, & mendaces. Ac primũ q̄ noſter dixit. Cultores peruerſorum dogmatum, eſt in fonte רופאי אליל rophee elil, ſtruẽtes vana, in ventũ loquẽtes. Antecedenti ſimile. Et q̄ dixit, {correctiones,} Nomẽ Hebraicũ תוכחה tokachá, ſonat correctionẽ, & argumentationem, vt ſit pro vtroq;. Quanquam

Abraham correctionem ſentit, & increpationem Iob in amicos. Et quod ait, { Nunquid Deus indiget veſtro mendacio? } Eſt Hebraicè. nunquid Deo loquemini peruerſa, & falſa? Eſto (ait) apud me mētiamini, apud Deum erit ne mendacio locus? Sic etiam eſt, nunquid ei loquemini dolū, fraudem? Et quod dicitur { Faciem eius accipitis, } Accipere ſæpe honorare eſt, & venerari Hebræis: Facies quoque, eſt præſentia. Vultis né inquit honorare eum, hac veſtra inani philoſophia? an arbitramini hoc illi honori eſſe, quaſi vos maieſtatem eius defendatis, pro eo cōtra me ſtetis? Is eſt verus ſenſus. Nam & Abraham accipere faciem exponit לכבדו lekabedo, ad honorandum eum. Quare accipere faciem hic non eſt, vt ſentit Nicolaus, quaſi partem eius accipere, pro eo iudicare. Et quod additur. { Aut placebit ei, quem celare nihil poteſt? } Eſt aliquanto ſecus. An placebit כִּי יַחְקוֹר אֶתְכֶם ki iachkor ethkèm, vt quærat vos. Quorum ſenſus eſt: An Deo viſum eſt, quærere vos patronos ſuos, qui cauſam eius cōtra me defendatis? An placuit ei, vos defenſores ſuos eligere, vt penè periclitāti opem feratis? Hęcq́; irriſione, vt meriti erant illi. Deinde ſequitur is ſenſus. Si mendaces eſtis apud me, an putatis poſſe fieri apud Deum, vt veſtra contra me calumnia, ſit efficax, & crimen quod falſo impingitis, locum etiā apud eum habeat? Et quod additur. { Quoniam in abſcondito faciem eius accipitis. } Similiter hoc loco, accipere eſt honorare,

norare; in abſcondito autem dixit, hoc eſt in rebus arcanis, attribuendo ei arcanam ſapientiam, occultũ rerum tegendarum modum. Sicut ſuperius dixerat Eliphas. Etiam ſi, inquit Iob, eum honoretis dicendo ſapientiam eius arcanã eſſe, reprehendet, & coarguet vos tanquam imperitos. Id exponit etiam Leui. Hunc ſenſum non attigit Nicolaus. Et in noſtra tralatione non eſt, quoniam, ſed אִם im, ſi, vt dicat. Arguet vos, ſi in abſcondito faciem eius honoratis: Abraham tamen abſcondita interpretatur rationes falſas, incertas, vt ſit ſenſus. Si eum argumentis falſis, alieniſq; honoratis, arguet vos. Et quod noſter ait. {Statim, vt ſe commouerit,} Hebraicè eſt שְׂאֵתוֹ ſeetho, ideſt altitudo eius, inquit nonne exterrebit vos? quanquam ſeat denotat etiam, quod noſter tranſtulit, elationem, commotionem. Et Symmachus hunc locum μὴ οὐχί ἡ κίνησις αυτοῦ πτοίσει ὑμᾶς. Nonne commotio eius exterrebit vos? Et quod additur {Memoria veſtra comparabitur cineri,} Duo ſenſus, vt ſpectet ad extremam internitionem, aut quod proponit Abraham, memoriam argumentandi, & reſpõdendi dicit, quam luto, & cineri cõparat. Quodq; ſequitur, {Ceruices veſtræ.} Pro ceruicibus, eſt גַּבֵּכֶם ghabekem ſuperbia veſtra, elatio veſtra. Veſtra (inquit) arrogantia, & ſuperbia, cineri, & luto haud diſſimilis, quia vos lutei, & terrigenæ. Et Sep. tranſtulerunt hãc vocem γαυρίαμα. ſuperbiam, elationem. Et quod ſequitur. {Tacete à me,} Omittite (inquit) has

has aduerſum me contumelias:Sinite me loqui. Nō proſunt veſtra ſolamina.Et ꝙ noſter dixit. {Quodcunque mihi mens ſuggeſſerit.} Eſt Hebraicè מָה ma, aliquid, exiguum quid. Lamentationem quòd laceret carnem, Hebræi recte dicunt. Quid ait peccaui,quid commerui, quòd eo miſeriarum, dolorūq̀ue adductus ſum,vt lacerē carnes dentibus? Hocq; dixit hyperbolicōs: vt, & fluctu ſidera lambit. Et celum territat armis. Ponere autem animam in manu,eſtHebraicus tropus,Abrahamq; ait.Ponere animam in manibus,ad minuēdas plagas,ne eas ſentiat. Videtur mihi dilacerationem deſignari. Manibus fit dilaniatio; ſicut dentibus carnes lacerare ſe dixit, ſic manibus animam dilaniare. Idq; hyperbolicè. Et quod ſequitur. {Etiam ſi occiderit,in ipſo ſperabo,} Hebriacè eſt negatio לֹא אֲיַחֵל lo aiachel non ſperabo. Videntur tamen omnes Hebræi interpretes legere, pro לא non;ſine aleph, לו ipſi. Idq; etiam ponit Caldæus.Quare Aleph ſubducenda eſt. Ac dicit, tametſi vehementiſsimæ ſunt plage, non deeſſe ſibi ſpem:animæ dicunt Hebræi, quæ meliorem ſortem nanciſcatur.Quanquam vos immites, crudeles, ille tamen placidus erit.Et dabit his quoque finem. Ad vitam futuram, hanc ſpem referunt magiſtri, quòd lacerato corpore,anima ſit euolatura,prſertim nullo ſcelere admiſſo. { Ad conſpectum enim eius non veniet hypocrita; } Pro quo Hebraicè, vt ſuperius חָנֵף chaneph,ſceleratus,impius. Et quod noſter dixit,

xit,ænigma,in fonte אַחְוָה achuà, Hebræiq́; expo-
nunt dictum,nuntium,propoſitum, fatum, enũtia-
tionem:Sic,& Sep. ἀναγγελῶ γὰρ ὑμῶν ἀκουόντων. Annũtia-
bo,vobiſ audientibus: Iſq́; eſt verus ſignificatus. Et
pro,{Si fuero iudicatus.} Eſt,ecce עָרַכְתִּי arakti,prę-
paraui,diſpoſui iudicium. Ecce præparo contra vos
rationes: & qud dixit {Iudicetur mecum:} eſt cla-
rius יָרִיב iarib contendat, diſceptet. Quis mecum
diſceptabit? Acceleret, veniet, quia tacendo ab-
ſumor. Querelas continere non poſſum. Duoque
poſtulat, futurus cum Deo, in iudicio, vt ei det,
quaſi cautionem, vt cum in conſpectum principis
alicuius venimus; longe manum ſuam ab eo faciat,
refertur ad præſentes clades, eaſque poſtulat defer-
beſcere, vt releuatus, audacius loquatur. Timor
autem, pertinet ad præſentiam, qua ſæpe numen
diuinum viſum attonitos, exanimeſque reddidit,
vt etiam obmuteſcerent. Ob quas cauſas Iob lo-
qui cum Deo non poſſet. Tum rogat Deum, exi-
gitque numerum ſuorum delictorum, vt à quibus
ſe ſciret intactum, vt iniuſtè ſibi plagas inditas
oſtendat. Et vt turbidos, agitat mens, oratio-
ne in diuerſa diſcurſante, ſic diuerſa effundit. Cur
ſe Deus abſcondet, cur hoc iudicium non fiat,
vbi exquiſite de cauſa tota agatur, præſente iudi-
ce Deo. Aut cur de acerbitate non remittat.
Sunt grauiſsima, ingentis doloris indicia. An
ait, Fas eſt tam fortem, tam potentem, contra-

adeo nihili, & nauci oſtentare potentiam? Et ſcribis, ideſt deſtinas, definis, decernis, vt exponunt Hebræi, quottidie dolores, & amaritudines maiores in me. Et ne parum ſit, me peccata ſenectutis expiare, etiam reuocas ad tormenta, quæ in iuuentute geſsi. Obſeruaſq́; omnem inceſſum meum, ne vel in dextram, vel ſiniſtram abeam, quaſi ad ſcopulos aliquos; inſulas relegatus, adeo tamen corruptibilis, fragilis.

CAPVT XIIII.

EASDEM humanas miſerandas conditiones, memorat. Et tamen inquit noſti hominem, quem mulier peperit, breuiſsimæ vitæ eſſe, omnibus incommodis in vita patere. Et quas dixit miſerias, Hebraicè רֹגֶז roghez, indignatione, querela, perpetua in lamentatione, in perpetuo luctu, vita eſt inquit. Et quod ait {Sicut flos egreditur,} corpus eius (ait) eſt, vt flos, vt roſa, vt folium, naſcens, citoq́; marceſcens, & delabens. Homerus etiam vetuſtiſsimus Theologus, hac comparatione vſus eſt, οἵη περ γενεὴ φύλλων, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν. Atque etiam hos tantopere viles, & aſpernandos, aſpicis tamen: oculoſq́; ad eos intendis. Hocq́; in vniuerſum profert. In particulari autẽ ad ſe: { Et adducere eum tecum in iudicium. } Hebraicè. Et me adduces in iudicium tecum. Iudicium autem, condemnationem, vulneraq́; illa ſua; quę gerebat; appellat. Quod autem ſequitur; { Quis poteſt

facere

facere mundum,de immundo conceptum ſemine?} Hebraicè.Quis dabit mundum ex polluto?nō vnus. Idem,atque in noſtris,ſenſus. Quis erit, qui mūdum reddat eum, qui eſt immundus ? Ne vnus quidem. Nemo mortalium hoc faciet. Aut ne vnus quidem, mundus eſt.Itaque cum ab origine cauſas peccandi nobiſcum afferamus,cur non hoc conſideras, ſeuериſsime iudex ? Nonne vides nos ita eſſe compactos, vt propenſiores ad vitium, quàm virtutem ſimus? Sep.hunc locum ſic verterunt τίς γὰρ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, ἀλλ' οὐδείς, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· Quis eſt mundus à ſordibus ? at nemo, ne ſi vna quidem die vita eius ſit ſuper terra. Dico Iob non ita fuiſſe locutum,ſed vt apud nos,tantū Quodq́; ſequitur. {Breues hominis dies ſunt,}Hebraicè חֲרוּצִים charuzim, præciſi,deffiniti.Intra certam metam pręſcripti,eſtq́; conditio;ſi præciſi,præſcripti ſunt dies eius, recedas ergo ab eo, vt in eo, ꝙ ſupereſt vitæ ſpacio acquieſcat. Interpone requiem: remitte flagellum. { Aut donec requieſcat,}Hebraicè וְיֶחְדַּל veiechdàl viuat, tranſigat ſeculum. Quodq́; ait, { Donec optata veniat,}Hebraicè ſecus עַד יִרְצֶה ad irzeh, donec velit,ideſt,vt etiam Hebræi concordant, donec ſeneſcat,vitaq́; ſatiatus obeat,ſenectute bona, tranquilla,dulci:expleat vitæ curſum.Tunc dies eius,eſt ſicut mercenarij,quòd vſque ad veſperam procedit opus: Ad calcem diei,ad certam metam.Hæc de ſe, vt etiā Græci exponunt,Iob dicebat.Nicolaus quædā alie-

na ingerit. Exemplum quoq; arboris oſtendit, dum vita ſuperſit, poſſe aliquam requiem, & felicitatem repullulare. Et quod noſter dixit, {In puluere,} Hebraicè עָפָר aphar, nunc ſignificat limum, terram humidam, vbi radices arborum diffunduntur, hærentes altum. Quodq́; ait, {Donec atterratur cęlum.} Hęc, vt dixi, iuxta communem ſenſum dixit: Nam reſurrectio eſt arcanum, oraculumq́; diuinum, aliàs declarandum. Ac quod noſter dixit. {Donec atterratur,} Hebraicè eſt. Donec non ſit cęlũ: De atritione, nullum verbum, licet eleganter id atritionem dixerit. Omnium enim rerum attritio, eſt corruptio, corrumpuntur, quia paulatim atteruntur. Quod ſi in cęlo quoq; aliquid ſenſim dĩminueretur, perinde atq; cętera mortalia, corrũperetur, iretq́; ad nihilũ. Quod autem optat apud inferos abſcõdi, in loco videlicet remotiſsimo, totiuſq́; orbis terrarum, angulo abditiſsimo, idq́; hyperbolicẽs, vt quã longiſsime à furore eius diſcedat. Et ab humanis ducitur exemplum, licet apud Deum nihil occultum ſit, etiam inferorũ latibula. Dauid teſtis. Si deſcendero in infernũ, ades. Vtinam ergo inquit. Quando corruptibilis ſum, diſcederem aliquem in occultum locum, vbi te mei penitus oblito, deferberent dolores, modo ſtatueretur tempus, ne perpetua eſſet obliuio. Hocq́ue loco obſeruant Hebræi, fieri poſſe, vt reſurrectionẽ mortuorum innuerit. Cum dicat. {Et conſtituas mihi tẽpus, in quo recorderis mei.} Ac dicẽs. {Putas ne rurſum

ſum viuet homo mortuus?} Suapte, ſcilicet vi, quod fieri nō pōt, vt maior vis omnino ſit neceſſaria. Militare autem ſe dixit, vt ſuperius: vitā hominis ſuper terra, militiā eſſe. Immutationem vero vocat mortem, tranſitum. Nam vox חֲלִיפָה chaliphà, quam noſter immutationem dixit, ſonat etiam tranſitū. Cæteri tamen apud Gręcos interpretes, Aquilas ſcilicet, & Theodotio ἄλλαγμα mutationē trāſtulerūt. Et Symmachus videtur reſurrectionem ſpectaſſe vertens, donec veniat ἡ ἁγία φύσις μοῦ. Sancta natiuitas mea. Quod Olympiodorus exponēs προσδοκῶ τὴν παλιγγενεσίαν, καὶ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλαγὴν καὶ ἀλλοίωσιν, ὅτι σὺ μὲν ἐντείλῃς τοῖς νεκροῖς ἀναστῆσαι, ἐγὼ δὲ ὑποκούσομαι. Expecto (inquit) regenerationem, & in meliorem ſtatum, mutationem, & conuerſionem. Cum tu quidem iuſſeris mortuos reſurgere, ego vero obſequar tibi. Tres autem ſenſus dat Abraham de immutatione. Vt innueret mortem; vt mutationem fatalem, ſiderūq; ad melius: vt reſurrectionē mortuorū. Ex quibus prior, & poſterior veriores, poſterior à pluribus aſſeueratur. Similiter vocationē, & reſponſionē Gręci putāt, cum vocati mortui ad reſurgendum, extemplo parebunt. Poteſt eſſe oratio, & deprecatio, vt poſtulet. Voca me domine, fac me ad te acciri, oſtende te mihi, & ipſe præſto adero. Rabi vero Moſes putat ad mortem referri, vt poſtulet vocari à Deo ad diem fatalem, ſe vltro venturum. Et quod noſter dixit, {Porriges dexterā.} Eſt תִּכְסוֹף tikſoph, deſiderabis.

rabis. Deſideres (inquit) capiat te deſiderium operis tui, opificij diuini tui. Hoc oſtendit, ſuperius fuiſſe deprecationem. Greſſuumq; dinumeratio, deſignat peruigilem, ſuorum factorum acerrimamq; obſeruatricem Nemeſim, ineuitabilemq; Adaſtriã. quapropter Hebraicè. Pro {ſed parce peccatis meis} Eſt, non obſerues peccata mea. Quod ſignata in ſacculo delicta ſua dicit, eſt pro ſacculo, licet etiam Sep. verterint βαλαντίον Hebraicè צְרוֹר zeror, quod & ſi ſacculum, vel faſcem deſignat, eſt alius item ſignificatus. Nam lapilli, & calculi dicuntur zeror. Itaque ſignata dicit: delicta ſua calculis, exacte dinumerata, obſeruata. Omnia in numerato eſſe apud Deum: Eadem tamen erit ſententia, ſi in ſacculo ſignata ea dicat, prius numerata, dein ſigillo clauſa ſub certo numero. Quodq; ait. {Sed curaſti iniquitatẽ meã.} per futurum proferendũ, vt Hebraicè וַתִּטְפּוֹל עַל עֲוֹנִי vatitpòl al auonì. Compones ſuper iniquitate mea. Eſtq; contrarius ſenſus, atque in noſtris. Non enim dicit, curata ſua peccata: ſed multiplicata, aucta, extructa, Abraham, titpòl explanat תְּחַבֵּר תּוֹסִף techaber, toſeph, aſſociabis, addes. Sic etiam Rabi Leui. Quodq; additur {Mõs cadit} Hebraicè eſt aduerſatiua particula וְאוּלָם veulàm. Atque, verumtamen. Senſus eſt, omnium eſſe cõſumationem, omnia, vel duriſsima, & adamantina, frangi, molleſcere. Sicq; peccata mea aliquem finem habere debent, aliquãdo deleri, & oblitterari. Eſt alia illatio, & ſenſus.

Omnia

Omnia intereunt, omnia orta occidunt,& aucta ſeneſcunt.Similiter homines.Quodque ait.{ Roboraſti eum paululum.} Eſt quod etiam Hebræis placet.Plagas in eum vehementes importaſti: feciſti eũ fortem ad vulnera.Poteſt verbũ Hebraicum תִּתְקְפֵהוּ tithkephehu, corroboraſti te in eum.Id quod ſequitur,Rabi Moſes & AuenEſdra.Aduerſus eum inualuiſti,fortem te in eum demonſtraſti. Cui ſimilem quendam ſenſum etiam Sep.poſuerunt ὤσας αὐτὸν εἰς τέλος, impuliſti eum in æternum. Sicque rurſum deplorat(vt aiunt Græci) corã Deo humanæ vitę breuitatem,humanamque imbecillitatem. Dolorem autem carnis, & animæ referunt Hebræi ad conditionem moriendi.Licet inquit moriturus, homo & abiturus ex hac vita, nihilominus tamen, quicquid viuit,eſt miſerrimus, animo, & corpore ſemper ingemiſcens:

CAPVT XV.

ARGVIT Eliphas Iob loquacitatis, inconſtantiæ, etiam improbitatis, & impotentię. Et quod ſibi ſapientiam, iudiciumque arrogaret: oſtenditque multis collectis exemplis, mirandam Dei ſapientiã. Quod igitur ait.{Nunquid ſapiens reſpõdebit quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum?} Hebraicum, quod Hier. interpretis officiũ ſecutus,ſolet ordine verborum, locutionibuſq; Hebraicis

braicis mutatis, clarius efficere, habet ad verbum: Nunquid ſapiens reſpõdebit ſcientiam venti & implebit vento, vel Euro ventrem ſuum? Tota igitur periodus clara reddita eſt à noſtro, & noſtra cũ Hebraicis quadrãt, eo excepto, quòd ardorem dixit noſter, pro quo Hebraicè קָדִים kadim, nomen venti Orientalis. Dicitur Kadim à kedem Oriente: Hebręi quoq; interpretes eã vocem interpretantur רוּחַ קָדִים ruach kadim, ventum qui dicitur kadim. Et Caldęus interpres, huic nomini addidit ventum, transferens ventum kadim. Igitur iteratur, Hebraicè, ventus, ſecundo loco, quod ſæpe fit. Itaq; Nicolaus, qui ardorem, pro iracundia, putat accipiendum, Hebraicũ non conſuluit. Fuit cauſa, cur noſter nomen venti, tranſtulerit ardorem, quòd ventus is calidus ſit & ſæpe pro vento vrente poſitum inuenies. Igitur non ardore, ſed vento dicendum eſt. Longe tamen noſtra noua Hieronimi, quàm antiqua Sep. interpretatio, hic eſt clarior πότερον σοφὸς ἀπόκρισιν δώσει συνέσεως πνεῦμα, καὶ ἐνέπλησε πόνον γαστρός; Vtrum ne ſapiens, reſponſionem dabit intelligentiæ, ventum, & implebit laborem ventris? Senſus igitur eſt clarus. non cõuenire homini ſapienti, qualis eſſet, aut ſe eſſe putaret Iob, ventoſa, plena vanitatis, & leuitatis. Huiuſmodi apud noſtros reſponſiones, & irriſiones.

An tibi Mauors,
Ventoſa in lingua pedibuſq; fugacibus iſtis
Semper erit?

Damna-

Damnatur tum iactantia, & loquacitas, tum arrogantia, aduerſus numen Dei: deinde quòd pueriliter queratur, & contra quàm deceat ſapientem, diuinam indubium vocet ſapientiam. An (inquit Rabi Leui) fas eſt ſapientem argumẽtationibus falſis agere, quę iure dicũtur, verba ventoſa, inania? Num eſt in more ſapientibus agere rationibus, quæ nihil ad veritatem illuſtrandam valeant? Ecce dum hac oratione vteris, fieri non poteſt, quin in maximum ſcelus adducaris. Scientiam igitur venti, aut ventoſam, inanemq́; ſenties, aut falſam: quod ſequitur Leui. Quod ergo ſequitur apud Hieronymum. { Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi, & loqueris quod non expedit. } Hebraicum ad verbum hoc modo: Arguere verbo quod non proderit, & ſermonibus, in quibus non eſt vtilitas. Hierony. igitur dicens, Eum, qui non eſt æqualis tibi, videtur verbum Hebraicum יִסְכּוֹן iſcon quod hoc loco eſt deduxiſſe à ſakẽ, æqualis: indeq́; putauit formari iſcon, ęqualis erit. Hebręi tamẽ aliud ſignificatũ ſequũt exponẽtes יִסְכֹּן iſcõ per aliud notius יוֹעִיל ioil, proderit, vt dicat. An arguet, vel diſceptabit ſapiens verbis inutilibus, dicens videlicet ea, quæ prouocent diuinam nemeſim: aut ea, quæ nullam rationem, & cauſam habeant, quo referantur, è quibus nulla futura ſit vtilitas? Verbum igitur iſcon, deſignare hoc, quod Hebræi ex aliis locis demonſtrant, ideſt proderit, vtile erit, ex eo poſsit intelligi, ꝙ ſicut in pſalmis ſic apud

Iob ſit reiteratio . biſq; dicitur idem eadem ſentētia verbis diuerſis . Secundo autem loco eſt verbum, quod ſonat vtile : igitur & primum.Sicut in antecedente verſiculo.Primum dixit ventum:ſecundo kadim,ventum Orientalem.Nūc ergo primum iſcon, quid ſonet, Diſce:ex ſecundo יועיל :ioil,quod perſpicue ſonat vtile erit,expedit.Sep. quoque interpretes, videntur eum ſignificatum ſecuti,qui proponitur ab Hebræis ἐλέγχων ἐν ῥήμασιν, οἷς οὐ δεῖ . arguens verbis, quibus non ſit opus,non oporteat. Loqueris ergo quod non expedit,quoniam dubiam reddis diuinam prouidentiam,magnam facis morum vaſtitatem : dicis Deum bonos & malos, æquis meritis afficere , aut non curare,quid cuique ſit. Hanc ſententiam declarat,quod ſequitur.{Quantum in te eſt,euacuaſti timorem,& tuliſti præces coram Deo. } Quod durius Hebraicè ſic dicitur . Etiam tu diſſoluiſti timorem, & probibuiſti præces coram Deo . Ergo à noſtro, {Quantum in te eſt', } poſitum eſt , pro eo quod eſt Hebraicè , etiam tu:ad clariorem ſententiam; ſenſu non mutato,ſed illuſtrato . Duos autem habet ſenſus,quòd eum dicat auferre timorem Dei & preces: aut contra ipſum id dicit,quia Deū nō timuerit:quia precatus eum non fuerit , auxiliumq; eius implorauerit : calamitatem ei ſuperueniſſe : aut ꝙ ſequitur Rabi Leui,diſſoluis publicā religionē, qui dicis nec Deū placari benefactis,nec malefactis indignari . Fūditus ergo religionē,quæ eſt timor Dei,euertis : tol-

lis præces. Valeat enim Deus inquit ille, ſi non placatur precibus, ſi eas non audit, nec quid homines faciant, animaduertit. Hanc tu impietatem ingeris ô Iob. Prohibes religionem, prohibes adiri tẽpla, rogari Deum. Quia dicis, quod iactabat Epicurus, ſuper homines iuſtos aduenientia mala, neminem eſſe qui prohibeat. Venire clades, quia non ſit, qui repellat. Eoq; in hanc ſententiã ſequitur. {Docuit enim iniquitas tua, os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.} Quod Hebraicè obſcurius. Quoniam docebit iniquitas tua, os tuum, & elegiſti verba iniquorum, aut verſutorum. Hic quoque duo ſunt ſenſus, vel referatur ad ipſum Iob, cuius impietas doceat os ſuum impia loqui: quaſi dicat impio de pectore, impia manat oratio; ad interiores animi tui ſenſus, quadrat oratio, loquериſq; verba, quæ ſolent עֲרוּמִים arumim, ideſt fraudolenti, quibus impia, & humanis verſutiis plena mens ſubeſt: quos iure blaſphemantes, dixit noſter. Caldæus hic vocat חַכִּימַיָּא chakimaia ſapientes, fortaſſe Philoſophos quoſdam impios. Loqueris (inquit) qualia impij Philoſophi, Leucippus, Democritus, Epicurus, Lucretius, vnus ex illis videris: aut, quod Hebræis magis arridet, refertur ad alios, vt dicat, ipſa oris tui impietas, docebit homines, & declarabit eis iniquitatem tuam: vt referatur ad eos, qui eum audientes, cognoſcent impietatem eius. Os (inquit) tuũ, docebit omnes quàm impius ſis. Ex ore tuo teſtimonium impietatis tuæ

 elicitur.

elicitur. Loqueris, quæ ſolent arumîm, vafri, verſuti, maligni, malæ mentis homines. Hos ſequi maluiſti. Eadem fermè ſentetentia iteratur. Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua reſpondebunt tibi. Condemnare Hebraicè יַרְשִׁיעֲךָ iarshiachà. Impium te faciet. Id ſcilicet, quod noſter eleganter dixit. Ecce, ait Rabi Leui, nihil eſt, quo minus te impium vocem & habeam, putemque merito vniuerſa tibi mala obuenire, quia clara eſt impietas tua. Os tuum, de moribus apud nos facit indicium. Ipſa lingua tua, non ego, te impium, vociferatur. Si ego ſilerem, ipſa clamitaret. Deinde arguit arrogantiam. Omnis enim verborum ſuperbia, ab arrogantia, qua nos omnia ſcire putamus, accidit. {Nunquid inquit primus homo tu natus es, & ante colles formatus?} Hic quoque duo ſunt ſenſus, vt quod noſter reddidit primum. Hebraicèque eſt, ראשון rishòn deſignet, vel nomen primum, vel ſit aduerbium primitus, prius, ante: vt dicat ſecundum priorem ſenſum. An tu es ille primus omnium mortalium, quem conſtat fuiſſe ſapientiſsimum, cum Deo, & Angelis eius fuiſſe locutum, vidiſſe Deum, circunſtanteſq; Angelos, cognouiſſe diuina myſteria? Tu ne ille es, quem manibus ſuis formauit Deus, qui fuit omnium poſtea natorum hominum origo, qui tibi tantum arroges? Secundus ſenſus eſt, vt rishòn, non ſonet primum,

ſed prius, antè, vt dicat. Nunquid ante hominem formatus es? Nunquid ſupra hominem es, homine aliquid eminentius? Hunc ſenſum Caldæus proponens ſic transfert. An ante hominem, vel Adam ſine patre, & matre natus es? & Rabi Leui. Quid hoc eſt, quod adeo antiquitate, & ſenio gloriaris? an tu creatus es ante Adam primum, & ante creationem montium, & collium? Is igitur ſecundus ſenſus, videtur fortaſſe verior, quanquam ab illo, & iſto, nihil fermè diſtat, quoniam ſubiecit, ante colles formatus. Vt quoniam ſit (vt ſæpe apparet) repetitio, ſit idem, vel ſimile, ſecundum, atque primum. Colles autem, & terra fuerunt ante hominem. Primum ſenſum Sep. poſuerunt, τί γὰρ, μὴ πρῶτος ἀνθρώπων ἐγεννήθης; Quid enim, An primus hominum genitus es? Colles autem dixit pro eminentiore terra. Et terram vel colles in exemplum aſſumpſit, quoniam nihil eſt antiquius terra. Illa fundamentum totius mundi fuit. Fundata ante cæteras res, quæ poſt ex illa extiterunt. Ideo pſalmus ait. Initio tu domine terram fundaſti. Dicens igitur colles, dicit terram, dicens terram, dicit rem antiquiſsimam, antecedentem omnes res creatas. Sola enim hæc facta eſt è nihilo, cætera ex illa. Ideo & in Pſalmo dicitur. Priuſquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis. Oſtendit vates creatorem, ante res creatas fuiſſe. Tale quid rogat Eliphas, an ſe eſſe

Iob perſuaderet, quòd adeo ſuperbe loqueretur. Simile quod ſubiicit. {Nunquid conſilium Dei audiſti, & inferior te erit eius ſapientia?} Secunda hæc pars Hebraicè eſt: & minuiſti ad te ſapientiam: vel diminuta eſt ad te ſapientia? Senſus autem eſt, vt addat hoc ſimile ſuperiori, ſicut eum rogauit, an ante creationem mundi extitiſſet, ſic nunc, an cum Deo verſaretur: quod ſapientia de ſe prædicat apud Salomonem. Cum eo eram cuncta componens. Sic nũc rogat Eliphas: an cum Deo fuiſti, & arcana eius vidiſti? vidiſti quæ faciebat antequam mundum formaſſet, propiuſq; cum eo aderas, conſiliorum, curarumq; eius particeps? Deinde ſapientia tota tecum permanſit: ad te digreſſa eſt tota, cæteri inſipientes nati ſunt: diminuta, detractáq; eſt cæteris, quia tota tua fuit. Is eſt igitur verior ſenſus, pro eo quod noſter dixit: Et inferior te erit eius ſapientia. Nam de ſapientia Dei nihil eſt in contextu, ſed ſapientia ponitur abſolute: Quem ſenſum Hebræi ſequũtur, quibus ego aſſentior. Rabi quoque Leui ait. An audiſti ſecreta Dei, & reuelata ſunt tibi ſoli, adeo, vt depoſita ſit, & conuerſa ad te ſapientia, & erit tibi ſoli, non cæteris? Nam neque tanta hyperbole vſus eſſet, vt inferiorem ſapientiam Dei diceret; nec quadrat ꝙ admiſſus ad arcana Dei, fiat eo ſapientior. Refertur ergo ad alios, non ſapientiam Dei. Et pro conſilio, Hebraicè סוד ſod, ſecretum, myſterium, arcanum. Quod & conſilium deſignat. Quodq; ſequitur refellit,

lit,iſtud ipſum quod ironicè interrogauerat. { Quid noſti,quod ignoremus,quid intelligis, quod neſciamus? } Quod durius & ſcabroſe,Hebraicè.Quid ſciuiſti,& non ſciemus,intelliges,& nō nobiſcum?id eſt clarius à noſtro, & ad morem loquendi noſtrū redditum: eſtq; manifeſta ſententia. Omnia (inquit) iſta perſpecta ſunt nobis.Quod ſi tibi propter caniciem arroges, ecce non deſunt nobis ſenes,etiam te, & tua proſapia vetuſtiores. Eſt autem Hebraicè periodus hæc. Etiam ſenex, etiam antiquus in nobis grandior patre tuo diebus. Quod melius & clarius, & ad noſtram linguam accommodatius factum eſt à noſtro,manente eadem ſententia,ſcilicet.Et ſenes, & antiqui ſunt nobis, multo vetuſtiores quàm patres tui. Sunt, qui ſenes, cæteros amicos eius, eo ſeniores ſentiant,vt Caldæus.Infertur autem. { Nūquid grande eſt,vt conſoletur te Deus? ſed verba tua praua hoc prohibent. } Hebraicè ſic. An parum à te conſolationes Dei,& verbum abſconditum tecum? Sciendum eſt, vocem אֵל El,quam Hierony.ac cæteri,Deum interpretantur.Rabi Leui,accipere,vt ſit apocope,pro אֵלּוּ ellu,iſti, vt dicat.An parum conſolationes iſtorum tibi videntur? Spreuiſti eas tanquam parum efficaces. Amicos medicos inanes appellaſti: vt vndequaque reprehendat Eliphas ipſum Iob,tāquam ſuperbum, aliorumq; contemnentem. Et verbum arcanum, quod dixerunt de prouidentia diuina,tecum eſt quippe, quos vocaris, compoſito-

res

res mendacij. Te ſolum autem putas ſapientem, tu ſolus es myſteriorum omnium gnarus. Alius eſt ſenſus, vt El, ſit nomen Dei, ſicut Caldæus ſentit vertés, El, Eloha, vt dicat. An parum à te cõſolationes Dei, abſunt? An putas abeſſe clementem dominum, qui te conſoletur? An modicum abeſt dominus? Vel ſic. An defuerunt tibi conſolationes diuinæ, & res in abſcondito tibi eſt? Tu noſti eam, tu probe didiciſti, quæ tua felicitas, deſuperq́; demiſſa, opulentia eſſet. An exigua tibi videntur, quæ tibi attulit Deus? diſsimulas Dei beneficentiam, & taces? non recordaris opulentiæ, & beatitatis tuæ? Is ſenſus. Nam ꝙ noſter vertit vocem Hebraicam לָאט laat, praua, Hebræi ſuæ linguę periti docent, & exempla, ex ſcriptura demonſtrant, deſignare velare, abſcõdere. Sed neque in Hebraico eſt, prohibent, niſi laat, credidit eſſe, & legit לְאַט leat, parũ. Quaſi dicat. Et verbũ parũper à te. Quod ipſe dixit, prohibẽt. Sed cum Iob ſit obſcuriſsimus, ſi qua verborum aut ſententiarum dubietas occurrit, melioribus, & clarioribus; debemus eſſe contenti. Nam, & apud Sep. prorſus eſt diuerſa ſententia ὀλίγα ὧν ἡμάρτηκας μεμαστίγωσαι ; μεγάλως ὑπερβαλλόντως λελάληκας. Parum, ob quæ peccaſti, flagellatus es, vehementer ſuperbe locutus es. Hoc autem tranſtulerunt illi, quia vocem Hebraicam תַּנְחוּמוֹת tanchumoth, putarũt ſonare, flagellationem, compunctionem, vt ſonat interdum. Sed melius, & clarius videtur, quod poſteriore loco diximus, non

fuiſſe

fuiſſe exiguas conſolationes Dei prouidentiam, ac beneficia erga illum. Ideo ſubdit. { Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos?} Quod Hebraicè ad verbum. Quid eleuat te cor tuum,& quid innuunt oculi tui? Quorum eſt ſenſus,ad ea,quę antecedunt reſpondens;Cũ ſit prouidentia,cum ea tibi affatim cuncta ſuggeſſerit, largaſq; aperuerit manus, quid te nunc ad blaſphemandum incitat cor tuum? Annuuntq; oculi ad maledicta: aſſentiuntur blaſphemiis: deſignant contra Deum aliquid? Non ſolum os,ſed item oculi ſunt petulantes. Hunc etiam ſenſum reddidit Leui. Quomodo rapuit te cor tuum, & quomodo annuunt oculi tui, ad mouendum contra Deum Spiritum tuum, & ex ore tuo verba, contra eum protuliſti? Subiicit, { Quid tumet cor tuum, vt proferas contra Deum huiuſmodi ſermones?} Et quoniam Iob arrogauerat ſibi probitatem, innocentiam, qua fretus, Deum in ius vocabat, totaque eius querela in eo verſatur, quòd dolet ſibi non merenti mala Deum importaſſe; refellit hanc eius perſuaſionem Eliphas, oſtendens non eſſe hominem, qui non peccet: eoque ſtulte agere eum, qui iuſtitiam ſuam iactet apud Deum; dicitque. Quid eſt homo vt immaculatus ſit, & vt iuſtus appareat, natus de muliere? Quid (inquit) in homine eſt, cur ſe putet innocentem, cum potius in con-

T trarium,

trarium teſtentur omnia, eum ſemper eſſe peccantẽ? Quomodo inquit Rabi Leui. Putabis te innocentem, & iuſtum, vt nefas ſit, te ſuppliciis affici? Proponitq́; Eliphas ex omnibus puriſsimis rebus exemplum, quæ tamen non careant labe in cõſpectu Dei. {Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius.} Quod Hebraicè ſic dicitur. Ecce in ſanctis ſuis non credet, & cœli non ſunt puri, vel mundi in oculis eius. Sanctos, Hebræi cum noſtris, angelos interpretãtur. Et Caldęus, quod ſecunndo loco, cœli ſunt, nomine græco, ponit ipſos Angelos, continens pro contento, cœlum pro Angelis, quibus figuris vtuntur ſcriptores. Duęq́; poſſunt eſſe ſententiæ, vel cœlos appellat ipſos Angelos, quia ſint in cęlo: aut quia corpora ipſa, orbeſq́; cœleſtes regant, & circumuertant. Prior Theologiæ magis conformis. Nam, & Caldæus, quod Hebraicè dicitur. {Et cœli non ſunt mundi,} interpretatur. Et Angeli in excelſo, non ſunt mundi, vt cœlum, quod Angelis attribuitur, tanquam habitaculum, non tãquam, quod moueant, ſit attributum. Poteſt, & de ipſius corporis cœleſtis claritate eſſe ſermo, quæ præ claritate diuina, ſit tenebræ. At quod noſter pro Hebraico, nõ credet, dixit, immutabilis, eſt fermè idem, explicatius aliquanto. Deus non credet eis, non confidet, tanquam immutabilibus: non, credet eos immutabiles: non fidet. Credimus enim, & fidimus his, quæ non mutantur. Fides enim eſt de re inconcuſſa:

& fidi dicuntur, quibus ſtat inconcuſſa mens. Eſt igitur idem ſenſus. Cæterum vt ſuperius admonuimus, ſciamus comparationem hic eſſe non proprietatem. Vt enim cœlum eſt clariſsimum & puriſsimum, collatum tamen cum claritate, puritateq́; diuina, tenebroſum erit. Sic Angeli non ſunt quidem ſuapte natura immutabiles, quoniam ſunt diuini, collati tamē cum maieſtate diuina, & ſanctitate, nihil ſunt. Tanto igitur magis homo corruptibilis, & contemptibilis, qui bibit iniquitatem ſicut aquam, quia videlicet eam amplectitur, exoſculatur, redundat ea, haurit, ea plenus eſt. Nihil agit fermè, quod non peccet: ſcatet inanibus ſemper cogitationibus animus. Ideo philoſophatur accepta hac occaſione Eliphas de prouidentia diuina contra malos, de pœnarum generibus multa diſſerit. Ac poſtulat auditorem attentum. Deinde ait, quæ dicit antiquorum Philoſophorum ſententiis comprobari, adhibens, ſuorum oculorum teſtimonium. Quod enim dicit. { Et non abſconderunt, patres ſuos. } Eſt Hebraicè. Non abſcondunt à patribus ſuis, Deſignatq́; non abſconderunt, quæ à patribus ſuis audierunt. Id exponit Leui, & Caldæus inquit. Non abſconderunt, quæ à patribus ſuis didicerunt. Semper, & Plato, & Ariſtoteles cum quid diuinum dicturi ſunt, aut de Deo, aut de prouidentia, aiunt παλαιὸς λόγος. antiqua fama eſt. Et Hebræi, Dixerunt maiores noſtri. Et Pythagorei αὐτὸς ἔφα. Sic ferunt maiores noſtri, à quibus nos ſubſtantiam ac-

cepimus: eoq́; & religionem,& veritatem: quos po‑ ſterioribus ſapientiores fuiſſe, quia propius ad Deũ, principiaq́; generis humani accederent, par eſt. Et Ariſtoteles, ſenioribus maxime, propter multarum rerum experimenta eſſe credendum. Ferunt inquam Philoſophi, id ex ſucceſsione doctrinæ vſq; ad Deũ, accipientes, non eſſe diu felices impios. Sapientibus autem ſolis datam eſſe terram; & ꝙ nõ tranſibit alie‑ nus per eã. Duos habet ſenſus, aut ꝙ à Deo, ſolis illis, creatus eſt mundus, nam de bonis ſolis benemereri voluit Deus: & propter iuſtos, ſuſtinet, & patitur in‑ iuſtos: aut refertur ad homines, quibus cõmunis cõ‑ ſenſus tradiderit terram, ideſt reſpublicas regendas. Facti ſunt propter ſingularem ſapientiam excellen‑ tiãq́;, domini rerũ. Nam & Marcus cum multis aliis magnis viris, putat, eum qui diſperſos in montibus homines cõgregauit, ſapientiſsimum fuiſſe. His igi‑ tur data ſolis, terra. Quanquam Nicolaus putat ter‑ ram, terrena bona, quæ data ſint illis. Mihi ſuperiora magis probantur; {Alienus autem non tranſibit per eos,} Hebraicè, in medio eorum. Communi (ait) cõ‑ ſenſu, nemine ſe ſe alterius ſententię homine oppo‑ nente, id decreuerunt; Aut data eſt eis dignitas om‑ nis, nemine abripiente, nemine de gradu eos deiiciẽ‑ te, vt referatur, aut ad ipſam eorum ſapiẽtiam, quam alienus, ideſt contraria ſentiens, non poſsit labefa‑ ctare: aut ad dignitatem, quam nemo præripiat. Nam alienus, Hebræis ſonat hoſtem, inimicum.

Sep.

Sep.hunc locũ verterunt καὶ οὐκ ἐπῆλθεν ἀλλογενὴς ἐπ' αὐτοὺς. Et nõ ſuperuenit in eos, alterius generis. Non rapuit alienus terram, è manibus eorum. Quod (vt dixi) referes, ad illos duos ſuperius ſenſus. Infert, quę ſapientes, & maiores dixerunt. { Cunctis diebus ſuis, impius ſuperbit, & numerus annorum incertus eſt tyrãnidis eius. } Hebraicè ad verbum. Cunctis diebus, impius ipſe parturit, aut dolet, & numerus annorum abſcõditus eſt forti. In eo igitur paulum variat Hieronymus, quòd vertit, ſuperbire, quod Hebraicè eſt מִתְחוֹלֵל mithcholel, ideſt dolet, vt parturiens. Idem enim Hebræis, atque Græcis verbum pariendi, ac dolendi ὠδίνειν. parere, & dolere, ſic Hebraicè חלל Chalal. Senſus igitur eſt hoc loco, quem etiam Hebræi proponunt, quale ſæpenumero ſublimis Orator, refert in ſuis orationibus, de tormentis conſcientiæ. Alia ſunt, alia inquam, ò perditiſsimi homines, & amentiſsimi, multo miſeriora. Nam, quo maior vis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa, quæ corpore. Miſerior igitur, qui ſuſcipit in ſe ſcelus quàm is qui alterius facinus ſubire cogitur. Hæc ille de cruciatu. Videſq; eum, eodem verbo vſum, atq; Hebraicum, cõcipiũtur animo, ſic Hebraicè mithcholel, parturit, cõcipit, & parit. Sępe, & noſtri Theologi, præcipue Chryſoſtomus, de tormentis eius, ꝙ ipſi appellant τὸ συνειδός, conſcientiam, loquuntur. Hunc igitur aſsiduũ animi

impij

impij innuit cruciatum. Nam Rabi Leui. Vidi (inquit) oculis meis, quòd impius, & ſi proſpere cedunt ei res, cruciatur tamen omni tēpore; videlicet, quòd inuadūt eū tormenta animi, timentē ſemper ſupplicia. Secundo loco, vbi noſter dixit, tyrannidis eius, pro eo eſt nomen ipſum עָרִיץ ariz, quod fortem ſonat. Et Caldæus tranſtulit תַּקִּיפָא takipha, & Sep. δυνάςην. potentem. Hunc fortem, etiam Hebręi interpretantur impium, ſic appellatum, quia faciat alios tremiſcere. Nam verbum עָרַץ eſt terrefacere. Iure igitur eum Hier. vocauit tyrannum, vitamq́; eius tyrannidem. Deſcribiturq́; hoc loco, quaſi Dionyſius quidam, aut Phalaris. Scis enim Dionyſium, quibus ad omne tempus, cruciatibus torqueretur. His incerta eſt vita; ſonat vox formidabilis in aures eorum, ſemper pauent futura mala, præcipue poſt mortem: nec ſciunt quandiu viuendum eis eſt: impendere calamitatem, (norunt enim ſua flagitia, ſciuntq́; ſe ad pœnas vocari) ſemper ſuſpicantur. Ideo exaggerans. {Semper (inquit) ſonitus terroris in auribus: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.} Quod Hebraicè ad verbum. In pace vaſtator, veniet ei. Hier. retulit ad ſuſpicionèm, ac formidinem: Hebraicum ad ipſam rē, euentumq́; rei. Sicq́; exponunt etiā Hebræi, vt Rabi Leui. Et ecce cum in quiete eſſet, ſuperuenit ei calamitas, & præſſura; adeò, vt non putet ſe à tenebris & calamitate illa redire poſſe. Additq́; Eliphas, vt deſperationem etiā oſtendat. { Non credit,

dit,quòd reuerti poſsit à tenebris ad lucem, circumſpectãs vndiq; gladium.} Tenebras illas repentinas, in quas cadit animus malis circumuentus, ſicut lux gaudium eſt, & alacritas. Vides hic gladium illum Dionyſij tyranni, tyrannorumq; in Tragædiis celebratos cruciatus. Deſcribitq; omnia pœnarum eius genera Eliphas, { Cum ſe mouerit ad quærendum panem, nouit quòd paratus ſit in manu eius, tenebrarum dies.} Hebraicè res certa deſignatur נודד noded, ideſt, mouetur, vagatur. Deſcribit enim iã præſentem eius penuriam, nuditatem, egeſtatem, ſicut Dionyſius de tyrannide deiectus, dicitur mendicaſſe, ludumq; litterariũ in Græcia aperuiſſe. Adeo inquit miſer eſt, qui prius fortis, & formidabilis, vt mẽdicet panẽ. Quẽ mẽdicans, ſemper timet mortẽ, & ſe fame periturũ ſuſpicatur. Suſpicatur alia miſeriora, quæ tenebrarum nomine deſignantur. { Terrebit eũ tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut regem, qui paratur ad præliũ.} Quod noſter dixit regem per caſum accuſandi, potius eſt caſus nominãdi. Sicut Rex (inquit) terrebit anguſtia, tãquam regina horribilis, tanquam Alecto, aut Tiſiphone. Ac quod noſter dixit prælium eſt כידור kidor, proprieq; deſignat orbem militarem, acies inſtructas, circunſtantes. Sic (inquit) tribulationes facta quaſi corona circumſtabunt eum. Quãquam Rabi Leui. Putat deſignari eo, homines damnatos, ad orbem, quibus ligant caput inter genua, manus itẽ; & pedes, vt efficiant orbem,

vt non

vt non poſsint exire ex orbe, vel anulo. Addit autem cauſam Eliphas cur tyrãno futurum ſit hoc malum. { Teendit enim aduerſus Deum, manum ſuam, & contra omnipotentem roboratus eſt. } Deſignatur eo immanitas, prodigioſa gigãteaq́; ſuperbia. Quod & Poetæ, de ſimilibus impiis loquũtur.

Hic, & Aloidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus, magnum reſcindere cęlũ,
Aggreſsi, ſuperiſq́; Iouem detrudere regnis.

Sic, & iſti tyranni, & fortes mouerunt manus ſuas, contra cœlum, contra Deum; voluerunt eum è ſuperis regnis detrudere, ſe fortiores arbitrati. Deſcribit ἀντιθέους θεομάχους, giganteſq́; illos impios. Sic per tralationẽ, & ipſe dicit Eliphas. { Cucurrit aduerſus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus eſt. } Quod duobus modis poteſt intelligi: aut quòd ipſe peccator erexerit contra Deum ceruicem ſuam, vt referat eandem ſententiam, atque ſuperius; Aut de ipſo Deo loquitur, qui impetum faciet in eum, & per collum ceruiceſq́; tumentes, eum corripiet, vt ſuperbum, ſternetq́;. Vterq́; ſenſus elici poteſt ab Hebraico, quod ad hunc præciſe modum, habet. Curret ad eum, in collum, in denſitate, ſuperbia ſcutorum. Sentit ergo Hebraicum, in primo ſenſu. Primo (inquit) inuadet collũ, deinde inuadet vbi clypeus defendit; vbi robuſtius eſt ſcutum: vbi denſatur magis propugnaculum. Nam quod ſcutũ reddidimus, ideſt מגן maghen, deſignat omnem protectionem. Vbi

(ait)

ait magis protegitur:in loricam,in thoracem inuadet.Rabi Leui ſimile,vbi corpora ſcutorũ eius, magis denſa,& fortia ſunt.Alius eſt ſenſus,vt dicat,peccator curret aduerſus eum,in collo, ideſt cum collo, & ceruice, & cum ſcuto, tanquam præliaturus cum Deo.Is magis quadrat. Quod ſequens periodus declarat. { Operuit faciem eius craſsitudo,& de lateribus eius aruina dependet. } Licet Hebraicè ſit, hoc poſtremum.Et fecit aruinam,ſiue pinguedinem ſuper lumbis.Aruinam dixit,quod Hebraicè פִּמָּה pimah,pinguedo,craſsities,hinc Latinè opimum.Sanctes vertit lumbricos. Idem ſenſus. Hæc igitur teſtantur ſuperiora quoque de peccatore eſſe intelligenda, qui currat aduerſum Deum, ceruicemq́; attollat, vt dixerunt Sep. ἐτραχιλίασι. Nunc ait opima viſcera, vbertatemq́; terrenorum bonorum, ſuperbiam, animoſq́; illi dediſſe. Pinguiſsimum eſſe, vt facies ſit adipe ſepulta, è luctibus miſerorum ei carnem accreuiſſe. Deſignat ergo impiorum opulentiam,iniuſtè partam,& ex opulẽtia,ſuperbiam.Nam omnis ſuperbia, à copia eſt. Abundantia panis fuit peccatum Sodomiticum, quia manum egeno non porrigebant, contemptores omnium. Et Salomon duorum malorum à Deo materiam fugendorum poſtulabat: paupertatem, ne cogeretur furari, diuitias,ne inſoleſceret, blaſphemaret. Ideo difficile eſt diuitem intrare in regnum cœlorum. Et Solon ille ſapientiſsimus legum lator. Copia vim

parit ex opibus generata beatis. Proponitq́; ſupplicium. { Habitabit in ciuitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ. } Duos habet ſenſus; Aut habitabit in locis deſertis, ſocietateq́; deſtitutis, vt poſsit impunè graſſari, & quemlibet occidere, & prædari tranſeuntes: aut habitat domos vertendas in cineres, citoq́; tumulos ruinarum futuras. Nam quod per præteritum noſter dixit, Sũt redactæ, Hebraicè per futurum הִתְעַתְּדוּ hithathedù paratæ ſunt, futuræ ſunt in tumulos. Videbis hoc Romæ quæ fuerat pinguiſsima quondam, & ſuperbiſsima, nunc cineres, & ruinæ: quas qui contempletur, lacrymas continere non poſsit. Hic omnia animalia accumbant, quæ dixit in Babylone euertenda; moratura, Eſaias. Aedificauerat igitur villas, & palatia extruxerat: ſed quoniam ex rapina, ecce in cineres, & ſolitudinem redigentur. Proſequitur ſupplicia. { Non ditabitur, nec perſeuerabit ſubſtãtia eius, nec mittet in terram, radicem ſuam. } Quod ſecundo loco dixit, radicem, Hebraicè מִנְלָם minlàm, ſonatq́; perfectionem ſuam, vel eorum: idq́; exponit Auen Eſdra, & Leui. Eſt idem tamen. Nam perfectionem appellat, radicem, ſtirpemq́; ipſorum, quam negat fore ſuperſtitem. Eſt enim perfectio, vltimum, & quod poſtremo remanet, id proles eſt genitoribus. Hanc negat impio ſuperſtitem futuram. Forteq́; ipſum innuebat Iob, vt oſtendunt antecedentia, eritq́; tralatio à floribus, plantis: quarum radices,

diçes,& propagines exiccantur. Quãquam Rabi Leui, exiſtimat hoc ad ædificia potius attinere, non relinquenda, ſed euertenda, complananda. Senſus eſt clarus. Sep. obſcurius, dixerunt οὐ μὴ βάλῃ ἐπί τὴν γῆν, σκιάν. Non iaciet, in terram, vmbram. Sed Hebræi communi cõſenſu teſtantur menel, ſonare complementum, perfectionem, vmbram nunquam: niſi fortè reſpexerint, quod ſequitur. {Non recedet de tenebris, ramos eius arefaciet flamma. & auferetur ſpiritu oris ſui ab eo.} Tenebras, calamitates, mœrores, appellat, vt ſolẽt ſcriptores ſacri, ramos, vel ramum, vt Hebraicè eſt, vel germen, viriditatem & opulentiam, felicitatem, copiam; cum floreret, cum vireret. Flammam dicit calamitates, miſeriarum incendia, afflictiones, præſſuras, dolores, æſtus. Spiritum oris ſui, ſentit ventum flatum ex ore Dei, impulſum, miſſum à Deo, quo tollentur omnes, longe fugabuntur diuitiæ. Vt enim fortunam, quæ Deus ipſe eſt, dicũt flare, ſecundoſq; ventos prædicant & celebrant noſtri: reflare autem dicitur fortuna, quoties longe alio vultu nos aſpicit, & accumulatas euertit opes, in æſtum, pelaguſq; ſæuum proiicit nauiculam: ſic ſpiritu ideſt vento ex ore Dei miſſo, omnem eius ait felicitatem differendam, diſsipandam. Hebraicèq; eſt. Et auferetur ſpiritu oris ſui. Ipſe, ſcilicet diues & beatus, abibit, aſportabitur, aut ramus eius. Quare ſuperuacaneum eſt in noſtris: Ab eo. Addit alia incommoda. {Non credet fruſtra errore deceptus, quòd

aliquo pretio redimendus ſit.} Hęc tota periodus, ſic eſt Hebraicè. Non credet æquo, is qui decipitur, vel ipſe deceptus; quia mendacium erit loco eius. Poteſt, & ſic transferri. Non credet in vanum, vel fruſtra deceptus, quòd fruſtra commutatio eius. Senſus igitur eſt clarus, cui etiam Hebręi aſtipulãtur. Ille ipſe beatus, euertetur, tolletur è medio repente, quia errore deceptus, & ebrius vanitatibus mundi, non credebat, ſe periturum venturaq; in nihilum omnia, quæ paraſſet. Sciendum Hebraicè שָׁוְא shaue, ſi cum aleph ſcribatur ſignare fruſtra, in vanum, ſi ſine aleph, æquum, iuſtum. Vtraque lectio eſt, primo loco, vt vel dicat: Non credet æquitati, & æquo vir deceptus, aut: Non credet in vanum deceptus. Secundo autem loco, vbi dicitur, quòd aliquo pretio redimetur, Hier. vocem Hebraicam תְּמוּרָתוֹ themurathò, quæ ſonat commutationem, vicem credit eſſe pro pretio. Hebræi tamen, quod melius, idque loquendi conſuetudo comprobat, accipiunt id, pro vice eius: loco eius: pro eo, vt ſit aduerbium, non nomen: Diciturque. Non credet fruſtra deceptus, fore mendacium, vel vanitatem loco eius, vice eius, ſcilicet illius rami, felicitatis, opulentiæ. Non credet, quòd pro ea felicitate, ſuccedet vanitas, nihilum, euerſio, redactio ad nihilum. inane, mera fabula erit, in nihilum redibit. Is verus ſenſus. Nam de pretio, non poteſt ſermo eſſe, quoniam loquitur, de tota impij ruina, nunquam

repa-

reparanda, redimenda. Ac mihi magis placet lectio, vt shaue ſit cum aleph, ſonetque fruſtra, in vanum. Ipſis etiam Hebræis arridet. Proſequitur alias calamitates. { Antequam dies eius impleantur, peribit, & manus eius areſcent. } Auferendum, periturumque, vt pleriſque impiis certo Deo conſilio accidit, prædicit, abſcidente medium vitæ curſum eius ipſo Deo, ne diutius genus humanum diuexet importuna lues. Quod autem noſter dixit. Manus eius areſcent. Hebraicè eſt. Et ramus eius non viruit. Nam vox כִּפָּה kippà, quam noſter manum tranſtulit, ſonat ramum. Videtur noſter accepiſſe Kippà, loco כַּף Kaph, quæ ſonat palmam, manum. At manus non viret, ſed ramus. Et alibi hanc vocem vertit ipſe Hiero. Spatulas palmarum. Non ſequetur ergo opulentia, areſcet. Eademque figura infert. { Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius, & quaſi oliua proiiciens fructum ſuum. } Quod primum florem dixit, eſt Hebraicè בִּסְרוֹ biſrò, vua acerba eius. Perdetur (inquit) ſicut perditur vitis, aut vua, quando eſt acerba, quando matureſcit, quando creſcit: Quanquam noſter addidit botruin. Sed Hebraicè ſic. Lædetur, vaſtabitur, tanquam vitis, vua eius acerba. Pro duobus igitur flore, & botro, eſt vnum Hebraicè biſrò, vua acerba eius, & immatura. Periit (inquit) immatura morte impius. Pro

fructu

fructu quoque oliuæ, eſt נִצָּתוֹ nizatho, ideſt flos eius. Duæ ſimilitudines immaturæ mortis. Concludenſq; & declarans exempla inquit. {Cõgregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorũ, qui munera libenter accipiunt.} Pro hypocrita, Hebraicè חָנֵף chaneph, impius, ſceleratus. Et Sep. ἀσεβοῦς. impij. Pro ſterili eſt גַּלְמוּד galmud, deſolata deſtituta, in ſolitudinem redacta. Congregationem autem dicit ipſum, & totam ſtirpem, totam familiã, ſicut ſuperius, ipſumq; forte reſpicit Iob. Ideo etiam ponit tabernaculum pro tota domo, ſicut apud nos & Græcos, domus eſt familia. Orientales autem pro domibus tabernacula habent. Quos autem dixit noſter. {Eorum qui libenter munera accipiunt.} Hebraice tantum. Tabernacula שׁוֹחַד shochad, muneris, vſuræ. Tabernacula vſurę, ideſt (vt ait Leui) Conſtructa ex muneribus & vſura; ex alienis opibus, ex corruptis largitionibus. Sequutus eſt Sep. noſter, οἴκους δωροδεκτῶν. Domus eorum, qui munera accipiunt. Idem ſenſus. Abſoluitq; orationem, ſuo fine. {Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius, præparat dolos.} Quod noſter dixit, dolorem Hebraicè עָמָל amal, ſonat laborem, & iniquitatem, ſcelus ſicut Græcè, à πόνος labore, πονηρός, malignus, prauus. Id vitium labore, & malo afficit habentem, & alios. Sicut item κακία, vitium, ſcelus. Concepit ergo ſcelus, & peperit, prius in corde, poſtea in opere. Deinde ex his, & cum his, ſecutus eſt labor & dolor.

Dat item ventri præparamentum & conceptũ fraudis per tralationẽ. Erant (inquit) fœti fraudibus, ſceleribus. Quocirca ſuperinduxit eis Deus, omne malum: innuens ipſum Iób, cui ad cæteras miſerias, acceſsit amicorum ſuorum crudelitas, qui eum magis cruciarent, merito clades accidiſſe contendentes. Fit peruerſo iudicio ſæpenumero, vt credamus à Deo merito flagellatos, quos ad gloriam, paſſus ſit ſubire incommoda.

CAPVT XVI.

RESPONDENS autem Iob dixit. Audiui frequenter talia. Conſolatores oneroſi vos eſtis.} Vt ratio, naturæq; poſtulabat inſtinctus, Iob reſpondit, reiiciens, & refellens eorum crudelitatem, inhumanamq; conſolationem. Ac rectè dixit, ſæpe ſe eiuſmodi ab eis audiſſe. Quoties inuecti ſunt id genus in eum blaſphemiis: neque fermè aliud toto libro agitur. Illi reprehendunt, qui conſolari debuiſſent, is reſpõdet, expurgatq; ſe ſe. Conſolatores oneroſi, Hebraicè eſt, conſolatores עמל amal, laboris, carent enim deriuatiuis Hebræi, conſolatores laboris, ſunt conſolatores laborioſi, operoſi. Hocq; propius, quã quod Sep. παρακλήτορες κακῶν. Conſolatores malorũ, Quod intelligi non poteſt. Sed de eorum tralatione, quando nobis, vſui non eſt, pauca. {Nunquid aliquem finem habebũt verba ventoſa, aut tibi aliquid

moleſtum

moleſtum eſt ſi loquaris?} Reiicit in eos verba ventoſa,inania,aut falſa. Ventoſa verba, in quibus, iactatio,oſtentatioq́; inanis ſapientiæ. Ea cum primis eſt,cum aliorum vitam, vt iniuſtam, & impiam inceſsimus, & deſpicimus, interim noſtrã minime introſpectantes. Quod autem dixit. { Aut tibi aliquid moleſtum, ſi loquaris. } Obſcure redditum, & non propriè. Hebraicè hoc modo. Aut quid. יַמְרִיצְךָ iamrizekà,roborabit te. Hoc eſt(vt ait Rabi Leui) Quid tibi virium affert tua argumẽtatio? tot verba, quem tibi honorem ferent,aut quid valent ea tibi cum ſint inania? Quanquam Auen Eſdra, adhibet hunc ſenſum. Quis te fortior erit, & vincet te? Sed ille ſuperior,verior,& clarior. Quid tibi proderit, ſi loquaris? Clare igitur Hebræis maràz ſonat robur roborare, vires addere,aut inualeſcere. Et quòd ſub eadem voce latet ſignificatus peruerſi ſermonis, vt deſignet, violare,peruertere,eo videtur Hiero. id verbum dixiſſe moleſtare,quaſi ſimile quid. Et apud eum ſenſus eſt. An aliquam moleſtiam, capis ex his quæ loqueris? An te pigebit aliquãdo talia loqui? Sed prior ſenſus,eſt magis expoſitus. Eademq́; refellens addit. { Poteram,& ego ſimilia veſtri loqui,atque vtinam eſſet anima veſtra, pro anima mea. Conſolarer, & ego vos ſermonibus, & mouerem caput meum ſuper vos.} Facilius,cum valemus,conſilia ægrotis damus. Tu ſi hic eſſes aliter ſentias. Hi cuncta optime perpendunt,qui ſe alterius pellem induunt, ponũtq́;

ſe ſe

ſe ſe eorum in loco. Ac quod ait, Poteram: potuiſſem(inquit)ſi ſanus eſſem; ſi me dolor iſte non tangeret: ſi vos in his plagis ſederetis: ſi meas calamitates ſentiretis, conſolari vos, dicere ſimilia: exulcerare verbis inimicis dolorem, plagas, & cruciatus miſeris addere. Vtinam igitur, quando tam ſæua eſt veſtra oratio, fieret iſta commutatio; & quibus vexor cladibus, ſentiretis: quãdoquidem verum earũ ſenſum, non percipitis. Et nunc inſtatis conſolando, & quod imprudentius eſt, maiores dolores miſero accumulatis. Animam autem dixit, perſonam ipſam, ipſoſmet. Anima veſtra(inquit)pro anima mea, ipſimet, pro meipſo. Mouere quoque caput, Hebręis peculiari loquendi modo, eſt conſolari. Et quod noſter dixit: Poteram & ego ſimilia loqui: Hebraicè præciſe, Etiam ego, ſicut vos loquerer: Vt ſit tempus incertũ, reſpiciens, quod non eſſet, ſed eſſe poſſet. Et quod dixit: Conſolarer & ego, eſt אַחְבִּירָה achbirah, accumularem, congererem verba, aggregarem, vt per cõtemptum loquatur, appellãs verba eorum, quaſi farraginem, aceruumq́; nugarum. Eandem(vt ſolet iſte liber; & pſalmi)repetit ſentẽtiam. { Roborarem vos ore meo, & mouerem labia, quaſi parcẽs vobis } Hebraicè: Roborarẽ vos ore meo, & conſolatio labiorum meorum, leniret, mitigaret. Nam, quod eſt Hebraicè נִיד nid, quod motum deſignat, eſt vt dixi Hebræis, pro conſolatione. Itaq; motus labiorũ eſt cõſolatio, ſicut motus capitis, omnia ſigna συμπαθειάς, condolentię.

condolentiæ. Et quaſi de noſtro dolore detrahitur, cum aliquem doloris participem habemus. Futurū in Hebraico יַחְשֹׂךְ iachshòk, ideſt parcet, mitigabit, refertur ad motum ideſt conſolationem labiorum. Idipſum tamen ſenſit Hiero. Et Rabi Leui, qui paraſtice librum expoſuit. Si ſic daretur (inquit) conſolarer vos, verbis meis, & quod compaterer vobis, loquendo minuerem plagas veſtras, leniremq́; dolorem, quoniam vehementer interquieſcit, plagis affectus, quando conſolamur eum, narramuſq́; mala, & incommoda. {Sed quid agam? ſi locutus fuero non quieſcet dolor meus, & ſi tacuero non recedet à me. Nunc autem oppreſsit me dolor, & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.} Hebraicè ad hunc modum. Si loquar non prohibebitur, aut mitigabitur dolor meus: & ceſſabo, quid diſcedet? Idem, atq; in noſtris, ſenſus, clarior factus à noſtro interprete, paucis, quæ ſenſum non varient, ſed illuſtrent, additis. Si ceſſabo (inquit) vel deſiſtam, aut omittā loqui, quidquid agam, doloris vndique vrgentis, nulla ſubleuatio. Quoniam (inquit) non fit iſta commutatio, vt vos ſitis pro me, & has plagas accipiatis: ego autē incolumis ſim: non video mihi quid faciendum ſit, an maledicta refellam, an taceam. Quidquid egero, nulla doloris mitigatio: adſunt idem cruciatus: & quæ ſunt amiſſa, reparari non poſſunt. Vos tuto, & ocio ſe, animoq́; quieto nugamini: mihi neq; loquēti, neque tacenti ſalus, nec mitigatio doloris oſtenditur.

ditur.Hæc vobis conſideranda fuiſſent. Nunc autem oppreſsit me dolor,pro quo Hebraicè הֶלְאָנִי heleàni,laborare fecit me,quod referri poteſt,tum ad dolorẽ; tũ Deum ipſum,quoniã abſolute ponitur, laborare me fecit.Rabi Leui ſentit Deum, qui fecerit eum laborare: ego dolorem ſentirem. Quanquam mutata perſona ſubiũgat & in nihilum redacti ſunt artus mei. Pro quo eſt ſecunda perſona· הֲשִׁמּוֹתָ hashimòtha,deſolaſti,euertiſti,deſtruxiſti.Et pro artubus eſt כָּל עֲדָתִי col adathì,omnem congregationẽ meam.Etiam vero Hebræi ſentiũt hoc nomine, totam membrorum compagem. Rabi Leui. Totam (inquit)membrorum ſtructuram,numerumq́; diſsipaſti.Poſſet intelligi cõgregatio, etiam tota ſubſtãtia,tota familia.Perſequitur cæteras miſerias. { Rugæ meæ,teſtimonium dicunt contra me: & ſuſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam contradicens mihi.} Hebraicè. Rugare feciſti me, in teſtem fuit, & ſurrexit in me, macies mea: in faciem meã reſpõdebit.Quadrant omnia,excepto eo, quod vertit falſiloquum. Eſt autem pro eo Hebraicè כַּחַשׁ kachas, vox duo ſonans,macilentiam,& mendacium. Pro ſecundo accepit Hiero.pro primo accipiunt Hebręi: locuſq́; ipſe teſtatur,deſignare maciem,non mendacium,quia ſuperius rugas memorauit. Dicẽdum igitur: Et macies mea,reſpondet,vel teſtatur cõtra me. Et Rabi Leui locum exponens. Non alio teſte indigeo,ad dolorem,miſeriaſq́; meas exprimẽdas, quo-

niam rugæ meæ, præ macie ſumma teſtantur contra me: & macies mea, & miſeria mea, oſtendunt magnitudinem plagæ, & doloris mei. Itaque locus eſt clarus. Nam falſiloquus hic non apparet, nec videtur in quem poſsit referri. Quomodo enim cohæret falſiloquus cum rugis? Nicolaus, falſiloquum diabolum ſentit. Res mihi clara videtur. Ac dat quaſi perſonam dolori, & maciei, eos tanquam crudeles in ſe teſtes inſurgentes, appellans. { Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dentibus ſuis: hoſtis meus terribilibus oculis intuitus eſt. } Totum referunt Hebræi in ipſum Deum, cui referebat ſemper acceptas clades, vt ſuperius ſæpe viſum eſt. Ac Hebraicè eſt. Furor eius rapuit me, & odio habuit me, fremuit contra me dentibus ſuis hoſtis meus: acuit oculos ſuos in me. Eundem ſenſum habent, atque noſtra. Mutabat enim Hiero: cui præcipua ſermonis cura fuit, phraſes Hebraicas, in orationem Latinam. Vt autem, ſi quis ad verbum tranſtuliſſet Hebraicam, duram, horridamq́; orationem, inſuper etiam non intelligibilem ſæpe feciſſet, ſic fit interdum, vt verba, totamq́; orationis ſeriem mutuantes, verum ſenſum ad amuſsim non exprimamus. Hanc igitur omnem doloris, ac cladis ſuæ exaggerationem, rectius Hebræi referunt in Deum, quàm dæmonem. Nam, nec fortè norat Iob, diabolum in ſe, familiã, opeſq́;, impetum feciſſe;

cognitum

cognitum ei poſtea, ex aliqua reuelatione. Nam, quod in Deum ſint referenda, apparet ex ſequenti. {Concluſit me Deus.} Clara eſt omnis tralatio, de furore, de fremitu dentium, de odio, truciq́; aſpectu. Ac vides Hiero. pro odio, quod eſt in Hebraico dixiſſe, comminationem, quę ex inimicitia, & odio eſt. Acute autem reſpicere, dixit oculis terribilibus, quã-quam poſsit referri, quòd acutiſsimè viderit, vbi feriendus eſſet. Sed idem erit tandem. Vt igitur, cladis magnitudo, intelligatur, deſcribit Deum, tanquam, hoſtem, odio, & furore, armatum in ſe ruere: vt dixi, per tralationem. Exaggeranſque miſerias, proſequitur. {Aperuit ſuper me ora ſua, & exprobantes percuſſerunt maxillam meam, ſatiati ſunt pœnis meis.} Nihil eſt varium à fonte, ſolum mutata ſunt nomina, ſerieſque orationis. Nam quod dixit exprobantes, eſt Hebraicè cum opprobrio, cum ignominia. Cum ignominia (inquit) aperuerunt ora ſua: quid aliud, niſi exprobantes, probra iacientes? Quod autem dixit. Satiati ſunt, eſt Hebraicè. Simul contra יִתְמַלָּאוּן ithmalaùn. Quod duos habet ſignificatus. Aut ſatiati, expleti ſunt, quod noſter eſt ſecutus: aut congregati, collecti, quod Hebræi. Vterque quadrat. Hoc item Hebræi de amicis Iob dictum volunt. Sicut enim tacite Eliphas, redegerat Iob, in numerum impiorum, ei ſceleratos mores, obliuionem, contemptumq́;

Dei,

Dei, ob quæ affirmabat clades illas tanquam grandinem, & tempeſtatem ſupercecidiſſe, attribuerat, ſic tacite vocat eos crudeles, contumelioſos, prorſuſq; inhumanos Iob, oſtendẽs hoc aliud additum ſibi ex amicis ſuis ſupplicium. Poſſunt per proſopopæiam plagæ, calamitateſq;, tanquam hoſtes, quæ agmine facto in eũ inuaſerint, appellari. Noſtri, dæmones ſentiũt, quos inimicos appellet. Mihi ſuperiora probantur: eandemque, vt ſolet, inculcat ſententiam. {Concluſit me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit.} Pro iniquo eſt עֲוִיל auil, mendacium, peruerſitas; innuitq; mendacem, ſceleſtumq; Eliphas, eum falſis reprehenſionibus cruciãtem, impiumq; vocantem. Et, pro me tradidit, eſt יִרְטֵנִי irtèni, quod ab Hebræis exponitur, diuertit, remouit à ſtatu felici in manus inimici. Ego ſentio, ꝙ vertit noſter. Impulit me manus impiorum, deuoluit, præcipitauit. { Ego ille quõdam opulentus repente cõtritus.} Hebraicè, opulentus, aut quietus eram. Quietum quoque Sep. dixerunt, & pacificum εἰρηνεύοντα, quiete agentem. Alterum ex altero ſequitur, ex opulentia quies. Deiectus ſum ex tanta felicitate, paceq; profunda. Quodq; ad malorum exaggerationem addit. { Tenuit ceruicem meam, cõfregit me, & poſuit me ſibi, quaſi ſignum.} Eadem inculcãtur, & per tralationem, tanquam inimico datur animus hoſtilis, & impetus Deo: nihilq; quod ad deſcriptionem crudelitatis ſpectet, omittitur. Porrò quod dixit ſignum,

gnum, Hebraicè eſt, מַטָּרָה mattaráh. Hebræi ſignū ſagittantium, & ſcopum interpretantur, vt Iob dicat ſe factum, & poſitum, in quem Deus ſua ſpicula dirigeret. Sep. quoque dixerunt σκοπὸν. Intelligis ergo, quid ſignum ſit. Aliud crudelitatis, inimiciq; animi ſubiicit indicium. {Circumdedit me lanceis ſuis, cōuulnerauit lumbos meos.} Hebraicè alio ordine, ſed eodem ſenſu. Circuierunt me רַבָּיו rabbaù, iaculatores eius, vt exponit Leui dicens, hos eſſe iacientes ſagittas, Siquidem Hebraicè רָבַב rabab, ad alia ſignificata, deſignat iaculari. Sep. tamen etiam ipſi lanceas dixerunt. ἐκύκλωσαν με λόγχαις. Circundederūt me lanceis. Quod autem dixit, conuulnerauit, Hebraicè יְפַלַּח iephalàch, quod Leui exponit, diuiſit, diſcerpſit, eadem ſunt omnia. Quos autem dixit lumbos, Hebraicè כִּלְיוֹתַי kiliothai, renes meos. Perſtatq; in deſcriptione plagarum. {Non pepercit, & effudit in terram viſcera mea.} Pro viſceribus, eſt מְרֵרָתִי mererathì, fel meum, dictum Hebraicè ab amaritudine. Sep. quoque dixere fel χολὴν μοῦ. Hiero. viſcera dixit, quod eſſet clarius. Pars pro toto in Hebraico. Proſequitur. {Concidit me vulnere, ſuper vulnus, irruit in me, quaſi gigas.} Redditum clarius: quàm Hebraicè ſit. Concidit, vel dirupit me dirruptione, ſuper dirruptionē. Et quem gigantem dixit, eſt Hebraicè גִּבּוֹר ghibbòr, quod fortem, & gigātem deſignat. Et quaſi per excellentiam gigantes in ſacris litteris dicuntur, fortes, ſicut Græce ab eo, quod è terra ſint geniti, pro-

pter

pter corporum proceritatem, vt ego reor, quia primi homines, qui ex terra facti ſunt, fuere proceri, hiq; proprie gigantes. Inde factum vt omnes ſimiles illis, gigantes ideſt terrigenæ dicerentur. Ad extremam calamitatem addit. { Saccum conſui ſuper cutem meam,& operui cinere carnem meam. } Quod dixit,carnem meam, Hebraicè, קַרְנִי Karni, quod ipſi exponunt caput meum.Noſter totum pro parte.Et pro cinere eſt puluis.Cinere autem,aut puluere in luctu,& calamitate,caput aſpergebant: nunc forte reſpicit,& ſterquilinium in quo ſedit, & furfura,quæ ex carne eius putrefacta, cadebant,toto ſcatente vlceribus,corpore.Subiicit. { Facies mea intumuit á fletu,& palpebræ meæ caligauerunt. } Quod dixit, intumuit á fletu, eſt חֳמַרְמְרוּ chomarmerù, quod exponũt ipſi deducentes á chòmer luto,cæno, humore, vt dicat facies mea, fœdata eſt lacrymis & humore, aſsidue defluente: vt hoc Hebraicum verbum,ſit quaſi transferendum: Lutuit, luteſcit facies mea:fit chòmer,ideſt res humefacta,lutum: Sed tumor id deſignat,accreſcente ex humore,& lacrymis, neſcio quid in vultu. Idemq; eſt ſenſus. Et quod dixit eleganter,& perſpicuè caligauerunt, eſt Hebraica figura, zalmaueth, vmbra mortis. In palpebris meis(inquit)eſt vmbra mortis.Sed quid nobis Latinis,eſt vmbra mortis? Ergo caligo pulchrè dicta eſt. Sic,& Sep.dixere σκιὰ vmbra. Connumeratiſq; malis,oſtendit, ſecus quàm calumniaretur Eliphas,immerito

merito

merito ſibi obueniſſe. {Hęc paſſus ſum, abſq; iniquitate manus meæ, cum haberem mundas, ad Deum, præces meas.} Ad perſpicuitatem adiecit. Hæc paſſus ſum, cum Hebraicè ſit dumtaxat. Propter nō iniquitas in manu mea, & oratio mea munda. Vides, vt declarauerit transferendo vitata κακοζηλία. Iniquitatē autem dixit, quod Hebraicè חמס chamas, violentiā, rapinā. Duoq; ponit maxima ſcelera, omnium aliorum principia, quæ ſe vitaſſe dicit, iniuſtitiā, & rapacitatem erga homines, impietatem erga Deum. Neque (inquit) ius humanæ ſocietatis vnquam violaui, neque impius vnquam fui; Deumq́; non colens, & implorās, adienſq́; ad templa, animo puro, & innocēti, omniq́; ſcelere expiato: ne quid animo polluto precarer, contraq́; me orarem dicens: fac mihi, quod cæteris facio: dimitte, ſicut debitoribus ego meis dimitto. Quod autē addit. {Terra ne operias ſanguinē meū, neq; inueniat in te locū latendi, clamor meus.} Duo poſſunt eſſe ſenſus: primus vt poſsit eſſe quaſi mutila oratio. Terra ſi ita eſt, quod amici mei dicunt, me impium fuiſſe, ne recipias ſanguinem meū; nec ſit locus clamori meo: nemo ſit, qui lamēta mea exaudiat. Hūc ſenſum proponit AuenEſdra aſſumēs exemplū ex alio loco. Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, nō exaudiat dominus. Verumtamen exaudiuit Dominus Deus. Alius eſt ſenſus, qui mihi magis probatur: O terra ne operias ſanguinē innocentem. Contra ſanguinem innocentē vociferati ſunt amici:

effuderunt,quaſi hoſtes:aut ipſe Deus tanquam gigas effudit ſanguinem meum innocentem. Fac, vt pateat hęc iniuſtitia:ſit manifeſta,ne abſcōdas in viſceribus tuis,ſanguinem meum, quem innocentem, effuſum accepiſti:& non ſit clamori meo locus,ideſt vbi lateat abſconditus,nemini cognitus, ſed cognoſcatur,ſentiatur, audiatur, ſit manifeſtus, veniat ad aures Dei,non abſcondatur in terra. Hunc ſenſum noſter innuit.Innuit & Leui.Et eſt verior.Sciendum terram recipere ſanguinem dici Hebraica phraſi, & clamare tanquam teſtem in aures Dei ſuper ſanguine innoxio,ſicut cęlum & terram conteſtantur ſacri ſcriptores.Nam quoniam ſanguis in terram effunditur,ea veluti ſanguinis iſtius conſcia dicitur in aures Dei vociferari. Diciturq; in Geneſi. Vox ſanguinis fratris tui clamat,ad me de terra. Tale quid Iob poſtulabat, terram inclamare, vociferari,ſuper effuſo ſuo iniuſtè, & innocenter ſanguine. Et AuenEſdra inquit.Sunt,qui dicant.Terra reuela iniuſtitiam,quę contra me fit, non ſit locus, in quo clamor meus abſcondatur,ſed ſtatim aſcendat. Burgenſiſq; eum declarauit ſenſum.Nam Nicolaus,qui terrā pro amicis Iob,qui felicitatem ſuam ponerēt in terrena proſperitate, dicit aliena, & longinqua petit. Huic ſenſui etiam,quod ſequitur aſtipulatur.{Ecce enim in cœlo teſtis meus,& conſcius meus in excelſis.}Hebraicè:Etiam(inquit)nunc ecce in cœlo teſtis meus.Hoc quoque poteſt duobus modis intelligi: aut quòd

Deum

Deum innuat,qui teſtis,& conſcius ſit iuſtitiæ, ſanctitatiſq; ſuæ;aut cœlum ipſum appellat teſtem, ſicut & Moſes. Audite cęli quæ loquor. Et Eſaias. Audi cœlum,& percipe terra. Et noſtri Poetæ.

Vos æterni ignes,& non violabile veſtrum,
Teſtor numen ait. Et apud Tullium:cęlū, noctemq; conteſtans. Sic nunc ait in cœlo apparere teſtimonium ſuæ innocentiæ, ſicut terra teſtabatur de ſanguine eius innoxio. Flectiturq; poſt querelas, & lamentationes,apertè ad ipſos. { Verboſi amici mei: ad Deum ſtillat oculus meus.} Verboſos cōgruè dixit,qui ſunt Hebraicè מְלִיצִים melizim, eloquentes, differentes,nugantes. Hinc in primo pſalmo,pro eo, quod nos habemus. Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Hebraicè eſt. Et in cathedra lecim deriſorum, quaſi nugacium, ab iſta voce. Quare non ſignificat nunc interpretem,duraq; nimis eſt expoſitio Burgēſis. Quodq; ſtatim ſubiūgit; Ad Deum diſtillat oculus meus. Loquamini (inquit) impunè vos cōtra me: ſit veſtræ libertatis mentiri: explete vos maledicendo: ad Deum verto flentes oculos meos: ille meas lachrymas aſpiciat;illi luctus meos oſtendo. Agnoſcat ille queſtus & planctus meos. Magiſq; oſtendit hunc ſuum affectum.{ Atque vtinam ſic iudicaretur vir cum Deo,quomodo iudicatur filius hominis, cū collega ſuo,} Si audias Hebraica,hòc modo habent. Et arguat ad virum cum Deo, & filius hominis cum proximo ſuo. Quod ſcabroſum eſt. Eſt ſenſus,quem

noſter clarius reddidit. Nam & Rabi Leui. Quis det inquit, vt poſſet homo, diſceptare cum Deo, ſicut diſceptant inter ſe homines? Vides in his, quod noſter dixit iudicaretur, ſignificare, diſceptaret, argueret. Vtinam (inquit) liceret adire aliquam aulam, aliquod forum, in quo Deus ſemel in hebdomada, aut menſe, aut anno, aut die ſederet iudex, cauſaſq; omnium diligenter attenderet, egoq; ad tribunal eius accedens, poſſem agere cum eo, eumq; rogare, quid commeruerim, quod me tot malis oppreſſerit: quod ſcelus tantum admiſerim, cui tam atrocia ſupplicia illata ſint. Et quon ã omnium rerum eſt prudentiſsimus, eius teſtimonio probarem, qui penitus omnes cogitationes & facta mea habet explorata, mendaces eſſe amicos meos. Cur autem hoc optet, addit. {Ecce enim breues anni tranſeunt, & ſemitam, per quam non reuertar, ambulo.} Quod Hebraicè eſt. Quia anni numero ibunt, & ſemitam non reuertar, quam ambulo. Quoniam (inquit Rabi Leui) numerus annorum, qui mihi reſidui ſunt ad viuendum, veniunt nunc, & moriar, aut ſpiritus meus attenuabitur. Numerus igitur annorum deſignat, quòd anni numerantur nunc tanquam breues, tanquam pauci; attenditur ad hunc numerum. Sicut quibus breue tẽpus eſt negocio exequendo, omnia momenta numerant. Itaque Iob cum ſenectam videret præcipitantem, cum circum tempora canos cerneret, optabat de cauſa ſua coram Deo agere, vt eo ſenten-

tiam

tiam pro innocentia ferente, abſolueretur, vt ſiquid vitæ ſupereſſet, quiete, & curis, morbiſque leuatus ageret. Da mihi (inquit) aliquod ſolamen antequam moriar, antequam canicies vltra proſerpat, nam vitæ curſus reuocari non poteſt, fugit irreuocabilis ætas.

CAPVT XVII.

HOC caput ſtatim attexitur ad ſuperius, nullumq; eſt in ſententiis interuallũ: Cætera proſequitur mœſta, quibus attenuatio, decurtatioq; vitæ ſignificatur. Ac dicens. {Spiritus meus attenuabitur,} ſpiritum appellat vigorem, vitam ipſam corporeã, quæ ſpiritus eſt, hanc ait attenuatam, attritam, non annis ſolum & tempore, quod omnia excedit & conſumit, ſed etiam cladibus illis. Attrito ſpiritu, anni velocius abierunt. Pro vno anno non fuit dimidium, ſicut quibus vitæ interciditur curſus: dimidium ætatis, cladibus illis eſt detractum. Nam ſpiritus corporeus vexatur, & atteritur, animi & corporis languoribus, quæ affatim incubuere ipſi Iob. Propria igitur eſt ſpiritus attenuatio. Hebraicèque dicitur חֻבְּלָה chubalàh, ideſt, diſperſus eſt, diſsipatus. Et Leui demolitus ait, euerſus, fractus. Et quod ait. { Solum mihi ſupereſt ſepulchrum.} Apparet noſtri interpretis, vt eſſet clarior tralatio, diligentia. Nam Hebraicè eſt, ſepul-

ſepulchra mihi. Et quod ait: { Non peccaui & in amaritudinibus moratur oculus meus, } Hebraicè ſic ad verbum. Si non fallaces, aut illuſores mecum, & in amaritudinibus morabitur oculus meus. Oratio mutila, ſic intelligẽda, vt ab Hebræis quoq; intelligitur. Si nõ (inquit) detur hoc forum, hoc tribunal Dei, ad quod miſerrimus ego confugiam; ecce illuſores adſunt amici, qui procul à cladibus poſiti, irrident me, illudunt, inuolitant, ſuper doloribus meis philoſophantur, quoniam Deus iuſtus eſt, fieri non poſſe, vt afflixerit immeritum: reliquum eſſe, vt tantum impius fuerim, quantum malorum deſceuit in me, fortunaſq; meas. Veniat igitur ipſe Deus, ſedeat iuſtus iudex, applicemus ad tribunal eius, præbeat ſe mortalibus oculis conſpicabilem, iudicet ipſe, videat, qualis omnis ante acta vita mea fuerit. Ni fiat iſtud, aderunt canes inaudita in me rabie, circumlatrantes, illudentes. Cogor illachrymari: adduntur oculis fletus, ingeminant lachrymæ; perpetuo in lachrymis immorantur mea lumina. Nam cum omne ſtudium meum in eo fuerit, vt Deum piè, ſanctèq; colerem, nec cogitatione, ſermone, opereq; offenderem, cum pietatem rebus omnibus præferrẽ, ecce dicor impius, Dei contemptor, rapax, conflaſſe mihi opes, ex alieno ſanguine. O rem lachrymis dignam. O Dei iudicium, qui conſcius omnium rerum es. Ad hunc ſenſum ſequitur. { Libera me, & pone me iuxta te, & cuius vis manus pugnet contra me. } Hebraicè

braicè ſic. Pone quæſo, fidem iube, aut vadare mecũ, quis eſt, qui manibus ſtipuletur? Is ſenſus fateor in noſtra tralatione non eſt. Horum vera ſententia eſt, quoniam perſtat in ea poſtulatione, vt adſit iudiciũ Dei, veniat ipſe iudex. Rabi igitur Leui ſic. Pone quæſo cor tuum ad me ò Deus, ad reſpondendum, in diſceptãdo, & da mihi vadem, aut vadimonium, vt poſsim fidere, quòd reſpondebis verbis meis, quia deſiderium meum eſt, diſceptare tecum, non cũ iſtis. Deinde ex perſona Iob. Ah domine ſumme & benedicte, adhibe cor tuum, ad me, ad audiendum verba mea, & ad reſpondendum ſuper eis, quoniam deſiderium meum eſt, diſceptare tecum, ſi fieri poſſet, quia noſco, te non venturum ad agendum mecum, niſi rectè & iuſtè, non falſis argumẽtationibus quod faciunt iſti. Et ſi eſſet poſsibile, da mihi vadem, vt poſsim fidere ei, quòd perficies diſceptationem mecum. Ecce ego vehemẽter cupio inuenire aliquem, qui præhendat, manus meas, quaſi promittens & affirmans, quod erit diſceptatio inter me, & te, ſi eſſet poſsibile. Hocq; omne dixit Iob, vt doceret, veritatẽ eſſe pro ſe, & vt coargueret falſitatem, mendaciaq; amicorum ſuorũ. Hucuſque Iudæus ille. Quare ſenſus eſt clarus. Nam quod noſter dixit. Libera me, redundat. Et quod ſequitur. Pone me iuxta te. Hebræi quoniam pone eſt abſolutum, & non eſt, iuxta te, dicunt pone cor tuum, adhibe mentem, ad reſpondendum, diſceptandumq; mecum. Et quod

dixit.

dixit.{Et cuius vis manus, pugnet contra me.}Primum reliquit verbum in medio עָרְבֵנִי עִמָּךְ orbèni imach,ideſt vadare,da mihi vadem apud te,da fideiuſſorem,da qui promittat mihi pro te,venturum te eſſe mecum ad diſceptandum. Quod autem dixit. Pugnet, Hebraicè לְיָדִי יִתָּקֵעַ leiadi i hakèa, manus meas capiat,ille vades det mihi dexteram, quòd venies in iudicium,fidem ſuam obliget pro te.Hæc tota ſignificatio colligitur ex verbis Hebraicis, eſtq; vera. Quare autem cum Deo,non cum amicis, diſceptare, agereq; de cauſa ſua velit, ſubiicit.{Cor eorum longe feciſti à diſciplina propterea non exaltabuntur.Prædam pollicetur ſociis,& oculi filiorum eius deficient.} In origine.Quia cor eorum abſcondiſti ab intelligentia,ideo nō exaltabis eos. Ad blādiendum annuntiabit amicis, & oculi filiorum eius deficient.Prior periodus clara. Eis Deum non aperuiſſe cur mala Iob intulerit. Eis non dediſſe Deum ſapientiam: carere eos iudicio, tanquam ſecordes: nihilq; aſpicientes præcipitare iudicium: temerarie iudicare:non agnoſcere veras rerum cauſas. Fas (inquit Leui) erat vt eos non lateret, quòd ob dolores, & amaritudines, quas maledicendo, detrahendoq; meæ probitati, attulerunt mihi, non exaltabis eos. Non modo,non exaltabis,ſed condemnabis etiam: vt apparebit in fine libri, vbi ſe contra amicos Iob, oſtendit Deus iratum.Carent ergo ſapientia; abſcōdiſti eis arcana ſapientiæ ac prouidentiæ tuæ: nec

explicare

explicare quęunt, quare iuſti vexantur: temereq́; hallucinantur, putantes cuncta illata hominibus ſupplicia, ex eorum impietate proficiſci: cum tamen plura mala iuſtos pati videamuſ, quàm iniuſtos: qui ſæpe vſque ad extremam ſenectā ſunt beati. Ergo alia ratio ſubeſt, quam iſti, nec capere, nec explicare ſciunt: non eſt eis à Deo reuelata, ideo non exaltabit eos Deus: aut quia cōtra eos iraſcetur (vt dixit Leui) aut quoniam hac carent ſapientiæ diuinæ, prouidentięq́; cognitione; erunt inglorij. Sunt imperiti, famam, & decus nō promerentur. Exaltationem refert Nicolaus ad futuram vitam, quam non puto hoc loco deſignari, niſi longinque. Secūdo autem loco, vbi noſter dixit, prædam pollicentur: eſt Hebraicū verbum לְחֵלֶק lekelec, quod poteſt deſignare, aut ad diuidendum, aut ad blandiendum. Sub eadem voce diuiſio, & blanditio, licet ſit varius canoniſmus. Ergo Hierony. ſignificatum diuidendi, ſecutus eſt, diuiſionemq́ue prædam dixit. Caldæus item id ſecutus eſt לְמַפְלִיג lemaflig, ad diuidendum. Etiam Sep. τῷ μερίδι ἀναγγέλλει κακίας. parti annuntiat vitia, Hebræi vero ſecundum proponunt. Sciendum quoque hanc vocem, quæ in Hebraico eſt רֵעִים reim, amphibolam eſſe. Deſignat cogitationes & amicos. Pro cogitationibus accipit Leui, vt dicat. Qui ad blandiendum annuntiabit cogitationes. Ideſt, qui volens, quaſi Deo blandiri, & in gratiam eius iuſtos opprimere, annuntians

Z & ex-

& explicans intimas ipſius Dei cogitationes, conſilia, arcana, quaſi factorum ab eo teneat rationes: habens innumerato: nō is ſolum peribit, ſed filij quoque eius deficient, mendicabunt, lachrymabuntur, erunt orphani, & inopes, propter paternam iniquitatem, vt ad verbum dicit Leui. Ille (inquit) qui ad blandiendum efferet, annuntiabit cogitationes, quę aſcendunt in corde ſuo, vt te liberet ò Deus, quòd non ſis patrator iniuſtitiæ, & iniquitatis. Certè dignis eum ſuppliciis afficies, quòd in te ſtultè peccauit, vt homines ſolent: adeo, vt oculi filiorum eius deficiant. Hæc ille. Quod ſi ſequaris eum ſenſum, vt dicas. Ad diuidendum annuntiabit amicis. Hoc eſt, vt noſter ſenſit, ad prædandū; vt Iob reiiciat in amicos crimen rapacitatis, quod ſibi obieciſſent, daturoſq; dicat pœnas, non ipſos ſolum, ſed etiam filios, vt ſemper illachrymentur; erit etiam congruus ſenſus. Nec te moueat, quòd poſt numerum multitudinis amicorum, tranſeat ad ſingularem, ad prędandū, vel blandiendum annuntiabit, quoniam & hæc oratio eſt vniuerſalis. Quicunque facit, quicunque detrahit, quicunque blanditur. Memineris etiam Iob eſſe obſcuriſsimum, vt propoſitis probabilibus ſenſibus, ne quæras amplius. Cumq; prouocaſſet ad forum diuinum, atque amicos inſipientes oſtendiſſet; qui, quaſi cauſam Dei agere patroni eius vellent, reuertitur ad quærimonias, ſuarumq; miſeriarum cogitationes. { Poſuit me, quaſi in prouerbium vulgi,

& exem-

& exemplum ſum coram eis. Caligauit ad indignationem oculus meus, & membra mea, quaſi in nihilum redacta ſunt. } Quod dixit exemplum. Hebraicè eſt תּוֹפֶת thòpheth, tres ſunt ſententię, vt ſit thau in fine adiectitia, ſitq́; תּוֹף thoph tympanum, vt in omnibus ſcripturis reperies. Secũdo vt ſit locus vallis Thòpheth, nomen vallis filiorum Amon, locus execrandus, deteſtabilis: eoq́; deſignat etiam Geenam, Tartarum. Tertius ſignificatus eſt, vt ſit vox Caldaica denotans dominum. vt ait Leui. Ad omnes ſignificatus hos, ſequuntur ſenſus. Primus duarum primarum ſignificationum. Factus ſum tympanũ, plauſus: plaudunt mihi ridentes, clamantes omnes. Pulſor vndique obſtrepor: plaudunt contra me manibus, pedibus omnes. Vndiq; explodor, aut ſum cunctis prodigium, res execrabils, horribilis; tanquã à dæmone, & Tartaro declinant omnes à me. Tertius ſenſus eſt, quoniam Hebraicè pro pręſenti; Sum coram eis, eſt futurum, אֶהְיֶה eheièh. Et futura Hebræis ſunt pro præteritis imperfectis, eram: Et Thopheth; ideſt dominus eram eis. Leuiq́; explicans inquit. Poſuit me dominus, vt eſſem in prouerbium, & fabulam, pro eo, quod eram ante hac eis vt dominus, & princeps. Noſter, primas ſignificationes, ſecutus eſt. Sep. Thopheth dixerunt γέλως, θαῦμα, riſum, miraculum, prodigium. Clara ſunt, quæ ſuperius diximus ex ipſis ſcripturis. Quod autem ſecundo loco dixit. Et membra mea quaſi in nihilũ redacta ſunt:

Hebraicè, pro membris meis, ſunt יְצֻרַי iezurai, quod à ſingulari eſt יֵצֶר iezer, ſonatque cogitationem, figmentum animi, conceptum mentis. Quod nec ipſe Hierony. ignorabat. In Geneſi; Cunctaque cogitatio hominis intenta eſſet ad malum. Vbi eſt iezer. Pro cogitationibus, accipit Rabi Leui, exponens hanc vocem alia מַחְשְׁבוֹת machsheuoth. Sed Auen Eſdra, ſicut, & noſter, pro membris; ponens pro ea clariorem אֵבָרִים ebarìm, membra. Et pro. In nihilum redacta ſunt, eſt Hebraicè zel; vmbra. Cogitationes, aut membra mea, tanquam nihilum facta, tanquam vmbra. Tanta fuit indignatio ad quam illi me prouocarunt, quia deridebant, vt caligarit oculus meus: aut lachrymis, quibus deplorabam irriſionem, aut animi commotione, & mœrore, qui ſæpe tenebras offundit. Vnde Græce mœror ἀθυμία ſine animo eſſe. Hanc autem oculorum caliginem anteceſsit dolor animi, quo factum eſt, vt quidquid cogitarem, nihil ſubſiſteret, dolore diſsipante animum, & abſorbente, vt Græce dicitur, quia tollit animum, tollit cogitationes, non ſinit cernere. Hoc in mœrore, & indignatione. Quod ſi referas ad membra idem erit. Genua labant, ex mœrore & timore, non ſtant, non ſubſiſtunt, non ſunt membra, vigore diſsipato, euaneſcente. Poeticèq; omnia dixit, & per magnas hyperboles. Vt, Feror ingenti circundata nocte. In æternam clauduntur lumina noctem. Tenebris

nebris nigreſcunt omnia circum. Proſequitur lachrymans, oſtendenſq; ſi non illuſoribus ipſis amicis ſuis, certe rectis iudiciis & iuſtis, fore rem ſtupori, admirationi, iuſtis calamitates has accidere. {Stupebunt iuſti ſuper hoc, & innocens contra hypocritam ſuſcitabitur. Et tenebit iuſtus viam ſuam, & mundus manibus addet fortitudinem.} Pro hypocrita, vt ſæpe dixi, eſt חנף chaneph, impius, aut quod nunc Sep. παράνομος exlex. Mirabuntur igitur, & ſtupebunt recti, quos iuſtos noſter dixit; recti inquam iudicij, mentis æquæ, & prudentis, ſuper his malis, quæ iuſtis obueniunt, qui nihil egiſſent, quamobrem ea mererentur. Excitabiturque, & euigilabit, & animo commouebitur, innocens ideſt purus, innoxius, contra, ideſt ſuper ſonte, & impio, quòd peccans, felix tamen eſt & beatus. Id enim commouit multos, videntes ſceleratos, magnis facinoribus perpetratis, nullas dare pœnas: contra bonos interfici, neminem eſſe, qui vel illis pro malefactis incutiat meritas pœnas: aut his pro iuſtitia & pietate premia digna tribuat. Ac niſi reuelata deſuper eſſet altera vita, prædicatumquè oraculis cœleſtibus Deum conſtituiſſe diem in qua iudicaturus ſit mundum; quod non poteſt niſi in vltimis ſæculis fieri; hæc dubitatio, mentes nunc quoque mortalium torqueret. Sed, vt olim fuit magna ſuper ea dubitatio, ſic nunc magna crtitudo, futuram diem,

in qua

in qua ſcelerati iudicabuntur à Deo, ſtabuntq́; antè tribunal eius trementes, æternis ſupplicijs deputandi. Iuſti autem coronati, laureati, omnium oculis conſpicui. Hæc nunc certiſsima ſunt. Quod autem dixit. Et tenebit iuſtus viam ſuam. Rabi Leui, verum ſenſum demonſtrat. Non tamen (inquit) iuſtus à iuſtitia ſua diſcedet, ſed viam probitatis ſolitã ſequetur, & cui manus puræ ſunt, & inſontes, vt quas, neq; ſanguine, neque rapinis contaminauit: addet fortitudinem, magis confirmabitur; vt pietatem, iuſtitiamq́; retineat. Neque enim tãetſi iuſti & recti mirantur ſceleratos nihil pœnarum pendere, ob id ad mores eorum, flagitiaq́; declinant: ſed multo magis cõfirmãtur. Reuocantq́; ſe totos ad pietatem, & iuſtitiam. Sic ego inquit Iob, tametſi videam vos florentes, & beatos, me autem proſtratum, ſaucium, nõ adeò turbor, vt ſim pietatis proditor. Nam quæ præter noſtram culpam accidunt, ſunt cauſa maiorum bonorum. Cumq́; corrigant animum, melioremq́; faciant, etiam ad æternas coronas agunt. Itaq́; Deus auertat ò Eliphas, quod tu dixiſti, me abieciſſe timorem Dei. Non abieci, ò Eliphas, ſed magis ſum confirmatus. Potius hæc culpa veſtra eſt. In eos iure merito inuehitur. { Igitur omnes vos conuertimini, & venite, non inueniam in vobis vllum ſapientem. } Expurgatis criminibus: Stultè (ait) iudicaſtis, peruerſo iudicio eſtis: nihil in vobis eſt ſapientiæ. Priuauit vos Deus ſapientia & intellectu: quibus male eſt in

hac

hac vita, ſcelera eorũ caſtigari, proiectos à Deo, damnatoſq; ad pendenda ſupplicia: Felices autem ac beatos creditis, bonos, ac pios. Quo nihil ſtultius dici poteſt. Cum non ſolum bona corporis, & fortunæ ſint, vt Ariſtoteles ait, temeraria, denturq; meritis & immeritis; vt indignum ſit ea Deo, accepta referre: ſed fit etiã ſæpe, vt peiores, magiſq; fraudulenti ſint ditiores. Videte igitur veſtra iudicia. Conferamus omnia, videamus, nihil in vobis deprehendetur ſapientiæ. Hocq; commemorato, reuertitur ad ſolitas querimonias. Non poteſt enim mens in doloribus conſiſtere. Et vulgo dicitur. Lingua remeat, vbi dolor eſt dentis. { Dies mei tranſierunt, cogitationes meæ diſsipatæ ſunt, torquentes cor meum. Noctem verterunt in diem, & rurſum poſt tenebras, ſpero lucem. } Quod dixit. Torquentes cor meum, Hebraicè eſt מוֹרָשֵׁי לְבָבִי morashè lebabi. Id duobus ſignificatis poteſt accipi. Vt morashe, ſit quaſi participiũ à verbo יָרַשׁ iarash, quod non ſolum ſignat hæreditare, ſed etiam diſsipare, diruere. Hoc ſignificatum ſecutus eſt noſter. Secunda ſignificatio eſt, vt denotet cogitationes, ſitq; repetitio, vt ait AuenEſdra. Cogitationes meæ diſsipatæ ſunt, cogitationes inquam cordis mei. AuenEſdra igitur hanc vocem declarans, ponit pro ea notiorem שְׂעִיפִּים sheiphim, cogitationes. Rabi quoq; Leui, ponit pro ea, machsheuòth, ideſt cogitationes. Quod autem dixit. Poſt tenebras ſpero lucẽ. Eſt in fonte. Lux propinqua ante

tenebras.

tenebras. Quod duos habet ſenſus, vt dicat lucem aduentare poſt calamitates illas. Vel erit accuſatiuus, ſeruiens antecedenti verbo. Noctem verterunt in diem. Lucem propinquam ante, vel propter tenebras. Is ſecundus eſt verus ſenſus, quem Rabi Leui enodans paraphraſtice inquit. Ecce præ multitudine dolorum meorum, quoniam immeritus veni ad extremum vitæ: quoniamq; dies mei abierunt, ſunt cogitationes, conſumptæ à me, quę erant cogitationes mentis meæ. Quia mens, quando vult veſtigare quid, diuidit, voluitq; prius partes eius rei, quã cogitat, conferens, quæ eam aſſerant, & quæ infirment: Ecce inquam, mea illa vis animi & acumen cogitandi, corruptum & turbatum, & confuſum, facit, vt res, quæ eſſent antea mihi clarę & perſpicuę, ſicut ipſa lux diurna, obtenebratæ fuerint, & abſconditæ, ſicut nox: & lucem, quæ erat propinqua mihi, & claritatẽ omnem, reddiderũt tenebroſam, & vt noctem; propter tenebras tribulationum ac miſeriarum: pro eo, quòd vos conſolamini me, fore, vt tandem emergã, tollamq; caput ad ſidera. Hęc ille. Vides igitur, quomodo corruptionem, diſsipationemq; cogitationũ, ſit interpretatus: nempè vim animi, cladibus & doloribus extinctam & obrutam, ſicut extinctum corporis robur, ætaſq; tempore non ſuo diſsipata. Nimirum, quod Poeta noſter dixit,

Omnia fert ætas, animum quoque.

Si ætas, multo magis vexationes & clades. Et quod

dixit.

dixit, { Noctem verterunt in diem. } Eſt tanquam ὑπερβατόν diem reddiderunt noctem. Fecerunt, vt quod dies eſſet, ideſt lux & claritas, caligauerit. Vt dixi, tum ad vigorem cogitandi, referri poteſt, tum ad gaudia & mœrores. Gaudia in ſacris litteris, ſicut, & profanis dicuntur lux, claritas. Vt Poeta noſter.

Noua lux oblata, timorem leniit.

Sic tenebræ, mœrores dicuntur. Igitur (inquit) omnium rerum facta eſt conuerſio, excuſſa mihi eſt alacritas omnis: tenebris nigreſcunt omnia circum. Noctem diei immerſerunt. Pulſa dies aduentu noctis. Lucem fecerunt propinquam tenebris. Fitque repetitio eiuſdem rei, diuerſis nominibus: prius diem dicit, poſtea lucem: prius noctem, poſtea tenebras. Illud obſerua, verterunt, aut poſuerunt, alios referre ad calamitoſas cogitationes, quæ cunctis caliginem obduxerint: alios ad amicos, qui verbis acerbis omnia mœſta reddiderint. Placet primum. Senſus igitur in noſtra tralatione: Poſt tenebras ſpero lucem: non eſt in fonte, & in hac quærimonia, nihil de ſpe ſua loquitur, plena lamentis omnia, etiam ſine ſpe. Ideo ſimilia ſuperioribus infert. { Si ſuſtinuero, infernus, domus mea eſt, & in tenebris ſtraui lectulum meum. Putredini dixi, pater meus es, mater mea, & ſoror mea vermibus. } Calamitatibus deploratis, oſtendit nullam aperiri ſpem

ad meliora. Si (inquit) expectem, ſi ſperem, ſi circumuertam animum, nihil aliud cerno, quàm paratum infernum, id eſt foſſam, ſepulchrũ. Etenim Hebraicè שְׁאוֹל sheol, infernus, vel ſepulchrum. Hæc ait, domus mea, in tenebris ſubterraneiſq; locis, qui Græcè etiam dicuntur ἀειδεῖς quaſi ſine forma, decore: erunt mihi ſedes: putreſcam: vermes erunt mea familia: illi ſorores, mater, & pater, Domus, ſepulchrum: cubiculum, quod olim auro radiabat, tenebræ: famulitiũ, cognati, affineſq;, & amici, & ſocij, vermes. Hoc expecto: hæc mea ſpes, hoc ſupereſt. { Vbi eſt ergo nũc præſtolatio mea & patientiam meam, quis conſiderat? In profundiſsimum infernum deſcendunt omnia, putas ne ſaltem ibi erit requies? } Hunc locum explicans per paraphraſim Leui inquit. Ecce vbi nã eſt ſpes, & præſtolatio mea. An expectabo venturam felicitatem corpoream, poſt interitum? Aut dicit hoc contra id, quod illi dicebant, diſcrimen eſſe inter bonos, & malos, quando ſuperuenerint eis calamitates: quòd impius non ſperabit reditum in tenebris & calamitate: verum iuſtus confidit, quòd Deus benedictus tollet clades illas ab eo. Vera dicit ergo Leui, hæc Iob locutum, vt refelleret ea, quæ dixerat Eliphas, eoſq; inſipientes argueret. Nam ſi nõ eſſent alia præmia, quã vitæ huius, iuſti, ꝓbi, miſerabiliores eſſent cũctis hoĩbus, ſicut Paulus inquit. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, quibus dignus nõ erat mũdus. Et ſępe calamitoſè, i. in tormẽtis vitã iuſti fi-

ſti finiere. Si cuncta ad hanc vitam referas, plena ſunt iniquitatis omnia: plus eſt mali bonis, quàm malis, qui & prudentius ea deuitant & inferre ſunt parati, ſeq; vlciſci. Et vt ille inquit. Et Iupiter iacit fulmen: quod ſæpe nocentes præterit, exanimatq; indignos, inq; merentes. Infernum ergo, malim hic foſſam interpretari: quàm vt Hebræi & alij centrum terræ. Deſcēdunt autem non omnia. Neque enim, & iſtud eſt in Hebraico. Item nō eſt profundiſsimum. Sed omnes æquæ boni, & mali eodem fine cuncta claudun-tur. Et quod noſter dixit. Putas ne ſaltem ibi erit requies? Hebraicum non interrogat. Sed ſic. Simul ſuper puluerem requies. Ideſt ſimul bonorum, & malorum eſt requies in puluere. Hebraicè עָפָר aphar, humo, luto, lutulentis ſepulchris. In lutulētis (ait) ſepulchris, eſt ſimul requies bonis & malis, ſimul deſcendunt in humum, terram. Hæcq; ſæpiſsimè prædicauit Iob. Præcipuè primo capite, cum diceret: Principes magnos, & paruos, diuites, & pauperes requieſcere ſub terra, oſtendens vnam omnium conditionem. De inferno igitur, & requie, nulla mentio: etiam Hebræi hic centrum terræ commemorāt. Profundiſsimum quoque non eſt in fonte. Sed בַּדֵּי badè; profundum, vel profunda, quod ad foſſam cōmodè refertur. Græcis quidem, Pluto vocatur à diuitiis, quòd ad eum tandem vniuerſa deferātur. Sed, & illud ad ſepulchrum ſpectabit. Quod ſi philoſophari velis, quod & ego ſæpe ſum arbitratus, ad infe-

ros dicebant vniuerſa deferri, quod nulla eſſet redemptio. Et ſub eadem primi hominis culpa, cuncta propago tenderet ad inferos. Sicq; ait neminem eſſe, qui ſpem illam ſuam conſideret, quoniam ea ſit natura humana.

CAPVT XVIII.

RESPONDENS autem Baldad Suchites dixit. Vſque ad quem finem verba iactabis? intellige prius, & ſic loquamur. Quare reputati ſumus, vt iumenta, & ſorduimus contra te? } Eadem inculcātur; & quod faciunt altercantes occupati in obiiciendis ſibi inuicem criminibus, ſæpe eadem crimina repetunt: & veluti inter duos abſentes altercatione coorta, agitur de eadem cauſa diligentius. Tale quid factum eſt inter Iob, & amicos. Hinc eadem vbique materia. Illi repetunt, ſolos malos adire clades, ſi vel aliquandiu floruiſſent: ipſum Iob tacite innuentes: Iob tum ſe ſe expurgat, tum regerit in illos non quidem idem crimen, ſed probat ſuam innocentiam, tum deplorat calamitates; perpetuuſque eſt apud eum luctus. Itaque quod noſter dixit. Verba iactabis, numerus multus eſt, iactabitis. Sic etiam: Intellige, eſt intelligite: vt ad vtrumque ſpectet Iob & Eliphas. Ac Rabi Leui aſſerit, id dixiſſe Baldal, contra Iob, quoniam ſuper eadem re, multa verba faceret; eaſdemque rationes adhiberet.

beret. Verum omnium illorum ea culpa eſt. Ac quoniam gliſcebat animus Baldad loqui, impatienter cæterorum orationem ferebat: breuiterque inculcat eadem, atque Eliphas. Indignaturque ꝙ illis loquentibus, ipſe tacens, quaſi contemni & præteriri videretur: Indignatuſque eſt contra ambos, non contra Iob ſolum. Nam quod noſter dixit; Coram te: eſt etiam numerus multus, coram vobis. Sordeſcere autem ſe dixit, & alios, in oculis eorum; quoniam dixerat Iob memoriam eorum cineri comparandam. Et quoniam non inueniretur in eis ſapiens: & quod Deus ſubtraxerit ab eorum pectore, ſapientiam. Ideo ſubdit. {Quid perdis animam tuam in furore tuo? Nunquid propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco ſuo? } Quod dixit, perdis, eſt טורף toreph, rapis, dilanias, diſcerpis. In ira, furore, indignatione. Deſertam autem terram dixit, magna hyperbole. Tanta ne eſt ſapientia, tanta maieſtas tua, vt vnus ſis inſtar omnium? vt te moriente, tota terra collapſura ſit? Aut ꝓpter te Deus turbabit decreta ſua, agetq; ſurſum ac deorſum omnia? Cũcta ad nutum tuum diſponet? Et quoniam nunc indignaris, minitariſq; terra ꝓpter te deſerta erit? Aut quoniam quęreris, te innocentem oppreſſum, multaque de diuina prouidentia, eam in dubium vertens dixiſti; putabis ob id, terram præſentia Dei deſtitutam? Labentur omnia nauclero abſente?

Cadens montes, eritq; chaos? Hi ſunt duo ſenſus, de relinquenda terra, quòd vel ironicè dixit de magnitudine Iob: vel ſpectat ad prouidentiam. Rupes autem dixit, pro montibus, qui ſæpe in exemplum diuinæ ſapientiæ, ac potentiæ adducuntur. Sunt enim mirabiles. Hi præcipuè facti à Deo prædicantur, & ſtare firmante, ſuſtinenteq; eo dicuntur. Cuius vinculis deſtituti collabantur: ſequeturq; omnium interitus. Vertiturq; contra Iob iuxta ſuperiores; eum in impiorum numero recenſens: vt qui videretur illa repentina increpatione noua dicturus, nihil noui afferat, ſed eadem repetat. { Nonne lux impij extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius? lux obtenebreſcet in tabernaculo illius, & lucerna, quæ ſuper eum eſt, extinguetur. } Lucem, intelligentiam, conſilium, ſapientiamq; appellat, quam ait extinguendã, vt qua celebres eſſent, qua diuitias quæſiſſent. Aut appellat, vt ſæpe, lucem, alacritatem, felicitatẽ, beatitudinem. Hanc (ait) extinguendam. Terq; repetit per epitaſin eandem lucem extinguendam: Lucernã non arſuram. Tribus ſimilibus nominibus ſignificãs eandem rem, luce, igne flamma, lucerna. His alacritas, felixq; ſucceſſus deſignatur, opulentia, beata vita, placidaq;. Splendor etiam Latinè dicitur magnificentia, opulentia. Regali ſplendida luxu. Nobiles item, & inſignes facit opulẽtia. Excutietur (ait) omnis alacritas, omnis honos impio. Et vulgo operire focum domus ſuæ dicuntur, quibus nihil poſt mortem

tem

tem ſupereſt. Tota familia extincta. Tabernaculum dicit domum ipſam, quòd vſus tabernaculorum eſſet apud Arabes: Eoq; peculiariter dicuntur ſcenitæ, in tabernaculis habitantes. Declarat apertius, { Arctabuntur greſſus virtutis eius, & præcipitabit eum conſilium ſuum. Immiſit enim rete in pedes ſuos; & in maculis eius ambulat, } Verba clarent. Et in maculis eius ambulat. Latinè noſter, maculas rete dixit. Virgilius.

Maculas & retia ceruis ponere.

Hebraicèq; pro maculis שְׂבָכָה ſebakà, rete, maculæ. Arctari greſſus dicit: Curſum intercidi; curſum inquam, aut felicitatis, aut fraudum, conſiliorum, vitæ, quam degit. Eoq; appellat potentiam eius, quam noſter virtutem dixit. Eamq; (ait) procedere, & greſſus, quibus creſcebat, & florebat, intercidentur, breuiabuntur, non ibunt longius. Cingentur indagine certa. Dempta erit libertas, eundi, faciendi: cogetur intra præſcriptum. Et quod primũ erit, efficiet Deus, vt conſilia ea proferat, ex quibus domus euerſio, ruinaq; ſequatur. Vt ſæpe fit, vno conſilio, & voluntate, cogitationeùe, quam quis male conſultaſſet, totam vrbem corruiſſe; trucidatumq; impium iacuiſſe: vt capiatur mirabili modo. Horum exemplorum vita refertiſsima inſperatis calamitatibus, quas nũquam credidiſſent, impios circumuẽtos. Atq; etiam Plutarchus autor, Deum parantem alicui mala, primum euertere mentem, conſiliaq; obſcurare, vt ag-

grediatur

grediatur ea, è quibus ſequatur euerſio: Quod eſt intelligendum propter peccata mortalium, ita iuſtitia diuina requirente. Itaq́; ſic à Deo capiuntur tales, ſicut ab aucupe aues, à venatoribus feræ, quibus, aliquá cogitatione oblata, in qua vtilitas earum appareat, capiuntur, & in laqueos præcipitantur. Offertur & impiis aliquod emolumẽtum, quod impietatum eſt cataſtrophe. Quam eſt infinita Dei ſapiẽtia, tam varias poteſt efficere pœnarum cauſas. Repetit, inculcatq́; eadem nominibus diuerſis. { Tenebitur planta illius, & exardeſcet contra eum ſitis. Abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula illius ſuper ſemita. } Quod dixit: Exardeſcet contra eum ſitis. Eſt Hebraicè præualebit contra eum צַמִּים zamim, cui varios adhibent ſignificatus. Leui exponit פָּרִיץ pariz, ſceleratum, prçuaricatorem, fortem. Auen Eſdra; lingua Arabica, lapides deſignari; vt ſit contrarium ei, quod dixerat ſuperius, cum lapidibus agri pactum tuum. Nunc in cõtrarium. Lapides agri cõtra eũ. Omnino vox deſignat ſitientes. Ac mihi placet vehementer ſenſus Sep. interpretum, vt verbum, quod eſt in Hebraico יַחֲזֵק iachazek, non referatur ad id, quod dixit ſitim, ſed Deum. Sic enim illi, κατισχύσει ἐπ' αὐτὸν διψῶντας. Confirmabit, corroborabit Deus contra eum ſitientes. Sitientes dixit, aut ſitibũdos ſanguinis, ſicut expoſuit Leui, præuaricatores, robuſtos: aut Arabas illos latrones, qui deſerta, ſolitudineſq́; incolunt, dicunturq́; á Grçcis Troglodytç,

æſtum,

æſtum,in ſubterraneis cauernis fugientes: Hicq; ſunt ſitientes,habitantes in locis aridis. Hæc erit pedica, is laqueus; Incidet in hominem crudelem, robuſtũ. Hic tãdẽ deueniet impius. Repetit, inculcatq; eãdẽ, verbis diuerſis,ſnĩam. {Vndiq; terrebũt eũ formidines,& inuoluẽt pedes eius. Attenuet fame robur eius, & inedia inuadat coſtas eius.} Quod dixit: Inuoluẽt pedes eius. Eſt הֵפִיצֻהוּ hephizùhu,diſpergẽt eũ. Deinde pedibus ſuis. Quorũ ſenſus eſt, ꝙ eũ diſsipabunt, cogentq; huc,& illuc diffugere; conſulere ſibi fuga. Timor addidit alas. Neq; aderit, vt ait Leui iumentum,ſuper quo conſcendat fugiens perſequẽtes, datus in manus hoſtium,ad pendendas pœnas ſcelerũ. Quod autem dicit. Attenuetur fame robur eius. Pro robore, eſt אוֹן onò,quod duo ſignat,robur,vim,dolorem:& filium,progeniem. Idq; exponunt Hebræi concorditer. Vt Beniamin dictus ben onì. Nam dolorem, qui hac voce deſignatur, Hebręi partum vocant. Hinc Græce idem eſt verbum dolendi, ac pariendi. Erit ergo (inquit) ſemen eius famelicum. Quanquam Hebraice ſit imprecatio. Sit famelica progago eius: non ipſe ſolus, ſed etiam familia pendat pœnas. Duo igitur ſunt ſenſus. Poſteriorem vnanimiter Hebræi ſecuntur. Quod autem dixit. Et inedia inuadat coſtas eius. Pro inedia eſt אֵיד ed, quod perniciem, calamitatemque ſonat: Idque eſt hoc loco. Et calamitas (vt eſt in fonte) parata eſt in latus eius. Nam vox,

quã noſter dixit coſtas צַלְעוֹ zalò,ſonat etiam latus. Ecce igitur præmia malorum. Non ipſi ſolum reddunt cum fœnore, & puluiſculo,quę feciſſent,abſtuliſſent,ſed etiam eorum propago. Circũſtabunt anguſtiæ,attenuabitur,cõſumetur fame robur,aut poſteritas eorum, qui poſteris omnia pararent: vt pleroſque videmus inſano amore cęcos,opes ſuis accumulare, neſcientes non multos poſt annos mendicaturos, in quorum gratiam, orbem terrarum auide ſpoliaſſent. { Deuoret pulchritudinem cutis eius, & conſumat brachium illius primogenita mors. Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius, & calcet ſuper eum, quaſi rex interitus. } Quod dixit; Deuoret, bis ſubaudiendum eſt, ſicut Hebraicè, Deuoret primogenita mors, cutem eius nitentem,curatã,deuoret brachia:& quod dixit, Pulchritudinem,eſt בַּדֵּי bade,vt ait Auen Eſdra,& Leui,ramos cutis eius,per tralationem, ideſt virorem cutis; Videlicet, quod noſter pulchritudinem. Sic & Sep. κλῶνες rami. Secundo loco vbi dixit,brachia illius,eſt eadem vox בַּדָּיו badaù, ideſt, membra eius, vel ramos,quos noſter dixit,brachia. Pro membris hoc ſecundum accipit Leui: Auen Eſdra exponẽs eam vocẽ ramos, interpretatur filios. Oĩs hæc ſignificatio latet ſub eo noĩe. Signat enim ramos. Sed ramos alij ſentiunt membra corporis, quæ ramorũ inſtar protenduntur,alij propaginem,poſteritatem. Primogenitam autem mortem,quadam peculiari linguæ ſuę

figura,

figura, maximam cladem, principem calamitatem, maximam furiam, horribilem Allecto, cui nomina mille, mille nocendi artes, cui triſtia bella, iræq;, inſidiæq;, & crimina noxia cordi, Hebræi vocant. Nam AuenEſdra inquit; Primogenita mors, vis valida mortis, aut principium moriendi, & id, quod antecedit, antequam moriaris. Rabi autem Leui, maximus (ait) morbus ex his, qui adducunt mortem. Eodem quaſi ſenſu Nicolaus dicit mortem anticipatam, ideſt dolores præeuntes. Sep. vero; Primogenitum non ad mortem, ſed eum, cui infertur malum, retulerunt. Deuoret αὐτοῦ τὰ ὡραῖα θάνατος eius primogenita, pulchra, tẽpeſtiua, formoſa quoq;, ipſa mors. Sed lingua Hebraica, ſecus docet; & Hebræi bene rẽ ipſam explicarunt. Nam bechòr, primogenitum ad omnes res, non animalia ſolum, ſed inanimes etiam referunt Hebræi, primogenitum dicentes, pręcipuũ, validius, melius. Quod autem dixit. Et calcet ſuper eum, quaſi rex interitus. Clarum eſt. Hebraice ſic. Et adducat eum ad regem terrorum, formidinum. Dixit ergo eadem figura regem formidinum, atque primogenitam mortem. Eſt ſcilicet tralatio in vtroq;. Regem autem formidinum ſentit, Hebræis teſtibus, maximam formidinem, terribilem pauorem; qui ei tanquam rex ſuperueniat. Adducere autem, refertur ad conſilium, aut Deum. Deducet (inquit) conſilium eius, fiducia, ſpes, aut Deus, eum ad regem formidinum. Deus efficiet, vt cadat in miſerrimam formi-

dinem, quæ eum tanquam rex terribilis opprimat. Nam quod noſter dixit. Calcet, eſt תַּצְעִדֵהוּ thazhidehu. Deſignat, deducet eum. Fiduciam tabernaculi dixit, Diuitias, opes, potentiam domus ſuæ. Addit alias imprecationes. {Habitet in tabernaculo illius, ſocij eius, qui non eſt: aſpergatur in tabernaculo eius ſulphur. Deorſum radices eius ſiccentur, ſurſum autem atteratur meſsis eius.} Hebraicè eſt. Habitabit in tabernaculo eius, ita vt non ei: verbumq́; ipſum in futuro, eſt fœminini generis. Refert Auen Eſdra, vt ſit fera, vel animal: vt dicat. Habitabit alienum animal in tabernaculo eius, ita vt amplius eius non ſit. Leui autem ſubaudit הבהלה habahalàh, terror, formido. Deinde addit. Propterea, quòd non eius, quia ex alieno ſanguine, alienis opibus ipſum extruxerat. Pro ſociis igitur nihil eſt in Hebraico, ſed habitabit, tãtum fęminini generis. Diuerſa intelligunt, alij ferã animal, alij formidinem. Et quod noſter dixit. Eius, qui non eſt, cum ſit Hebraicè, & ipſum mutilum, מִבְּלִי לוֹ mibelì lò. Duobus modis exponitur, vt nõ ſit ei. Habitabit terror in tabernaculo eius, vt amplius nõ pateat ei locus: Aut quia non eius erat, ſed ex alienis opibus, rapinis, ipſum cõſtruxerat. Ideoq́; aſpergetur, effundetur ſulphur ſuper ipſum, vt cõſumetur, diruatur, cõcremetur. Fiat habitatio ferarũ. Sulphur Deus immittet, concremabit domũ, fietq́; horribilis habitatio, habitatio ferarum. Talem Romã videas euerſam, ſub terram horribiles cauernæ, porticus,

aulæ,

aulæ, cubicula, latibula luporum, vulpium, ſerpentium. Sulphur autem, aut manifeſtum, aut occultū. Dixitq́; ſulphur, quidquid cœlitus demittitur mali. Quod autem dixit radices deorſum, ſurſum ramos: appellat diuitem tanquam arborem, quondam florentem, virentem, fœlicē, late ramos, radiceſq́; ſpargentem. Nunc ſuperueniente calamitate exiccatis radicibus, ramis concrematis, totam arefactam. Ac quam noſter dixit, meſſem, eſt Hebraicè קָצִיר kacir, quod meſſem quidem interdum denotat, nunc ramum, palmitem, ſurculum. Itaque prædicat eum, & totam propaginem periturum. Sunt futura, non optatiua, fitq́; eorumdem exaggeratio diuerſis ſententiis. { Memoria illius pereat de terra, & nō celebretur nomen eius in plateis. Expellent eum de luce in tenebras, & de orbe trasferent eum.} Imperatiua (vt dixi) potius futura ſunt. Abſolutam proponit hominis impij ruinam, quòd non modo, ſummo de vertice corruet, ſed ne memoria quidem eius ſuperſtes erit, recenti tantum eius ruina per ora, poſt in æternum abolenda. In cōtrarium autem. In memoria æterna erit iuſtus in hac vita: vniuerſalius autem, & perfectius in altera, vbi & maior numerus eorum, qui pia facta celebrent, & omnes ſunt boni. In plateis autem dixit quod illuc confluit multitudo, ibi de negociis, cæteriſque rebus ſermo varius circumſonat: ibi de impij interitu, opibus euerſis, creberrimus ſermo, poſt ſilebitur in æternum.

num. Tales fuiſſe putandum eſt, Romana florente rep. multos, quorũ nulla nũc extet memoria. Quod autem dixit. Expellent eum de luce. Calamitates illum proſtraturas, decus, ſplendorem, fęlicitatem, quę lux dicitur ablaturas, impulſuras in æternum in tenebras interpretatur. Si tenebras inferorum ſentias, lucem cœli empyrij, vbi diuina claritas refulgeat, ad quam impiis aditus nõ detur bene ſenties: lucem, viventium, ſentit Leui. {Non erit ſemen eius, neque progenies in populo ſuo, nec vllæ reliquiæ in regionibus ſuis. In die eius ſtupebunt nouiſsimi, & primos inuadet horror.} Quod ſemẽ dixit noſter, eſt נִין nin Filiũ ſonat: progeniẽ, eſt נֶכֶד neked, nepos. Vt neque filium, neque nepotem ſuperſtitem futurum demonſtret, magna ruina impio corruente. In regionibus ſuis, eſt מְגוּרָיו meguraù, habitationibus ſuis. Quod dixit: In die eius: Clarius in fonte. Super die eius, ſuper illo die, quo ruent omnia. Mirabuntur diẽ illum extremi interitus eius. Quod dixit: Nouiſsimi, & ſi nouiſsimos deſignat, proprius eſt tamẽ poſteri, Hebraicè אַחֲרוֹנִים acharonim, ab achàr. Poſtea quos dixit; Primos, ſunt קַדְמוֹנִים kadmonim: Maiores, antiqui. Fortaſſe prædicat miraturos maiores & minores, antiquos & iuniores. Omnis ætas (ait) ſtupebit ſuper eo. Quod dixit. Horror, pulchrè & Latinè, Hebraicè שַׂעַר shaar, horripilatio. Vnde shaarim, piloſi, dæmones, potius ſatyri, qui piloſiſsimi ſunt. Clara eſt ſententia quam nouiſsimè concludens.

{Hæc

{ Hæc ſunt ergo tabernacula iniqui, & iſte locus eius, qui ignorat Deum. } Hęc illa opulentia, illę diuitiæ, ex rapinis conflatæ: finis impietatis & iniquitatis. Altera ab altera, à maiore minor, ab impietate iniuſtitia: quia iniuſti dicunt Deo, recede à nobis: & qui non amat hominem, quem videt, multo minus Deum, quem non videt. Hoc ergo dicit Leui intereſſe inter Iob, & Baldad, quòd Iob bonis & malis, ęqua conditione dari mala dicebat: Baldad aſſerit id quidem, ſed mala impiorum fore ſempiterna, vt ad felicitatem nunquam reuertantur: bonos autem repullulare, aut ſuo tempore, aut in filiis. Nos quidem reuelata cœlitus veritate, filios, & poſteritatem non multum morantes, dicemus reflorere iuſtos in patria vera. Florebunt enim ſicut lilium in ciuitate domini. Sanctorumq́; velut aquilæ iuuentus renouabitur. Hęc ſpes faciet omnium incommodorum, erumnarumq́; tollerantiſsimos.

CAPVT XIX.

VT erat conſentaneum, Iob reſpondit conquerens, quòd tam inhumaniter, & crudeliter agerēt ſecum: apparetq́; ex reſponſione Iob, quæcunque videretur dicere in vniuerſum Eliphas, in vnum Iob eſſe directa: quod ipſe animaduertens dixit. Quouſque animum meum dictis venenatis ſauciabitis? letales ſermones in me iactabitis, vt attenuetis, diſsi-

petiſq́;

petiſq; ſpiritum meum? Decies ſuper eadem re, verba feciſtis: ad ſatietatem inculcaſtis, me pœnas impietatis dediſſe. Et non pudet cotumelia, dedecore me afficere. Sola crimina iactatis: ſolis criminibus, & accuſationibus agitis, rationibus minimè. Eiſdem contumeliis decies inuectis: toties oportuit eum reſpondiſſe. Si Iob loquitur, nihil audias niſi lamenta, querimonias, miſeriarum exaggerationes, deſperationem quandã. Si loquuntur amici, eiuſdem rei inſatiabilis repetitio, de ruina impiorum, de cladibus illatis in ęternum, de quibus cum ſobrie diſſerendum ſit, quoniam ſæpe ſunt exempla in contrarium: cum longe ſint in hac vita inferiores, egentioreſq; boni, quám mali, & pleroſque diuites non bonos videas ἐπὶ γήραος οὐδῷ limina aduſq; ſenectæ florentes, fœliceſq; ſemper: hi tamen ſuper re tãtopere dubia verboſè loquuntur. { Nempè etſi ignoraui, mecum erit ignorantia mea. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis. } Quid eſt cur adeo vos error meus, ſi fuit vllus, commoueat? Non erat prudẽtię veſtrę toties errata mea inculcare. Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum? Dabo pœnas ipſe, ſiquid erraui. Nihil ad vos attinet. Quod ſi pergitis obtrectare, imò dilaniare, proſcindere me (quod Hebraicè dicitur ingrandeſcere, inſurgere;) vt identidem eaſdem contumelias in me euomatis: at perſpicite diligenter, Deum nõ æquo iudicio afflixiſſe me. Quod autem dixit. Flagellis ſuis cinxit, pro flagellis

eſt מְצוֹד mezûdô, rete, plaga. Sep. aliam ſignificationē, & aliã deductionẽ ſecuti dixerũt, i obur, ꝓpugnaculũ. Cingere igit̃ retis eſt, & laquei, nõ flagelli. Itaq; ẽt Hebręi ponũt rete. Quodq́; noſter dixit. Si clamauero vt impatiẽs. Pro impatiẽte eſt חָמָס chamâs, iniquitas, iniuſtitia. Si (ĩquit) clamauero, iniquitas fit mihi, fit iniuſtitia; iniuriã patior, non erit, qui exaudiat. Nõ erit iudiciũ vſquã; quę res calamitatem adauget, accuſãtibus amicis, & acriter inſtãtibus. Nihil ait egi tale. Et qđ iniquius eſt, nõ poſſũ ꝓbare. Si Deus adeſſet, ipſe, qui nouit corda oĩum, aperiret. Sed ſi eũ inclamauero, nõ eſt, qui exaudiat. Non adeſt quiſquã, qui iudicet. Itaq; ĩcluſus ſum vndiq;, nuſquã me vertere poſſum. Perinde, ac ſi laqueo captus eſſem, ſtringor, arctor vndiq;, & pręmor. Tenebroſa eſt ſemita, aſperſa caligine, horrore, cęcitate, vt quo velim ꝓgere nõ poſſim, q̃ Deus offudit caliginẽ, ſepſit nube cęca circũ me oĩa. Incluſio ſignat vno ĩ loco eũ obſideri, nullũ patere à tantis miſeriis exitũ, ac reſpirationẽ, inſtãtibus vndiq; malis, à quibus non deť euadere, vt quaſi captiuus à miſeriis teneať, indagine quadã malorũ ſeptus. {Spoliauit me gloria mea, & abſtulit coronã de capite meo. Deſtruxit me vndiq;, & pereo, & quaſi euulſę arbori, abſtulit ſpem meam.} Aliis tralationibus exprimit eaſdem calamitates. Spoliatione gloriæ: decus, honorem, ſplendorem quaſi veſtimus: exuimus, & deponimus. Sic Adam nudus in certamine, & arena erat gloria induendus,

Sed quoniam peccauit,pro veſte glorioſa,quam accepturus erat,accepit mortalem veſtem,coriaceam. Alia eſt tralatio coronæ, fœlicitatis inſignæ. Tertia tralatio radicis,floris, viriditatis. Appellamus etiam nos beatos,& fęlices,florentes,virentes;dicimus ętatem florentem, florentem remp. Ipſe quoque ſpem vocauit virorem, quem dicit exiccatum, exaruiſſe. Cæſas eſſe vndique radices ſuas, tãquã ſtipitem arefactum remanſiſſe.Rabi Leui coronã ſentit, per tralationem filios,quia dicitur.Corona ſenũ filij filiorũ. Vtrumque probandum. Aliis vtitur tralationibus. { Iratus eſt furor eius in me, & ſic me habuit, quaſi hoſtem ſuum.Simul venerunt latrones eius,& fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum meũ.} Tralationes ſunt. Deus iratus,quòd eum tanquam hoſtem habeat. Quod latrones immiſerit.Latrones autem,calamitates ſunt,vt Hebręi quoque ſentiunt.Sic earum dixit,vt ſuperius, (Nam ſæpe fit inculcatio,iteraturq; eadem tralatio) obſeruationem,gyrum.Sunt autem pro latronibus גְּדוּדִים ghedudim, latrones, prædones, expediti milites. Quod autem dixit. Strauerunt ſibi ad me, tanquam ad vrbem oppugnandam,iter direxerunt,viam latã, regiamq; ad me fecerunt, vt vnanimiter ad me, atq; agmine facto concurrerent. Aperta,patefacta eſt eis via ad me. Memet oppugnatum venerunt, tabernaculũq; meũ,ideſt domũ expugnauerunt,captiuus abductus ſum ab eis, in ptãtẽ crudeliũ hoſtiũ redactus.

{Fratres

{Fratres meos longe fecit à me, & noti mei, quaſi alieni receſſerunt à me. Dereliquerũt me propinqui mei, & qui me nouerunt, obliti ſunt mei.} Fratres, propinquos, amicos, notos, alienatos à ſe, aufugiſſe oblitos ſui, retroceſsiſſe, quæritur; propter maximas clades, quia,

Tempore fœlici multos numerabis amicos,
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Siquidem dictum externorum Philoſophorum, ſapientem in cruciatibus eſſe beatum, ſi vel taurum adhibeas; ab aliis irriſa, præcipuè noſtris; qui probarent, niſi pietas, & ſpes, cuius gratia cruciatus perferãtur, adeſſet, vanam fore, ſolumq́; ſpecioſam hãc prędicationem. Quam ſpem non quidem prorſus Iob affulſiſſe crediderim, fuiſſe tamen aliquam non dubitauerim: præcipue, quod à principio dixit, ſi putes omnium rerum proſperarum, & aduerſarum Deum autorem. Tunc enim nihil ſine cauſa, nutuq́; Dei fieri cognoſcens, tolerantius, ęquiuſq́; feres omnia, ſperans à Deo, nihil inique fieri poſſe. {Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non reſpondit, ore proprio, deprecabar illum.} Non ſolum (inquit) fratres, & amici receſſerunt, ſed ipſi quoque vernaculi, ancillæ, qui longo tempore in domo mea fuerãt, diffugere omnes, imò quod miſerius eſt, cum ex eis aliquem vocarem, accedere recuſauit; vt me pro eo haberent, quem nun-

quam vidiſſent, agnouiſſent. Tūc enim maxima dat exempla ingratitudo: illíq; amici, & Deo, & hominibus, veri, qui ſortem ſemper amici comittantur. Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Eiuſmodi longe paucisſimos reperias. Quocirca paucis datur regnum cœlorum. Ardua eſt via, quæ ducit ad vitam. Etiam (inquit) præces adhibui, vocans ſeruum meum, vt ad me accederet, vt vel abſtergeret vlcera, aliquid officij præſtaret, aut eius colloquio lenirem dolorem; contempſit; cernens me, vt mendicum, velut vnum ex his, qui ante fores templorum ſedent, ſanie vlceribuſque ſcatentes ſtipemque petentes: Eos nec attendimus, vocantes refugimus. At Chriſtus dixit. In carcere fui, & viſitaſtis me. Talium erit regnum cœlorum. { Halitum meum, exhorruit vxor mea, & orabam filios vteri mei. Stulti quoque deſpiciebant me, & cum ab eis receſsiſſem, detrahebant mihi.} Quod dixit. Halitum. Hebraicè, ſpiritus, vt poſsit halitum deſignare, ipſumque ſpiritum. Sed melius primum. Eleganter quoq; dixit. Exhorruit. Quod Hebraicè, alienus. Halitus meus, alienus vxori meæ. Poſſet intelligi aliud, quàm fœtor, halitus: vt quoniam vxores accumbunt viris, ſpiritumq; eorum habent notum, Iob conqueratur, quòd vxor eum non recognoſcat, vt ſit ei ſpiritus ſuus, alienus, alterius viri. Ac forte non aſpernandus, eſt ſenſus Rabi Leui. Spiritus meus alienus fuit vxori meæ, etiam

ſi deprecabar eam vehementer, vt ſuſcitarem ex ea filios. Hunc ſenſum dat quòd vbi noſter dixit. Orabam filios vteri mei. Hebraicè eſt לִבְנֵי בִּטְנִי libnè bitnì. Propter filios meos, vt deſignet, propter reſtaurandos ex vtero meo. Eſt alius ſenſus. Orabam eam per filios meos, quos communi conſenſu, & coniunctione genuiſſemus. Per eos eam deprecabar. Nam ſenſus noſtræ tralationis non prorſus ſtat. Quomodo enim orabam eos, qui iam defuncti erant? Quanquam Sep. dixerunt. προσεκαλούμην δὲ κολακεύων υἱοὺς παλλακίδων μοῦ. vocabam, orabam blandiens filios concubinarum mearum. Vt non filios legitimos innuat iam oppreſſos, ſed nothos. Id forte ſecutus eſt Hieronymus. Et Rabi Leui ait, fieri poſſe vt habuerit alios filios, qui neſciamus tempus, quod interceſſit ab interitu filiorum ad hanc quærimoniam cum amicis. Mihi res videtur clara. Orabam eam per communes filios, per filios vteri mei, quos ex ea genuiſſem. Quos autem in ſecunda periodo dixit, ſtultos, ſunt Hebraicè עֲוִילִים auilìm exponunt eos duobus ſignificatis, aut iuuenes, pueros, aut prauos. Vtrumque vſitatæ ea vox denotat. Vt dicat. Pueri quoque irriſerunt me, quod ſæpe faciunt. Aut praui, iniqui. Pro vtroque expoſuit AuenEſdra. Pro poſtremo Leui. Et quod noſter dixit. Cum ab eis receſsiſſem, poteſt quidem is eſſe ſenſus, quoniam Hebraicè eſt אָקוּמָה akùmah, ſurgerem.

gerem. Cum ſurgerem, cum diſcederem. Eſt alius tamen ſenſus. Surgebam, aſſurgebam eis, eos venerabar; attamen cõtumeliis, irriſionibuſq; me inſectabantur. Hoc præmij aſſequebar ab eis. Pergit ad alia generis eiuſdem. { Abominati ſunt me quõdam cõſiliarij mei, & quem maximè diligebã, auerſatus eſt me. Pelli meæ conſumptis carnibus adheſit os meũ, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos. } Et quoniam Hebraicum dicere non poterat conſiliarios, carens deriuatiuis, dixit, Viros conſilij. Illi (ait) qui mihi intimi erant, quibus cum de omnibus conſultare ſolebam, verſi mihi ſunt in hoſtes, vt me etiam abominentur. Secunda periodus ſimili ſenſu, ſed apud nos clarius, habet Hebraicè. Ad pellẽ meã, & ad carnem meam, cohæſit os meum. Noſter dixit, Conſumptas carnes, nõ dixit Hebraicum. Sed enim neceſſarium eſt. Neque enim oſſa ad carnem adheſiſſent, niſi ipſa carne abſumpta. Erat neceſſariũ ſentire, quod noſter traſtulit. Quæ eſt ad radices dentium, vt Hebræi ſentiunt, ſolam carnem remanſiſſe. Atque eſt Hebraicè, pro: Et derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos. Et euaſi cum pelle dentium mei. Pellem ergo Dentium, Hebræi ſentiũt carnem ad radices dentium. Noſter, labia, quæ dentibus adiacent. Vbiq; (inquit) pellis adiacet oſsibus, carne conſumpta, præterquam in dentibus, vbi craſſior eſſe ſolet. Vix oſsibus hærent. { Miſeremini mei miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus

domini

domini tetigit me . . Quare perſequimini me ſicut Deus,& de carnibus meis,ſaturamini?} De carnibus meis ſaturamini. Per negationem proferendam eſt; non ſaturamini. Nulla eſt vobis ſuper carnibus meis ſatietas? non ceſſatis eas vorare,& abſumere, quaſi lupi,canes carniuori,circumlatrantes? Eadem lectio eſt apud Sep. ἀπὸ δὲ σαρκός μου οὐκ ἐμπίπλασθε. Ex carne mea,nõ implemini. Hoc ergo bene habet in his miſeriis,& cladibus, quòd eas illatas à Deo confitetur. Quo conſtituto, facile euades alia incommoda. Si Deus eſt bonus,bonus neque vult,neque poteſt nocere;neceſſario ſiquid mali cecidit, cuius cauſam in Deum referas;interpretaberis, aut te meruiſſe, peccatiſq; tuis illata eſſe, aut maioris cauſa boni obueniſſe,alia quam tibi videantur, cogitante prouidentia. Vulgi autem voces te condemnantis, nihilipendes. Eſt autem hic duplex lectio,ſicut ſuperius. Nam quod dixit.{Sicut Deus}pro Deo,Hebraicè אֵל el. Quod & nomen Dei eſt, & poteſt eſſe apocope, ab אֵלּוּ ellu, iſti,vt dicat: Quare me perſequimini ſicut iſti illuſores & iniqui? Sed prima lectio probatior etiam Hebræis nõ diſſentientibus. Poſt quæſtus poſtulat aliquod malorum refugium,leuamẽ. { Quis mihi tribuat,vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro: ſtilo ferreo & plumbi lamina,vel certè ſculpantur in ſilice?} Hebraicè,quis det, aduerbium, quod nobis dicitur vtinam. Item dicit Hebraicum. Quis nunc mihi tribuat,ideſt. Vtinam

nam

nam nunc ſcribantur ſermones. Tum facit eius rei repetitionem. Vtinam ſcribantur in libro. Liber enim etiam primo loco ſubaudiendus erat. Quod autem noſter dixit. Et plumbi lamina: lamina quidem non eſt, ſed ſimul dicitur; vtinam exarentur in libro, ſtilo ferri, & plumbi. Quare plumbum videtur referri ad ſtilum, non laminam. Poſtulat ſtilum ferreum & plumbeum non laminam. Quod etiam Sep. viſum eſt ἐν γραφίῳ σιδηρῷ καὶ μολιβδῷ. Stilo ferreo, & plumbeo. Pro eo autem quod noſter dixit. Vel certè ſculpantur in ſilice. Fuere, qui in noſtris legerent, pro certe, celte. Putantes id eſſe, quem cœlum dicunt, ideſt ſcalpellum: ſed vera lectio eſt, certe. Deeſt autē in noſtris, quod plurimi refert. Pro certe, לָעַד laad, in ſempiternum. Vtinam (inquit) ſcribantur in libro, ſtilo ferreo vel plumbeo, in ſempiternum, in petra imprimātur, ad ſempiternam memoriam. Id etiam poſuit Caldæus, pro Hebraico laad, dicens לְעָלְמָא lealmà in æternum. Licet id prætermiſſum ſit etiam à Sep. At Leui exponens inquit. Vtinam nunc ſcriberentur verba mea in ea materia, vt manerent in ſempiternum. Ter repetit hanc ſuam cupiditatem. Vtinam ſcribantur verba mea. Vtinā ſtilo ferreo, vel plumbeo, ſcribantur. Caldeus quoq; ait. קוּלְמוֹס דְּבַרְזְלָא kolmòs debarzelà, calamo de ferro, vbi vox Græca eſt Caldaica, & articulus Italicus, Caldaicus. Vtinam in ſempiternum, in petra incidantur, Huius autem loci ſenſum, ſecus Hebræi,

ſecus

ſecus Chriſtiani intelligunt. Ac fermè non eſt alius ſenſus, quàm noſtrorum, quod ex ipſis verbis bene examinatis cognoſcitur. Videamus ſequentia, propter quæ optauit verba ſua ſcribi ad memoriam ſempiternam. { Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea, videbo Deum. Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. } Verba Paulum variant ab Hebraico. Habent in hunc modum. Et ego noui, quòd redemptor meus viuit, aut noui redemptorem meum viuentem. Et nouiſsimus de terra conſurget. Et poſt pellem meam, circundata, vel conſumpta ſunt hæc, Et de carne mea, videbo Deum. Quem ego videbo mihi, & oculi mei viderunt, & non alienus. Verba difficilia quidem intellectu, ſed enodabimus. Vides, quod noſter videtur legiſſe אָקוּם acùm per primam perſonam, reſurgam, vel ſurrecturus ſum, nunc in Hebraico legi per tertiam יָקוּם iakùm reſurget. Variata autem perſona, variatur nouiſsimi adiunctio. In noſtra lectione. Ego nouiſsimus conſurgam: In Hebraico Deus nouiſsimus. Et noſter dixit: De terra, Hebraicum ſuper terra עַל עָפָר Quod autem dixit noſter. Rurſum circũdabor pelle mea, in Hebraico eſt וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זאת veachàr orì nikephù zoth. Quæ quidem verba difficile poſsũt intelligi quid innuãt, nec vno

modo reddi poſſunt Latinè. Variatur enim numerus verbi nikephù, in quo duplex eſt ſignificatus. Nã Hebraicè נָכַף nakaph ſonat conſumere, deſtruere, & circumuoluere. Ab hoc verbo fit nikephù, quod iuxta canoniſmos Hebraicos, eſt paſsiuum præteriti perfecti, numeri multi, vt deſignet, vel deſtructa ſunt, vel vallata, circundata. Sed quoniam, & antecedens nomen עוֹרִי ori, pellis mea, & ſubſequens זאת zoth, hoc, vel hæc, eſt numeri ſingularis, non videtur, quo ſit ille numerus multus verbi referendus. Cæterum cum multa extent exempla, nomina ſingularia iungi perſonis pluralibus Hebraicè, & cum paulò ante id obſeruatum ſit, vbi erat Hebraicè. Et quem dilexi verſi ſunt mihi. Qui locus Hebraicè eſt, ſicut iſte וְזֶה אָהַבְתִּי נֶהְפְּכוּ בִי vezèh ahàbthi neepekù bi. Sic videtur, & iſte interpretãdus, vt dicat. Et poſt, aut iterum pelli meæ circũdatum eſt hoc: Ideſt corpus hoc meum, hęc mea caro; circundata eſt, vel circundabitur (quia ſunt præterita pro futuris, Hebręis) pelle mea. Hunc autem eſſe veriorem ſenſum, apparet ex ſequenti, quod eſt perſpicuum. Et de carne mea videbo Deum. Nam ille alius ſenſus, qui eſt in illo verſiculo, qui poteſt reddi: Et poſt pellem meam, contriuerunt hanc: Si, & ex hac pelle & carne, quæ conſumpta eſt, videbo Deum; erit idem ſenſus. Non enim ex iſta carne conſumpta videbit Deum. Quomodo? Sed ex ea ipſa refloreſcente, redeunte ad oſſa, & circundante. Sequentes

igitur

igitur in Iob,qui nonnullis in locis eſt obſcurus,probabiliora & clariora, reliqua dimittere nos conuenit.Sunt igitur duo ſenſus,ex verbis ſic declaratis,vt ſpectet ad vltimam corporum reſurrectionem: vel quòd paulò poſt reflorebit,reſanabitur ipſe Iob. Ac iuxta lectionem Hiero.Nouiſsimus conſurgam: nō quidem ego ſolus nouiſsimus; ſed, vt denotat Hebraicum,in nouiſsimo tempore: אַחֲרוֹן acharòn,poſterior, ideſt in fine ſæculorum, eſt prior ille ſenſus. Quod ſi referas ad Deum,qui nouiſsimis,ideſt in vltimis ſæculis ſurgat ad iudicandum, idem fermè erit ſenſus:vtrunque ad reſurrectionem ſpectabit. Ac ſiue legas, ego ſurgam,vel ipſe ſurget, bene quadrat, quod ſequitur. Videbo illum,qui ſurrexit ſuper terrã ad iudicandum,aut ego, qui ſurrexi ſuper terra, ſtetiq; in pedes,meis oculis contuebor:ille nouiſsimus, aut ego, ideſt in vltimis ſæculis. Is eſt vnus ſenſus apud noſtros,quē noſter interpres, variato filo orationis Hebraicè,poſuit. Græci quoque ideſt Chryſoſtomus, quanquam haberent tralationem obſcuriſsimam, plurimumq; à fonte diſſentientem, quia tamen Sep. dixerunt οἶδα γὰρ ὅτι ἀέναος ἐστίν ὁ ἐκλύειν με μέλλων ἐπὶ γῆς ἀναστήσεται τὸ δέρμα μου τὸ ἀναντλοῦν ταῦτα. Scio enim quòd perennis eſt, qui me ſuper terra diſſoluet, ſuſcitabit pellem meam, quæ abſumit hæc: Sentiunt hic de reſurrectione.Eſt alius ſenſus,vt hęc non referantur ad nouiſsimum reſurrectionis tempus,ſed paulò poſt futurum,vt dicat ſe reſanandum;

rediturumq́; ad priſtinam gloriam,vt dicat Hebraicum. Et ego noui,redemptorem meũ viuere , & poſterior,ideſt poſt hoc,ſuper terram cõſurget, veniet, aderit. Et poſtea quàm pellis mea deuorata, cõſumpta fuerit iſta,de carne mea videbo Deum , & oculi mei videbunt,& non alius. Sicut certè factũ eſt. Nã in vltima libri parte refertur,quòd apparuit ei Deus, cum eo locutus eſt,ſurrexit Deus ſuper terra , venit, ſe ſe obtulit:idq́; factum eſt,pelle iam conſumpta,& areſcente. Tũc apparente ei Deo,ſubito priſtinę redditus eſt ſanitati:factus eſt formoſus , rediit priſtina caro,vigorq́;.Stabatq́; Iob corã Deo,pręſens,pręſentẽ videbat,ſicut vidit Abrahã,Moſes,& alij. Vidit ipſe,nõ alij,non amici,vt apparet eo ipſo loco . Is ſenſus maximè liquet ex lectione Hebraica, quæ eſt יָקוּם iakùm,ſurget, ipſe dominus. Tum non dicit de terra,ſed ſuper terra . Nomen autem acharòn , quod ſonat poſtremum,poſteriorem,bene referetur ad vltimam miſeriarum finem,qua miſeriæ,clades,doloreſq́; ceſſabunt. Ille Deus poſterior,ideſt tãdem,poſt vos omnes, qui me laceratis, ſurget, videbo eum ex ipſa carne,iſtis meis oculis. Is ſenſus apparet maximè ex verbis Hebraicis. Nam quod noſter dixit. Et rurſum circundabor, Hebraicè אַחַר achar, ſonat rurſum,denuo. Et poſtquam(inquit) pellis mea abſumpta fuerit, videbo Deum. Hunc ſenſum poſuit etiam Caldæus transferens Hebraica. Et ego noui, quòd redemptor meus viuit,eſt,ſubſiſtit:Et poſt hęc

redemptor ipſe ſuper terra conſurget: & poſtquam conſumpta fuerit pellis mea hęc, de carne mea videbo Deum. Is igitur videtur clarior ſenſus & apertior. Tūc antecedentes periodi melius intelligentur: Cur optaret verba ſua in petra excidi. Nimirum vſq; ad illud tempus, quo Deus illo erepto, tantiſq; cladibus liberato, cognoſcent amici, eum vera dixiſſe, quod nihil contra maieſtatem ſingularis Dei peccauerit, quòd iuſtitiam, non violauerit, quod cōtra ſua merita, cladibus hiſce vexatus fuerit. Hęc (ait) nunc ego deploro, nūc cōteſtor, vtināq; ſcriberent ad memoriā ſempiternā, vt appareret eo tpe, quo me Deus liberabit, venietq; pręſens ipſe; cuius aduētu, oīa bona cū ſanitate ad me redibūt. Ideo Caldęus dixit. Et ex carne mea, videbo bonum Dei, ideſt felicitatem allatā à Deo. His duobus ſenſibus poſitis, nō probo dictum Leui, qui putat Deum appellatum nouiſsimū ſuper terra, quaſi nouiſsimum agētium, quia reſpectu noſtri, & vt nobis videtur, ſit nouiſsimum agens: quia nos incipimus à poſterioribus, procedimuſque ad priora, verum ipſe eſt primum omnium entium. Hæc ille dicens reuocat ad ſacras litteras philoſophiam, quod ſæpe facit ineptiſsime, cupidus eius gloriæ apud ſuos, vt Philoſophus videretur. Cuius commentatio, quoties philoſophatur, cum ſimili errore placeat Hebræis, iactantibus eum eſſe profundum, vt ſunt vbique præpoſtero iudicio: ſanis iudiciis non placebit. Non ſunt ea nomina

apud

apud Iob & Moſen, antiquiſsimos Theologos. Vbi autem noſter interpres dicit. Repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo. Hebraicè eſt longè ſecus כָּלוּ כִלְיֹתַי בְּחֵקִי kalù kiliothai bechekì, defecerunt, conſumpti ſunt renes mei, in ſinu meo. Sed nomen, quod ſinum interpretati ſumuſ, ſentiunt Hebręi, hic deſignare corpus, vt etiam Caldæus tranſtulit. Et Leui pro eo גופי guphi corpus meum. Videtur ergo ſenſus. Reuertitur ad ſuperiores quærimonias, dicitq́; pellem illam ſuam iam eſſe cōſumptam, iam corpus abſumptum, omnia euanuiſſe: pellem exaruiſſe, interioreſq́; partes abſumpas eſſe: Adeſſe tempus illud, quo videat Deum, quo Deus reſtituat ei priſtinum ſtatum. Non video cur noſter dixerit vocem Hebraicā kiliothai, ſpem cum perpetuo deſignet renes. Nec Sep. interpretes ſpem dixerint, ſed conformius, omnia hæc, quia Kalal, & kal, vnde putarunt duci hanc vocem, ſignat vniuerſale. { Quare ergo nunc dicitis perſequamur eum, & radicem verbi, inueniamus contra eum? Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium.} Hoc Hebraicè refertur ad ſuperiora ob præpoſitionem, aut particulam, quæ eſt in Hebraico, vt ſit mutila oratio, ſicut exponit Leui. Erat congruum, vt diceretis. Quare perſequemur eum? Ecce inuenta mihi radix verbi, quòd fas eſt me quæri in eo, quod quæror, & iudicare, quòd Deus nō cuncta attendat: quia vos ſcitis me iuſtum eſſe, ac rectum. Hebraicè igitur

non

non eſt: Et radicem verbi inueniamus contra eum: Sed, Et radix verbi inuenta eſt mihi. Vt deſignet ſuũ eſſe ius, ſuam æquitatem, ſe iuſtum eſſe, iuſtè ſe conqueri. Referturq; ad ea, quæ dixerat: Vtinam ſcriberentur ſermones mei: quibus innocentiam ſuã cõprobat. Sic etiam nunc ait, veritatem & æquitatem ſtare à ſe. Ideo minatur eis indignationem diuinam, quam in vltimo libro inuenies. Vbi Deus dicit ad Eliphas. Iratus eſt furor meus contra te, & amicos tuos. Conſiderate (inquit) hæc omnia quæ dixi, vos qui vobiſcum ſtatuiſtis euertere me, verbiſq; infeſtis oppugnare. Stat æquitas à mè: pugnabit etiam pro me Deus ipſe: & contra vos iratus deſæuiet, vt paulò poſt videbitis.

CAPVT XX.

IDCIRCO cogitationes meæ, variæ ſuccedunt mihi, & mens in diuerſa rapitur. Doctrinam, quã me arguis, audiã, & ſpiritus intelligentiæ meæ reſpondebit mihi.} Hoc quoque capite eſt eorundem repetitio, nec aliud diſſerit Sophar, atq; ſuperius Eliphas, & Baldad; de euerſione, interituque impij; innuens, & ipſe nocentem Iob. Audies igitur eaſdem ſententias, eandem aſſertionem, peccantibus pœnas tãtummodo importari non innocentibus. Quodq; dixit; Ideo, illatio eſt ad ſuperiora. Quod (inquit) talia loqueris, cogitationes meæ conceptæ, tumeſcũt,

geſtiuntq; erumpere: & vt ait Hebraicum, reſpondere facient me. Et pro, mens in diuerſa rapitur, eſt: Et propter ſenſum meum, mihi: aut, & quia ſenſus meus mihi. Id ſcilicet, quod noſter tranſtulit, quia ſentio, quia video quid dixeris, video quid velis. Quia motus & ſenſus incitatur mihi. Et quod dixit: Doctrinã, eſt מוסר muſſar. Deſignatq; doctrinam, & reprehenſionem, arguitionem, vt frequentiſsimũ eſt. Et ipſe noſter dixit, qua me arguis. Ad verbum Hebraicè, & reprehenſionem, aut correctionem, כְּלִמָּתִי Kelimmathì, opprobrij mei, audiam: Vt ſit interrogatio. Feram ne, vt me contumelia iſta afficias? Num patiar me adeo paruipendi à te? Spiritum autem intelligentiæ appellat ſapientiam. Ideo ſpiritus, qui ferebatur ſuper aquas, erat ſpiritus intelligentiæ & ſapientiæ, qui cœlum ſuper aquis extendebat. Ipſa (inquit) mea ſapientia, pro me reſpondebit tibi. Reſpondebo tibi ſapienter & prudenter. Nõ ſum ſtultus & vacuus ſapientia, vt tu contumelioſè dixiſti, ſed perſiſto in eadem, atque cæteri aſſeueratione. Iuſtiſsimè tibi plagas has illatas; et quòd omnes impij damnantur, id euidenter infert. { Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terra, ꝙ laus impiorum breuis ſit, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti. Si aſcenderit vſque ad cœlum ſuperbiȧ eius, & caput eius nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine perdetur, & qui eum viderãt, dicent vbi eſt? } Omnia quadrant cum fonte: tantummodo, quod

noſter

noſter dixit per primã perſonam, ſine interrogatione: Hoc ſcio à principio, eſt, nõne hoc noſti ab æterno? id eſt ex quo mundus factus eſt. Nã Hebraicè, ſi ad verbũ velis reddere, dicendũ eſſet à ſemper, מִנִּי־עַד mini ad, ab vſq; ſemp. Nõne noſti ab vſq; ſemp.? Et Leui exponit. Ex quo mũdus eſt. Et, ex quo creatus eſt hõ, & poſitus ſuper terra. Quod aũt dixit, laus, in fonte רְנָנַת rinenath exultatio, lætitia. Sic etiam Sep. εὐφροσύνη ἀσεβῶν. alacritas impiorum. Licet etiam Hebraicum ſonet laudem. Elegãterq; noſter dixit, Breuis, ꝙ Hebraicè מִקָּרוֹב mikarob, à propinquo, nõ lõgius ſcilicet tẽdẽs, nõ ingrediens vltra. Hypocritã, vt dixi ſępe, noſter apellat, qui eſt Hebraicè חָנֵף kaneph impius, improbus, ſceleſtus. Inſtar puncti, pulchrè à noſtro dictum, quod Hebraicè: Vſq; ad punctũ, momentum: Id etiam Hebręi exponunt, momentaneã, tranſeuntem, vaniſsimam gloriã impij ſemper fuiſſe. Quod duobus modis poteſt intelligi: Vt ẽt ſi tota vita fuiſſet beatus, id reſpectu ęternitatis, in qua dolendũ eſt, gloria illa in miſeriam redacta, nihil fore; quæ eſt vera de cunctis, quæ iuſtis obueniunt malis ſolutio: aut ẽt in hac vita, breuia fore gaudia improborũ. Sapientes item, & qui rerum arcana ſcrutãtur, addũt, improbos ſemper infelices eſſe. Adde, ꝙ ſunt infames quę eſt sũma miſeria, malediciturq; eis, ab oĩbus, odioq; habentur. Quo, quid eſt miſerius? Cętera manifeſta ſunt, de magna ſuperbia. Similia dixit Claudianus. Primum miratus lamentanſq; florere malos.

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cum res hominum tanta caligine volui
Aſpicerem, lætoſq; diu florere nocentes.

Deinde ſoluit ambagem, quietemq; adducit.

Abſtulit hunc tandem Ruffini pęna tumultum.

Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant. Quod autem noſter dixit in fine, Hebraicè לָנֶצַח lanèzach, in ſempiternũ. Hocq; (ait) ſuper impio fuiſſe à Deo decretum, etiam ſi caput intra nubila condat, Et cœlum territet armis, & ſidera lambat, lapſurum ingẽti ruina, fore viliſsimum quid, aut per mortem, aut commutationem fortunę. Repetit eadem, vt ſolet, verbis diuerſis, variiſq; tralationibus. {Velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiens ſicut viſio nocturna. Oculus, qui eum viderat, non videbit, neque vltra intuebitur eũ, locus ſuus.} Eſt eadem ſententia, exaggeratioq; verborum. Comparat impium deiiciendum, conterendum, ſterquilinio, ſomnioq; quæ eſt etiam viſio nocturna. Nihil eſt ſomnio inanius. Fit item exaggeratio, terq; repetitur, quòd qui eum viderant, non videbunt amplius. Illi ipſi oculi, illimet homines, qui videbant eum florentem, forteq; indignabãtur, mirabanturq; diuinam dormitare & conniuere prouidentiam; videbunt eũ lapſum, qualis Ruffinus ille apud Claudianum. Hæc quidẽ vera ſunt. Sed, quid dices, ò Baldad, cum bonos etiã

videris eodem modo periiſſe, quando beſtiis tradebantur, tormenta corporibus eorum admouebãtur, patrimonio ſpoliabantur, in exilium, in Gyara mittebantur? Si dixeris glorioſum eis fuiſſe, pro pietate tot exanclare labores, rectè dixeris: Sed hęc reſpõſio apud te non eſt. Et ſicut falleris, innuens Iob impium eſſe, quem hic deſcribis, qui potius vir optimus fuit, ſed ob probitatem & integritatem tentatus à Deo, ſicut Adam, & Abraham, quod tu nunquã dixiſti, nec cognoſcis: ſic arbitror te falli in hac vniuerſali pronuntiatione; cum potius ſit vt dixi alia ratio, quòd probantur, quòd eos meliora manent, quòd tolleratio terrenorum malorum, ſit præmium cęleſtium bonorum; quod virtus in infirmitate perficitur; quod incommodis animus humiliatur, expiatur. Hæc ego ſentio, claraq; video. Sed tamen eo tempore, quo bona & mala ad hanc maxime vitam referebantur, exiguum locum habuit hæc ratio. Vidi impium ſuperexaltatum ſicut cedros Dei, & tranſiui, & ecce non erat. { Filij eius atterentur egeſtate, & manus eius reddent illi dolorem ſuum. Oſſa eius implebuntur vitiis adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient. } Quod noſter dixit. Atterentur egeſtate, eſt Hebraicè, filij יְרַצּוּ דַלִּים ierazzù dallim. Quod eſt: Volent pauperes. Quod explanant ipſi, pro eo quod pater oppreſſerat pauperes, ecce filij ſubiicientur pauperibus vilibuſq; viris, vt faciant quidquid imperauerint: Subiicientur, ſubſternentur,

deuenient in manus pauperum, indigebunt eorum quos pater expilaſſet. Noſter dixit atterentur, quia ſimilia ſunt verbum atterendi, & volendi. Primum eſt razaz, ſecũdum razà. Potuit noſter dixiſſe. Filios eius atterẽt, affligent pauperes, vt ſit ſecus, quàm pater feciſſet, conuerſa fortuna, filij diuitis illius, à pauperibus præmãtur: habeant pauperes in eos poteſtatem, qui prius à patre fuiſſent oppreſſi. Is ſenſus eſſe poteſt, quoniam ierazù, quod Hebræi exponũt, volent, poteſt eſſe à razàz, per apocopẽ in futuro, quod fit interdum. Sep: igitur τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὀλέσαισαν ἥττονες. Filios eius perdent minores. Apparet Hierony. dalìm, quod ſonat pauperes accepiſſe pro ipſo nomine egeſtatis. Habes igitur duos ſenſus, alterum Hebręorum, alterum Sep. qui clarior, & expeditior eſt, quàm apud noſtrum. Dolorem autem manuum, clarum eſt rapinam deſignare; manuum rapacitatem, ſequitur dolor, calamitas. Manus, quæ rapuerunt, eædem doloris cauſa erunt. Vna rapinam, doloremq́; fecit manus. Quod autem noſter dixit per futurum. Implebuntur, eſt præteritum מָלְאוּ maleù, plena fuerant, repleta fuerant. Claruſq́ue eſt ſenſus, etiam Hebręis non refragantibus quoniam is in iuuentute, laſciuiis, ſtupris, alieniſq́ue thoris corrumpendis, ſtuduerat, rapuerat, violentus, atrox fuerat, oſſibus eius libidine flagrantibus, bullientibus, ſpumantibus: Ecce ea ipſa oſſa mortua iacebunt arida, puluereſcent, fient terrea, in quibus tantus olim vigor fuerat.

fuerat. Addit cauſam. { Cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abſcondet illud ſub lingua ſua. Parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture ſuo. } Futura ſint præterita: fitque vſitate apud Hebræos, vt futura, ſint pro præteritis imperfectis, quibus carent Hebræi. Ergo dicendum: Abſcondebat illud, parcebat illi, non derelinquebat illud, celabat. Tralatio à dulcedine & palato, ad ſcelera, & mentem. Vt placent palato dulcia, ſic impiæ menti, flagitia, peccata, voluptates. Dulceſcebat igitur malum, rapina, adulteriũ, ſanguinis effuſio: grata erant hæc omnia, ſuauia, iucunda, eaq́; palato & lingua retinebat, non amittebat, elabi non ſinebat. Parcebat, hoc eſt, non ſæuiebat in ea, velut caſtigator, cenſorq́; ſeuerus iniquitatis ſuæ, ſed parcebat, condonabat ſibi ipſi, ignoſcebat, velut placentia retinebat; hærebant palato vti ſuauia, dimitti non poterant. Sic enim ſemel ingreſſæ voluptates, cæteraque vitia, dominantur, fiuntq́; patroni, poſſeſſoreſq́; hominis, vt abire, expelliq́; amplius nequeant. Hinc Græci captiuos vitiorum dicunt ἥττονες τῆς ἡδονῆς, φυλαργυρίας. quaſi in poteſtate libidinis, auaritiæ; contra κρείττονες, ſuperiores, victores libidinum. Clariuſque eſt hic ſenſus, poſito ſcelere & peccato, pro quadam libidine, & dulcedine. Aliis tralationibus vtens addit. } Panis eius, in vtero illius, vertet in fel aſpidũ intrinſecus. Diuitias, quas deuorauit, euomet, & de ventre illius, extrahet eas Deus. }

Panis

Panis, Hebraicè eſt לֶחֶם lèchem, quicquid paſcit, eſca, cibus. Et quod dixit. Fel aſpidum. Nota in ſacris litteris tralatio, ab aſpide, cuius venenum amariſsimum dicunt, vt ea potiſsimum re, ſit lætale. Fel Hebræi מְרוֹרָה merorâh, quod amaritudinem ſonat. Itaq; fel aſpidum, eſt amaritudo aſpidum. Incredibilis amaritudo, lætalis amaritudo. Nam non felle ſolum amaras eſſe aſpides, & in ſolo felle habere amaritudinem, declarat, quod ſequitur, caput aſpidum ſuget. Malim ego dicere, amaritudinem aſpidum, ſicut apud Moſen. Fel draconum, amaritudo draconum. Sed (vt dixi) fel appellant omnem amaritudinem Hebræi. Itaq; fel draconum, & aſpidum, eſt eorum lætalis amaritudo, quam in veneno præcipue habent. Ait ergo illam rapiendi, ſtuprandi dulcedinem, vertendam in lętalem, venenâtamq; amaritudinem. Tralatio à ventre, ſicut ſuperius à palato. Superius guſtabat rapinas, ſtupra, flagitia; hic deuorat, in ventremq; demittit. Ecce cuncta lætalia toxica, quia ſcilicet, quod & ipſum tralatio eſt ab homine, Deus eripiet, extorquebitq; è manibus eius prædam. Sicut vorauerat, in ventremq; demiſerat, ſic etiam ex intimis viſceribus extrahentur. Illic impetus, inſanaq; libido rapiendi, vt vocata ſit, quaſi luporum deuoratio, hic impetus Dei, certa ratione, modo, per hoſtem, aut aliud, ad extrahendas, è manibus eius opes. Addit fermè eaſdem metaphoras.

{Caput aſpidum ſuget, & occidet eum lingua viperæ.

ræ.Non videat riuulos fluminis torrentis, mellis, & butyri. Luet, quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur.} In capite aſpidibus eſſe venenum, videlicet ſaliuam, quæ in capite eſt, & dentibus, clarum eſt, ſicut in aculeis, & in cauda apibus, ſcorpionibus. Linguam autem dixit, non dentes, per tralationem, & partem pro toto ore. Nam quæcunque venenum habent in ore, in lingua habẽt, in qua præcipue eſt ſaliua. Itaq; dentes rumpunt carnem, ex lingua defluit venenata ſaliua, patefacta à dentibus carne, commiſceturq; ſanguini, ſpargiturq; in venas, quod mortiferum eſt. Caput igitur pro veneno dixit. Sunt item tria nomina per exaggerationem. Nõ videbit riuulos, aut eruptiones, vt Hebraicè פְּלַגּוֹת pelagòth, vnde pelagus Græcum. Non videbit eruptiones, flumina torrentes mellis, & butyri. Latini quoque abubdantiam vocant flumen, torrentem. Orationis flumen, torrentẽ verborum. Is ingentem opulentiam vocauit pelagus, flumen, torrentem, præcipue, quòd de lacte, & butyro ſit ſermo, quæ & ipſa exundant, inundantq;. Sunt autem hæ diuitię Orientalium, in armentis, rurenſibuſq; diuitiis, apibus, pecoribus. Sic à principio deſcribens diuitias Iob, èas in armentis, gregibuſq; camelorum, pecoribuſq; ſtatuerat. Quod autem noſter dixit; Luet, quæ fecit omnia: Eſt clarius Hebraicè. Reſtituet, reddet laborem; Alios labores reddet; reddet, quę aliorum labore fuerant accumulata. Aut (vt ait Leui) laborem ſuum dabit aliis. Mirum eſt

aut em,

autem, cur noſter dixerit: Nec tamen conſumetur, cum ſit Hebraicè luculenter, adhærens antecedenti. וְלֹא יְבַלַּע velò iblàh. Et non deuorabit. Reddet (inquit) & non deuorabit, non deglutiet. Huic autem periodo, eſt hoc, quod ſequitur adiunctũ. Iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic, & ſuſtinebit. Quod Hebraicè. Iuxta multitudinem תְּמוּרָתוֹ themurathò, retributio ſua. Ideſt, ſicut rapuit multum, multum item exoluet. Quantum prædatus eſt, tantumdem perſoluet. Deinde vbi noſter dixit. Sic, & ſuſtinebit, habet Hebraicum וְלֹא יַעֲלֹס velò, iaalòs. Et nõ gaudebit. Vt tota periodus habeat: Iuxta opes, vel copiam, erit retributio ſua, & non exultabit. Nõ fruetur rapaciſsimè partis diuitiis: exoluet, etiam cũ tormento, & calamitate ſui, ſuorumq́;. Superaddit rationem. { Quoniam confringens nudauit pauperum domum, rapuit & non ædificauit eã, nec eſt ſatiatus venter eius. Et cum habuerit, quod concupierat, poſsidere nõ poterit. } Ordine verborum diuerſo Hebraicè eſt. Quia confregit, reliquit pauperes. Domum rapuit, & non ædificauit eam. Frangere dixit, atterere, vexare, euertere, vaſtare: ſiue opes auferendo, ſiue etiam diruendo. Ita domum fractam, attritam reliquit, euertit. Quod autem dixit. Et non eſt ſatiatus venter eius, Hebraicè aliud prorſus. Quia non cognouit felicitatem in ventre ſuo, in ſuo deſiderio, non euadet. Quorum ſenſum ſic exhibet Rabi Leui. Quia non cognouit, quòd periit felicitas, aut

abundantia

abundantia in viſceribus ſuis,ſed erũt omnes fractę, attritę opes illę,ſicut ipſe attriuit pauperes. Et nõ euadet in cupiditate & diuitiis ſuis quidquam, ꝙ nõ pereat,eo ꝙ rapuit,expilauit domũ, in qua nõ laborauerat.Ex quibus apparet ſenſum eſſe,quẽ noſter reddidit interpres;ꝙ tãetſi abſorbuit,deglutiuit diuitias nõ erũt ſuaues;nõ erit fructus, voluptas ex eis,nõ ſatiabit;nõ habebit,ex eis ſatietatẽ: ſed vertent in venenũ,aut ita auferent,vt eis minimè fruatur. Nam ꝙ noſter dixit; Nõ eſt ſatiatus venter eius, deſignat eũ nõ habiturũ voluptatẽ ex raptis diuitiis.{Nõ remãſit de cibo eius,et propterea nihil permanebit de bonis eius.Cũ ſatiatus fuerit,arctabitur,ęſtuabit, & oĩs dolor irruet in eũ.} Cibũ eius dixit, vt eſt Hebraicè לְאָכְלוֹ leoclò,deuorationi ſuæ.Non remãſit quidquã quod non voraret;rapaciſsima, inſatiabilis auaritia, cũcta abſumpſit. Hũc etiã ſenſum agnoſcũt Hebręi, quoniã(vt dixi)pro cibo,eſt voratio, quæ referat ad ipsũ voratorẽ: vt dicat.Nõ fuit reſiduũ deuorationi ſuæ. Et ꝙ ait;Nõ pmanebit de bonis eius:Eſt Hebraicè,Nõ יָחִיל iakil,abũdabit bonũ eius.Idẽ ẽt eſtHebraicè,pro ſatiatus סִפְקוֹ ſiphcò,ſufficiẽtia,abũdãtia eius. Cũ fuerit,ait,expletus,cũ multũ vorauerit, proceſſerit,tũ vero,abũdãtia illa reprimet.Eoq; AuẽEſdra dicit.Cũ attigerit ad oĩa,quę ſufficiãt ei,tũ minuet,breuiabit:Tũc erit ei(ĩquit Leui)czar,ãguſtia tribulatio. Ad explicãdũ vim huius vocis,adiecit noſter. Aeſtuabit,ꝙ in Hebraico non eſt, vt deſignet anguſtiã illã.

Et pro, omnis dolor, eſt: omnis manus laborans adueniet ei. Hoc eſt, (vt ait Leui) Oēs laborantes, omnes pauperes, vel omnis manus iniqua, & praua venient ad ruinam eius. Poteſt eſſe ſenſus interpretis noſtri, quia עָמָל amal, ſonat laborem, & prauitaté. Addit ſimilia. { Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum, iram furoris ſui, & pluat ſuper illum bellum ſuum. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum. } Quod noſter fecit optatiuum, poteſt quidem imperantis eſſe. Hebraicè יְהִי iehì ſit; at item futurum eſt, vt dicat. Erit ad ſatietatem venter eius, mittet in eũ, irã furoris ſui, & pluet, vel pluere faciet ſuper eũ bellũ ſuũ. Cũ fuerit (inquit) expletus, dataq; fuerit facultas ſe ſe explédi, vt ſe ſe expleret, tum demum ei Deus indicet bellum. Et ille fugiens haſtã irruet in arcum, vt effugere non poſsit, quem mala diuerſa inuicem ineuitabiliter excipient. Pluere autem bellum, dixit, eleganti tralatione. Siquidem, & Virgilius bellum tempeſtatem vocat. Parq; per omnes, tempeſtas it. Grando quoque dicuntur tela, armaq; volãtia. Tum bellum ruit, turbinis in morem, ac tempeſtatis. {Gladius eductus & egrediens de vagina ſua, & fulgurans in amaritudine ſua. Vadent, & venient ſuper eum horribiles, omnes tenebrę abſcóditæ ſunt in oculis ſuis. } Hebraicè eodem ſenſu verbis diuerſis, variatoq; orationis ordine, ſic. Nudauit, & exiuit de corpore, & fulgurauit. De felle eius vadet, ſuper eum terrores. Erant igitur implicata Hebraica

braica verba,& ancipitia, quo referantur. Gladius quidem in Hebraico non eſt, ac quanquam nudationem referunt Hebræi ad ſuperius, ideſt iaculatorem,qui nudet ſagittã,depromatq́; è pharetra,aptari tamen poteſt ad gladium, quem noſter appoſuit,vt clarior eſſet oratio. Quam autem noſter dixit vaginam,eſt Hebraicè גֵּוָה gheuáh,quod ſonare corpus, conſuetudo ſermonis Hebraici demonſtrat; vt dicat,de corpore impij gladius, vel ſagitta exiuit. Et, quoniam,vt corpus eſt vagina animi, ſic in vagina eſt gladius;poteſt fieri,vt tẽpeſtate Hieron. hoc nomen Hebræi exponerent pro vagina, cui cum corpore ſit magna ſimilitudo.Fulgurans autem, vel ipſum verbum fulgurandi,poteſt referri tum ad ipſum gladium,vel ſagittam,haſtamq́; fulgurãtem, vt alibi quoque fulgurare dicitur haſta: aut (vt exponit Auen Eſdra)ipſe iaculator tanquam fulgur accurrẽs, inſilienſq́; in eum. Et quam noſter dixit amaritudinem.Sonat etiam fel:Hebraicèq́; cum ſit de amaritudine,aut felle ſuo,ſenſus eſt,(vt docet Rabi Leui:) de felle eius egredietur ſagitta,iaculum, qui ſit locus intimus,vt qui ibi attactus fuerit,amplius viuere non poſsit. Quos autem dixit noſter,Horribiles, non eſt diuerſum, quòd ſit Hebraicè אֵמִים emim, terrores, formidines.Quanquam vox ſonat etiam calamitates,interitum.Quod autem dixit.Omnes tenebrę,in occultis,eius.Duo ſenſus,aut omnis impietas,omne ſcelus,clauſum erat domi; tenebræ flagitiorum oc-

cultæ;quod exponit Leui:aut quod malim; omnes tenebræ,omnes pauores,ſollicitudines, triſteſq; curæ in arcanis conſcientiç,in pectore intimo. Deſcribit eas calamitates, quæ bello importantur. Tum aliud genus.{ Deuorabit eum ignis,qui non ſuccenditur,affligetur relictus in tabernaculo ſuo: Reuelabunt cęli iniquitatem eius,& terra conſurget aduerſus eum.} Quod dixit. Qui non ſuccenditur,indicat noſter aliũ ignem,quàm noſtratem, quem flatu ſuccendimus: ignem repentinum ſubito corripientem. Poteſt,quoniam,quod dixit.Succenditur,eſt נפח naphách,quod ſonat ſufflare,deſignare ignem,qui nullo afflatu,aut vento,poſſit extingui.Quod autem dixit.Relictus,eſt שריד sharid,ſonatq; reſiduum,ſuperſtitemq;,vt poſsit referri,vel ad ipſum impium,omni præſidio deſtitutũ; vel reſiduum nepotem, qui propter impium patrem,affligatur,ſicut ſuperius dicebat,vt tota domus pereat. Reuelare autem cœlum & terram,impietatem, & tanquam teſtes inſurgere aduerſus eum, luculenta locutio. Omnia enim plena Deo,nihil fit, quod ipſe non videat. Omnia patent oculis eius.Mortalibus autem, qui hunc vbique inuiſibiliter pręſentem non cernunt, cernunt autem cœlum, & terram ſurſum, & deorſum, dantur hæc vniuerſalia,ad cognoſcendam maieſtatem illam inuiſibilem,quæ ſic vbiq; per oĩa intéta eſt,& cómeat, ſicut vbiq; cęlũ eſt,& terra,& hęc pro inuiſibili Deo, ipſa viſibilia ferre teſtimonium dicuntur: videntia

ſua prçſentia corporea cũcta, ſicut inuiſibiliter Deus aſpicit oĩa. Nemo igit̃ ſit; qui facta ſua, diuinã latere poſſe maieſtatẽ, arbitret̃. Vbicunq; peccaueris, locus ipſe feret in te teſtimoniũ: quia etſi locus neſcit, ſcit tamen Deus, vniuerſalis in omni loco. Pót per antonomaſiam, pro cęlo, Angelos, pro terra hoĩes dixiſſe; ſed figurata locutio pulchra. { Apertũ erit germẽ domus eius, detrahetur in die furoris Dei. Hæc eſt pars hoĩs impij à Deo, & hæreditas verborũ à domino. } Quod dixit, apertũ erit, Hebraicè יגל ighel, nec deſignat hoc loco reuelare. Nã verbũ galà, Hebręis duo denotat, reuelare, detegere, & euoluere, migrare, alterũq; ab altero naſcitur. Nam migrare, eſt quaſi aperiri, reuelari, denudari de loco ſuo. Hoc igitur loco dicẽdũ. Migrabit germen domus eius, trãſmigrabit, trãsferetur. Inde vocant Hebræi exilium, & captiuitatẽ, galùth. Periturũ igitur dicit, non ipſum impium mòdo, ſed oẽm item ſtirpẽ; vt nihil prorſus ſuperſit. Quod aũt dixit, Detrahetur, eſt in fonte נגרות niggaròth: vox Hebræis teſtibus deſignat, præcipitantia, rapidaq; flumina; vt dicat eum velut rapidum fluuium periturum, abiturum, euolaturum. Idque etiam noſter expreſsit. Diem furoris, vocat, cum calamitas ingruit. Cum velut agmine facto incubuere mala. Partem autem dixit, id quod eſt in ſequenti, hæreditatem, portionem ſuam, præmium, id quod ei datur à Deo, pro ſua parte, pro extrema hæreditate. Quod vero noſter dixit, Hæredi-

tas verborum:pro verborum eſt, אִמְרוֹ imrò verbi eius,vt dicat; & hæreditas verbi ipſius impij, pręmiũ locutionis,contra Deum: pro eo,quòd contra Deũ blaſphemus fuit,inſurrexit in eum,inſolenterq́; Deũ blaſphemauit,maledixit, detraxit. In quo ſuperbia clara eſt. Ac(vt ait Leui)Iob oblique deſignabatur.

CAPVT XXI.

RESPONSIO Iob,vt ſemper fit in hoc libro, deſtruit antecedentia, perſtans in ea aſſeueratione,non eſſe rationem rerum gubernandarum, quam iſti iactabant. Bene multos impios & flagitioſos, beatos viuere; felici nauigatione vſq; in portum ſenectutis ferri.Ideo poſtulat auditorem attentum.Audite(inquit) longe alia dicentem vobis. Quod igitur tranſtulit:Et agite pœnitentiam,Hebraicè idem eſt verbum pœnitendi,& conſolandi. Itaq́; hoc loco eſt & hæc תַּנְחוּמוֹתֵכֶם tanchumothekèm, conſolatio veſtra: Eſtq́;(vt perhibet Leui) ſenſus. Audite quæſo verba mea,& tacete, & ſit hęc conſolatio veſtra,qua cõſolemini me, nempè ſi tacueritis.Quia plus mihi prodeſt veſtra taciturnitas, quàm reſponſio: quippè qui me incredibili moleſtia afficitis. Habes igitur ſenſum meum,vt ego arbitror, vt ſit conſolatio actiuè intelligenda,qua ipſi conſolentur ipſum Iob. Poſſet etiam ſenſus eſſe.Et hęc ſit conſolatio veſtra, eſtote contenti hac mea reſponſione, hoc ſermone.

{Suſtinete

{Suſtinete me, et ego loquar, et poſt mea (ſi uidebitur) uerba ridete. Numquid contra hominē diſputatio mea eſt, ut merito, non debeam contriſtari?} Tria proponit, ut eum audiant, tum attente diiudicent; ut ex reſponſione ſua cognoſcant, irridendus ſit, nec nè. Audite (inquit) percipite rationes, ueſtrā iſtam uerboſitatem refellentes. Nunc ne contra me inſurgite, ne carpite, ne lacerate, ſed attendite diligentius quid uobis obijci poſsit, quod me expurget. Atq; ubi noſter dixit, Ridete; eſt in ſingulari תַּלְעִיג talig, ſubſanabis, ridebis, quod aduerſus Eliphas dictum putat Leui, qui cęteris erat arrogantior et infeſtior. Nonne (inquit) cum homine eſt ſermo, non cū aliquo cęlitū, quibus non eſt cum hominibus cōuerſatio? Cū homine loquor fragili, carneo, mei ſimili. Que me igitur ratio prohibeat, cur non loquar cū eo, audacter memet expurgans, offerenſque rationes quibus eorum arrogantiam refellam? et quoniam cum homine ſermo eſt, et homo ego ſum; nōne ſpiritus meus preſeferre dolorē debeat? Qui.n. fieri poteſt, ut non doleam, excrucier, audiens talia cōtra me, ipſamq; ueritatē? Subiicit ſimilia. {Attendite me et obſtupeſcite, et ſuperponite digitum ori ueſtro. Et ego quando recordatus fuero pertimeſco, et concutit carnem meam tremor} Cum homo innocens (inquit) crudelia ſupplicia ſit perpeſſus, hoc obſtupeſcite, hoc admiramini. Hic, ut ſuper re inaudita, inſolita, obmuteſcite, et ut fert humanus in-

ſtinctus

ſtinctus indolete, commoueamini. Requirite cauſſas, dolorem oſtendentes. Sicut ille cum vidiſſet Deiphobum.

Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora,
Ora, manuſq́; ambas, populataq́; tempora raptis
Auribus, & truncas in honeſto vulnere nares,
Vix adeò agnouit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia, & notis compellat vocibus vltro.
Deiphobe armipotẽs genus alto à ſãguine Teucri,
Quis tam crudeles optauit ſumere pœnas?
Cui de te tantum licuit?

Hæc amicus ille bonus cum lachrymis. Simile quid affici illi debuerãt tã crudelia fuiſſe perpeſſũ, vt recordatio priſtinæ gloriæ, præſentium ſuppliciorum, efficiat illi tremorem, oſsiumq́; cõcuſsionem. Terribilis recordatio. Hæc vos conſiderare, & obſtupeſcere debuiſſetis. Tremor quoque oſsium, & ingens animi ęſtus, poteſt ad id, quod ſequitur referri. {Quare ergo impij viuunt, ſubleuatiq́; ſunt, confortatiq́; diuitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorũ turba, & nepotum in conſpectu eorum.} Quod dixit, ſubleuati ſunt. Eſt עָתְקוּ atekù, quod eſt ſenuerunt. Viuunt, inquit, impij, ſeneſcunt, non vt paulò ante iactabas breui extinguuntur. Sep. quoque interpretes, hoc verbum tranſtulerunt πεπαλαίωνται ſenuerũt. Quod etiam dixit, confortati ſunt, idipſum Hebraicè גָּבְרוּ gabrù, roborati, inualuerunt diuitiis, creuerunt, inundarunt. Et quam eleganter, & clare dixit,

propin-

propinquorum & nepotum turbam. Eſt צֶאֱצָאֵיהֶם ceezaehèm, quod eſt, germina eorum, propagines, eoq́; etiam Caldæus tranſtulit, filios filiorũ. Et Sep. τὰ τέκνα filios. Vox à ſtirpibus & arboribus, virgultiſq́; tralata, quæ hac voce denotantur. Quæ nũc quęrit Iob, ẽt apud alios ſacros Scriptores inuenies. Mei aũt penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus. Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum, non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate, & impietate ſua. Et alia, quę ſecuntur. Demumq́;. Et dixi ergo ſine cauſſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Exiſtimabam, vt cognoſcerem hoc, labor eſt ante me. Sed, vt ille ſcriptor ſacer, concludit, Subito defecerunt, velut inſomnium, eadem eſt concluſio apud Iob. Interim res dura, & dubia, florentibus impiis, bonis egentibus & gementibus. Cuius ſolutio eſt, quam illi quidem attulerũt, ſed melior omnibus, quæ de æternitate vitę profertur, ad quam ſapiẽter, bona, & mala refert Pater hoĩum, atq; Deorũ. {Domus eorũ ſecuræ ſunt, & pacatæ, & nõ eſt virga Dei ſuper illos. Bos eorũ concepit, & non abortiuit: vacca peperit, & nõ eſt priuata fœtu ſuo.} Deſcribit res fęliciter, & proſpere, ſceleratis cedentes ꝓponens bona fortunę, in quibus principẽ locũ habet copioſa proles, copioſę diuitię, quas ſuperius ꝓpoſuerat. Nũc

alia fortunæ bona deſcribit,ea,videlicet,quæ diuitiæ erant Orientalibus,quorum opes erant in armentis præcipue. Sed primum pacem & tranquillitatem, quæ ſolet dulcia reliqua omnia efficere, ſine qua nihil ſuaue eſt,& vt ſapientes loquuntur, bellũ ſit propter pacem.Quippe quæ ſit vltimus finis. Nec multum refert,quod Hierony. retulerit ad fęminã,quod eſt maſcule in Hebræo:Bos eorum concepit, & non abortiuit,Hebraicè שורו shorò taurus eorum,vel bos aſcendit,& non proiecit,ſcilicet genitale ſemen.Secundum autem pertinet ad fœminam. Venuſte vero dixit interpres:Securæ, quod Hebraicè pax in domibus eorum à terrore.Secura Latinis, quæ ſine cura,terrore,metu malorum, vel præſentium, vel impendentium. Hinc, quos Græci ἀδεῖς ſine timore, Latini ſecuros dicant. Et μελεδῶνες curæ vocantur, quòd edant,abſumantq́; membra.Spiritus enim triſtis exiccat oſſa.Animus autem lætus ætatem floridã facit.Virga Dei flagellum,clades. Simile quid apud Poetam de Deo ſuo.

Quam cum ſanguineo ſequitur bellona flagello.

Tribuunt,& ipſi Diis ſuis,ſagittas,arma,haſtas. Aureus ex humeris ſonat arcus.Ab Homero deſumptũ.

Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo.

Ex in,prolem numeroſam,fœcunditatemq́; filiorũ, deſcriptis diuitiis, boniſq́; fortunæ recenſet, vt ſolet plurimum, diuerſis verbis eadem re propoſita: quæ cum ſenſus dubios, obſcuraq́; verba non habeant, omit-

omittentur. Ad lætitiam, triumphos chori, cantuſq; adhibentur, vt apud Poetam. Omnibus in templis matrum chorus. Quod autem dicit. Et in puncto ad inferos deſcendunt; Omni Hebræorum claſſe conſentiente, eſt, eos leni morte, placidaq; diſſolui; morte ſubita, velut cum poma matura lapſa cadunt, non morte, quæ diuturnitate doloris affligat. Illi cum diu beate vixiſſent, cum ἐπὶ γήραος οὐδῷ. ad limina ſenectæ contigiſſent. Iam fœlicitate, rerumq; ſecundarũ ſucceſſu, voluptatibuſq; omnigenis, & vitæ diuturnitate ſatiati, naturæ concedunt. Hebraicè igitur nomen inferorum sheol, deſignat nunc inferos, nunc ſepulchrum. Pro ſepulchro eſt hoc loco. Senſuſq; eſt, Et cita, maturaq; morte veniunt ad ſepulchrum. Quod autem ſit is ſenſus, Hebræi teſtes. In puncto (inquit) Abraham nimirum ſine doloribus. Rabi vero Leui. Breui (inquit) velociq; tempore obeunt, non longo dolore decedũt. Hoc etiam vidit Nicolaus. Hãc autem tam variam cunctiſq; bonis ſtipatam, circũfuſam beatitudinem, prædicat accidere malis, potiuſquam bonis, in ſubſequentibus duobus verſiculis, quorum eſt clarus ſenſus, de contemptoribus Dei. Quod autem additur. Verumtamen, quia non ſunt in manu eorum bona ſua. Heb. dicitur. En non ſunt in manu eorum bona ſua; non eſt in manu eorum fęlicitas eorum: nõ erit diuturna: non eſt perennis: arbitrio, ac poteſtati eorum non ſubiacet: non erunt quandiu voluerint fœlices, ac beati, ſed eis inuitis

auferetur. Verum enim eſt, quod non modo litteræ cœleſtes prodiderunt, ſed quod omnes homines docuit natura, extantq́; apud Cæſarem in cõmentariis, Conſueſſe Deos immortales, quo grauius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro ſcelere eorum vlciſci velint, his ſecũdiores interdũ res, & diuturniorem impunitatem cõcedere. Quoniam hoc, inquit Iob, ita eſt, & fęlicitas impiorum non eſt diuturna; non ſum adeo demens, vt tametſi dixerim eos felices, approbẽ hãc fęlicitatem, nec amplius requiram. Sit procul à me vanitas hæc: non ſit hęc mea ſententia. Is ſenſus exponitur etiam ab Hebræis, noſtriſq́; concorditer. Quodq́; (ait) Lucerna impiorum extinguetur: lucernæ, lumini, faci, cadentiq́; ſtellæ fęlicitatem hanc impiorum aptiſsimè comparat. Quod autem noſter dixit. Inundatio, Hebraicè, אֵידָם edàm, ruina eorum, interitus eorum. Nam ed vbique ſonat Hebræis interitũ, vaporem. Idem tamen ſenſus. Et quod dixit: Dolores diuidet furoris ſui. Irę diuinæ ſagittas: vulnera illata impiis: diuiſa, nempè diſtributa, importata, impacta. Quod autem comparat eos paleis, aptiſsimum interitus, excidiiq́; eorum exemplum, vſq; ad extremum euerſorũ. Maius etiã quod ſequitur: in puluerem eos, aut fauillã diſsipandos. Eſt aũt in Hebraico pro fauilla מוֹץ moz, idem fermè, atq; fauilla. In paleis, & area minutum quiddã, quod à vento, ſublatis in altum frumentis a ventillantibus, tollitur, vt ſit propinquum paleis exemplum.

plum. Hoc à noſtris ſæpe vertitur puluis. Simile quid vaticinatus eſt Dauid de impiis, & huic ipſi, ſiue pulueri, ſiue minutiis, ac quiſquiliis eos comparauit. Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis, quem proiicit ventus. Vbi pro puluere, eſt præſens vox. Quod autē ſequitur. { Deus ſeruabit filiis illius, dolorem patris eius, } Clarius Hebraicè. Deus ſeruabit filiis eius, אונו onò, dolorem eius, ſiue iniquitatem eius. Sciendum vocem און quam noſter reddidit dolorem, modo ſonare dolorem, modo ſcelus, iniquitatem, violentiam; ſcelere, & dolore aptiſſime ſub eadem voce concluſis: quod ex ſcelere naſcitur dolor acerbus, & nullum fermè ſcelus dolorem non habet comitem. Pro ſcelere & rapina, exponitur nunc ab Hebræis. Vbique autem in ſacris litteris decantatur fore, vt iniquitas, aut ſacrilegia, & rapinæ patrum, à filiis reddantur. Et tertiam generationem magnorum ſcelerum fore participem: quod de malis dumtaxat, ſceleri paterno fauentibus verum eſt. Perſoluet igitur (inquit) omnia cum fœnore, & puluiſculo. Seruabit Deus filiis illius iniquitatem, ſceluſque eius: vſque in poſteros eius pœnas demittet. Hoc experietur, hoc ſentiet. Guſtabit vere, non contemnere res humanas, hominumque, Deumq;, patrem. Suis hęc oculis, adeo res erit clara, in propatulo videbit, contuebitur. Interfectionem autem noſter dixit, quod Hebraicè כִּידוֹ chidò, nempè calamitas interitus, vaſtitas. Guſtare

ſtarę autem & bibere furorem, tralationes Hebraicè. Attribuere quoque Deo furorem, iram, pene Hebraicum eſt. Quanquam Philoſophi, iram Deo tribuerint. Lactantiuſq; eos, qui id pernegarent, refellit. Quod vero ſequitur. { Quid enim ad eum pertinet de domo ſua? } Nullam curam poſteritatis habuerat: ſceleri, flagitiis, noctes atque dies ſtuduerat, nec cæcus videbat, quid poſteritati proderet. Excæcauerat cor eius impietas, iniuſtitia; ad omnia bona caligarat, neſcius hæc omnia ſuper domum ſuam, filioſq; reciſura: tametſi in vita ſua, pœnas ipſe nō dediſſet. Quod autem ait { Menſes eius dimidiatos } Licet fœlix vitam traduxiſſet, delitiis circumfuſus, voluptatibus, illecebriſque, quas rapina cōparaſſet delinitus, annos exegiſſet, duo tamen mala conſequetur, quod & poſteri perſoluent hæc omnia, quanquā hæc eum cura, propter auidam improbitatem non tangit. Tum vita ipſius non eum numerum explebit, quem expleuiſſet, ipſo pie, iuſteq; viuente. Promittiturq; longitudo dierum iuſtis, & piis, in ſacris litteris. Tāta eſt profunditas (inquit in ſequenti verſiculo) iudiciorum Dei, tam impenetrabilis ſapientia, vt omnia quidem iuſte diſponat, digeratq; per annos, ſed ab hominibus, nec animaduertantur, nec animaduerti debeāt. Deus enim (inquit Plato) ineffabilis dictu, difficilis cogitatu. Quis igitur erit mortalium, qui meliora in iudiciis Dei, quaſi docturus eum, quęrat? Cuius ea eſt ſapientia: vt principes, ſa-

pientes

pientes & ſupremos quoſque diiudicet. Quos autem excelſos dixit, qui & in Hebraico dicuntur רָמִים ra‑mìm, excelſi, à Caldæo, & à nonnullis Hebræis, exponũtur pro Angelis. Caldęus pro excelſis poſuit cęlos ſupernos, nempè ſupernas poteſtates: nonnulli Hebræi ipſos expreſſe nominant Angelos. Gloſſema quoque noſtrum: Angelos interpretatur. Nam tremunt videntes Angeli, & poteſtates, maieſtati, iudicioque eius ſubiacentes. Poteſt de cunctis regibus, & principibus generatim intelligi. Quodque ſequitur. {Iſte moritur robuſtus, & ſanus:} Reuertitur ad ſuperiora contradicens amicis, ſapientiam iactantibus, & in eum vociferantibus, aduerſam fortunam, in malos dumtaxat & improbos, inuehi: flagitioſos modo, non bonos cadere: patrimonio, domicilio ſpoliari. Hoc abunde reuincit. Pars alia, quòd quanquam ſceleratis plerunque ſecundæ res, & diuturnior impunitas concedatur: at refugit execratur, improbat hanc eorum fallacem fœlicitatem. Rationeſq; adiecit ſuperius, & nunc perſequitur, & inculcat ſuperiora, cum magna verborum exaggeratione. Eam igitur partem fœlicitatis deſcribit, qua plerique nullis vnquam corpore morbis attacto, robuſti, pingues, obeſi, bene curata cute vitæ conceſſerũt. Suntque aptæ tralationes ad eos, quos beatos Latini dixerunt. Opponit ex aduerſo miſeros omnes, in cineres vertendos, & in regione defunctorum æquales futuros omnes. Simile quid agens, quod Lucianus, in

ſua vexent. Illic fore diuites & pauperes, formoſos ac deformes ſimiles cunctos: nec Cræſo diuitias profuturas, nec Iro pauperiem obfuturam. Quod autem ſequitur { Certè noui cogitationes veſtras. } Spectat eo, quod vbiq; nugaces eos, ventoſoſq; coarguit, & in ſuam contumeliam de prouidentia diuina vaniloquos: quæ pro meritis omnes, vel ſupplicio plectat, vel attollat: Vt qui patitur aduerſa, qui variis cladibus & iniquitate fortunæ præmitur, iure & pro meritis ea patiatur. Hoc coarguit Iob, & comprobat ſæpe bonos male periiſſe, malis bene proceſsiſſe: Totuſq; locus clariſsimus eſt, quòd omni libro eadẽ inculcantur. Deſignant igitur ipſum Iob, cuius ſuperbia iuſte cecidiſſet. Quod in ſequenti verſiculo declaratur, & pares habet apud omnes interpretationes. Vbi vero dicit. { Interrogate quemlibet de uiatoribus. } Vocat horum præcipuè teſtimonium ſuper re teſtata ac certa, quòd hi diuerſas prouincias obeuntes: vt is, qui mores hominum multorum vidit & vrbes; pleraque norunt, ſemper eaſdem ſedes obtinentes, latentia. Quod vero dixit. { Hæc eadem illum intelligere cognoſcetis. } Hebraicè eodẽ ſenſu, ſed non eiſdem verbis, hoc modo. Et ſigna eorum non cognoſcetis. Hæc ſigna Hebræi, caſus, calamitateſq; quottidianas interpretantur, quas viatores referunt, variis in locis auditas. Burgenſis maiora quædam de viatoribus philoſophatur. Quod vero ſequitur. { Quia in diẽ perditionis ſeruatur malus. }

In fonte

In fonte ſic. In die perditionis ſubtrahetur malus. Ideo ponunt Hebræi contrarium ſenſum. In die calamitatis & cladis, pereuntibus bonis, malus, impius, flagitioſus, eripitur. Hoc (inquit) audire poteſtis ab eis, qui varias gentes vrbeſq; adeunt quottidiè. Hoc (inquit) Hebręus interpres illi narrabunt, referent; aliqua die calamitoſa, in vrbe, vel prouincia, ſubtractus eſt vir malus, ne clades illum contingeret: & propter incredibilem fœlicitatem, rerumq́; ſucceſſum, è medio pereuntium ereptus. Verbum igitur, quod Hieronymus tranſtulit ſeruatur יֵחָשֵׂךְ iechashèch, ſignat Hebræis longari, protrahi. Quod ille accepit in eum ſenſum, ſed ſequentia declarant ſenſum Hebræorum eſſe veriorem. Nam quod eodem verſiculo dixit. { Et ad diem furoris ducetur. } Hebraicè eſt. In die furoris, portabitur: Hoc (vt dixi) poteſt deſignari, quod noſter tranſtulit: verum ſequentes verſiculi declarant, ſermonem eſſe de ſcelerato cum cæteris non pereunte; vt conſtet vanitas amicorum Iob. Nicolaus ſequitur, quod offerebat tralatio. Quodq́; ait. { Quis arguet coram eo, vias eius; & quæ fecit, quis reddet illi? } Is eſt ſenſus, quem etiam comprobant & efferunt Hebræi; cum malus, & improbus ille, beatæ vitam traduxerit, ereptus ab omni calamitate fuerit, quid poſt illum futurum ſit, quis indicabit, vt doleat de futuris; vt norit pendendas eſſe pœnas? Vt interim dolore tabeſcat;

aduenientc aliquo Propheta, qui ei prædicat ob antedictam vitam impendentes calamitates. Imò vero (inquit) fecit, quæ voluit, libidines expleuit: quis illi reddet paria? quis illum tantum dolere faciat, quantum lætatus fuiſſet? Is ſenſus, quem ex parte etiam noſtri ſequuntur. Quod autem ait. {In congerie mortuorum vigilabit.} Congeriem ſentiunt, interpretanturq́; Hebræi ſepulchrum, ad quod aggregantur vniuerſi, & quaſi quod Græcè νεκειών. Vigilare autem, ſic interpretantur, vt deſignet, vſq; ad corruptionem vigilabit: portatus ad ſepulchrum vigilabit: permanebit vſq; ad reſolutionem: delatus inter cadauera computreſcet. Loquendi modus & tralatio Hebraica. Quod vero dixit. { Glarea cocyti. } Cocytus in Hebraico non eſt, ſed nomen ad omnes torrentes & valles commune נַחַל nàchal. Eadem vox, deſignat etiam vallem demiſſam. Nam pro ea ponunt aliam clariorem ipſi Hebræi הַמִּישׁוֹר hamishòr, planiciem. Abrahamq́; lingua Arabica ait eo vocari locum ſepulchrorum. Ex tralatione vero, quoniam ſepulchra ſub terra ſunt, nunc pro ſepulchro eſt. Dicitur ergo iuxta expoſitionem Hebræorum, quę vera eſt, mihiq́ue probatur. Dulcis fuit ei ſtatio ſepulchri: Vſque ad ſepulchrum beatus fuit. Dulciter requieſcit, non ſolum in vita, verum etiam in morte beatus: In ſepulchro dulciter requieſcit. Hanc eandem, interpretationem mirum in modum concordes cum Hebræis, viderunt Græci,

ci, tametſi tralationem haberent obſcuriſsimam. Nam quod noſter ait: Dulcis ei fuit glarea cocyti. Sep. tranſtulerunt ἐγλυκύνθησαν αὐτοῦ χάλικες ἐκ χειμάρρου. Dulces facti ſunt eius chalices ex torrente. Hoc Grę-ci exponentes ὅτι τῷ ἀσεβεῖ, καὶ φιλαμαρτήμονι, καὶ αὐτὸ τὸ χειμαρροειδὲς ὄρυγμα, τὸ μετὰ τελευτὴν, τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑποδεξόμενον, καὶ οἱ ἐπιβλησόμενοι ἄνωθεν λεῖθοι καὶ χάλικες, γλυκύτι δοκοῦσι. Impio, & ſcelus amanti, ipſa etiam foſſa inſtar torrentis, quæ poſt mortem, corpus eius excipit, & lapides qui ſuper imponuntur, lapilliq; dulce quiddam videntur. Hoc etiam Hebræi ſentiunt. Et ante eum, & poſt, infinitus numerus, eadem lege reſoluentur. Quocirca quæ iactatis de prouidentia, ipſa experientia probat ſecus eſſe. Reſponſio veſtra, reliquum eſt, vt ſit praua, peruerſa.

CAPVT XXII.

RECTE monuit in exordio capitis huius Nicol. quibus nihil amplius occurreret dicendum iam victis, quorumùe ſententia iam fuiſſet toties reiecta, replicare eadem, & inculcare, ne victi viderentur. Itaque nil aliud fit hoc capite, quàm quod ſuperior omnis oratio retexitur. Dicitur Iob, vti malus & improbus, non immeritus tot clades pertuliſſe. Plena contumeliarum oratio. Principio, quod noſter dixit. {Nũquid Deo cõparari poteſt homo?} Quod tranſtulit Comparari, Hebraicè יִסְכָּן iſcon, Hebręis

deſignat comparari,& prodeſſe, vtilem eſſe. Pro hoc poſtremo accipitur ab ipſis, vt dicat. Nunquid homo proderit Deo? vtilitatē afferet Deo? Et quod ſubiicitur. {Etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ.} Eſt in fonte. An afferet vtilitatem intelligentiæ? An proderit inquam homo ipſi Deo, dans ei ſcientiam, intellectum, qui dicitur Hebraicè maſchìl? Igitur Hebræi exponunt iſcòn, per aliam vocem clariorē יועיל ioìl, proderit, iuuabit. Sed quoniā eadem vox polyſema eſt, deſignās modo comparare, modo docere, fit, vt diuerſis ſenſibus exponatur. Nam Græci, Sep. οὐχὶ ὁ κύριος ἐστίν ὁ διδάσκων σύνεσιν; Nonne Deus eſt, qui docet ſapientiam? Significatum docendi, etiam Caldæus poſuit יאליף iaalìph, dicens. An docebit homo Deum? Ergo poterimus iuxta varios ſenſus dicere. Nunquid Deo proderit, aut ſcientiā afferet homo? Aut, nunquid Deo cōparabitur, vel æqualis erit homo? Aut, nūquid docebit Deū homo? omnia dicuntur in contumeliam ipſius Iob, quem quaſi in ius vocare Deum, calumniabantur amici. Et quem de ſua iuſtitia, integritate, innocentia adeo gloriari aſſerebant, vt videretur à Deo magna præmia probitatis ſuæ poſtulare; quaſi emolumentum ingens dederit illi, quòd iuſtè vixiſſet, quod peccare pepercisſet. Huc igitur pertinent ſenſus omnes, qui ſequuntur. Nunquid (ait Hebraicū) voluntas, cupiditas Dei eſt, vt ſis iuſtus? Aut lucrum fiet illi, ſi vias tuas rectè inſtitueris? Num timebit te, & trepide coarguet, &

tanquam

tanquam reo diem dices illi, tu accuſator, ille φθόγων. Accuſatus, reus, erit? Redditurus rationem tibi, quòd te crudeliter oppreſſerit? Nonne ſcelus tuum ingens eſt, & ſine fine flagitia extrema impietas? Imprimis, quod extremæ fuit crudelitatis pignoraſti fratribus pecuniam. Sine cauſa, vt Symmachus Græcè tranſtulit ἀναιτίως, ideſt, vt Græci exponunt, nihil debentes: & qui nil tibi deberent, ab his, pignus exigebas; vel pauperibus crediturus, pignus accipere ſolebas, vt eos, & alios, ob vſuram, veſte ſpoliares. Nec ſitienti, nec famelico miſericors fuiſti. Quodque ſequitur. { In fortitudine brachij tui poſsidebas terram, & potentiſsimus obtinebas eam. } Hebraicè eſt. Et vir brachij eius, eſt terra, & honoratus faciе, habitabat in ea. Hoc duos habet ſenſus; & hunc, quem reddidit noſter, & alter, quem proponunt Hebræi, &, quem Sep. & Græci norunt. Solos (inquit) eos habebas charos, gratoſque, qui plurimum poſſent. Hi apud te valebant, hi dominabantur. Spretis, & contemptis debilioribus, ac pauperioribus, plurimi faciebas potentiores. Hi domum tuam veniebant frequentes: hos ſuſpiciebas. Leui interpres Hebræus. Viros præpotentes regnanteſque honore afficiebas, qui ſunt facie eleuati, vel honorati. His conuiuia Sympoſia parabas: hi in domo tua, domini videbantur. Sic ille. Ad hunc ſenſum Sep. Græcè tranſtulerunt, ἐθαύμασας δέ τινῶν τὰ πρόσωπα:

Suſpiciebas

Suſpiciebas autem facies quorundam. Hoc Græci referunt ad iudicia προσωπολήπτης γὰρ γέγονας. Acceptator (aiunt) perſonarum fuiſti, ferens ſuffragium, pro potentioribus: humilioribus oppreſsis, damnatiſque iudicio. Hęc oĩa latent ſub illo verſiculo; mihi cunctaprobant. Declarãt melius ſequẽtia improbitatẽ; vt qui pauperes, viduaſq; contẽpſerit, ſiue in iudicio, nõ eripiens eos a diripiẽtibus, & opprimẽtibus, imò fauens inimicis; ſiue in omni commiſeratione. Propterea circunſteterunt te clades, & inſperato ſuperuenerunt, quæ nunquam affore putaſſes. Præ tenebris non aſpicies. Sicut eſt in Hebraico, quanquam noſter, alium quendam ſenſum poſuit, non multum ab iſto diſtantem. {Et inundatio calamitatum, miſeriarumq; cooperiet te.} Is ſenſus eſt, etiam apud Græcos. Symmachus enim reddidit, & multitudo aquarum circunteget te. Ob hoc (inquiunt) ex luce ad tenebras reciderunt res tuæ, ex præclara fœlicitate, in horrendam, execrabilem infęlicitatem. Nonne Deus eſt inuictæ virtutis, maieſtatis immenſæ? In cœlo maieſtas eius eluceſcit: in cœlo eſt ſublimis, vt dicit Hebraicum: In cęlo ſublimis, quòd in cęlo maximè dicitur præſidere. Tendimus enim orantes, & deprecantes, omnes in cœlum manus. In Hebræo igitur non dicitur. Excelſior cœlo. Sed, excelſus in cœlo. Dicitur quoque. Et caput ſtellarum ſuſpice. Nempè ſublimitatem ſtellarum, conſidera vbi Deũ habitare mortales credunt: hic (inquit) ſcito regnare

potentem.

potentem. Inde late terras, maria reſpicit. Hominũ facta nõ latent illum. Tu vero tecum dicebas. Quid Deus nouit ex his, quæ fiunt in terris? Nunquid per caliginem, quæ, vel obſidet terras, eripiturq́; cœleſtibus proſpectus rerum terreſtrium; aut, quia facta latent humana, iudicare, immittere aciem poſsit? Tenebras quibus occultantur, quæ fiunt ab hominibus; nunquid oculus eius penetrare poteſt? Circunſtant cum dicebas, nubes & caligo magna, ſiue illa, quæ media interiacet cœlum ac terras, ſiue quædam alia, ignorantiæ, qua res hominum perſpicere, & tranare nequeat. Quos autem cardines cœli dixit Hierony. Hebraicè eſt חוג שָׁמַיִם chùg shamàim. Gyrum cęli, Sic, & Sep. γύρον οὐρανοῦ διαπορεύεται. Gyrum cœli perambulat. & Græci exponentes. Nam cœli (inquiũt) circuitum perambulat. Sentit ergo definitionem cęleſtem, infra quam negat oculos diuinæ maieſtatis tendere. Illic metas regni, maieſtatis, & prouidentiæ eius finiri. Cætera magnis occultari & circũfundi tenebris. Illud Epicuri, Deum, nec habere, ne facere cuiquam negocium. Id & ille dubitabat.

Dij, ſi qua cœlo eſt pietas, quæ talia curet.

Quod aũt ait. { Nũquid ſemitã ſęculorum cuſtodire cupis? } Melius, & clarius ex ipſo fonte intelliges. Nũquid viam ſæculi, viã mũdi obſeruaſti? Nũ attendiſti, mores hominum, retroactas ætates conſideraſti? Hebraicè igitur vox עוֹלָם olam deſignat modo ſæculum, modo ipſum mundum. Via ſæculi, ſiue via

mundi,

mundi,eſt vniuerſalis hominum vita, mores, ratio vitæ, iuxta quod dicitur in Pſalmo. Et deduc me in viam æternam, Hebraicè in viam mundi. In viam vniuerſæ carnis. Ergo monet, vt conſideret vniuerſi generis humani caſus. Quidquid egerint homines olim; quidquid eis acciderit. Viſurum enim, apertè q́; cogniturum, impios, nefarios corruiſſe demum; tam maiorem dediſſe ruinam, quàm nequiores fuiſſent. Is eſt verus ſenſus, quem, etiam Nicolaus agnouit: exponens viam ſæculi, vitam hominum ſeculariter, & diſſolutè viuentium. Græci agnoſcere non potuerunt propter tralationem Sep. quæ tráſfert τρίβον αἰώνιον viam æternam. Hanc illi putant viam diuinæ prouidentiæ: viam antiquam quoque ipſius Iob, qua ſecundum virtutem vixiſſet, cuius eum nunc admoneant. Sed nõ multis opus. Verus ſenſus enituit. Rectè noſter dixit. Viri iniqui, qui Hebraicè. Mortales iniqui, mortales ſcelerati. Cętera quadrant cum Hebraico: Hebræiſq́; explanatoribus. Nã & illi ſentiũt hic deſignare Gigantes illos θεομάχους inuiſoſq́; Deo,

qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſsi, ſuperiſq́; Iouem detrudere regnis.
Quos inundatio, & horribile diluuium
Abſtulit ante diem, & funere merſit acerbo.

Quanquam Nicolaus putat omnes generatim impios, quos, inundatio calamitatum opprimat inſperatos. Vtroſque arbitror ipſe poſſe deſignari. Pertinet maxime & quadrat Gigãtibus, hominibuſq́; ſub

diluuio quod ſubiicitur. {Recede à nobis & quid nobis faciet omnipotens?} Nam & ille apud Homerum Cyclops, ex illo genere.

Nos neque cœlicolas colimus, neq; Iupiter ipſe
Eſt curæ; cœlum nobis nam iuribus impar.

Impleuerat aũt domos eorũ fęlicitate; ꝙ illo ſæculo, fertilitate tellus laſciuiebat: hominũ procera, formoſa, morbos neſcientia corpora: nihil nõ beatum. Iuſtos aũt, quos exultare & ſubſanare aſſerit, illũq; innocentem putant ipſum Noe, & domum. Nam & Caldæus interpres, iuxta opinionem maiorũ, hunc locũ, ſic vertit. Exultabunt filij Noe iuſti, & lętabunt: Et Noe iuſtus irridebit eos. Quod aũt ſequit. {Nõne ſuccisa eſt erectio eorũ?} Perplexa oratio in Hebraico, & vix intelligibilis אם לא נכחד קימנו im lò nichchad kimànu. Si non ereptus fuit, ſtare fecit nos. Hinc variat ſnĩa apud Hebræos. Leuita Gerſon putat κατὰ τὸ σιωπώμενον locũ intelligendũ, vt dicat. Cõſidera (inquit) an ereptus, liberatus ſit ille, qui ſtare fecit nos: ille, à quo genus omnes hoĩes ducũt. Nempè Noe iuſtus ille, qui ſuperſtes fuit diluuio; à quo cũcta humana progenies repullulauit. Conſidera an ille ſit liberatus: Reliquias autem impiorũ abſumpſit ignis. Quanquã potius de Loth exponenda eſſet, qui conflagrationi Sodomæ ſubtractus eſt. Rabi autem Abraham, exiſtimat ſic intelligendum. Si non ereptus eſt innocens, & iuſtus, de quo ſuperius dixi, קימנו Kimànu, fac ſtare nos, adhibe nos teſtes. An

ſit ereptus innocens, vbi calamitas inſperato ſuperuenit, adhibe nos teſtes tu, qui ſecus ſuperius cõtendebas, aſſerens innocentem cum impio cladibus eiſdem auferri. Sciendum igitur chimànu, & præteritũ eſſe poſſe, & imperatiuum, quemadmodum Græcè τυπῶμεν ſola ſcriptura dirimit ſubiũctiuum à præſenti. Sciendum tamen interpretem Caldæum ſequi ſenſum, quem poſuit noſter. Nonne (inquit) prohibiti, ſubtracti ſunt, ne ſtarent, ne viuerent, ne ſuperſtites eſſent, ſcelerati illi; & reliquias eorũ abſumpſit ignis? Is fortaſſe ſenſus verior, minus ſcyrpum, grypumq́; tenens. Quod autẽ ſequitur: {Acquieſce igitur ei,} Hebraicè fere ſimile חַסְכֶן נָא עִמּוֹ haſchen na himò. Aſſueſce cum eo. Quod ab Hebræis eodem, & noſtris accipitur ſenſu. Hortor ergo te (inquit Leuita) aſſueſcas cum Deo: Nempè, vt incedas in viis eius: Et tunc erit tibi pax. Nonne ſi ambulaueris in viis eius, prouentus tui boni, redditus tui vberes? Attende acerrimis oculis ad legem eius. Cætera clarent omnia, Græcis, Latiniſq́;, & Hebræis conſentientibus, eaſdemq́; interpretationes afferẽtibus; de vbertate, è iuſtitia proueniente, quã auro, & argento diffiniuit Eliphas. Sed quod noſter dixit. {Dabit pro terra ſilicem.} Non eſt ſuo ſenſu redditum; eoq́; nõ intelligibile. Quod dixit Silicem, Hebraicè eſt בְּצֵר bàcer, aurum: vt dicat. Reddet, reponet, pro puluere, vel limo, cœno; aurum. Quod nunc eſt limus, terra, vertetur in aurum. Hoc Hebræi vnanimes afferunt, exponen-

exponentes bàcer,aurum,pro copia,affluentiaq́; diuitiarum (inquit Leuita Gerſon) pro cœno, limo, Deus dabit aurum:Et pro ſilice torrentium, nempè pro lapillis torrentis,reddet Ophir.Quanta eſt multitudo lapillorum in torrentibus,tãta erit auri,quod appellatur ophir,nempè puriſsimum,in domo tua: Verſiculus igitur ſic habet. Reponet pro limo, vel puluere,aurum, & pro lapillis, qui ſunt in torrentibus,ophir,aurum mundiſsimum. Eoq́; Gręci dicunt hoc loco καὶ ἐκ σωφείρ ἔνθα γίνεται χρυσός κάλλιστος, καὶ λίθοι τιμίοι κατὰ χειμάῤῥουν ῥέων ἐπελεύσεται σοί. Et ex ophir,vbi naſcitur aurum optimum, & lapides prætioſi inſtar torrentis profluentis ad te veniet. Quod autẽ ſequitur.{Eritq́; omnipotens contra hoſtes tuos.} Sciendum Hebræis nomen שדי shadaì,quod eſt hoc loco, nonnunquam deſignare Deum fortem, omnipotentem, interdum quidquid eſt, fortè, validum. Nomen quoque בצר bàcer, poteſt eſſe integrum, & vnum, deſignabitq́; aurum, quemadmodum ſuperius: Aut eſt diſiũctum,ba,præpoſitio in, czar,hoſtis.Pro poſtremo Hieronymus;Hebræi pro primo, vt dicat verſiculus.Et erit fortè,validum,aurum tuũ; nempè copioſum,exuberans, iuxta ſuperiora. Ideo exponit Leuita:Et erit aurum tuum copioſum, graue: Et erit pecunia tua duplicata præ ea, quæ fuerat quondam. Coaceruationem dixit noſter Hierony. quod Hebraicè fermè ſimiliter תועפות thoaphòth, quæ vox modo ſonat fortè,ingens, modo duplica-

tum. Quod expreſsit noſter interpres. Sciendum interpretationem, quam poſuit noſter. {Et erit omnipotens contra hoſtes tuos.} Etiam ab Hebręis adhiberi, ſed probatur eis magis prior ſenſus, vt tota oratio conſentiat de auro & argento, & vbertate. Quod aũt ſequit̃ {Tũc ſuper oĩpotẽte delitiis afflues.} Ne ſit error, ſecus eſt. Tũc ſuper oĩpotente delectaberis. Illę delitiæ tuæ erunt. Ex eo, voluptas oĩs, tibi. Quod aũt noſter ait. {Et vota tua perſoluens.} Habet hũc ſenſum iuxta Hebręos. Quidquid optabis, perficies. Nihil obſtabit deſideriis tuis. Is verior ſenſus. Hiero. ſecutus eſt, ꝙ Sep. Græcè reddiderunt δώσει δέ σοί ἀποδοῦναι τὰς εὐχὰς. Dabit tibi, vt vota perſoluas. Quod aũt dicit. {Decernes rẽ.} Nempè iuxta Hebraicum, pronuntiabis verbum, & illico aderit, quod poſtulas. Præfulgebit tibi diuina lux. Cætera quadrant cum fonte. Nam quod ad poſtremũ, ait, {Saluabitur autem in mundicia manuũ tuarum.} Variata perſona deſcribit eũdem Iob. Liberabitur innocens ille. Nẽpè tu ipſe propter mundiciã manuũ tuarũ, qui caſtas, innoxias, nõ rapaces, nõ ſanguinolẽtas habueris manus. Aut liberabit iuſtus inſulã, ne mergatur, ne fluctibus alluatur, eouſq; poterit oratio eius.

CAPVT XXIII.

RESPONSIO Iob, ad ea, quæ diſſeruerat, calumniatuſq́; fuerat Eliphas de diuina prouidentia, de cladibus, quas boni pariter cum malis, nullo diſcrimine

mine patiantur. Inculcantur, vt ſæpius, eadem. Hypotheſis cæteris ſimilis, ſermo quoque, filumq́; orationis eadem ſonans. Mihi maiora, veraq́; verborũ ac ſententiarum explanatio, cordi erunt; eorum, quę poſsint ab aliis ſuppeditari, non curioſus. Principio quod ait. { In amaritudine ſermo meus. } Duobus ſenſibus, ꝙ ſermo tantus, quærimoniaq́; aſsidua & indignatio, os reddiderat amarum. Aut orationem męſtam, triſtemq́; deſignat. Et quod ſequitur. { Manus plagæ meæ. } Rectè Hier. addidit plagę meæ. Cũ in Hebraico ſit tantum. Manus mea aggrauata, propter gemitum meum. Manum ſentiunt etiam Hebræi, ipſam plagam, flagellum. Grauis (inquit) eſt calamitas, atrox vulnus, propter gemitum, aut cum gemitu meo, ſuper gemitu meo, aut quia tantum ingemiſco, quæror; lachrymoſis vocibus reſono. Poſtulat autem aſcendere in cœlum, præſenſq́; fieri iudici cœleſti. Rectè enim noſter dixit. { Solium eius. } Quod Hebraicè תְּכוּנָתוֹ thecunathò, ſtabilitatẽ eius. Ibi defixum, ſtabilitum eſt ſolium eius. Eoque dicitur χαλκοβατὲς δῶ & στερέωμα ærata domus. Caldæus quoque hoc loco vertit בֵּית מוּקְדְשֵׁהּ beth muchdesheeh domum ſanctitatis ſuæ. Nempè ipſum cœlum. Hoc quoque vertit Symmachus μεχρὶ τῆς ἕδρας αὐτοῦ. Vſque ad ſedem eius: quod obſcure, & non intelligibiliter dixerant, Sep. εἰς τέλος, in finem, vt ſi Græci auxilio aliorum interpretũ caruiſſent, verum ſenſum, nunquam aſſequi poſſent.

Cætera

Cætera patent. Vtinam (inquit) daretur vt ſcirem quo in loco ſit Deus ęternus; eoq́; reperto, ad ſolium eius accederem. Quod ſi fieri poſſet, præpararem ſiſteremq́; ante eũ cauſam meam: diſceptarẽ cum eo validis rationibus. Tunc ego cernerem, quid reſpõderet: intelligerem quid loqueretur: noſſem veritatem. Reuera enim non congrederetur mecum, quẽadmodum hi, calumniis falſis. Inuaſerunt enim in me, multis flagitiis cõmemoratis, à quibus ipſe prorſus alienus ſum. Quod ergo noſter interpres dixit. { Nolo multa fortitudine contendat mecum, magnitudinis ſuæ mole me præmat. } Eſt Hebraicè. Nunquid magnitudine poteſtatis ſuæ, mecum diſceptaret? Minimè. Sed ipſe poneret in me vim, robur: Adderet mihi robur. Quodq́; ſequitur. { Proponat æquitatem contra me. } Hebraicè. illic cum eo. Eſt veritas in propatulo, ipſo pronuntiante, hæc autem veritas, veraq́; ſententia liberaret me. Hoc autem eſt in Hebraico. Pro eo quod noſter transfert. Et perueniat ad victoriam, iudicium meum. Hoc enim Hebraicè. Et liberarem in æternum iudicium meum. Nam quod noſter dixit, victoriam, Hebraicè נֵצַח nèzach, victoriam æternitatemq́; ſonat. Sed pro æternitate nunc accipiendum; Hebræi, Caldæuſq́; docẽt. Et quod ſequitur. { Si ad Orientem iero, non apparet. } Quoquo (inquit) me vertero, nuſquam apprendam: auroram verſus, & ortum ad dexteram, aut in occaſum ad ſiniſtram. Sciendum Hebraicè

quattuor

quattuor partes poni. Ante, retro, ad dexteram, ad ſiniſtram; quæ etiam ab Hebræis referuntur ad ortũ, & occaſum, aquilonem, meridiemq́;. Sequitur, cur opto (inquit) præſentiã Dei? cur tribunal eius, quẽadmodum in die ſupremo oſtendi? Quia mendaces homines, calumnioſi, malæ beſtiæ: Deus autem nouit abſcondita cordis: ideo vera decernens. Ille ſcit inſtitutum vitę meę. Studia, mores, per ſemitas, quas ille præcidit, inceſsi: ſecus omnia, quàm vos calũniati eſtis. Nec refert, quòd Hebraicè non ſit. Quaſi aurum, quod per ignem probatur, ſed dumtaxat. Quaſi aurum egreſſus ſum. Quod autem additur. Ipſe enim ſolus eſt. Hebraicè וְהוּא בְּאֶחָד vehù beechàd. Et ipſe in vno. Quod quem habeat ſenſum, difficile explicatu eſt: Et Abraham teſtatur ſub hoc, altum latitare myſterium, nec à ſe explicari poſſe. Leuita cenſet, in vno, in vna re. Sed & id non conſequitur cum tota ſerie. Mihi probatur ſenſus interpretis noſtri, qui etiam extat apud Hebræos nonnullos, qui cenſent redundare præpoſitionem, in, dumtaxatq́; dicendum. Et ipſe ſingularis. Interpretes Græci varium quiddam reſpexerunt εἰ δὲ καὶ αὐτός; ἔκρινεν οὕτως. Si autem, & ipſe iudicauit ſic, Quis auertet? Ita in verbis ambiguis, ambiguas eſſe interpretationes accidit. Certe de poteſtate vnius ipſius inuicta, inſuperabili, à nullo prohibenda, ſermo eſt. Mihiq́; probatur, vt quoniam beth, & caph in ſcribendo poſſunt confundi, dicendum eſſe. Et ipſe tanquam vnus. Nemo

mo

mo(inquit)poteſt ei præſcribere: Ab illo, ad alium quenquam, nulla eſt prouocatio.

Sic volo,ſic iubeo,ſit pro ratione voluntas.

Et quod additur. {Cum expleuerit in me,voluntatē ſuam.} Hebraicè.Quiaexplebit,perficiet, חֻקִּי chukì, decretū meum, fatum meum, ſortem meam, quam ſuper me diffiniuit. Is ſenſus idem cum interpretatione noſtra;afferturq; etiam ab Auen Eſdra,mihiq; probatur. Quodq; ait,demolliuit cor meum.Nempè reddidit molle, timidum, debile. Quod autem ait.{Non enim perij propter imminentes tenebras} Hebraicè.Non enim perij extinctuſùe ſum, ante tenebras,vel propter tenebras. Et à facie mea, operuit caligo.Qui quidem ſermonis ordo, & ſi varius eſt à noſtro,idem tamen ſenſus. Nam Hebræi declarant locum. Optare Iob, interitum ſuum anteaquam ad clades has veniſſet: anteaquam ad tenebras dolorū, ad caliginem.Ad has miſerias(inquit) parabar, naſcebar,non ſolum ablatus anteaquā irruerent; Nec texit me, & defendit mors (quam nil timuiſſem) ab hac caligine.

CAPVT XXIIII.

AB omnipotente non ſunt abſcondita tempora.} Hebraicè non aſſeueratur hoc,ſed per interrogationem dicitur. Quare ab omnipotente non ſunt abſcondita tempora? Quis autem ſit ſenſus, docet

Auen Eſdra.

AuenEſdra. Si eſſent (ait) abſcondita tempora ab omnipotente, non lamentarer, quærerérq; aduerſus eum, quia qui norunt eum neſciſſent, quid futurum eſſet. Nunc quoniam ipſe ſcit futura tempora, in quibus impij operabuntur impietatem, quare tacebit? Sciendum igitur Caldæum interpretem, pro his quos Hebraicum vocat, qui norũt eum יוֹדְעָיו iodeau ponere ſapientes. Erit ergo ſenſus, quare Deus æternus, præbet Philoſophis, & omnibus ferè mortalibus, qui ſciunt dies eius, ideſt, ea, quæ ſingulis diebus operatur, cauſſam, vt querantur, lamententur? Nam cum ſapientes habeant exploratum, Deũ prouidere futura, neceſſario turbantˊ, & queruntˊ, ꝙ proſpiciens multa ſcelera euentura, cõniuet tamen, & tacet ſciẽs, & prudens, potenſq; prohibere flagitium, ꝙ nefarius quis molitur. Quare optarim potius, inquit, eũ neſcire futura, vt ſapientes quoq;, qui vident ea, quę facit, aut fieri ſinit, hac perturbatione carerent, eadem inſcitia, vtilitatem illis afferente. Melior enim eſt inſcitia rerum futurarum, quàm ſcientia. Eſt alia lectio iodeai cognoſcentes me, quàm legit Caldæus רכחמים יתי qui norunt me, referturq; ad amicos Iob, Quare non ſunt abſcondita tempora ab oĩpotente; & qui nõ norũt me, nõ vident dies eius, nempè Dei, neſciũt, quid agat in mũdo, rationemq; prouidẽtiæ. Proſequitur flagitia, quæ Deus proſpiciens auertere, ſi voluiſſet, potuiſſet. Græcum hoc loco, toto (quod aiunt) aberrat cœlo, non affirmans, ſed negans

Deum præſcire futura. διάτι κύριον ἔλαθον ὧραι. Quare dominum latent horæ,tempora? Hinc nullus apud Grræcos ſenſus. Recenſet, vt dixi ſcelera,prædas iniquorum: quod transferunt terminos, populantur agros,terram,greges abigunt: & antiquis paſtoribus eiectis,ipſi paſcunt: Sic aſinum, equum, bouemq́; pauperis,aut viduæ,nempè miſerorum pignerantur. Quod autem ait. { Subuerterunt pauperum viam. } Hebraicè eſt, declinare fecerunt pauperes è via: inambulantes ſcilicet, eos per ſummam contumeliam de via deiecerunt. Id fit interdum à violentis,aut celant ſe à conſpectu eorum, ne ferant egenis opem. Quodq́; eodem verſiculo dicitur. { Et oppreſſerunt pariter manſuetos terræ. } In Hebraico eſt. Simul חֻבְּאוּ chubeù, tecti ſunt, abſconditi ſunt manſueti terræ. Nimirum(vt aiunt Hebræi explanantes,)quoniam mites,humiles,debiles, videbant ſuperbum illum iactabundum,ventoſum, violentum, norantq́; violentiam,abſcondebant ſe ſe, deuitabant aſpectũ eius. Hactenus deſcripſit prędiuitem,ſuperbum,crudelem, violentum. Exin proponit exemplum domeſticũ. Nam Onagri,nempè aſini ſylueſtres, ignauiſsimũ pecus,& ad nihil vtile, in regionibus Orientis viſuntur gregatim in ſyluis paſcentes: viſoq́; homine extemplo diffugientes, omnes agros deuaſtãt. His comparat prædones, rapaces, qui ſua putant aliena, & in bona aliorum impetum faciunt. Apud quos viuitur ex rapto. Quod autem ait eodem verſu.

{Vigilan-

{Vigilanteſq; ad prędam, pręparant panem liberis.} Hebraicè ad hunc præciſe modum. Deſertum ei panis pro pueris ſuis. Nimirũ, deſertum, ſolitudoq; illa, vbi prædas abigunt, eſt panis, eſt victus filiorum ſuorum. Nam cum Iob eſſet Arabs & Iſmaelita, deſcribit latrones illos domeſticos, nomades, & ſhenitas Græce dictos, quòd vagantur ſedibus incertis, tũ ſub tentoriis degunt. Hi nunc quoque victitant præda, viatores, omneſq; in quos inciderunt (eunt enim gregatim) adorientes, eos, & quidquid ferũt ſecum, abducentes. Hos abominatur Iob, iuſtiſsimus vnus, qui fuit in illis, & ſeruantiſsimus æqui. Illis autem mos eſt nõ modo prędas abigere, ſed agros, vineaſq; inuadere: populantq; ingentem farris aceruum. It nigrum campis agmen, prædamq; per herbam Cõuectant calle anguſto: & in ſyluas pennis ablata receſsit. Quodq; eodem verſu dicitur. {Et vineã eius, quem vi oppreſſerant, vindemiant.} Hebraicè aliud quiddam; & vineam hominis ſcelerati deſerũt, præteruolãt. Diripiunt (inquit) bonos, at improbis, ſuiq; ſimilibus parcunt. Nullumq; genus latrocinij, quod ab illis non admittitur, omittit. vt ſunt indumentorum ablatores, qui Græcè dicuntur λωποδύται. quodque ſequitur. {Quos hymbres montium rigant, & non habentes velamen amplexantur lapides.} Etiã Hebræi aſſentiuntur huic ſenſui, deſignari extremæ paupertatis homines, qui domiciliis, quæ diripuerunt violenti prædones illi, carentes, neceſſario, ſaxa

ſpeluncaſq́; montium amplexantur: vt ſunt Eremitæ, quos ob hanc ipſam miſeram habitationem, ſæpe Hippocrate indigere teſtatur Hierony. Et quod ſequitur. { Et vulgum pauperum ſpoliauerunt. } Hebraicè neſcio quid diuerſum. Et ſuper pauperem pignerantur. Quod ab Hebræis ad veſtimenta, de quibus paulò ante. Tanta (inquit) horum crudelitas, vt hyeme pauperes expolient pignus accipientes. Quod autem proſequitur. { Nudis, & incedentibus abſque veſtitu. } Clarius, & dilucidius, Hebraicè. Nudum incedere fecerunt ſine indumento. Spicas autem, notiſsimum eſt in lege præcipi, vt pauperes dimittantur colligere in meſſe ſuperantes. Quod ab illis nulla ratione ſeruatur. Sep. quod Hierony. dixit, Spicas. Hebraicèq́;, eſt עֹמֶר omer, dixerunt Græcè ψωμόν. nempè annonam, cibum, ꝙ idem eſt, ſi referat, ad menſurã, qua triticũ mẽſurat. quodq́; ſequit { Inter aceruos eorum meridiati ſunt, qui calcatis torcularibus ſitiũt. } Quod noſter dixit aceruos, Hebraicè, eſt שורות shuròth, parietes. Dicitq́; Hebraicum. Intra parietes ſuos, meridiantur, nempè pauperes illi, oleum, aut vinum conficientes, in torcularibus ſitiunt: quia ſuperueniunt latrones illi, vinum, oleumq́; illorum diripientes. Is eſt verus ſenſus, proponiturq́; etiam ab Hebræis. Hæc non attingit Nicolaus. Sep. ad omnes inſidias, quod ſequitur Nicolaus, retulerunt, ἐν στενοῖς ἀδίκως ἐνήδρευσαν. In anguſtis, iniuſtè inſidiati ſunt. Sed, vt dixi, ſer-

mo eſt

mo eſt de pauperibus, qui vinum, aut oleum intra parietes conficiunt, quod mox latrones illi diripiāt. Quodq́; ſequitur.{ De ciuitatibus fecerunt viros gemere.} Hebraicè dicitur ad ſenſum; clamāt, vociferantur miſeri mortales in vrbibus vulnerati, aut interfecti. Et quod ait. { Et Deus inultum abire non patitur.} Ironicè, quaſi, dictum. Et quomodo (inquit) ais tu ò Eliphas, Deus abire non patitur inultum? vt Hebraicè, fruſtra, in vanum? Vides tot cædes in vrbibus, quis vlciſcitur, quis prohibet eas? Quis adeſt, qui flagitioſos, aut nocere bonis non ſinat, aut vbi nocuerint vlciſcatur? Is ſenſus etiam Hebræorum eſt. Quos autem vocat rebelles lumini, luci; etiam Hebræi fatentur improbos eſſe Deo, quem lucem hic appellari aſſentiuntur, qui ſit lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Non eſt malum, quod Nicolaus dictamentum rationis ait lucem hic vocari Quanquam affirmant Hebræi, & mihi quoquoque probatur, Lucem diuinam, hic deſignari; quam, qui male agunt, odio habent. Qui male agit, odit lucem. Noctu graſſatur: noctu lupus obambulat. Idq́; indicant ſequentia. Deſcribit duo genera malorum: eorū, qui in propatulo perperam operantur, cædes appetentes: & eorū, qui rapinis inhiant noctu. Tāetſi, quod dicitur. { Mane conſurgit homicida.} Hebraicè eſt, Ad lucem cōſurgit. Leuita interpretatur, propter lucem venturam, conſurgit

è ſtratis

ẽ ſtratis homicida: pręuenit aduentum lucis: timet videri. Id mihi nõ diſplicet. Cætera clarent, de adulteris, noctem adamantibus induta perſona. Perfodere autem domos, aut de his latronibus dixit, quos ob hoc ipſum Græci vocant τειχορύχους. aut certe perfodere, penetrare dixit, adulterorum more. Quod autem dixit noſter in dimidio verſiculi {Et ſic in tenebris, quaſi in luce ambulant.} Hebraicè dicitur. Cũ viderit, aut agnouerit, quaſi terror vmbra mortis. Id ſcilicet, quod paulò ante; Auroram, aduentãtemq́; lucem timent, execrantur, deteſtantur, pauore, trepidatione ſollicitantur cum cognouerint, cum alter alterum incipit dignoſcere. Proſequitur. {Leuis eſt ſuper facie aquarũ.} De fugiente, & auerſante lucem, & timente fraudes ſuas apparere dicit. Comparatq́; eum aquis, quas ille velocitate pręuertat, velocius rapidiſsimo fluuio, & præcipiti torrente diffugiens. Pedibus timor addidit alas. Fugit ocyus euro. Citior aqua diffugit, aut ea re, quę ſuper aqua fertur. Hunc ſenſum etiam Symmachus reddidit Græcè, ſed à Græcis ſecus intelligitur. Dixit enim Symmachus ἐπιπλέων ὕδατι. Super natãs aquis. Gręci vero ὥσπερ φησί τὰ κοῦφα τά ἐπιπολάζοντα τῷ ὕδατι ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν ὑδάτων, οὕτω καὶ πᾶς κακοῦργος ὑπὸ πειρασμῶν ἕλκεται. Quemadmodum (inquit) leuia ſupernauigant aqua, ab impetu aquarum, ſic omnis improbus, à tentationibus rapitur. Hebræi vero non ad tentationes, ſed fugam improbi, adulteri, furis luce appetente, referunt:

runt:quod quadrat magis vniuerſæ,lectioni. Proſequitur.{ Maledicta ſit pars eius,in terra,nec ambulet per viam vinearũ.}Obſcurus ſenſus, ſed verus Hebræis aſſentientibus,eſt,quòd maledicta eſt pars eorum nempè, quòd illi non eunt niſi per terram maledictam,nempè incultam, inaratam, deſertam. Et quòd non ambulant per vias vinearum, nempè cultas,habitatas,tritas,ne inueniãtur. Is eſt vnus ſenſus. Poteſt eſſe quoque vt imprecetur eis omne malum, quod Hebræis non diſplicet.Quodq; ſequitur.{ Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium, & vſque ad inferos peccatum illius.}Hebraicè dicitur. Siccitas & calor auferunt aquas niuis, inferos vel foſſam peccauerunt.Quorum eſt ſenſus iuxta Hebræos. Ecce peccatores & ſcelerati illi,quantum vis iniquè vixerint, nullas in vita pœnas pertulerunt: ſed quam facile calor liquefacit niues, tam foſſa reſoluet hos, qui peccauerunt.Is eſt ſenſus Leui. Abrahã ſic interpretatur.Quam facile diſſoluit calor niues,tam facile deſcendent ad inferos hi qui peccauerunt. Eſt, vt ſæpius dixi,amphibolum, שְׁאוֹל sheòl, ad inferos,& ſepulchrũ.Is mihi ſenſus placet magis, quàm ille ſuperior. Cui applaudũt ex parte noſtri. Cętera clarent. Quod autem ait.{Pauit enim ſterilem,& quæ non parit.}Duo ſenſus.Nam paſcere,Hebræis eſt, etiam vorare,depaſcere. Latinè quoque. Et miſeros depaſcitur artus.Sic hoc loco,pauit, nimirum deuorauit, abſumpſit eam,quæ non parit, viduam ſcilicet ma-

rito

rito carentem,aut (vt ait Leuita Gerſon) quæ tam affligitur,vexatur, vt non pariat. Paſcere quoq; ſterilem, poſſet intelligi de meretricibus, quæ ſibi fœcunditatem medicamentis adimunt. Illud Leuitæ mihi arridet.Quod vero ſequitur.{ Detraxit fortes in fortitudine ſua, & cum ſteterit, non credet vitæ ſuæ.} Hebraicè dimidium verſiculi. Et cum ſteterit, non credet vitæ ſuæ. Eſt ad hunc modum. Exurget, non credet vitæ. Quorũ eſt iuxta Hebręos ſenſus. Crudelis ille,& violentus, adeo robuſtus erat, vt etiam fortes vinceret & perimeret.Quocirca quilibet eorum pertimeſcens,nec vitę ſuæ confidens,aufugiebat,deuitabat ſuperbum,immanem. Quare in Hebræo non eſt,Cum ſteterit, ſed pro eo, Exurget. Quod autem ſequitur.{ Dedit ei Deus locum pœnitentię,& ille abutitur eo in ſuperbia.} Longe ſecus intelligitur locus ab Hebræis. Eſt enim Hebraicè. Dedit ei ad confidendum,& innixus eſt,& oculi eius ſuper vias illius.Locus obſcurus.Primum ſic intelligit,& exponit Gerſon Hebræus. Dederant munera improbo, nefario illi, fidebant, ſecure ociabantur. At ille non pepercit vlli, ſed oculis intentis obſeruabat, quo pergerent, vbi pedem ſiſterent. Auen Eſdra vero alium ſequitur ſenſum. Dedit illi Deus quidquid vellet,& confidebat, quòd poſſet vlciſci eum, & oculi eius ſuper vias illius. Oculi,inquã diuini,qui obſeruarent,quo pergeret improbus. Ita in ambiguis verbis, diuerſas ſententias eſſe contin-

git,

git, quemadmodum nonnunquam apud Homerum, Virgilium. Sanctes pagninus addit multa, quæ non ſunt in Hebraico. Qui velit interpres eſſe, non paraphraſtes, nec plus, nec minus debet, quàm in fonte eſt, ponere. Quod autem ſequitur. { Eleuati ſunt modicum, & non ſubſiſtent, & humiliabuntur ſicut omnia, & auferentur. } In fonte hoc modo. Eleuati ſunt Paulum, & non eſt ipſe, & humiliati ſunt omnes, congregabunt, & ſicut caput ariſtæ ſuccidentur. Quorum eſt ſenſus iuxta Hebræos. Receſſerunt paululum, amouerunt ſe ſe viri iſti, de quibus dixi, quos ille ſuperbus, truculentuſq; tyrannus inſequitur in vrbe, non adeſt ille: ſed oculi eius veſtigant, quo pergant, vt eos interficiat. Itaque capit tyrannus eos, interficitque, & caput in terram decutit, vt excutitur ariſtis. Hunc ſenſum adhibet Gerſon, & ex parte Abraham. Iob, vt ſæpe dixi, eſt tenebroſus totus, velut Lycophron quis: qui magis arridet ſenſus is melior eſto. Quod ad extremum additur. { Quaſi ita non eſt. } Etiam Hebræi atteſtantur, ad poſtremum concludere Iob contra Eliphas, qui dixerat impios ſine fauore diuino eſſe, & tandem ſcelerum perſoluere pœnas: quam orationem ipſe vbique refellit. Quis (inquit) ſecus oſtendet, cum ſenſus adſit teſtis? Vbi autem noſter dixit. { Et ponere ante Deum verba mea. } In Hebraico, dictio אל diuerſis ſubnotata punctis deſignat Deum; & eſt negatio, non. Hier. legit אֵל El,

Deus,at nunc legitur אַל al,non: Vt dicat Hebraicum. Et ponet ad nihilum verba mea. Qui ſenſus mihi magis probatur.

CAPVT XXV.

EXORDIVM reſponſionis huius, cōgruūt interpretes omnes Latini,Græci, & Hebræi, fuiſſe de magnitudine, poteſtate, maieſtate diuina: vt quoniam Iob arrogauerat ſibi eximiam probitatem,& innocentiam,quam ſuſpicarentur amici, diuinæ bonitati,& integritati voluiſſe conferre; parte alia ad ſolium Dei prouocauerat, tribunal eius deſiderauerat,dicere cauſam ante eam poſtulauerat: hinc Baldad Suchites propoſuit reſpōſionem de diuina maieſtate. Græci quoque ſuperaddunt,hac terroris diuini prædicatione, Iob inuitari ad pietatē, cuius initium,vel ipſamet eſt timor domini. Id minus,quàm ſuperiora,placet. Terror autem & poteſtas,ſunt perinde ſi dicas formidanda poteſtas. Tremunt videntes Angeli. Tremunt poteſtates. Et apud antiquiſſimum vatem Homerum ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Nutu tremefecit Olympum. Et noſtrum.

Vultu,quò cœlum tempeſtateſq; ſerenat.

Italicus autem Poeta. Solo nutu componit elementa. Hoc igitur Baldad dixit: Poteſtas & terror apud eum eſt. Quod autem ait. Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. Eſt illud,quod modo noſtrates Poe-

tæ canebant, Cœlum tempeſtateſq; ſerenat: Componit elementa. Hebræi ex philoſophia, moueri ad nutum, imperiumq; eius, ordines cœleſtes: Solem, Lunam, omnemq; molem. Moueri autem ſumma concordia: cunctis ad vnius imperium, motus ſuos peragentibus. Quod pulcherrimè ab Ariſtotele deſcribitur in compendio philoſophiæ. Res clara eſt, nec multa diſquiſitione, quemadmodũ laborat Nicolaus, deſudandum. Caldæus ad ſpiritus ſupernos aduolat, nominatim appellãs, Michaelem, Gabrielem præfectos elementis, in quibus Deus faciat pacem. Quod autem ſequitur. { Nunquid eſt numerus militum eius?} Diuinæ dixit, Milites, ſiue cœleſtes ordines, ſiue cœleſtia corpora deſuper lucentia. Appellatur enim in ſacris litteris, militia cœleſtis, aut exercitus, omnis Angelorum multitudo. Item omnes Stellæ; vt cum prohibentur adorare militiam cęli. Sic Græcè dicitur κοσμὸς, διακόσμησις. Idque tum de Angelis, tum ſideribus. Hos appellat milites eius. Quibus non eſt numerus: quia millia millium aſſiſtebant ei, & decies centena millia miniſtrabát. Stellę quoque innumerabiles. Et quod ait. {Super quem non ſurgit lumen illius.} Propter multitudinem ſiderum toto cœlo, ſuper vniuerſum terrarum orbe lucentium. Accenſa ſunt ab eo hæc lumina; Ab eo niteſcunt, vt aiunt Hebræi. Cum ſit eius tanta diuinitas, homo quid erit præ illo? Quod autem ſequitur. {Ecce Luna non ſplendet.} Refertur etiam ab

Hebræis ad deliquia Lunæ,& decrementa.Luna deliquium patiente,indicium eſt,fuiſſe,& eſſe,qui eam ſic inſtituerit. Eſſe aliquem ſemper in maieſtate ſua relucentem, non quemadmodum illa, cuius lumen ſæpe deficit.Creſcit,& decreſcit, aliquo hunc ordinē moderante.Nec de Luna ſolum,cuius lumen opacatur,id dico, verum etiam contendo ſplendorem luminum celeſtium, cunctarumq; Stellarum,tenebras eſſe, præ claritate Dei. Longe igitur magis deiectus eſt,& debilitatus homo infra creatorem ſuum. Cuius lumen eſt æternum,à quo lucent ſidera cœleſtia. Quem tremunt Angeli,iuſsis eius elementa, maria, terræ obtemperant.Præ tanto,quid eris ipſe homo, animal imbecillum,diurnum,hortus Adonidū; mane florens,veſpere areſcens & decidens?

CAPVT XXVI.

SVPERIORE capite is,qui diſſerebat, quaſi pro Deo cauſam ſuſcepiſſet, eique ſuppetias latū veniſſet, ita ſe geſſerat, vt cōtra Iob, multa de maieſtate eius locutus, pro eo depugnaret. Refellit igitur Iob,irridens inanes,nec vſquam pertinentes orationis eius conatus. Et ne videretur ſolus Baldad ſapere, quæ de ſummo Deo diſſeruit, locupletat ipſe ſatius. Nunquid(ait)accuriſti,auxilium,vt ferres ei, qui nil poſsit, qui ſit imbecillis ſine robore, brachiis debilitatis? Ea, quæ ſunt luce clariora, nos docere vo-

luiſti,

luiſti, quaſi neſciremus hæc omnia, quæ tu ore grandiloquo profudiſti. Quod noſter dixit. { Et prudentiam tuam oſtendiſti plurimam. } Hebraicè eſt. Et legem, aut ſapientiam ad multum ſcire feciſti. Eſt autem pro eo, quod noſter tranſtulit prudentiam, in fonte תּוּשִׁיָּה thushigià, ꝓ quo Caldæus vertit חוּכְמְתָא chocmethà, ſapientiam. Et Græcè Sep. σοφίαν, Quod docuerit Baldad ſapientiam, non Deum, ſed ipſum Iob: quanquam Græci interpretes, in Deum referunt τίνι συμβεβούλευσαι, οὐχ ᾧ πᾶσα σοφία. Cui cõſuluiſti? nonne ei, cui eſt omnis ſapientia? Sed rectius de Iob. Et quod ſequitur. { Quem docere voluiſti? nonne eum, qui fecit ſpiramentum? } Alio ordine, & alio ſenſu legitur in fonte. Cui nuntiaſti verba? & ſpiramentum, cuius, vel quod exiuit à te? Iuxta magiſtros Hebræorum, vim locutionum ſuarum apprime callentes, hoc ſapit AuenEſdra. A quo ſuſcepiſti ſermones hos, quos locutus es? Videtur autem eſſe ὑπέρβατον, vt dicat. Quod ſpiramentum, quæ ventoſitas exiuit à te? Quæ iactantia hæc tua eſt?

Larga quidem Drauce, ſemper tibi copia fandi.

Hæc mihi magis probatur explanatio. Quod vero ſequitur. { Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis. } Locus obſcurus, alio longe ſenſu ab Hebræis intelligitur. Quos noſter, & Sep. apud Græcos tranſtulerunt Gigantes, Hebraicè autem הָרְפָאִים harphaìm, ſunt quidem in

ſacris

ſacris litteris eo nomine vocati Gigantes, ſed rurſum eadem voce ſæpe vocantur mortui. Rephaim ergo ſignificat mortuos. Quod autem dixit Hieron. Gemunt, Hebraicè יְחוֹלָלוּ iecholàlu, quod deſignat, interfecti ſunt. Quod Sep. neſcio quo ſenſu vertunt μαιωθήσονται obſtectricabuntur, nempè renaſcentur, parturientur, vt Græci lucubrantur. Itaq; Hebræi, nō admittunt hoc loco Rephaim pro Gigantibus, ſed pro mortuis. Mortuos autem interpretantur grana & ſemina, quæ Deus faciat naſci ſub aquis, vt Deū, etiam in abditiſsimis mundi partibus, mira inoperari fateatur. Hoc proponit AuenEſdra, eumq; ſequitur Gerſon dicens, ſermonem eſſe de plantis, quæ ſub imis aquis, & in profundo pelago, fluminibuſq; naſcantur. Diuinæ potentiæ mirabile argumentum, vt aquę non prohibeant incrementum harum plantarum. Proponit etiā Gerſon alium ſenſum de mineralibus, quæ vocentur hoc loco rephaim. Sed expoſitiones hæ mihi nulla ratione probantur. Neque enim decet tam longinquos vocum petere ſignificatus: vt quod denotat vſitate Gigātes, aut mortuos, pro plantis, aut mineralibus accipiatur. Quinetiam non eſt quemadmodum inferius vlla diuinæ poteſtatis prædicatio de ſeminibus ſub aquis pullulantibus. Non cohæret cum ſequentibus, nec quadrat ad prædicationem diuinæ poteſtatis. Quare ego malim rephaim, Gigantes appellari, deſignariq; Gigantes illos, quos diluuium abſtulit. Ingreſſus enim Iob, ad

prædi-

prædicandum diuinam potentiam, primum recenſet, quemadmodum Poetæ noſtrates, vt vaſta illa corpora deiecerit. Quorum tanta fuit arrogãtia, vt,

Ter ſint conati imponere Pellion oſſe. Et
Hic, & Aloidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cęlũ
Aggreſsi, ſuperiſq; Iouem detrudere regnis.

Similiter de viribus Herculis.

Hic iuuenũ chorus, ille ſenũ, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt, vt prima nouercæ
Mõſtra, manu, geminoſq; premẽs eliſerit angues.
Vt bello egregias idem diſiecerit vrbes.
Tu nubigenas inuictæ bimembris,
Hileumq;, pholumq; manu, tu Creſsia mactas
Prodigia.
Te ſtygij tremuere lacus, te ianitor Orci.

Similes laudes ingreſſus decantare Iob, cœpit à Gigãtibus, diluuio ſublatis. Quod ergo noſter ait. Gemunt, Hebraicè dicit, יְחוֹלָלוּ iecholàlu, interfecti ſunt. Gigantes etiam dixit, editio Caldaica nempè גִּבָּרַיָּא ghibaraià, Et quos dixit idem noſter. Et qui habitãt cum eis: eſt omnis impia manus. Omnis ſocietas eorum, quemadmodum Caldæus transfert, מַשִׁרְיָתְהוֹן mashriathehòn. Omnis illa impiorũ manus: Caſtra aquis extincta, qui ſuperis detrudere regnis, Iouem conabantur. Exin proſequitur laudes alias, ſed prior hæc propoſita, vt infringeret Iob arrogantiam criminatorum ſuorum, ſimilę quid illis

intentans,

intentans, quod Gigantibus oblatum eſt propter ſuperbiam. Aliæ laudes ſunt de naturali poteſtate Dei, primum decantat, quale diuinus Orpheus de eodem æterno Deo.

παντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις.

Cuncta vides, & cuncta audis, & cũcta gubernas. Sic ait Iob, ante oculos eius apparere omnia quãtum vis abdita; à luce, ab aſpectu remota, tenebris altiſsimis circumſepta. Nõ eſt autem locus vllus à luce remotior, quàm infernus, qui, & אֲבַדּוֹן abadòn, ideſt, interitus, perditio vocatur. Hanc, ait, quanquam ſit abditiſsimus ſub terra locus, apparere Deo. Proſequitur aliud miraculum. { Qui extendit aquilonem ſuper vacuum. } Eſt autem laus hæc, qualis apud Ouidium, & Claudianum. Priorem

Principio terram ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni ſpeciem glomerauit in orbis.

Claudianum autem,

Terram medio librauerit axe.

Super vacuum aũt dixit, innuens terrã è nihilo creatam: ſuper nihilo fundatam, atq; erectã: non quemadmodum priſcorum quidam, qui mundum quidẽ creabant, materiam autem ſempiternam ſubiiciebant, quæ propoſita eſſet opifici. Aquilonem autem dixit, pro vniuerſa terra, quòd reſpectu noſtri, qui ſupernum hemiſpherium incolimus, aquilonariis magis, quàm auſtralis ſit habitabilis. Hebręi quoque locum interpretantur, quòd Deus tetenderit vniuerſum

ſum orbem terrarum, ſuper centrū, punctumq; medium mundi. Et quòd terra nulli corpori nitatur, ſed nutet in ſeipſam, ob quam cauſam, ſuper nihilo fundata prædicetur. Mirabile certe prodigiū. Græci vero dant alium ſenſum, non multo diſsimilem: quoniā Sep. reddiderunt aquilonem βορρᾶν boream; Deum cuius ſit æterna poteſtas repleuiſſe, & referſiſſe aeris tenuitate, totum intra cœlum, terramq; ſpacium, quod vacuum ſit, ſi cogitando ipſum aera ſubmoueas. Illud Hebræorum rectius, lectionique conſonantius. Declarat id dimidium eiuſdem verſiculi, quo repetitur idipſum miraculum. { Et appendit terram ſuper nihilo. } Quod vero ſequitur. { Qui ligat aquas in nubibus ſuis. } Coactas pluuias in nubibus & conſtipatas innuit, proſequens vniuerſam philoſophiam. Intra leuiſsimum aera, tot flumina, tanta vis aquarum, tot nimbi, qui delapſi rapiunt montes, & obiecta quæq;, continentur. Id plane miraculum. Quod ſequitur. { Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam. } Vultum ſolij ſentit ſuperficiem conuexam, vel concauā, ſolium autem vocat cęlum, quod eſt ſedes Dei: ſuper cœlum per vniuerſam regionē aeriam longe, lateq; nubes effundit expādítq; Deus. Denſatur aer, & cōſtipatur in nubes, omniſq; ſublimis aſpectus inhorreſcit. Quod vero ait. { Terminum circundedit aquis vſque dum finiantur, lux & tenebræ. } Hebraicè totum hoc dicitur. Decreuit, vel ordinauit circulū, vel

orbem,ſuper aquis. Vel hoc modo; terminum, vel decretum circumduxit ſuper aquis.Hoc primum ab Hebræis intelligitur.Deum poſuiſſe legem mari,decretis ſuis ipſum circumdediſſe,ne tranſiret fines datos: vt appareret pars hæc terrarum habitabilis aquilonaris, in qua tot res viuunt,& ſubſiſtunt.Id autem eſt vbicunq; viciſsim dies ac noctes ſuccedunt. Vbicunque nox & dies,partibus ęquis, tempora diuidũt. Alius eſt ſenſus,vt apparuit in Coſmopeia. Circundedit orbem ſuper aqua. Orbem cęleſtẽ ſuper aquas illas immenſas primordiales, extendit. Orbem inquam lucis,per quem rotando,Sol dies,ac noctes diuidit. Hunc orbem Deus æternus à principio ſuper aquis extendit, vt per ipſum, dies ac noctes ſuccederent terris. Proponitur enim hic tota creatio fermè iuxta ordinem Moſaicum. Primum de fundatione terræ: Tum de aere circumfuſo terris, quod firmamentum,vel aeria diffuſio vocatur apud Moſen:Tũ fonte illo, qui aſcendebat è terra, qui vocatur Hebraicè Ed,vapor,exalatio maris & terrarum. Demũ de creatione ſiderum, Solis, Lunæ,quorum circulis circum cœlum & terras rotatis,definitur nox & dies. Hæc fortaſſe verior interpretatio, quæ etiam in antiqua tralatione Caldaica reperitur, qua dicitur. Definiuit habitare לְמַשְׁרֵי lemashrè firmamentum, ſuperficies aquarum. Prior eſt apud Hebræos, Latinos, & Græcos. Nam Sep. locũm tranſtulerunt πρόσταγμα ἐγύρωσεν ἐπί πρόσωπον ὕδατος. Imperium circũduxit

duxit ſuper faciem aquæ. Sed Symmachus dilucidius ὅρον περιέγραψεν, Terminum circumſcripſit. Quod aũt proſequitur. { Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius. } Columnas cœli nonnulli Hebræi ſentiunt, eas terræ partes, quæ terræ motu quatiuntur, quem viſceribus eius incluſus aer efficit. Dictas columnas cœli, quòd cœlum quaſi terris inniti videatur: vt terræ motum nunc innuat Iob. Mihi probatur magis expoſitio Græcorum, quadam tralatione dictas cęli columnas, firmas eius ſedes, firmitates cęleſtes, quibus nititur, ac cõſiſtet inter duos cardines cœlum, vertunturq; ſemper ſidera eius, & partes omnes. Corpus autem eundem tuètur locum. Chryſoſtomus hoc ediſſerens καὶ αὐτὰ φησὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ στηρίγματα καὶ αἱ οἱονεὶ ὑποβάθραι· Et ipſe (inquit) cœli firmitates & quaſi ſubſtentacula, & firmamenta diſcedunt, quatiunturq;, cum ipſe imperauerit. Sic ait. per metaphorã igitur cœlo columnas dedit, quæ ad nutum Dei quatiantur. Illud videlicet Homeri, & Poetarum. ἐλέλιξεν ὄλυμπον

Annuit, & nutu totum tremefecit Olympum, Solo ſupercilio. Horatius. Idem primo Odiſſeas quaſdam cœlo, ingentes tribuit columnas. At Nicolaus lõginquius cœli columnas Angelos interpretatur. Quod autem ſequitur. { In fortitudine eius repẽte maria congregata ſunt, & prudentia eius percuſsit ſuperbum. } Quod noſter dicit. Cõgregata ſunt. Melius ſignificatur Hebraicè de poteſtate Dei. In forti-

tudine(inquit)eius mare רָגַע ragà, quieſcit, ſedatur: Fluctus, qui ſępe ſidera tangunt: et mare quod fluctu nonnunquam verberat aſtra, intra montes, fineſque ſuos continetur, & quieſcit. Stat quaſi iuſſa timens, vocemq́; terribilem; ſeq́; intra ſuas metas premens. Recte igitur Gerſon Hebræus, verbum linguæ ſuæ ragà, quod ſonat fluctuare, ſonat & quieſcere, ſedareq́;, pro hoc poſtremo ſumpſit. Id etiam tranſtulerunt Sep. ἰσχύϊ κατέπαυσε τὴν θάλασσαν. Quem autem noſter dixit, ſuperbum, Hebraicè eſt רָהַב rahab, hunc Sep. interpretes, vt ſuperius tranſtulerunt κῆτος Cetum, quoniam de mari ſermo eſt. Vox Hebraica ſonat ſuperbum, fortem, vt tranſtulit Caldęus גִּבָּרַיָּא. Hunc ſuperbum, nonnulli Hebræi ſentiunt ipſum mare tumeſcens, iratum, fremens, quod & monſtrum à Poeta noſtro vocatur.

Me ne ſalis placidi, vultum, fluctuſq́; quietos
Ignorare iubes? me ne huic confidere monſtro?

Hac ratione fortaſſe vocatur hoc loco, ſuperbus, elatus, mihiq́; probatur. Illud Græcorum, licet arrideat, remotius à nomine. Et de ceto inferius ſermo eſt. Quod vero proſequitur. { Spiritus eius ornauit cœlos & obſtreticante manu eius, eductus eſt coluber tortuoſus. } Nihil cœlo fieri potuit abſolutius. Vere ob hanc cauſam vocatum κόσμος ornamentum, mundus, nomen proprie cœli. Dixit, & facta ſunt. Spiritus item nunc, ſapientia. Quod autem ait, obſtreticante manu eius. Obſtreticatio,

nunc eſt creatio, formatio. Idque ſonat magis Hebraicum verbum חָלַל chalal: coluber autem tortuoſus mihi non diſplicet, iuxta ſententiam Gerſon, vt ſit ille ſtellarum aſpectus in cœlo, quem Greci, ac Latini ſerpentem, ſiue colubrũ vocãt, de quo Poeta.

Maximus hic flexu ſinuoſo labitur anguis,
Circum, perq; duas in morem fluminis arctos.

Nam cum de cœlo philoſophetur Iob, non debuit tam repente in mare deſcendere. Sunt enim etiam ex Hebræis, qui ſerpentem tortuoſum exponant, qui ſæpe in ſacris litteris celebratur, Cetum marinũ, alio nomine dictum Leuiatan, propter corporis vaſtitatem, apud Prophetas inter miracula, prodigiaque Dei commemoratum. Tortuoſum dixit, quod Hebraicè bariach; id ſonat, nunc vectem, ob quod noſter dixit Tortuoſum; nunc à verbo בָּרַח barach fugere, fugacem, velocem, ab Oceano ad Oceanum vagum, pelagus ſecantem. Probatur mihi hæc quoque interpretatio. Fuerunt, qui diabolum intelligerent nimium allegoricè. Deniq; concludit. { Hæc pauca locutus ſum ſuper potentia, maieſtateque eius. } Longe plura dici potuiſſent. { Et cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus. } ideſt, vt clarius, lucidiuſque legitur Hebraicè: & quàm exiguum eſt, quod in hoc omni ſermone complexi ſumus? { Quis poterit tonitrum magnitudinis eius intueri? } Hebraicè melius & clarius. Et tonitrum maieſta-

tis

tis eius,quis intelligat? tonitrum ſentit vocem quã-dam diuinam, cœleſtem, qua prodigia diuina refe-rantur. Ac fere concludit Iob,quale poſt multa viſa ſibi prodigia,dixit Sibylla apud Poetam.

Non mihi ſi linguæ centum,ſint, oraq́; centum
Ferrea vox,omnes rerum comprendere formas:
Omnia naturæ percurrere nomina poſsim.

CAPVT XXVII.

CONGRVIT inter omnes, quòd nullo amicorum Iob quicquam reſpondente, iam calumniis, & obiectionibus deficientibus, audacius repetit rationem de iuſtis & iniuſtis;piis,& impiis in hac vita. Exaggerat fœlicitatem improborum, clades, & incommoda bonorum. Demum quid ſentiat proponit, veluti illi,apud Ciceronem de natura Deorum diſſerentes. Quod primum dicit. {Qui abſtulit iudicium meum.} Duobus ſenſibus;aut ꝙ ſolium,tribunalq́;,quod toties poſtulauit, vbi coram Deo diceret cauſam,non obtulit,non dedit; aut ſi vera dicunt aduerſarij,bona,& mala diuinitus eſſe, mihi præter, fas, procul omni iure, ſine iudicio,calamitates inflixit:cõtra omne iudiciũ,his miſeriis implicuit. Ac ſecundũ deſignat primum;in amaritudinem adduxit animam. Quod vero affirmat. {Quia donec ſupereſt ſpiritus in me. } Eſt velut illud Virgilianum.

Dum memor ipſe mei,dũ ſpiritus hos reget artus;

Semper

Semper honos,nomenq; Dei,laudeſq; manebũt:
Nunquam ſcelus ex ore ſonabit.

Perſto in hac ſententia:viribus totis,pietatem innocentiamq; retineo. Abſit vt vos, qui me ſceleratum impiumq; prędicaſtis,veros eſſe ſinam. Omnem dabo operam,quo mendaces ſycophantęq; conuincamini. Nullum enim eſt flagitium, cuius conſcientia diuerberet animum. Inimicus mihi, planeq; aduerſarius eſto,qui malefactis applaudit ſuis. Quæ enim demum ſunt præmia ſcelerum? Quid hypocrita,vel vt Hebraicè melius, חָנֵף chaneph, nefarius, flagitioſus,aſſequitur rapinis,& auaritia? {Et non liberet animam eius,Deus} Melius Hebraicè יֵשֶׁל ièshel. Et fœlicitet cum Deus. Faciat eum in hac vita beatum, fortunatum; quo tandem deſinet hæc fœlicitas? Quanquam poteſt eſſe ſenſus illius verbi,rapiat, auferat. Quid (inquit)aſſequitur improbus, ob ante actam turpiter vitam, cum Deus rapuerit, ſegregauerit animum eius à corpore? Is quoque ſenſus mihi probatur. Verbum enim Hebraicum יֵשֶׁל ièshel poteſt eſſe à שָׁלַל shalàl,rapuit,& à שָׁלָה shalàh,fęlicitatus eſt. Vnde Latinè ſalus. Hoc (inquit) impij præmium ferunt improbitatis, quòd adueniente ſuper eis repentina calamitate,Deiq; opem implorantes,minime exaudiũtur. Idq; erit, quoniã ſuper omnipotente non eſt delectatus,nõ ei cohæſit. Eoq; vocem eius implorantes propter deſuetudinem, inimicitiamq; cum eo, non exaudiet. Nam dixerat antea

Eliphas

Eliphas aduerſarius. Et ſuper omnipotente delectaberis. Confirmo igitur (inquit) etiam ipſe malos male perire, ſi quis vniuerſa reſpiciat, nō ſolum præſentibus intendat. Quod autem ait. { Docebo vos per manum Dei. } Nempe quæ diuinus ſpiritus efflauit. Nam nobis quoque inſidet Deus. Aperiam arcana Dei. Vos enim ipſi vidiſtis. Ante oculos, interquè manus, ſunt omnia, veſtras. Quare tam ventoſa loquacitas inſumitur, in re perſpicua? Verba prodigitis cum ſit res in aperto de bonis & malis, de finibus eorum. Hoc enim datur improbo diuinitus, hanc habebunt mercedem ſcelerati, ac perditi latrones, violenti, rapaces. Totam cū ſtirpe videbis, procubuiſſe domum. Ferro, fameq; conficientur: Hæredes, ac poſteri, morte vorabuntur, abſumentur: Viduæ vero non plorabunt; aut quòd cum maritis tollentur; aut quòd periiſſe iuuabit: nefandos illos, perditoſq; Gigantes, Sodomæq; viros, vtriuſque diluuij, quorum me numero inique vos aggregaſtis. Ego vero tantum abeſt, vt approbem, ſi quid fęliciter vixerunt, vt hanc, de ſtirpe, poſteritateq; illorum; vixerint illi, quantum velint, beate; ſententiam pronuntiem. Poſſum ne igitur cum eiuſmodi ſentire? Quantum velit diteſcat, auro argentoq; fulgeat: opū cumulos exaggeret: ſuppellectile ſplēdeſcat impius: Ad iuſtos, innocenteſq; tandē oīa deuoluentur, redibunt opes ad eos, quibus fuerant ablatæ. Domus eius luculenter ædificata, velut aranea, velut domus

tinearum,

tinearum, quę morſu, voracitateq́; victitant deiicietur. Similiter vmbraculum, quod cuſtodes vinearũ faciunt, breue ad tempus tollitur.

Nam qui diuitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt,
Incluſi expectant pœnas.

Tum profectis eis è vita; velut montano gurgite torrens, Tollet tempeſtas diuitias omnes; quam cito quis aperit oculos, tam fluent omnia velociter, vt ſi remearet ad ſuperos, nihil ſit prorſus reperturus. { Apprendet eum ſicut aqua, inopia. } Pro quo, Hebraicè. Apprehendent eũ terrores aquę: tempeſtas atra, repentinus nimbus, terrores omnes, circunſtabunt illũ. Pro inopia igitur ſunt בַּלָּהוֹת balahoth. Nocturna tempeſtas furabitur eum. Eurus, aut qui eſt Hebraicè קָדִים kadim, ventus vrens, calidus, veluti auſter (hunc Sep. καύσων) vi magna corripiet: è ſedibus eius opes & illum, Deus proiiciet; accumulabit ſuper eum calamitates, quas ille velociſſime fugiet. Terga dabit, trepiduſq́; repente refugit cedentem, tollentemq́; ſuper eum manum. Quod vero noſter ait. { Stringet ſuper eũ manus ſuas. } Melius Hebraicè יִשְׂפֹּק iſpoch, plaudet ſuper eum manibus: nempè quicunq; intuebitur illum. Hoc etiã reddiderunt Sep. Græcè κροτήσει ἐπ' αὐτὸν χεῖρα αὐτοῦ plaudet ſuper eum manũ ſuam. Et Græci optime interpretantur, ἐπ' αὐτῷ γίνεται κρότος χειρῶν, καὶ συριγμός. Super ipſo fit plauſus manuum, & deriſio. Vel vt

nonnulli Hebræi ſentiunt, fiet plauſus manuum, ex ſtupore, admiratione calamitatum. Sic etiam Sibilus, ab his, qui intuebuntur illum.

CAPVT XXVIII.

PROPONIT exempla rerum terreſtrium, quibus res humanas aperiat, quemadmodum, natura fines quibuſque rebus dedit, omniumq; rerũ fontes & origines reperiuntur, ſiſtendumq; eſt alicubi, ſic omnia hominum facta, finem ſuum eſſe habitura, mala malum, bona bonum. Philoſophatur ergo de naturæ varietate. Sic Græci rationem horum exẽplorum eam afferunt, quòd quemadmodum fuit, qui naturæ dedit ordinem, modumq;, ſic multo magis idem res humanas gubernabit, earumq; curam ſuſcipiet; nec temere, quemadmodum nec in natura, patietur fieri quicquam. Argẽtum igitur, omniaq; generatim metalla, ſuas habent origines, vnde ſuſcepta in glebas conflantur. Ferrum effoditur è viſceribus montium, æs autem eadem ratione fit, aut conflatur è terra, ſed in fornace, quod Hiero. in editione adiecit dicẽs. {Et lapis ſolutus calore, in æs vertitur.} Alioquin Hebraicè eſt. Et lapis conflabitur, defluet æs. Terra ſcilicet lutulenta, aut lapides quoſdam fulgentes dicit, in venis & lapidicinis montium naſcentes, quos in fornacibus ſoluunt in æs, Vaſta fornace liqueſcunt. Sed quod noſter interpres tranſtulit æs,

Hebraicè

Hebraicè autem vocatur נְחוּשָׁה nechushàh, ferunt Hebręi eſſe ferrum validiſsimum. Attamen Sep. verterunt & ipſi χαλκόν, æs. Quod autem noſter dicit. { Tempus poſuit tenebris.} Hebraicè dicitur. Terminum poſuit tenebris. Et quoniam Sep. tranſtulerunt, τάξιν ἔθετο σκότει, ordinem poſuit tenebris. Aquila, Theodotio, & Symmachus ediderunt, prior quidem τέλος, finem, alter πέρας, terminum. Poſtremus προθεσμίαν, definitionem. Ordinem autē tenebris datum, fortaſſe ſpectat eo, quod agit de his quæ in tenebroſis, abſtruſiſq; terrarum partibus progenerantur. Terras profundis tenebris abſcondi, vſque ad eũ locum, finemque quem Deus iudicauit aptiorem. Multi de viciſsitudine noctis atque diei ſentiunt, miraculum prodigiumq; eſſe: denſiſsimas noctis tenebras habere terminum, non tendere in æternam noctem. Quid noctis dico finem conſtitutum? imò cũctarum rerum Deus excogitauit, deditque, ad quos vſque procederent, non vlterius, terminos. Hocque eſt, quod ait. { Et omnium fines ipſe conſiderat.} Lapidem autem caliginis & vmbræ mortis, iuxta ſermonis Hebraici morem, ſenties metalla ſub altiſsimis tenebris, & in viſceribus terræ naſcentia. Inde fodinæ & lapidicinæ & cunei, intra montium viſcera tendentes; vbi ad lucernam operæ fodiunt, à Sole ſummoti. Appellatur autem vſitate ſemper vmbra mortis Hebræis, denſiſsima caligo, craſſæq; tenebrę: qualiſcunque horrenda tenebroſitas: horror tene-

brarum. Hoc ſentiunt pariter Hebræi, & Græci, qui vmbram mortis exponunt ἐν τοῖς κατωτάτω, καὶ ἐν βαθείᾳ σκοτείᾳ. In profundiſsima, & in altiſsima obſcuritate naſcẽtem, effoſſamq́; tellurem; quę in ferrum, aurum, argentumq́; cõflatur. Is ſenſus verus. Quod vero ait, { Diuidit torrens à populo peregrinante. } Nunc refert aliud miraculum, ſed obſcure, & verbis ambiguis. Philoſophatur ſuper eo, quod apud Philoſophos vulgo iactatur.

Vidi ego quod fuerat quondã ſolidiſsima tellus
Eſſe fretum, vidi factas ex æquore terras.

Idem perhibet Iob. Rapidum torrentem, aut fluuium, qui pleno alueo proflueret, cui nuſquam eſſet vadum, nec veſtigia ſentiret; ita exaruiſſe, ita profundas illas aquas abiiſſe, vt deinceps calcaretur. Hoc autem ambigue, & obſcure ſic dicitur Hebraicè. Diuidit torrens, ſiue grandeſcit, tumeſcit, & quia tumeſcit, diuidit à peregrinãte viatore. Diuidit, disiungit ſemitam, procul viatores ſubmouet iuxta ripas, ſæpe etiam longius, quòd ſtagnaſſet. Submouet igitur viatores ſtagnans, & tumeſcens, torrens. Parte alia aquæ, quas pes humanus neſciret, obliuioni hominibus eſſent, auolarunt, abierunt, exaruerunt. Hoc ergo Hiero. obſcure dixit. Nam quod ſcripſit. { Pes egentis. } Non eſt egens in Hebraico. Nam דַּלּוּ dallù nũc nõ ſonat egenũ, ſed verbũ eſt, ꝙ ſonat exhauriri exareſcere. Egenus aũt dicitur דַּל dal. Populus quoq; non eſt hoc loco, ſed præpoſitio עִם im. Populus au-

tem

tem dicitur עם am. Ad verbum ergo verſus habet. Diuidit torrens, ſeparatq́; à peregrino, quæ ſunt in obliuione, à pede, exaruerunt, ab homine diſceſſerunt. Quod autem ſequitur. { Terra de qua oriebatur panis, in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt. } Memorat aliud ex philoſophia. Terram frugiferam quondã, hominumq́; alumnam, ab imis radicibus, ruptis fornacibus ignis, & ſulphuris exaruiſſe late fruges, vt nullas proferret deinceps. Hoc tempeſtate noſtra fuit perſpectiſsimum puteolis. Flammarumq́; globos, liquefactaq́; voluere ſaxa Vidimus feraces agros. Quodque legitur. { Locus ſapphiri, lapides eius, & glebæ illius aurum. Semitam ignorauit auis, nec intuitus eſt eam oculus vulturis. } Senſus eſt iuxta Hebræos. Memorans omnia naturæ miracula; ſuper quibus oculos, etiam Philoſophi aperuerunt, in admirationem prius cõmoti; refert, quemadmodum terra frugum altrix, poſt temporũ tractum, ab imis fundamentis, emicante igne, exaruiſſet: ſic alias eſſe terras, lapidum pretioſorum, gemmarũq́; feraces: vbi naſcitur ſapphirus: ibi quoq; glebas auri refulgere, quòd vna ſit ambobus origo. Hæc aũt loca, adeo inculta eſſe, & hoĩbus incognita, veſtigiiſq́; humanis calcari neſcia, vt auibus quoque ignorentur, quibus nõ ſit in his locis habitatio, ꝙ nõ habeãt vbi nidos figãt, nec quibus alant cibis: memoratq́; præcipue vulturem, quemadmodum aiunt Græci, ꝙ hi ſint acerrimis oculis: qui deſuper altiſsime cernant.

in imo

in imò iacentia. Quod autem ſequitur. {Non calcauerunt eum filij inſtitorum.} Quos Hiero. dixit. Filios inſtitorum, Hebraicè eſt בְּנֵי שַׁחַץ benè shàchaz, Melius eſt, & cum Hebræis, Caldæoq́;, magis concordat, quod tranſtulerunt Sep. Non calcauerunt eā υἱοὶ ἀλαζόνων, filij ſuperborum. Superbos autem interpretantur Græci maiores beſtias, præcipue leones. Itaque etiam Caldæus, filios ſuprbos interpretatus eſt בְּנֵי אַרְיָוָן benè ariauàn, Filios leonum. Feras quoque cæteri Hebræi exponunt. Et vox Hebraica shàchaz, ſonat ſuperbum, elatum. Cui quadrat, quod ſubditur, leena. Proſequitur de poteſtate diuina. {Ad ſilicem mittit manum ſuam.} Eſt ſcilicet, quale cecinit Dauid. Tange montes, & fumigabunt. Si vellet, editiſsimos montes euerteret. Quod autem ait. {In petris riuos excidit.} Eſt id ingens miraculū. Sæpeq́; ego vidi & obſtupui, vt flumina medios ſecantia montes, hinc, atque hinc altiſsimos, in cœlumq́; minantes ſcopulos relinquunt, ipſa magno fragore per ſaxa, rimantur iter. Hoc vero mirabile. Quod autem ait. {Omne pretioſum, vidit oculus eius.} Nullum eſt vſquam miraculum, cuius à Deo non fuerit origo: cuius inuentio non fuerit ex mente diuina.

Iupiter eſt quodcunq; vides, quodcunq; moueris. Exemplum ſcilicet maieſtatis, ſapientięq́; eius: Omne pretioſum Hebræus Auen Eſdra interpretatur, & bene, fontes è petris prorumpentes. Quod vero ſequitur.

quitur.{Profunda quoque fluuiorum ſcrutatus eſt.} Hebraicè paulò ſecus. Ne fluerent flumina, prohibuit. Nam quod Hierony. dixit. Profunda, eſt Hebraicè מִבְּכִי mibechì, quod ſonat, ne fleant, ne fluāt. Quod Abraham exponit recte, ne currant. Sic quoque Gerſon exponens hunc locum, ait. Fuit quoque tempus, quando Deus, curſus fluminum repreſsit. Et quod eſſet in profundo eorum, extraheret in lucem. Sic vere locus intelligitur ab Hebræis. Id etiam Sep. priores, qui tranſtulerant ἀνεκάλυψεν καὶ βάθη ποταμῶν. Et profunda fluminum reuelauit. Reuelatio igitur profundi, & alueorum, deſignat ſenſum antecedentem, quem afferunt Hebręi, eſſe veriorem. Ideo enim fundum fluuiorum, alueuſq́; reuelatus eſt, quia Deus prohibuit aquas ne fluerent. Siſtere aquam fluuiis, & flumina vertere retro. Quod vero ſequitur. {Sapiētia vero vbi inuenit̄, & quis eſt locus intelligentię?} Propoſitis tot miraculis, quibus infinitam Dei maieſtatem comprobaret, nunc de ſapientia vera philoſophatur, oſtendens eam nō aliam eſſe, quàm hūc ipſum, cuius miracula recēſuit, colere, venerari. Hos eſſe deniq; theſauros veros, & incomparabiles diuitias. Id autem elaborat Iob contra aduerſarios, qui ei ſapientiam hanc non modo non concederent, vt etiam detraherent. Ex his autem comprobat, quoniam boni poſsident ſapientiam veram, mali autem non poſsident: ſolos eſſe bonos beatos, miſeros autem ſolos malos. Quod in noſtris habetur. {Nec inuenitur

uenitur

{uenitur in terra ſuauiter viuentium.} Redundat ſuauiter. Dicendum ſimpliciter. Nec inuenitur in terra viuentium: Nempè in hoc mundo. Difficilis inuentu. Itaq; neq; in profundis terrarum partibus, quemadmodum, aurum, gemmæq́; reperitur. Quanquam Heraclitus dicebat in puteo latitare veritatem. Pretioſiſsima ſapiētia, cui nulla mortalis res queat æquiparari. Ne aurum quidem pretioſiſsimum. Quod autē noſter dicit. {Non cōferetur tinctis Indiæ coloribus.} Pro tinctis coloribus, Hebraicè eſt כֶּתֶם אוֹפִיר chèthem ophir, aurea maſſa ophir. Vbiq; in ſacris litteris aurum ophir eſt celebre, præponderans aliis. Eſt autem ophir regio Indiæ ferax auri optimi. Quare apud nullos ſunt, tincti colores. Nam etiā Sep. verterunt χρυσίῳ τοῦ σωφεὶρ. Et chèthem, Hebraicè nō ſonat colores, ſed maſſam auream, vt ſolet idem noſter ſæpenumero transferre. Cetera clarent de incomparabili ſapientia. Quod noſter dixit { vitrum, } Hebraicè זְכוּכִית zechuchith, perſpicuum, diaphanum. Itaq́; Abraham dicit eſſe lapidem pretioſum, perlucidum, nempè Adamantem: quanquam idem refert poſſe deſignari vitrum. Sep. quoque vitrum tranſtulerunt χρυσίον καὶ ὕαλος aurum, & vitrum. Quod autem idem noſter interpres dixit. Vaſa auri excelſa, & eminentia; Hebraicè eſt ſimpliciter כְּלִי פָז cheli paz. Vaſa aurea. Non aliud Hebraicè. Neque etiam Græcè σκεύη χρυσᾶ vaſa aurea. Vbi autem in noſtra editione dicitur. {Nec commemorabuntur in comparatione eius.}

eius nempè, vt eſt in Hebraico רָאמוֹת וְגָבִישׁ ramòth et gabis, quas Hebræi putant margaritas. Sep. in Græco reliquerunt Hebraicum nomen intactũ, gabis. Hoc loco ſciendum eſt, quòd dimidium verſiculi ſuperioris, vbi noſter dixerat. Vaſa excelſa, & eminentia; videtur huius eſſe verſiculi. Nam hæc nomina, quæ putant Hebræi margaritas pretioſas, propter ſimilitudinem vocis Symmachus tranſtulerat ὑψηλὰ καὶ ὑπερκείμενα οὐ μνησθήσεται. Vaſa excelſa, & eminentia, non commemorabuntur. Hunc ergò ſequutus eſt Hierony. Sed Hebræi, vt dixi רָאמוֹת ramòth, margaritas vnioneſque pretioſos exponunt. Nec alienum fortaſſe eſt, quoniam Hebraicè רְאֵם reèm, dicitur vnicornis; ſiue rhinoceros, hac voce deſignari cornua illa pretioſiſsima, quæ hodie quoq; magno in pretio habentur, & in theſauris repoſta, quãdoq; oſtendũtur: Aut pelles eius animalis, quibus pretioſæ veſtes conficiuntur. Quod autem noſter ait. { Trahitur ſapientia de occultis. } Sciendum quod Hier. vertit; Trahitur, Hebraicè, eſt מֶשֶׁךְ mèshèch, id ſonat tractionẽ. Sonat ẽt pretiũ, honorẽ. Item ꝙ trãſtulit occulta, Hebraicè פְּנִינִים peninìm, ſignat quidẽ interiora, ſed itẽ margaritas, aut coralia, vt Hebręi ſentiũt. Dicitur ergo Hebraicè. Et pretiũ ſapientię, eſt ſupra margaritas. Hunc ſenſum ẽt Gręci acceperunt. Nam illa occulta, quæ dixit noſter, & Sep. τὰ ἐσώτατα abſtruſiſsima, iidem Græci exponnũt τὰ κειμένα theſauros recõditos, quos longe interuallo

antecedat ſapientia. Et quod noſter. { Topazius de Aethiopia. } Hebraicè פִּטְדָת pitdàth. Topazium etiã Sep. poſuerunt. Sunt qui putent potius eſſe ſmaragdum, qui in Aethiopia naſcitur. Rurſum, quam dixit Hier. { Tincturam mundiſsimam. } Eſt, vt ſuperius כֶּתֶם chèthem. Id ſonat maſſam auream. Vbi igitur ſapientiam tot laudibus prouexiſſet, optimas quaſque res collatas cum ea, vileſcere ac ſordere probaſſet; redit ad eandem ipſam ſapientiam, & more Philoſophorum cupit eam velut indagine, definitione circũſcribere. Non minus ait hæc, quàm omnes theſauri, gemmæq́; pretioſæ, latet abſtruſa, fugiens obtutum, non hominum modo, ſed earum ẽt volucrum, quas eſſe viſus acerrimi perhibent, loca theſauroſq́; gemmarum vt Gryphes, aſſeruantes. Infernus quoque & mors, nempè tartarus, locuſq́; omnis à cœlo remotiſsimus, negant eam apud ſe eſſe. Vt non eſt hominibus, vt feris, & auibus, qui nubes tranant, terraſq́; oẽs deſpiciunt, nota; ſic neq; Tartaro, manibuſq́;. Vni Deo nota, ac perſpicua. Cuius, vt Orpheus canit, eſt ἄλκιμον ὄμμα oculus robuſtus acerrimus, omnia colluſtrans, omnem terrarum orbem vnico proſpectu complectens. Is enim eſt, qui dedit pondus, & partes æquas elementis, miro concẽtu temperatis: aeraq́;, & aquam ita moderatus eſt, vt ad decorem, commodumq́; fieri nihil melius poſſet. Pluuiarum quoque repertor: & qua via terras fęcundarent, non alluerent, autor, fulminator altitonans.

nans.Nam quod Hiero. dixit. { Procellis ſonantibus. } eſt לַחֲזִיז קוֹלוֹת lachaziz colòth, Apparentię, ideſt fulgetris,& tonitruis.Sep.quoque Græcè ἐντινάγματι φωνάς; & viam dedit concuſsioni,& voces.Sed Symmachus,clarius, εἰς κτύπον φωνῶν. Ad ſtrepitũ vocum.Quod Gręci recte exponunt.Is parauit,inquiũt καὶ τὰς βροντὰς, ἃς τινασσόμενος ἀὴρ ἀποτελεῖ. Et tonitrua, quæ cõcuſſus aer efficit. Quod autem ad poſtremũ dicitur. { Tunc vidit illam, & narrauit. } Reſpicit exordium mundi, cum miro concentu temperabat elementa: cum leges aſtris,ſideribuſq; dabat:omnia ſuis ritibus inſiſtere iubebat. Tum ſanxit,quam vellet eſſe veram ſapientiam,edixit,expoſuit, quam viderat,noratq;. Vera ſapientia pietas: hac homines ſapientes comprobantur:hoc à ſtultitia diſcedunt: hoc ſunt in mundo beati. Beatos enim Philoſophi prædicant, virtutibus præditos, iuſtos, temperantes, modeſtos,libidinibus fortiter reſiſtentes. Omnium autem virtutum harum fons & principium eſt timor domini..

CAPVT XXIX.

A GRAECIS argumentum pulchrè ſic introducitur. Cum de poteſtate Dei, de ſapientia,mira prædicaſſet docuiſſetq; Iob, nihil eſſe ſapientia pretioſius,eundemq; ſapiẽtem eſſe, ac pium innocentẽq; amici conticuere nihil amplius habentes, quod op-

ponerent. Itaq; Iob aliunde exorditur orationem, deſiderans priſtinæ fœlicitati, diuinæq; prouidentię, qua quodã fruebatur, reſtitui. Et quoniã amici multa aduerſus eũ conuitia impietatis iniuſtitięq;, iactauerant, recte factorum ſuorum catalogum recenſet, fermè dicens, quod Apoſtolus ad poſtremũ. Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Pluraq; addunt alia Græci, mihi ad veros ſenſus, difficilioraq; properãti prætereũda. Principio, quod ait. {Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos?} Sep. Grecè tranſtulerant. Quis me ponat iuxta menſes priores, quibus me Deus cuſtodiebat? Symmachus & Aquila, quãquam fermè idem eſt, dixerunt τίς δώη μοι κατὰ μῆνας τοὺς πρώτους. Quis me ponat iuxta menſes priores? quando me Deus ab omni clade defendebat, & fulgor eius mihi præfulgebat, tenebræ cedebant, luce eius corruſcante, prioribus annis? cum Deus clamiret mihi comes, multitudo ſeruorum filiorumque circumſtabat? Butyro lauabam pedes; vt vnguentis, Romanis præ luxu mos erat.. Quanquam pertralationem dici, arbitratur Abraham. Sic petram, ſilicemque, riuos olei deſtilaſſe. Quod vero noſter ait. { Et in platea, cathedram parabant mihi.} Hebraicè paulò ſecus. In lato parabam, ponebam ſedem meam, cedentibus cunctis, ſpaciumque dantibus, mihi ſedes in medio ponebatur: eoq; iuuenes cedebant, ſe ſe proripientes aduenientè illo, magna comitante caterua. Senes autem erecti ſtabant, ipſiq;

magiſtratus

magiſtratus, duceſq; taciti exaudiebāt eum loquentem. Summis autem laudibus efferebant probitatem, integritatemq́ue eius, quod miſeros, flenteſq́ue adiuuaſſet, dextram inopi dediſſet. Benedictio pereuntis, aut iam perituri, niſi ille iuuaſſet, ad eum veniebat. Poſſum enim ait, citra inſolentiam, prædicare me iuſtiſsimum fuiſſe. Iuſtitiam integritatemq; fuiſſe inſignia mea, quaſi coronas; vt qui fuerim oculus cæco, claudoq́ue pes: pauperum pater: conterebam autem molas iniqui, qui velut leo, feraq; ſæuiſsima dētibus corripuiſſet, ſic manibus, prędā. Hac ratione putabam me fore longęuum, quoniā probis ac iuſtis, longitudo vitæ promittitur; velut palmam ſemper habiturum virorem: quæ fertur annos multos florere. Eſt autem palma etiam apud Sep. φοίνιξ phœnix. Sed in Hebraico חול chol harena; diciturq́ue: Et ſicut harenam multiplicabo dies meos: quod forte magis conuenit, & ab Hebræis proponitur. Gerſon, ſemper ſperabā ætatē mihi diuturnam, vſq; eo, vt dies mei, velut harena maris forent præ numero. Ero, ait, floridus velut arbos, quæ per humorem late ſparſit radices. Quod autem Hierony. dixit. { Et ros morabitur in meſsione mea. } Pro meſsione, Hebraicè, eſt קְצִירִי checiri, ramus meus, vt exponunt omnes interpretes Hebræi. Quare non debuit nunc noſter interpres ſequi Græcos, qui trasferunt καὶ δρόσος αὐλισθήσεται ἐν τῷ θερισμῷ μου.

Et ros morabitur in meſſe mea. Nam iidem Sep. bene ſciebāt deſignari ramum, palmitem hac voce, vt in Pſal. Extendens palmites ſuos vſque ad mare. Dicitur ergo. Et ros morabitur in palmite meo, nempè florebit, virebitq́; ſemper, cœleſti rore viriditatem dante. Quas tralationes declarat ex ſequenti. {Gloria mea ſemper innouabitur.} Quod autem ait. {Et arcus meus in manu mea inſtaurabitur.} Exponitur Hebræis hæc vox תַּחֲלִיף tachaliph, innouabitur, inſtaurabitur: Videlicet, ſemper robuſtus ero, ſemper fortis: vigebit haſta mea: vires meæ ſemper florentes. Ecce principes pendebant ab ore meo, iuſſaq́; expectabant, parere parati. {Non audebant addere verbis.} Vel, vt Hebraicè eſt, non mutabant conſilium, ſententiamq́; meam. Eſt etiam ſenſus verus. Non iterabant. {Stillabat autem ſermo,} quoniam fluuius eloquentiæ quoque, Latinè dicitur. Ipſe velut dictator. Declarat tralationem. Putabant ſe augeri & creſcere verbis meis, velut himbre. Non credebant autem cum ridebam ad eos, quoniam non putabant riſum irriſionemq́ue, ſi vel eos irriſiſſem. Irriſionem, pro ioco accipiebant. Sicq́; exponit Gerſon. Sic, & Auen Eſdra. Nam ſi vel conuitiis domini ſeruos inſectentur, propter reuerētiam ſerui nō iraſcuntur, vultum demiſſi tacent. Idemq́ue eſt ſenſus, quòd lux vultus non cadebat in terra, vel cadere nō faciebant: omnia ſcilicet comprobabant: nihil reiectabant, non irriſionem pro irriſione: nullo ab eis

probro

probro afficiebatur. Quod vero ait. { Si voluiſſem ire ad eos. } Quoniam dicitur Hebraicè. Eligebam viam eorum, & ſedebam primus. Duo ſunt ſenſus: alter, is Hiero. alter, quòd ipſe quid agerent, præſcribebat, conſulebat, docebat,, & docens primus concilio præſidebat. Quod ait ad poſtremum. { Eram tamen mœrentium conſolator. } quoniam

Cunctis iura dabat, legeſque æquabat in omnes.
Mœrentes, afflictos ſolabatur, ignaroſque viæ, docebat. Detrahẽdum eſt, tamen, nihil nunc vtile.

CAPVT XXX.

QVOD primum ait, { Non dignabar ponere cũ canibus gregis mei. } Nempè ad cuſtodiam, vt Hebræi nonnulli interpretantur, vt cum canibus domũ aſſeruarent: Sed rectius, vt cum canibus, velut viliſsimis animalibus, & ad dedecus. Nos item Arabas canes, itidemque illi, nos appellant. Optimum, quod & Græci; Non eos dignatus fuiſſem præficere canibus, dare cuſtodes canum. Qui canes gregis alerent, educarent. Munus viliſsimum. Cætera clarent, eos tanto deiectiores minoreſque ſe fuiſſe, vt cõtemnere poſſet quidquid valerent. Nullo ſcilicet numero homines. Hæc, & quæ ſequitur omnis contumelia, atque deſcriptio, ſpectat in amicos Iob præſentes, qui nunc eum, quem olim verebantur, magis irridet, quàm conſolantur. Quod vero noſtra editio dicit. { Et

{Et vita ipſa putabantur indigni.} Hebraicè dicitur. Super ipſis אבד כלח abad calach. Periit tempus, vel ſenecta. Sic exponunt communiter Hebræi; ſenſuſq; eſt. Tanta fuit egeſtas horum, tanta inopia ſemper imbecillitaſq; ex quo in lucem venerunt, vt perierit eis omne tempus nihil valētibus. Illud ſcilicet ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. Terræ inutile pondus. Et ſenex ille apud Poetam.

Iam pridem inuiſus diuis, & inutilis, annos,

Demoror.

Quod autem ſequitur. {Egeſtate & fame ſteriles.} Eſt Hebraicè: penuria, & fame ſolitarij. Egeſtas, ait Gerſon, & fames, qua premebantur, cogebat eos perſequi loca deſerta & inculta, vbi celarentur, conſpectumque hominum vitarent. Quare totum hūc locum paulò ſecus à fonte reddidit noſter. Quod vero ſequitur. {Et mandebant herbas.} Pro communi nomine herbarum, eſt particulare, Hebraicè מלוח maluach. Nonnulli putant vrticam. Probatur mihi, vt ſit malua, & ab Hebræo, nomen ad Latinos veniſſe. Pro hac, Sep. poſuerunt herbam, quæ dicitur ἄλιμα, nempè ſine fame, de qua ſcribunt Græci ἄλιμα βοτάνη τις ἐστὶν ὡς φασὶ ταχὺ πληροῦσα τὸν ἐσθίοντα, καὶ κόρον ἐμποιοῦσα. Alima herba eſt, vt ferunt, celeriter implens edentem, & ſatietatem efficiens. Similiter quod noſter dixit. Et arborum cortices, Symmachus ἀποκνίζοντες φλυοὺς τῶν φυτῶν. Vellicantes cortices arborum. Nam pro hoc in Hebræo, minus clarum eſt. Super virgulto.

to. Quanquam nonnulli Hebræi ſic ſenſum accommodant. Præ fame, cedebant; terebant maluā ſuper arbore, vt comederent eam; omnia parum inter ſe diſtant. Cætera ſunt eadem apud omnes. Quod vero dicitur. {Qui de conuallibus iſta rapientes, cum ſingula repeniſſent, ad ea cum clamore currebāt.} Lōge ſecus à fonte, hoc modo. De medio expellebātur, clamabant ſuper eos, veluti fures. E medio, Gerſon exponit, ex media ciuitate. Abraham, ex medio hominum. Quod mediū concorditer Hebræi expōnūt; Hebraice dicitur גו gheu, quod ſonat ét vallem ſi addideris iod & aleph, nempè גיא ghe. Hoc videtur legiſſe Hiero. Melius, quod affertur ab Hebręis. Nā & editio Caldaica, & ſenſus teſtimonio eſt, eos recte interpretati: totaque periodus noſtra variat à fonte. Veritas eſt quam oſtendi, clariuſq; ſenſus: illos adeo contēptibiles fuiſſe, vt è medio reiicerentur, ſuperq; eis, velut furibus, omnes conclamarent. Sequitur. {In deſertis habitabant torrentium.} Pro deſertis, eſt Hebraicè ערוץ aroz, ideſt, in foramine, fiſſura, foſſa, atteſtanturque Hebræi, foſſas eſſe, quas efficiunt torrentes. Quare dicendum. In fiſſuris torrentium, habitabant: concauas ſcilicet quaſdam effectas à fluminibus cauernas, tenebant. Et quod dixit glarea, eſt כפים chephim, petris. Vnde cepha, petra. Quod autem ſequitur. {Qui inter huiuſcemodi lætabuntur.} Verius in fonte. inter arbores rugiebant, fremebant, gemebant, ſcilicet

velut onagri, feri & agreſtes, ſolitudines colentes. Fames eos, egeſtaſq́; mugire, rudere, cogebat. Et ꝙ in eodẽ verſu dicit. { Et eſſe ſub ſentibus delitias computabãt.} Hebraicè ſic. Et ſub ſentibus cõgregabant. Omnis eorum familia, domos has, nõ alias obtinebat. Quanquam verbum, quod ab Hebræis exponitur congregabantur, יְסֻפָּחוּ iesupàchu, teſtibus eiſdem deſignat quoque, vulnerabantur. Sub ſentibus (inquit) eorum caro vulnerabatur, ſauciebatur. Et quod noſter in dimidio ſequentis verſiculi dixit. { Et in terra penitus non parentes; } etiam Hebræi interpretantur hos, inferiores, debiliores ipſa terra. Dicitur enim Hebraicè, נִכְּאוּ מִן הָאָרֶץ nicheù mìn haàrez; Eliſi, debilitati ſunt, prę terra: Humiliores, quàm ipſa terra. Et quod in altera periodo dicitur. { Factus ſum eis prouerbium.} Hebraicè eſt. Factus ſum eis in orationem, in verba: nempè de me dumtaxat loquũtur: ſermo de me vbique: populo iam fabula factus. Quodq́; paulò poſt ait. { Et faciem meam conſpuere nõ verentur.} Eſt Hebraicè etiam eodem modo. Et faciem meam non verentur conſpuere. Quod autem ſequitur. { Pharetram enim ſuam aperuit.} Poteſt ex Hebraico colligi duplex ſenſus. Is quem noſter, & Græci poſuerunt, pharetram ſuam, ſiue arcũ, vt eſt Hebraicè יִתְרוֹ ithrò, quod AuenEſdra teſtatur ſonare arcũ. Græci autem ἀνοίξας γὰρ φαρέτραν αὐτοῦ ἐχάλκωσεν ἐμέ. Aperta enim pharetra ſua, vulnerauit me. Poteſt inquam, is eſſe ſenſus. Eſt alter Hebræorum.

rum. Reſoluit, aperuit, lentum reddidit arcum meũ: nempè vires meas: Omne robur populatus eſt. Huius autem omnis verſiculi ſenſus eſt fortaſſe, quem poſuit Rabi Gerſon, videlicet. Horũ omnium malorum cauſſa, omniſq; hęc irriſio mihi fit, quia Deus reſoluit funem meum, quo homines ante hác alligati tenebantur; timorem videlicet, quo me timebant. Itaque vnuſquiſque inſectatur, vexat, cruciat, enecat me, quia frenum timoris, quod erat eis, depulerunt. Hæc ille. Is ſenſus de freno, dependet ex eo, ꝙ in Hebraico dicitur. Et frenum propter me, vel à facie mea abiecerunt. Vt frenum ſit timor. Quod autem ſequitur. { Ad dexteram orientis calamitates meæ illico conſurrexerunt, & oppreſſerunt, quaſi fluctibus, ſemitis ſuis. } Longe aliud in Hebraico eſt: Quod enim noſter dixit, Orientem, Hebraicèq; eſt פִּרְחַח pirchàch, Hebræis teſtibus deſignat puerum, germen, plantam. Idque tranſtulerunt etiam Sep. ἐπὶ δεξιῶν βλαστοῦ. Super dexteram germinis. Itaque Abraham ait. Hoc nomine deſignantur pueri, qui quaſi florent, pullulant. Senſus igitur eſt: Ad dexteram pueri cõſurrexerunt, pedeſq; implicuerunt, impulerunt, vt laberer, vt corruerem. Direxerunt ſuper me vias contritionis ſuæ. Hoc eſt. Struxerunt ſemitas, quibus ruerem, quibus offenderem. Hunc etiam ſenſum animaduerterunt, & reddiderunt Sep. καὶ ὁδοποίησεν ἐπ' ἐμὲ τρίβας ἀπολείας αὐτῶν. Et ſtrauit aduerſum me ſemitas perditionis eorum. Quare ſenſus

clarus. Et mirum tam diuerſe noſtrum tranſtuliſſe. Proſequitur. { Diſsipauerunt itinera mea, inſidiati ſunt mihi. } Nempè, vt ait Gerſon. Cum quid pararem, extemplo ſubuertebant conſilium meum, vias impediebant, ne fieret, quod apparabã. Et vbi noſter dicit. Non fuit, qui ferret auxilium; dicitur Hebraicè, non erat eis adiutor. Senſum hunc habet iuxta ſuperiora. Non erat eis auxiliator. Tãta erat eorum imbecillitas: Adeo debiles erant. Et quod ait. { Quaſi rupto muro. } Poteſt quidem, ruptura muri intelligi; ſed melius Hebræi ſentiunt rumpentes aquas, impetum aquarum, cui ſimiles eſſe aduerſarios ſuos queritur. Quod vero apud nos dicitur. { Redactus ſum ad nihilum. } Hebraicum eſt, conuerſi ſunt contra me terrores. Nam בַּלָּהוֹת balahòth, ſonat terrores. Et quod ait. { Abſtulit quaſi ventum deſiderium meũ, } eſt Hebraicè. Velut vẽtus, ſequitur deſideriũ meum: videlicet. Aut auolauit ſicut ventus, aut ipſi terrores perſequũtur animam meam: Vbiq; adſunt velut ventus, ac nubes aduolantes. Itaque ſalus mea, Speſq; omnis fugit ocyus euro. Et quod ait. { Nunc autem in memetipſo marceſcit anima mea. } Dicitur in fonte. Nunc effuſa eſt anima mea. Quod Hebræi interpretantur iuxta ſuperiora. Effuſa, euerſa eſt vita mea; ætas mea tranſiit impete vaſto, ſecus quàm putaram; cum me perpetuo fœlicitatis curſu prouehendum crederem. Quodque ſequitur. { Nocte os meum perforatur doloribus. }

bus.} Eſt, vt clarius intelligatur. Noctu doloribus perforanẽ oſſa mea. Quod aũt noſter ait.{ Et qui me comedunt, non dormiunt.} Dicitur in origine. Et perſecutores mei non requieſcunt. Nam Hebræi exponunt hanc vocem עוֹרְקַים orchim, fugere facientes; ponentes loco eius notiorem דוֹפְקִים dophchim, ideſt pulſantes. Et quoniam deſignat etiam pulſus, pro eo accepit Gerſon dicens. Orchim, pulſus ſunt, qui non quieſcunt, quod motus eorum non interquieſcit omnino cum ſomno, propter doloris magnitudinem. Græci interpretes, quos iſte pulſus, illi neruos tranſtulerunt τὰ δὲ νεῦρα μοῦ διαλέλυται. At nerui mei reſoluti ſunt. Ego cum Hebræis ſentiam. Quodque ſequitur. { In multitudine eorum cõſumitur veſtimentum meũ.} Dicitur in fonte. { In multitudine poteſtatis mutatur veſtimentũ meum. } Hoc Hebræi exponunt. Præ nimio ſudore, quem dolor, & indignatio efficit, totus immadeſco. Sicq; veſtimentum immutatur, marceſcit. Et quod eodẽ verſiculo ſubditur, { Et quaſi capitio tunicę ſuccinxerunt me.} Hoc ſentit; vt ora veſtimẽti, aſtringit, totumq; premit corpus, ſic ſudor & dolor aſtringunt, tenent me totum. Hũc ẽt ſenſum Hebręi admittũt. Quod aũt ſequitur.{ Cõparatus ſum luto} Hebraicè. Proiecit me in lutũ. Nam Gerſon, & prior Abrahã verbũ הוֹרַנִי horani, quod Hier. tranſtulit, Comparatus ſum, exponunt, proiecit me. Idq; deſignat. Cætera clarent, vt præ nimiis ſordibus, ſanie,

& furfure

& furfure plagarum, cinereus factus ſit; aut quòd vilius ipſo nihil extet. Eſt deinceps apoſtrophe, qualę ſæpe apud Poetas, ad omnipotentem, qui res hominumque Deumq;, æternis regit imperiis, quòd verſus ſit in eum, factuſq; crudelis: quòd manus, quibus inflictæ clades deſignantur, poſuerit ſuper eum: quod contemnatur à Deo, ſiue clamet, ſiue taceat: nõ eſſe, qui clamores exaudiat, nec, qui tacentis calamitates conſideret: quod illum extulerit, prouexeritq; ſupra nubes: Velut ille, fama ſuper æthera notus; vanitate, rapidiſq; ventis inequitare, vt eſt in Hebraico, fecerit. Erant enim vana omnia, cito ad excidium rapiẽda, quęcunque nobilem, inſignemq; eum redderent. Aut quemadmodum ait Gerſon, maximis velut vẽtorum motibus ludibriiſque raptaſti me: eoque cõſilium, prudentia excuſſa pectore eſt: Aut velut Hebræi, ritum illum, ſplendorem, conſtantiamque vitæ abſtuliſti: Et breui ſe periturum vaticinatur. Quod vero ait. { Verumtamen non ad conſumptionem eorum, emittis manum tuam. } Senſus eſt, iuxta Hebræos. Neque vero eſt, qui manum ſuam porrigat ſibi ad auxiliandum in ſepulchro; nemo eſt, qui poſſit euadere. Dicitur autem hoc in Hebraico. Verum non conſumptioni, aut ſepulchro mittet manum: Volunt autem Hebræi, eum, qui mittat, ſiue porrigat manum intelligendum eſſe vnumquenq; mortaliũ, qui nequeat ferre ſibi ſuppetias in ſepulchro. Quare non eſt is ſenſus, quem porrigit editio noſtra.

Et in

Et in dimidio eiuſdem verſiculi.{Si corruerint,ipſe ſaluabis.} Hoc pacto eſt in fonte. Si in calamitate eius,illis clamor.Quod exponit ab eiſdem. An proderit mortalibus,in calamitate vociferari? Quis audiet? Quis eripiet, cum vis inimica propinquat? & cum te fata impia tangunt? Is eſt ſenſus. Videturque noſter, neſcio qua æquiuocatione & vocum ſimilitudine,aliud pro alio ſumpſiſſe. Nam Hebraicè שׁוּעַ shùa,ſonat clamorem, at cum iod, & he יְשׁוּעָה iesuàh, ſalutem. Similiter quod tranſtulit conſumptionem,Hebraicè eſt בְּעִי behì,ſepulchrum.Itaque magis ſequor nunc,quod Hebræis, vim ſermonis ſui ſentientibus,placet.Nã in noſtris quis ſenſus? Quod proſequitur.{Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus erat.}At ego inquit, quanquam ſum tot cladibus circumuentus, quãquam ſe mihi crudelem Deus oſtenderit:nil vnquam geſſi tale: Ad aliorum calamitates vehementer commouebar, penes me dolor omnis idem erat, qui penes alium. Itaque eandem miſericordiam, condolentiam, charitatemq; expectabam.Hoc expectanti,lucemq; bonorum ſperanti, ſæuities, crudelitas, tenebroſus aduenit horror. Tantus eſt dolor,tãta commotio, vt viſcera ferbeãt, rugiant: inuaſere enim in me clades gregatim. Flens igitur obambulo. Sine feruore,non furore,vt in noſtra legitur editione.Sine feruore Solis,vt aiunt Hebræi, in tenebris ſcilicet & ſolitudine. Quod noſter dixerat ſuperius mœrens,Hebraicè קוֹדֵר kodèr,niger,

horridus.

horridus.Huic quadrat ſine feruore,vt indicet ſe nigrum,pallentem effectum,non ob Solem, ſed calamitates,dolorem,mœrorem.Nec in turba, cetuque palam vociferari(tantus dolor)erubeſco. Solitudines appeto,inter dracones,ſtruthioneſq;. Ob quam cauſam,cutis æthiopiſſa facta: ſuccus omnis exhauſtus:omnis lætitia in luctum verſa.

CAPVT XXXI.

PROSEQITVR hoc capite, reliqua generis eiuſdem, referens recte facta ſua, nobis item breuiter percurrenda, quod in his, non ſit à fontibus Hebraicis diſcrimen multum.Præter omne genus probitatis,adiecit caſtitatem,continentiam magnarum virtutum principium ac fundamentum: vt ne cogitaret quidem prætereundo,vel quoque tempore,de virgine,nedum eam contingeret. Nil cogitaret, nil deſignaret, rapere eã: quale ſæpe fit à principibus. Quæ eſt enim (inquit Hebraicum) pars, quod præmium, quæ ſpes in Deo, bonorumq; expectatio ei, qui ſcelus hoc perpetrarit? Formidine pęnę,& amore virtutis abſtinebat.Nonne perſpicuum eſt(ait)perire malos, & grauibus pœnis in eos animaduertendum? Quod autem dixit:{ Et alienatio operantibus iniquitatem. } Supplicia ſcilicet inſolita, inuſitata, inaudita,iuxta Hebræos. Et ꝙ Græcis ἀλλόκοτο enorme,horribile,ſtupendum.Ea dicitur nunc alienatio.

Etenim,

Etenim, quis eſt, qui non naturali inſtinctu, inquit pernoſcat, Deum cũcta deſuper aſpicere? Vias greſſuſq; noſtros, quo tendere pergãt, obſeruare, numerare? Verũ an ego ad vana cucurrerim, an ad dolos; fraudeſq; ꝑperauerim, Deus ipſe perpẽdat, libretq; oĩa facta mea, velut in ſtatera. Videat innocentiam, integritatem (Id enim eſt, quod noſter dixit ſimplicitatem) num à recto deuiarim, num quodcunq; vidiſſem ſimul appetiuerim, ſimul apprẽderim, rapuerim. Tum vero mihi terra deiſcat. Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras. Diripiant alij, quæ ſeminaui; germina ideſt prolem, vel agros populentur, excindant: ſi ad aſpectum mulieris cor meum deceptum raptumque eſt illecebra: & amore inconceſſo ludificatum: ſpecie, quæ debuit relinqui, comprobata; vt noctu fit ab adulteris, inſidioſe ad fores amatæ delitui. Tum vero ſit, quod in prouerbio eſt. Ab alio expectes, alteri quod feceris{Scelus eſt adulterium, & iniquitas maxima.} Quod Hebraicè, iniquitas פְּלִילִים pelilim, quod interpretantur, grauiter animaduertenda: iudicio vendicanda, à verbo palal, iudicauit. Quocunque enim inuaſit zelotypia, cędes videas & ſanguinem: inflãmatq; domos rabies; Vel, vt Hebraicè, imperat, ac deuouet. Is ignis deuoret, excindat, abſumat omnia germina mea, tum in agris, tum totam domũ. Proponit aliud ſcelus.{Si ſum, inquit, aſpernatus audire cauſſam ſerui mei, vel ancillæ; ire in forum

ſi diem dixiſſet domino, ob debitum, vel offenſam.} Quæ enim ei, qui ſic deliquerit, apud iudicem rerum humanarum fides erit, quin ſimili ratione condemnetur, vel contemnatur, qua debiles inferioreſque ipſe contempſiſſet? Quod vero noſter ait. {Nunquid in vtero fecit me.} Hebraicum ſic. Nonne qui fecit me, fecit illum? Non ſunt pauperes, ſerui, ancillæ contemnendæ, qui fecit nos, illos etiam creauit; vnus eſt eorum, atque noſter creator. Rabi quoque Gerſon, hoc exponens. Nonne qui fecit me in vtero materno, fecit etiam illum? Et creator vnus Deus æternus, qui nos formauit in vtero materno. Quo circa nefas eſt, me ſic efferri, inſoleſcere contra ſeruos, vt contemnam, aſpernerq́; iudicium, ſi mecum diſceptēt, Quod vero ſequitur. {Si negaui, quod volebant, pauperibus.} Eodem modo Hebraicè. Nam quod ait. Et oculos viduæ expectare feci, Hebraicè fermè ſimiliter. Et oculos viduæ אֲכַלֶּה achalèh, ideſt conſumpſi. Quod etiam Sep. trāſtulerunt χήρας ὀφθαλμὸν οὐχ ἐξέτηξα. Oculum autem viduæ, non liquefeci, non conſumpſi. Id rectè Græci declarant. Vel inquiunt, ob paupertatem non permiſi liquefieri, vel præ lachrymis, aut quòd attente reſpicerent, & non aſſequerentur, ſed potius deſpicerentur. Cætera clarent, quod miſericors fuerit erga pupillos, vt eos aleret: quod ab vtero cum eo creuit cōmiſeratio: quod prætereuntes nudos protexerit: veſtē præbuerit. Verum quod noſter dixit. {Ab infantia creuit mecum

miſeri-

miſericordia, } ab Hebræis paulò ſecus,locus exponitur iuxta fontem. Quia ab adoleſcentia mea creuit mecum,ſicut cum patre. Creuit (inquit) pupillus apud me, velut proprium parentem. Non nominatur igitur in Hebręo miſeratio,ſed ſimpliciter ponitur, quòd creuerit. Ex antecedente autem intelligitur pupillus, qui creuerit apud eũ, veluti parentem. Quem ſenſum etiam Sep. in Græco tranſtulerunt. ὅτι ἐκ νεότητος ἐξέτρεφον ὡς πατήρ. Quoniam ab adoleſcentia nutriui tanquam pater. Et Græci locum explanantes. Vſque,inquiunt,in perfectã ætatem,educaui,artes docui,donec cura mea, nõ magnopere indigerent.Hoc illi.Similiter aliud dimidium eiuſdem periodi.{Et de vtero matris meę,egreſſa eſt mecũ.} Hebraicum dicit,& ab vtero matris meæ, ducebam illam. Hoc ab Hebræis refertur ad viduam, de qua etiam ſuperius.Miſerebar (ait)viduã ſemper, ex quo lucem videre cœpi.Hæc veritas eſt. Exponiturq; ab Hebræis.Duxi,docui viduam, præſcripſi quid faceret.Hoc verbum etiam Sep.poſuerunt ὡδήγησα Duxi, docui,viã oſtendi. Licet de vidua non ſentiant Gręci.Hebraicum claret.De veſtimento quoque, quod præberet pereuntibus frigore,quoſque vexabat egeſtas: & quod latera, ſiue vt habet Hebraicum חֲלָצָו chalazau,lumbi eius,protecti à frigore benedicerent quadam tralatione: clarum eſt. Quod vero ait. { Si leuaui ſuper pupillum manum meam.} Exponitur à cunctis,ad flagellandum,cedendum. Dimidium au-

tem eiuſdem orationis.{Cum viderem me in porta ſuperiorem.} Hebraicè fere ſimiliter: cum viderem in porta auxilium meum. Nimirum iuxta Hebræos, quia viderem me prępotentem; viderem ſeruos circunſtantes, qui mihi ferre poſſent opem; eoq́; non timerem eum offendere. Cætera clarent de imprecatione, qua ſibi cadere, abſcindiq́; humeros, & oſſa cõfringi imprecatur. Quod vero ſequit̃. {Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus, timui Deum.} Hebraicè dicitur. Quia pauor ſuper me, contritio Dei. Nimirum, vt aiunt Hebræi, his ſceleribus omnibus abſtinui & caui, quod timerem, ne Deus induceret ſuper me calamitatem, vaſtitatem. Itaq́; Hier. reddidit fluctus tumentes, vocem Hebraicam איד Ed, quę ſonat contritionem, calamitatem: idque facit ſæpe. Symmachus, hic eam conuertit in Gręcam, eiuſdem ferè ſignificatus. βάρος põdus, grauitatem. Sep. dixerant λῆμμα. captionem, iacturam. Sonat, vt ſæpe vidimus, calamitatem ruinam. Quodq́ue ſequitur. {Si putaui aurum, robur meũ.} Nihil fermè diſſimile, quòd Hebraicè eſt. Si putaui aurum, fiduciam meam. Hæc abominatur, ſeq́; diuitiis incubuiſſe repertis negat, quòd auertant à Deo, & fiducia in eũ, quo poſt habito, diuitiis fidimus, genus idololatriæ. Eoque ſubdit genus aliud impietatis. {Si vidi Solem cum fulgeret.} Pro Sole Hebraicè אור or, lux, ſed & Hebræi Solem interpretantur. Sep. quoque ἥλιον. Solem poſuerunt. Hincq́ue confirmatur lu-

cem

cem illam primogenitam fuiſſe Solem, vt in Coſmopæia fuit expoſitum. Quod item dicit noſter. { Et Lunam incedentem clare, } Hebraicè præciſè ſic. Et Lunam pretioſe, luminoſéque euntem. Auen Eſdra refert ad medium menſem, & plenilunium, cum pleno lumine Luna terris oſtenditur. Tunc tota claritate progreditur, quantam frater ei largitur. Quod ſubiicit. { Et lætatum eſt in abſcondito cor meum. } Proprie dicitur Hebraicè. Et deceptum eſt cor meum וַיִּפְתְּ vagìphthe. Id etiam Græci poſuerunt καὶ ἠπατήθη ἡ καρδία μου. Et deceptum eſt cor meum. Eodem verbo deſignatur dilatatio, ſicut in iaphet. Et Symmachus id tranſtulit, καὶ ἐπλατύνθη ἡ καρδία μου. Dilatatum eſt cor meum. Hocque ſecutus eſt noſter. Hebræi, deceptionem volunt deſignari. Bene igitur appellata eſt deceptio. Si, inquit, vt explanat Gerſonites, viſa claritate Solis & Lunæ, deceptus ſum arbitratus eos, quemadmodum pene cuncti quondam exceptis Hebræis, Deos & dominos mundi, maxime Solem, qui lucem largiatur Lunæ, quam fundat in terras, eoſque Deos eſſe ſuſpicatus, quòd admouere os non poteram, manum procul ſum obſculatus, ad orationis & cultus indicium: id vero ſcelus, iniquitas פְּלִילִי pelili, animaduertenda, grauiter vendicanda, idololatria, negatio veri Dei, qui luces illas accendit, indignas honore Dei, opus mutum, ſimulacrumque magnæ ſapientiæ.

Proſe-

Proſequitur deteſtans lætitiam, inimico ruente, quod, & ille ſapiens prohibuit.

Morte repentina, noli gaudere malorum.

Negat ſe mortem ruinamq́; inimicorum expetiturũ. Quod ſubiicit. {Si nõ dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius, vt ſaturemur?} Hoc ſenſu, & hac cõſecutione dictum eſt. Nunquam cędes cladeſq́; inimicorum expetiui, nec eis cadentibus ſum lętatus: & tamen adeo crudeles, acerboſq́; hoſtes habui, vt etiam mecum habitantes, domeſticiq́; ſanguinem exorbere meum, vorare carnes optarent: Nullo tamen odio ſum eos proſecutus. Recenſet deinde hoſpitalitatem, vt peregrino, viatoriq́; domus eius, præcipue noctu patuerit. Quodq́; ait. {Si abſcondi quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniquitatem meam.} Alia virtus, inſignis probitas Non fuit (ait) opus, quemadmodum exponit Gerſon, vt celarem mea crimina; quippe, quę nõ perpetraſſem, nec velut implanator, impoſtor, hominumq́; deceptor, quales hypocritæ, cęlaui peccata, perpetrans ea ſecreto. Hoc dicto, tum deteſtatur hypocriſim, falſam probitatem, tum crimina quædam, quæ, qui patrant, propter eorum fœditatem, quàm maximè poſſunt, abſcondunt. Vterq; ſenſus, alter ab Hebræis, altera à Græcis ponitur. Quanquã iidem putant etiam pœnitentiam, & confeſsionem deſignari, iuxta illud. Dic tu prior peccata, vt iuſtificeris. Bene egregieq́; facta inquiunt celabam, delicta

erant

erant palam. Quodq́; ſequitur. { Si expaui ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorũ terruit me, & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium. } Hebraicè ad verbum, hac ratione. Quoniam expaui multitudinem multam, & deſpectus familia terruit me, & tacui, & non ſum egreſſus oſtium. Quorum is ſenſus apud Hebræos verus. Non ſum veritus efferre in publicum, quaſi timens multitudinem ſi quid patraſſem, quin etiam dedi copiam ei, qui me vellet arguere, tametſi deſpectior & contemptior genere, vt me palam conuinceret: tacebamq́ue, & aduerſus eum non egrediebar. Stabam immotus, patiens, licet potentior. Eſt alius ſenſus, etiã apud magiſtros. Timeo multitudinem, qui prius ob robur, ſolebam exterrere multitudinẽ ingentem. Ecce verſis fatis, abiectus familia & ignobilis terret me. Hoc contra amicos effudit, qui eũ contemnerent: quos ait ignobiles eſſe. Itaque ad eorum contumelias taceo; foras egredi non audeo. Optat deinde Deum iudicem, audientemq́; hæc omnia, & an vera ſint diiudicantem, & contumelias aduerſariorum attendentem, eũ peccaſſe, & ob peccata, mala ei ſuperueniſſe. Vbi vero noſter interpres dicit. {Vt deſiderium meum audiat omnipotens, & librum ſcribat ipſe, qui iudicat.} Hebraicè proprie dicitur. Ecce ſignum meum, omnipotens reſpondebit mihi; & liber, quem ſcripſit vir iudicij mei. Eſt autem ſenſus. Me non peccaſſe, & deliquiſſe, quemadmodum calumniantur amici, ſignum

eſt,

eſt,quòd Deus reſpondebit pro me: ipſe meus teſtis, meus iudex. Dixerat enim ſuperius. Ecce in cœlo teſtis meus. Liber quoq; teſtis eſt, quem ſcribit vir iudicij mei; videlicet Deus, ſcrutator cordis. Aut ipſi aduerſarij, qui quaſi librum calumniarum ſcribebãt, ei oblatrantes: malefacta eius numerantes. Ea, inquiunt, ſingulatim refutata, diluta, teſtabũtur me nihil harum perpetraſſe. Sciẽdum Hebraicam vocem
תָּוִי thaui, quam Hier. tranſtulit deſiderium, à verbo
אִוָּה iuàh deſiderauit, ab Hebræis quibuſdam exponi
סִימָן ſiman, ſignum. Auen Eſdra vult deſignare deſiderium, vt dicat. Ecce deſiderium meum: omnipotẽs reſpondeat pro me. Hoc opto (ait) hoc concupiſco, iudicem, arbitrumq; illum eſſe. Vtraq; mihi probantur. Græci longius eunt. Hunc librum adeo oſculor (inquit) vt ſuper humeris ſim geſtaturus appenſum. Quodq; ſequitur{Per ſingulos gradus meos pronũtiabo illum:}Hoc Hebraicè eſt. Numerum greſſuũ meorum dinumerabo. Si Deus (inquit) afforet, numerarem illi facta mea ſingula; numerarem greſſus; quid fecerim, quo perrexerim, quid geſſerim, nõ abſconderem: vt videret veritatem, iudicaretq; quod æquũ eſt: in libro illo ponerem omnia: accederemq; ad eum, tanquam ad principem. Imprecatur deinde, vt ſuperius ſæpe. Si terra vociferetur contra eum, ob prædam abreptam; aut quòd afflixerim, vexauerim colonos eius. Sic enim intelligunt Hebręi declarãtq; ſequentia: terram, & ſulcos flentes, propter colonos

afflictos,

afflictos, vexatos: ſi comedi fructus eius abſque pe-
cunia, nempe non data pecunia, mercedeq́; operis,
ablata mercenarius mercede ſua; meritò precatur pro
tritico, lolium, tribulos.

CAPVT XXXII.

CLARET exordium, & hypotheſis hu-
ius capitis, eodem tenore: Gręcis, La-
tiniſq́; cũ Hebræis, ſuper eo ſcribenti-
bus: claret ẽt tres amicos, quod veritas
eos tacere coegiſſet, finem tandem loquendi feciſſe.
Quartũ aũt noĩe Eliu cõtra eos exarſiſſe, qui non ha-
berent, quid reſpõderẽt cõtra ea, quibus Iob ſibi vẽ-
dicata iuſtitia ac probitate, id ſolũ ſupereſſe mõſtra-
ret, immeritũ ſe, & cõtra rationem prouidentię fuiſ-
ſe tã ſæue percuſſum. Zelo igitur raptus Eliu, incan-
duit aduerſus eos, qui non defenderint prouidentiã,
qui ſceleratam orationem Iob, vt ille putabat, non
refellerint, qua Deus iniuſtitiæ, crudelitatis accuſari
videbatur. Ponitur autem nomen, Eliu: cogno-
menq́ue, Buzites: Hunc, Buz, à quo Buzites, vt à
Græcis obſeruatur, genuit Nacor, frater Abraham.
Ab eo forſan genus deduxit Eliu, in regione Auſiti-
de, in Eremo Arabiæ, vbi habitant Arabes Sheni-
tæ. Id etiam ſcribitur, aſſeueraturq́ue ab Auen Eſ-
dra. Vbi igitur noſtra editio dicit. { Quod ſe iu-
ſtum eſſe diceret coram Deo. } Hebraicè non co-
ram Deo, ſed מֵאֱלֹהִים meelohim, præ Deo.

Qui ſe diceret iuſtiorem Deo: qui magis ſibi, quàm Deo, iuſtitiam vendicaret; qui magis, vt Hebraicè proprie eſt, iuſtificaret animam ſuam, quàm Deum. Animam ſuam, nempè ſeipſum; dumtaxat autem in accuſando Iob, amici verſarētur. Cętera clarent nulla expoſitione iuuanda. Hoc primum dicere Elıu, nõ ſemper ſeniores, eſſe ſapientiores, ſed ſpiritum; nempè ſapientiam, ingenium, vbique eſſe. Venire diuinitus afflatum ſapientiæ, non ab annis. Hinc homines ſapientes, non à ſenecta, non ętate prolixa fieri poſſe; ſæpe in multis annis non eſſe ſapientiam. Quos noſter dixit, longæui, Hebraicè רַבִּים rabim, ſonat multos. Nempè multi temporis, vt vertit Hieron. etiam graues, honeſtos, magiſtros. Nõ ſunt (inquit) hi quibus ætas grauior, eo ſapientiores. Reliqua clareſcũt, vt dicat ſe tacuiſſe; vt iuniorem, ad eorum ſermones conticuiſſe: quid dicerent conſideraſſe. Vbi vero ait. {Ne forte dicatis. Inuenimus ſapiētiam, Deus proiecit illum, & non homo.} Nimirum. Nolim vos idcirco reticere, nil amplius ſuper calamitatibus Iob loquentes, quaſi ſint diuinitus illatæ: vt Græci dicunt, θεηλάται. non ab hominibus: perinde quaſi ſuper re arcana humanis oculis imperuia, ſit tacendum. Hancq́; eſſe ſapientiam dicatis: tacere, diſsimulare. In Græco vero, eſt alius ſenſus, non huic aptus loco, quia in Hebraico non eſt. Quod ſequitur. {Nihil locutus eſt mihi, & ego non ſecundum ſermones veſtros reſpõdebo illi.} Nihil varium in verbis, at ſenſus

ſus iuxta Hebræos;non ero multus,quemadmodum vos,in arguẽdo,refellẽdo Iob,perennis, vt vos in cõtumeliis: Alius dicendi mihi naſcitur ordo. Vos ita perfregit oratio Iob, vt neceſſario taceatis: Conpeſcuit ille veſtrã loquacitatẽ, ego ſuſpẽſus expectaui, vos audire reſpondentes. Verum obmutuiſtis. Itaque dicam, & ipſe nactus hanc occaſionem, meam ſententiam. Magnam verborum vim concepit vterus meus: nempè mens, animus, tanquam vento, cogitationibus tumeſcit & premitur. Vt vina noua feruent in doliis, exundãtq; ſpuma, nec iam capit ſe liquor, ſic oratio geſtit erumpere. Eloquar igitur, non accipiam perſonam viri: ideſt, eloquar nullius habita ratione: magis enim amica veritas quàm Iob. Vbi noſter dicit. {Et Deum homini non æquabo.} Non ſic in fonte. Sed, & ad hominẽ לא אֲכַנֶּה lò achanèh, non cognominabo, iuxta Hebræos, videlicet nõ lõgo verborum ambitu, deſignabo quenquam, occultans eius nomen, ſed illum ſuo nomine compellabo, ſuis depingã coloribus. Dicam aperte & libere, quæ mihi in eo reprendenda videantur; Non quemadmodum vos, qui in vniuerſum dicebatis: Hæc ſunt quæ conſequitur improbus à Deo; non exprimentes ipſum Iob. Sciendũ dictionem Hebraicam אל ſi diuerſis notulis ſubſcribatur, varios etiam dare ſignificatus. Cum duabus notulis, quæ dicuntur cere, hoc modo אֵל El, ſonat Deus, cum tribus, quæ dicuntur ſegol אֶל el, eſt præpoſitio ad. Sonus quidem idem,

in punctis tantum noſcas diſcrimen. Hiero. legit, vt ſonat Deus, eoq; dixit. Et Deum homini non æquabo. At legitur nunc, vt præpoſitio eſt. Verior ſenſus Hebræorum. Qui etiam eſt Græcorum. Nam Sep. hunc innuentes tranſtulerunt ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ βροτὸν, οὐ μὴ ἐντραπῶ. Sed enim neque hominem erubeſcam, quo minus ſcilicet, vera dicam. Poſſet etiam is ſenſus deduci ex noſtra tralatione. Nam Nicolaus, ſentit hoc dicere Eliu. Non ita credam homini contradici non poſſe, quemadmodum nec Deo. Quod ſequitur in noſtra tralatione. {Neſcio enim quãdiu ſubſiſtam.} Longe ſecus Hebraicè כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַנֶּה chi lò iadàthi acanè. Hoc eſt, quia neſcio cognominabo. Nunquam is mihi mos fuit, vt adularer, vt veritatem abſconderem. Hunc ſenſum etiam Sep. poſuerunt in Græco, οὐ γὰρ ἐπίσταμαι θαυμάσαι πρόσωπον. Neque enim ſcio perſonam admirari, ſuſpicere. Caldæus quoque eodem ſenſu. Quia neſcio לְאִשְׁתְּמוֹדְעָא leiſthemodhà admiratione cognoſci. Sciendum quod verbũ Hebraicum acanè, poteſt deduci à verbo כָּנָה canà, denominauit, cognominauit, at etiam poſſet aliqua ratione, deſcendere ab altero verbo כָּנַן canàn, quod ſonat, ſtabilire, firmare. Hunc ſignificatum ſecutus eſt noſter. Neſcio quandiu ſubſiſtam. Ad poſtremum quod dicitur. {Et ſi poſt modicum tollat me factor meus.} Hebraicè eſt. Ad modicum, breue ad tempus יִשָּׂאֵנִי עֹשֵׂנִי iſſaèni oſèni, tollet me, vel comburet factor meus: Sciendum verbum

Hebraicum יִשָּׂאֵנִי. iſlaèni, AuenEſdra, cui plurimum deferunt Hebræi, exponere, comburere, incendere. Affertque exemplum. Et combuſsit ea Dauid, vbi eſt hoc verbum. Hunc ſecutus eſt etiam Gerſonites. Priorem ſignificationem amplexus eſt Caldæus, transferens hunc locum. Ne forte יסבר iſaber, auferat me, אפין apin, furor eius, qui fecit me. Sep. vero hunc locum verterunt εἰ δὲ μὴ, καὶ ἐμὲ σῆτες ἔδονται. Quod ſi non, etiam tineæ deuorant me. Huius cauſſa fuit, quod Hebraicè, tinea dicitur עָשֵׁשׁ aſſaſſ, & per apocopen, עשׁ aſſ, participium autem, quod ſonat, Creator meus, hoc loco, ſi notulas ſubtrahas, eodem ferè modo ſcribitur עשׂני Hinc alterum pro altero Sep. ſumpſerunt.

CAPVT XXXIII.

NVNQVAM finis erit procœmiorum. Iure hoc accidit his, qui ſe ſapientiores aliis arbitrantur; non deſinunt nugari, auribuſq; obſtrepere. Totum ſuperius caput cõſumptum eſt præfando. Ne nũc quidẽ finis. Præfatur ſe vera dicturũ, & pectore veridico locuturũ, quia ſpiritus Dei fecerit eũ. Cum in Geneſi de primo hoĩe dicitur. Et inſpirauit in faciẽ eius, ſpiraculũ vitæ: Ob hãc cauſſam inquit, arrige aures, eſto reſpõdere paratus. Repetit, inculcatq; ſe quoq; diuinũ opus, eſſe. Sed vbi dicit noſter interpres. { Ecce, & me, ſicut, & te fecit Deus. } In Hebraico, neſcio quid aliud

aliud הֵן אֲנִי כְפִיךָ לָאֵל hen ànì chephìcha lael. Ecce ego ſicut os tuum, ad Deum. Quod ab Hebræis exponitur. Ecce ego ſicut os tuum ad loquendũ, propter Deum,& ad diſceptandum tecum. Sic, inquit, paratus ſum loqui de Deo,& pro Deo, quemadmodum, & tu. Vt os tuum promptum eſt, audaxq́;, ſic ego quoque libere loquar. Ex eadem enim materia formati ſumus,idem primordium amborum, ſicut, & creator idem. Apud Græcos variãt omnia. Quod ſubditur. { Verumtamen miraculum meum non te terreat.} Quod noſter dixit, miraculum, Hebraicè אֵימָתִי emathì,terror meus,formido mea. Nempè terror,quo te pauefaciam. Non eſt,inquit, cur timeas ſermone congredi mecum. Non terribilis, expauendus,pertimeſcẽdus ſum. Hũc ſenſum,& ſignificatũ vocis huius,etiam Sep.melius,quàm noſter poſuerũt οὐχ ὁ φόβος μοῦ σε στροβήσει. Non te terror meus torquebit. Et Græci exponentes. Dixeras ò Iob de Deo,& terror tuus,nõ me exterreat. Non eſt locus huic formidini,nunc mecum loqueris. Non ſum Deus ille formidabilis,mortalis ſum,quemadmodum tu. Miraculum,Nicolaus exponit, ſcientiam diuinitus datam. Nulla ratione probo. Nam quod ſequitur ſtatim,indicat terrorem illum deſignari, non miraculũ ſapiẽtiæ.{ Et eloquentia mea nõ ſit tibi grauis.} Pro eloquentia,Hebraicè אַכְפִּי achpì. Quã vocem perhibent deſignare percuſsionem meam. Et Abraham teſtatur eſſe, qui putent hac dictione dici דבר קשה

dabàr

dabâr chaſhe, rem durã, difficilem. Gerſonites quoque fatetur idem eſſe achpi, atque capi, manus mea. Manum autem deſignare percuſsionem, vt reſpondeat ei, quod ſuperius dicebatur à Iob. Manum tuam longe fac à me, & terror tuus non me exterreat. Hanc ſignificationem viderunt etiam & poſuerunt Sep. οὐδὲ ἡ χείρ μου βαρεῖα ἔσαι ἐπί σοῦ. Neque manus mea grauis erit ſuper te. Beneq́; locum intelligunt Gręci. Et neque, aiunt, ſuſpiceris ὅτι πληγὴν ἐπαγάγωσοι. quod plagam inducam ſuper te. Ecce manum pro plaga acceperunt. Caldęus quoque pro voce Hebraica poſuit טוּנִי tuni, onus, flagellum. Quod autem tranſtulit Hier. Fuerunt etiam ex Hebræis, qui ſuſpicarentur. Teſtatur enim Auen Eſdra nonnullos ſuperiorẽ dictionem legere ſeparatim, vt ſit אַךְ פִּי ac pî, quod ſonabit, verumtamen os meum, ipſumq́; verſiculũ, ſic legit Hierony. Attamen os meum ſuper te non grauabitur. Erat autem durum dicere Latinè, os non grauabitur. Pro ore, poſuit eloquentiã. Hoc, vt Hebręis non diſplicuit, ſic ne mihi quidem improbatur. Cætera clara ſunt, vt dicat Eliu, Iob ſibi probitatem, innocentiam vendicaſſe. Quod vero noſter dicit. { Ecce querelas in me repperit. } Pro querelis Hebraicè תְּנוּאוֹת tenuòth: Hanc vocem alibi noſter interpres tranſtulit vltionem. Numerorum libro. Et ſcietis vltionem meã. Hocq́; probat deſignare nunc, Auen Eſdra. Rabi autẽ Leui Gerſonites iuxta aliud eiuſdem vocis ſignificatum, ait deſignare apoſtaſiã:

diſceſsio-

diſceſsionem à præceptis ipſius Dei. Caldæus autem eādem vocem reddidit iuxta ſignificatum interpretis noſtri תַּרְעוּמְתָּא tarumathà, ideſt querelam, indignationem, fremitū. Id etiam Sep. μέμψιν δὲ κατὰ ἐμοῦ εὗρεν. Querelam, accuſationem contra me repperit. Vides ergo Hieronymum tranſtuliſſe quòd à ſuperioribus fuerat cōprobatum. Potes ergo dicere. Ecce querelas, aut vltionem, vel diſceſsionem à præceptis ſuis in me repperit. Quodq́; proſequitur, { poſuit in neruo pedes meos. } Etiam Hebræi teſtantur vocem Hebraicam סַד ſad, ſonare compedem, neruū. Alia quæ dicit clareſcunt: vt Deus veſtigia greſſuſq́; eius conſideret, vt hoc non iuſte queſtus ipſe Iob fuerit. Cumq́; Deus ſit homine maior, longe ſupra mortales eleuatus, quo neceſſe eſt, nos homunculos prudentes eſſe; non ad ſubitas cogitationes, querelas effundere: cum Deus pro ſua ſapientia, ordine certo cuncta diſpenſet: quare contendis aduerſus eum, & expoſtulas, quòd tantus ille, tibi homunculo non reſpondeat? Semel loquitur Deus, non inculcat. Hoc autem dicit, non quòd præciſe ſentiat non repetere Deum. Probatur enim ex ſacris litteris, eum ſæpiſsime oracula ſua inculcaſſe: ſed ait breuiora eſſe diuina monita, diuina oracula, cunctaq́ue præcepta. Vt nuntius ille apud Poetam.

Varium, & mutabile ſemper,

Fœmina. ſic fatus noctis ſe condidit vmbris.

Subito ex oculis ablatus. Etiam vero Græci bene locum in-

cum interpretantur,hoc eſſe Dei, ſemel quod velit facere,non paulatim. Nonnunquam per inſomniũ, viſionemq́ue nocturnam, cum feſſos ſopor irrigat artus. Hoc genus in ſacris litteris crebrũ. Quod noſter in dimidio verſiculi dicit. { Et erudiens eos inſtruit diſciplina.} Hebraicè וּבְמוֹסָרָם יַחְתּוֹם vbmóſâràm iachtòm. Et vinculis eorum, claudet. Sciendum vocem Hebraicam muſſàr, duo, propter varias origines, à quibus deducitur, habere ſignificata. Alterum eſt diſciplina, alterum ligamen, vinculum. Sũt ergo duo ſenſus, vt dicat. Et vinculis eorum alligat eos, nempè ſomno, ſopore, quo quaſi vinculo motus corporis ſopiũtur, ligãtur: Alterũ diſciplinę, flagelli: ꝙ noſter eſt ſecutus. Poſtremũ Hebræi, & Caldæus, qui ligamen eorum, expreſſo noĩe trãſtulit מרדותהון marduthehòn, flagellum eorũ. Dicit ergo, & in ligamine, aut flagello illorũ ſignabit. Ideſt vinculis ſomni comprimet eos. Aut flagella eorũ ſignabit. Nam verbũ iachtòm, ſonat ſignare, claudere. Quod vero ſequitur. { Vt auertat hominem ab his, quæ fecit. } Clarius ex Hebraico noſcitur quid ſentiat. Vt auertat, aut recedere faciat hoĩem ab opere: nempè opere malo, vt addidit Caldęus paraphraſtes. Ab opere malo prohibeat, auertat. Monetur in ſomnis homo, vt caueat: docetur, eruditur, vt pericula, ſceleraq́; vitet; vt ille apud Poetam per inſomnium.

Nate Dea, potes hoc ſub caſu, ducere ſomnos?
Nec quæ circunſtent te deinde pericula cernis?

Hoc ergo dicit Eliu, moneri diuinitus homines per inſomnium, vt ab opere malo, vt à ſuperbia, arrogãtia; videlicet opere, quod animo crudeli, ſæuo præparatur; vt homicidium: rapina, caueat, auertat ſe ſe. Dicitur autem Hebraicè. Et ſuperbiam ab homine abſcondat. Pro eo, quod noſter. Et liberet eũ de ſuperbia. Hæc omnia melius in ſequentibus declarantur, quòd eruit eum ab interritu, à cęde. Alia admonitio, per dolores, morboſq́; in lectulo, quibus multi redeunt ad ſanitatem. Hinc in Pſalmo dicitur, vt ait Gerſonites. Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi. Conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Quod noſter dicit. { Et oĩa oſſa eius marceſcere facit. } Pro hoc minus durum. Et omnia oſſa eius אֵיתָן ethàn fortis: Nempè dolor. Hoc eſt, vt exponitur ab Hebræis. Ipſeq́; noſter aſſentitur interpres. Et in omnibus oſsibus eius vehemens dolor. Hæc admonitio eſt, hæc vox Dei. In hac ægritudine, cibum, potumq́; omnem deteſtamur, inquit. Caro contabeſcit, conſumitur, abit, vt non videatur, vt ait Hebraicum. Nudabuntur item oſſa, quæ quondam pinguedo contegeret. Sic demum ad interitum propius accedet, ad manes, ad mortẽ. Pro quo Hebraicè מְמִתִים memithìm, mortificantes, mortiferos. Angelos mortis quidã Hebręi interpretant̃. Apud Poetas.

Parcæ, vt extremaq́; Lauſo, Parcæ fila legunt.

Quod autem ſequitur. { Si fuerit pro eo Angelus loquens, vnum de ſimilibus. } Pro ſimilibus, dicendum

millibus

millibus iuxta fontem אֶלֶף èleph. Senſus autem totius orationis huius eſt, etiam iuxta Hebręos, vt memorauerat genus diuinę monitionis illud, quo Deus per inſomnia monet, ſic nunc aliud, quo per Angelum præſentem, aſſantemq; corā, vt Abrahā, Loth, Iacob: vnus autem de millibus eo ſpectat quod ſuperius dixerat. Semel loquitur Deus. Vnum ſcilicet de millibus, aut vnum Angelum dicit ex millibus, quorum maxima fertur in ſacris litteris multitudo. Sic quod ait. { Vt annuntiet hominis æquitatem. } Hebraicè. Ad annuntiandum homini, rectitudinem ſuam. Mittitur, inquit, Angelus, vt annuntiet homini viam rectam, vias æquas; ad rectum callem inducit Angelus, docet, commonefacit. Non video cur Sep. tranſtulerint hunc locum ἐάν ὦσι, χίλιοι ἄγγελοι θανατηφόροι, εἷς οὐμὴ τρώσει αὐτὸν, ſi fuerint mille Angeli mortiferi, ne vnus quidem vulnerabit eum. Hoc in Hebræo nuſquam eſt. Quanquam AuenEſdra profert ex Talmud, ex hoc verſiculo, ſententiā. Multos Angelos eſſe, qui quęrant hominis interitum, vnum autem, qui aſsiſtat, protegat, ſeruet. Quin etiā Caldæus interpres huiuſmodi quādam exhibuit opinionem, vertens hunc locum. Si fuerit ſuper eo probitas, innocentia, Angelus vnus paracletus, conſolator, de medio millium accuſantium, ad accuſandum homini rectitudinem. Sed hæc quicunque velint ſentiāt, mihi ſacras extorquere litteras nunquam placuit. Poſt hoc ſequitur, vt Angelus miſſus miſerebitur

docens, monefaciens, dicens, quaſiq; imperans morbo, aut aduerſæ fortunæ. Libera eum, faceſſe ab eo. Abſiſte, ne deſcendat in interitum: ſit liber, ſit ſaluus. Miſerebitur eius igitur, Angelus; aut Deus, vt ſentit Auen Eſdra, qui mittit Angelum, quiq; imperet Angelo, vt liberet eum. Quod autem noſter. {Conſumpta eſt caro eius à ſupplicijs: } longe ſecus in fonte. hoc modo רֻטֲפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר rutaphàs beſſarò minòar. Tenera eſt facta caro eius, præ pueritia. Tenerior, mollior, delicatior reddita eſt caro eius, quàm puerorum: vt de Aman dicitur, qui cùm ſe ſepties Eliſeo iubente in Iordane lauiſſet, ſanatus à lepra eſt, & reſtituta eſt caro eius, ſicut caro pueri, vt ait ſcriptura. Hoc item exponit Gerſonites. Ecce tandem, inquit, refloreſcet, virebit magis, quàm in adoleſcentia: & redibit ad incolumitatem, quę fuerat in adoleſcentia. Is eſt verus ſenſus, vt vel dicat fore carnem eius pulchriorem, quàm in adoleſcentia fuiſſet, aut quàm vllius adoleſcentis, Etiam vero Sep. apud Græcos hunc ſenſum tranſtulerunt. ἀνανεώσει δὲ αὐτοῦ τὸ σῶμα, ὥσπερ ἀλοιφὴν ἐπὶ τοίχου. Renouabit autem eius corpus, ſicut pinguedinem, vel vnctionem ſuper murum. In eo tantum variant, quòd poſuerunt vnctionem, quod in Hebraico non eſt. Poſtea canit reditum, ad Deum, alacritatem, nouam amicitiam: vt viſurus ſit faciem Dei, quaſi prænuntiet de ipſo Iob, cum Deus illi demum apparuit, locutus eſt cum eo. Variatur autem oratio

tio, nunc Deo loquente, nunc homine. Nam quod ait. { Reſpiciet homines,} De Deo ſentit Gerſonites, quem dicat, proſpicere, cõſulere rebus humanis. Vbi autẽ ſcribitur. { Et dicet peccaui }. Sic ab illis exponitur, annectiturq́; ſuperioribus. Reſpiciet Deus res hominum, quas ęternis regit imperiis, reſpiciet illum, qui dicat peccaui, deliqui, qui crimen agnoſcat. Quòd autem noſter. { Et vt eram dignus non recepi. } Hebraicè וְלֹא שָׁוָה לִי velò shàuah lì. Et non æquauit mihi. Nimirum, vt ait Auen Eſdra, & nõ fuit æquitas in me, non feci, quod æquum eſſet. Nam paulò ante poſuerat contrarium הֶעֱוֵיתִי heeuèthi, peruerti, feci peruerſe: Huic ſimile ſubdit, & non feci æque. Sunt enim contraria הֶעֱוֵיתִי heeuèthi, atque שָׁוָה shauàh. Alterum iniquum, peruerſum. Alterum æquum, rectumq́; deſignat. Quod autẽ ſubiicitur. { Liberauit animam ſuam, ne pergeret in interitum. } Clarius ex fonte. Liberauit animam meã. vt perſeueret in eadem conſecutione. Quod autem ſequitur. { Tribus vicibus per ſingulos. } Numerus frequens apud Scriptores; vt Poeta.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra compreſſa, manus effugit imago, Et,
Ter ſe ſe attollens, cubitoq́; innixa, leuauit.
Ter reuoluta toro eſt.

Is pro omni numero deſeruit illis. Quod Burgenſis & Nicolaus ex Rabi Salomone ſentiant, tribus vicibus tantum recipi peccatorem à Deo, cum

ſit

ſit alienum ab ipſo contextu commentu m,nil ſuper eo loquendum eſt.Inculcat eadem Eliu,liberat eum ab interitu,ab aduerſa fortuna,morbis incidentibus. Cætera clareſcunt.

CAPVT XXXIIII.

PRINCIPIVM huius capitis clarum, perſpicuumq́; eſt, vſque ad eum locũ. { In iudicando me, mendacium eſt, violenta ſagitta mea abſque vllo peccato. } Hoc Hebraicè ſic proprie dicitur.Super iudicio meo mentiar, dira vulnera mea, ſine peccato. Hunc locum ſic exponit AuenEſdra. Quoniam requiro iudicium meum, dicent me mendacem eſſe. Gerſonites autem. An vero mentiar, cum me iuſtũ dixero? Ecce vere plaga mea crudelis eſt, ſine peccato. Hæ duæ interpretationes non multum inter ſe diſtant,modo illud cõſtet,alium eſſe ſenſum in fonte,quàm in noſtra tralatione. Quomodo vero poteſt intelligi? In iudicando me,mendacium eſt.Quis ſenſus? Mentiri linguæ eſt: iudicium Dei alia ratione fit. Nec poteſt de iudicio arcano,ſecreto,dici mẽdacium. Verius igitur eſt,vt ſit oratio mutila, vt referat Eliu verba Iob,quibus queratur. Mendax ſum de iudicio meo. Queror ait Iob, dico me nulla mea culpa,fuiſſe graui ſententia perculſum.Hoc me querentem,deplorantemq́; aiunt mentiri: mendacium hoc eſſe.Secutus eſt autem noſter Græcos,qui tranſ-

tulerunt ἐψεύσατο δὲ τῷ κρίματί μου. Mentitus eſt in iudicio meo. At Hebraicè, prima perſona eſt, nõ tertia. Quam autem dixit ſagittam violentam, etiam in eo ſecutus eſt Græcos qui trãsferunt βίαιον τὸ βέλος μου Hebraice vero אָנוּשׁ חִצִּי anùsh chicì, deſperata, grauis, dira, ſagitta mea, nempè vulnus meum. Hoc exiguum diſcrimen. Quod vero ſequitur. {Quis eſt vir, vt eſt Iob, qui bibit ſubſanationem quaſi aquam?} Hoc ab Hebræis exponitur. Qui talis eſt, qualis Iob, dignus eſt vt irrideatur: bibat irriſionem: hauriat affatim: ferat contumelias omnes vbertim: vt fluunt aquæ. Quis eſt vir ſapiens cordatuſq; vt Iob, qui dicat verba irridenda? Hæc clara ſunt. Nam apud Græcos is ſenſus habetur, vt quaſi laudetur conſtantia, patientia Iob. Quare ſuperiora propius ad verum ſcopum accedunt, vt declarant ſequentia. {Et graditur cum viris operantibus iniquitatem.} Hoc ſic exponitur ab Hebræis iuxta fontem. Impiorum collegio ſe Iob aggregauit, qui tã impie blaſphemet, accuſetq; patrem hominum, atque Deorũ; quòd quãtum velint recte homines operentur, nunquam ei placebunt. Per veſtigia iuſtitiæ, bonitatiſq; eius ingrediantur, non erunt ei grati. Vbi igitur noſter ait. {Non placebit vir Deo.} Pro placebit eſt יִסְכָּן iſcàn, quod ab eis vno ore exponitur יוֹעִיל iohil. proderit, vtile erit. Non prodèrit ait hæc pietas. Hæc omnia diluit Eliu, & quaſi cauſa Dei cõtra Iob ſuſcepta pro eo concionatur rhetoricatur: Prodeſſe benefacta:

Iniquitatem, iniuſtitiamq́; abeſſe à diuina maieſta-
te: Dari ab eo vnicuique pro meritis: iniuſtitiæ, ini-
quitati apud eum non eſſe locum. Vbi vero noſter
ait. {Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem
poſuit ſuper orbẽ? } Hebraicè proprie dicitur. Quis
cõſtituit, aut viſitauit ſuper ſe terram? Et quis poſuit
orbem terræ totũ? מִי פָקַד עָלָיו אַרְצָה וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ
Quis eſt, inquit, qui proſpiciat terrarum orbi, quem
creauit? Quis eſt alius ad quem ſpectat humanarum
rerum cura? Quis alius cõditor orbis terrarum, eoq́;
etiam moderator, cuſtos? Hunc ſenſum etiam inter-
pretes Græci poſuerunt. Quomodo Deus peruertet
judicium ὃς ἐποίησε τὴν γῆν, τίς δὲ ἐστὶν ὁ ποιῶν τὴν ὑπουράνιον,
καὶ τὰ ἐνόντα πάντα. Qui fecit terram? Quis autem eſt,
qui creauit omnem, qui cœlo ſubiacet orbis, quæque
in eo exiſtunt? Aduertendum igitur præpoſitionem
Hebraicam עָלָיו alaù, quæ ſonat, ſuper ipſum, poſ-
ſe referri, tum ad ipſum Deũ creatorem, tum ipſam
terram: vt dicat. Quis viſitauit, proſpexit, ordinauit,
ſuper ipſam terram? Hunc locum Gerſonites etiam
ſic exponit. Quis eſt, qui ſuper ſe, ordinauit, conſti-
tuit hæc omnia, quæ inueniuntur in terra? Quodq́;
ſequitur. {Si direxerit ad eum cor ſuum, ſpiritum il-
lius, & flatum ad ſe trahet. } Verba quidem nõ ſecus
habent Hebraicè, at ſenſus obſcurus. Sed ab Hebræis
vim ſuorum verborum agnoſcentibus, ſic declara-
tur. Si direxerit ad eum cor ſuum: ſi Deus ipſe bene-
dictus, ad id voluntatem ſuam flecteret: vt eſſet ma-
lum,

lum, vaſtitas, impietas, iniuſtitia in hoc mũdo: ſi cuperet malum, vt tu ais ô Iob: ſi ſuper calamitatibus humanis lætaret: vtiq; ad ſe ſpiritum vitámq; cunctorum colligeret: vitam ipſius mundi cũctam aboleret, vaſtaret: diſſolueret omnes animantes: homoque ipſe in cinerem, limumque priſtinum rediret. Hunc ſenſum vidit etiam Nicolaus exponens: ſi direxerit volũtatem ſuam ad quemcunq; deſtruẽdum. Intellexerunt etiam Græci. Si ſolum hoc, inquiunt, Deus vellet, colligere ſpiritum, vitamque quam cunctis eſt largitus, vaſtitas ingens in vniuerſa terra. Quod vero ſequitur. {Nunquid qui non amat iudicium, ſanari poteſt?} Hoc quoque clarius ex fonte cognoſcitur. Nunquid, qui odio habet iudicium, regnabit? Vides quid loquatur? Nunquid imperaret mundo Deus, ſi iudicium odiſſet? Non eſſet regnator mundi, non cœlum, ac terras minime torquens, ſi iudicium, rationem, rectum, odio perſequeretur. Neque enim mundus eſſet. Eſt enim mundus, ordo, concinnitas, harmonia. Sciendũ igitur verbum Hebraicum יַחֲבוֹשׁ iachabôsh, q noſter interpretatus eſt, ſanari, ab Hebræis concorditer exponi per aliud clarius, ימשול imshòl, regnabit, imperabit, dominabitur. Nam proprietas huius verbi eſt, alligare, aſtringere. Ac quemadmodum Græcis κρατεῖν eſt tenere, atque etiam dominari: ſimile quid verbum Hebraicum præſefert. Quoniam vero id ipſum verbum deſignat, vt dixi alli-

gare,ſtringere,refertur in Hebraico ad morbos vulnera,quæ alligantur,ſanātur. Hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter,imitatus,in hoc, alios Græcos interpretes.Nempè Aquilam,Symmachum, qui trāſtulerūt ἆρα ὁ μισῶν κρίσιν ἐπιδώσει εἰς ἴασιν; Nunquid, qui odit iudicium augebit ad ſanitatem? Cui verſiculo dant Græci eundem,atque noſtri,ſenſum.Si perſuadent,aiunt tibi hæc, efficeriſq́; modeſtior; bene habet: ſin minus,ſcito Deum eſſe iuſtiſsimum. Volunt igitur noſtri Latini,hunc eſſe ſenſum.Si perſtas odio habens iudicium,iuſtitiam,quæ ſpes eſt,vt redeas ad priſtinam incolumitatem? Mihi vero magis probatur ſenſus Hebræorum, quoniam de Deo omnipotente,creatore,regnatore, ſermo eſt: de domino rerum,qui ſit iuſtiſsimus.Id declarant ſequentia.{Qui dicit regi apoſtata.}Is,inquit,qui poteſt regibus malefacta,ſceleraq́; eorum exprobare, redarguere principes ſcelerum.Pro apoſtata,Hebraice בְּלִיַּעַל Belial, nomen dedecoroſum,probri plenum,inutilis,malus πονηρός.{Qui non accipit perſonas principum} Hebraicè נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים naſſà penè ſſarìm.Honorat facies principum,non æſtimat,vultus principum, veſtes,pompas,diuitias:Non veretur,non pluris,quàm cæteros facit.{Nec cognouit tyrannum, cum diſceptaret contra pauperem.}Bene tyrannum, qui Hebraicè שׁוֹעַ shòa,Hebræi declarant principem opulētum.Si cum paupere veniat diues ad tribunal Dei, non proderunt diuiti diuitiæ, vt magis ferat pro eo

Deus

Deus ſentẽtiam. Omnes enim diuinũ opus. Quodq́; ſequitur. {Subito morientur, & in media nocte, curuabuntur populi.} Illi ipſi principes, illi duces ſuperius memorati, nec nõ omne vulgus hominum, morientur: mortales ſunt omnes, longe infra creatorem ſuum. Media nocte, nocte intempeſta, cum quieſcũt, ſilentq́; omnia. Quod dixit, curuabuntur, Hebraicũ יְגֹעֲשׁוּ iegoashu, ab Hebræis exponitur, mouebũtur, fiet (ait) in populo tumultus cedente Deo. Poteſtatemq́; ſuam (modo velit) oſtentante: Aut mouebuntur volente Deo ad euerſionem tyranni, violentũq́; Dei cõtemptorem. Abſque manu autem, ſiue, vt ait Gerſonites, abſque conatu humano, ſed ſola diuina voluntate, ſiue quòd à tyranno diſcedet omnis manus, omne robur, deſeretur ab omnibus. Namq; diuinus oculus, quem dixit Orpheus ἄλκιμον ὄμμα, fortiſsimum, perſpicit omnes humanas vias; Conſiderans, quo tendere pergant. Nullæ tenebræ, latebręq́; abſcondent illi, quidquid in terris fiat. Per tenebras omnes penetrat oculus eius, ſcelera cernens omniũ. Quod autem ſubiicitur. {Neque enim vltra in hominis poteſtate eſt, vt veniat ad Deum in iudiciũ.} Hebraicè dicitur. Quia non ſuper homine ſtatuet, ponet amplius, ad veniẽdum ad Deum, in iudicium. Cuius is ſenſus eſt iuxta Hebræos. Facit quod vult, non ponit in hominis poteſtate, quæ futura præordinat. Non eſt hominis, impedire, quæ Deus præſtituit. Aut non præſcribit homini certa, vt impediat

eius voluntatem, omnia arbitrio eius permittit, vt poſsit oĩs homo venire ad Deum in iudicium. Non poſuit Deus ſuper homine, aliquod vinculum, quo voluntas eius impediretur: poterũt omnes ad tribunal eius accedere. Fortaſſe prior ſenſus verior. Et quod noſter ait. { Conteret multos,& innumerabiles. } Hebraicè pro multis כַּבִּירִים cabirim, fortes, præpotentes, principes, innumerabiles quoq; : ea eſt vis eius ingens, deſtruet præſentes, alioſq; eorum loco ſufficiet. Omnium enim facta cernit. Tollet eos è medio. Nocte eos inuoluet.

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poſsit lachrymis æquare dolorem?

Noctem eis miſeriarum inducet: vt impios, ſceleratoſq; eos percuſsit, talia meritos, in conſpectu omnium, cunctis aſpicientibus, vt timeant: vt cernant, illos ſibimet autores fuiſſe malorum, quòd à mãdatis ſanctiſsimis eius, à cultu vero & amicitia ſponte deſciuerint violantes ius humanum: miſeros, viduas, pupilloſq; vexantes, quorum clamor diuinas appellit ad aures. Deus autem protegit: & protegente, pacemq; dante, quis aduerſabitur? ille cauſam pauperum ſuſcipit. Huius enim eſt cura. Nam ſi is auerteret ſe ſe, oculoſq; amoueret, quis alius mortalia attenderet? Is eſt qui regnare facit hypòcritam, propter peccata populi. Hypocritam dixit, qui Hebraicè eſt, חָנֵף chaneph, ſceleratus, facinoroſus: Hypocritam dixerunt Sep. Facit regnare improbum, vt caſtiget,

ſtiget, animaduertat in eos, qui violarunt humana iura; pauperes, inopeſq; vexauerunt. Vbi dixit noſter, peccata populi, Hebraicè eſt מוֹקְשֵׁי עָם mochshè àm, deceptiones, fraudes populi, iniurias; vt doceat, quo genere peccati Deus commoueatur, præficiatq; populo principes malos. Aduertendum, hunc locum totum, Auen Eſdra expoſuit iuxta tralationem hoc modo, וְלֹא יַמְלִיךְ velò iamlich. Et non conſtituet regem hominem improbum: niſi propter violentias populi, vt vlciſcatur ea. Similiter Sep. ſic tranſtulerũt βασιλεύων ἄνθρωπον ὑποκριτὴν, ἀπὸ δυσκολίας τοῦ λαοῦ. Qui regnare fecit hominem hypocritã, propter difficultates, acerbitates populi. Eodemq; modo locus exponitur à Græcis. Verbum igitur, quod eſt in textu Hebraico מִמְּלֹךְ mimlòch, ab omnibus accipitur fere, velut ſit tranſitiuum, non quemadmodum vertunt quidam. Eoq; regnat homo impius. Quod ſequitur. {Quia ergo ego locutus ſum ad Deũ, te quoque non prohibebo.} Difficilis locus in Hebraico, his verbis & hac obſcuritate. Quia ad Deũ dicetur, abſtuli & non deſtruam. Hoc Caldæus ſic tranſtulit. Quia ipſi Deo poſsibile eſt, vt dicatur, peperci, non deſtruã. Horũ igiť hũc eſſe volũt Hebręi ſenſum. Ille idẽ, qui caſtigat populos, ĩpoſito crudeli tyrãno, poterit cũ voluerit, parcere delinquentibus, & dicere, peperci, non deſtruam: ſit finis pœnarum. Hoc autẽ dicet, cum peccare populi deſiſtent. Tunc poterit dicere, Deferbet indignatio, parco, nolo pœnas

vlterius

vlterius procedere. Hæc interpretatio mihi placet. Sep.omnino à fonte diuerſæ tranſtulerunt. Verum à Symmacho ſic fuerat editum. ὅτι πρὸς θεὸν, ῥῆσιν ἀνέλαβον, οὐχ ἕξω ἀκωλύτως. Quoniam ad Deum ſermonem ſumpſi, nō habebo impedite. Hæc interpretatio, poteſt ex verbis Hebraicis fluere, quoniam הֶאָמַר heamàr, quod Hebræi, & Caldæus verbum eſſe crediderunt, à Symmacho verbale nomen putatur ῥῆσις dictio, ſermo. Quod Hebræi exponunt, dictum eſt, dicetur. Deinde aliud verbum in Hebraico נָשָׂאתִי naſſàthi, quod ſignat auferre, tollere: Hebræi exponunt auferre, tollere peccata, parcere. Symmachus autem accommodauit ipſi ſermoni. Aſſumpſi ſermonem. Tertium verbum, quod in Hebraico eſt אֶחְבּוֹל echbòl, ſonat duo, deſtruere, vaſtare, euertere. Aliis autem punctis ſonat illigare, prohibere. Hoc Symmachus eſt ſecutus. idem, & noſter. Mihi probantur, quæ ſentiunt Hebræi, præſertim cum & Caldæus adſit teſtis. Poſſunt quidem & illa defendi, ſed in tanta varietate, ſequamur Hebraica, & dilucidiora, & quibus ſubſunt ſenſus meliores. Ad hoc filum proſequitur. {Si erraui, tu doce me, ſi iniquitatē locutus ſum, vltra non addam.} Hebraicè proprie dicitur. Præter quod video, tu doce me. Cætera cōſentiunt. Hoc Hebręi ad ſuperiora ſic accommodāt, vt perſonarum fiat mutatio, quale ſæpe fit à Poetis. Loquebatur Deus dicebatq;. Abſtuli peccatum, peperci, condonaui. Nunc proponit aliam perſonam

nempè

nempè delinquentis & peccantis:qui dicat. Vltra id, quod video,tu Deus oſtende,tu lucem tuam diffunde,vbi non ſuppetit mea.Facio quod poſſum, quod video:Cætera tu doce.Fac abſcondita, luce tua clareſcere.Hi duo verſiculi ſunt obſcuriſsimi, contenti ſimus explanatione Hebræorum, licet aliæ poſſent fortaſſe meliores excogitari. Nã forſan melius iuxta Symmachũ . Ecce ego Eliu ſumpſi ſermonem ad Deum,vel pro Deo, nõ prohibebo linguam meam loqui.Fertur oratio,præcipitant verba, nõ demorabor,nõ impediam:Fluat impetu ſuo. Si quid autem erit,quod me lateat,tu doceas.Quæ non videntur à me, declarentur à te. Quod ſi loquendo peccaui, ſi male locutus ſum, non addam errorem, non iterabo,in hoc delicto, non perſiſtam. Deinde ſequitur. {Nunquid à te Deus expetit eã,quia diſplicuit tibi.} Hoc Hebraicè dicitur.Nunquid à te reſtituet ipſum, vel ipſam, quia ſpreuiſti,contempſiſti? Et hoc perobſcurum,magis, quàm quæ loquitur Lycophron, aut Heraclitus tenebroſus. A Gerſonite datur ſenſus. An vero fas eſt, vt á te veniat verbum, quod ſit cauſſa cur in te Deus animaduertat, quia abieciſti vitam tuam,neq; ſategiſti accedere ad Deũ, & ſupplex petere, vt à te calamitates has auerteret? Hæc Gerſonites. Hoc autẽ clarius ſic intelligitur ex Hebraico הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה hameimechà ieshalemennah. An ob te,cauſſa tui,reddet ipſum, ſcilicet Deus? An eris tu autor,vt Deus reddat tibi malum? Hæc autẽ

interro-

interrogatio deſignat indignationem, reprehenſionem. Cur à te ipſo naſcitur, efficitur, vt Deus reddat malum? Ob indignationem, blaſphemiã. Hoc ſenſu, & ſi multos affert AuenEſdra, mihi ſatis eſt. Non eſt enim hic vllum myſterium, vt ſit deſudandum. Hierony. neſcio quomodo poſuit, expetit eam, quod Hebraicè reſtituet, reddet. Nam verbũ petendi, non eſt shalàm שָׁלֵם ſed שָׁאַל ſaàl. Deinde ꝙ ſequit̃. {Quia diſplicuit tibi, tu .n. cępiſti loqui, & nõ ego.} Dixi ſuperius Hebræos id, ꝙ Hier. tranſtulit, diſplicuit, Hebraicè מָאַסְתָּ maàſta, exponere, Contempſiſti autem, nempè te ipſum, deſperationi te tradidiſti: animum deſpondiſti. Et quod Hiero. dixit. Tu enim cœpiſti loqui. Hebraicè eſt, Tu תִבְחַר tibchàr, elegiſti, quod ab eis exponitur. Tu elegiſti, vt Deus tibi aduerſus eſſet. Tua hæc voluntas. Vbi autem noſter ait. {Quod ſi quid melius noſti, loquere.} Hebraicè dicitur. Et quid noſti loqui? Et quid ſcis loqui? Quidquid, ait, loqueris, vanum eſt, inutile, pernicioſum. Exponitur etiam illud, quod dixit. Quia repudiaſti, nimirum cõuerti ad creatorem tuũ, & humiliari in conſpectu eius. Hoc tu repudiaſti. Hanc viam aduerſam elegiſti, hos mores ſuſcepiſti, non ego. Sint procul à me. Quid noſti reſpondere mihi? Quid poteris reſpondere? Proſequitur. {Viri intelligentes loquantur mihi, & vir ſapiens audiat me.} Ex hoc, ſuperiora magis clareſcunt. Nam contemptum, indignationemq́;, qua murmurabat, muſ-

ſitabatq́;

ſitabatq́; Elıu, nunc apertè arroganterq́; profudit.& contumelia quidem manifeſta. { Iob autem ſtulte locutus eſt.} Quod Hebraicè dicitur. Iob ſine ſcientia locutus eſt,& verba eius ſine intelligentia. Quod autem ſequitur. {Pater mi probetur Iob vſque ad finem.} Quòd dixit. Pater mi, Hebraicè dicitur אָבִי abi. Hoc duobus modis ab Hebræis exponitur, vt ſonet, Pater mi. quemadmodum tranſtulit Hiero. Deinde, vt ſit à nomine אָבָה abàh, voluntas, voluit, vt dicat. Voluntas mea, vt probetur Iob, quia locutus eſt ſtulte. Probetur in his doloribus, in æternum; vt ſint reſponſa eius ad viros iniquos. Nempè vt admoneantur quoties iniuſte egerint, intueantur ipſum Iob dolentem, ſub calamitatibus gementem, propter linguam blaſphemam. Quod ſi dixeris, Pater mi, iuxta AuenEſdra, ad Deum patrem hominum, atque Deorum perorans flectit ſermonem: orat, vt probetur Iob, in æternum: doloribus æternis crucietur. Sic enim transferendum eſt, quod noſter interpres dicit, vſque ad finem, Hebraicè עַד נֶצַח àd nezach, vſque in ſempiternum. Quod autem potius deſignet voluntatem meam, quàm pater mi, ſuperior vox, apparet ex Caldæo, qui pro abi, poſuit צְבִינָא cebinà, cõplacentia. Quod vero proſequitur, {Ne deſinas ab hoïe iniquitatis, qui addidit ſuper peccata ſua, blaſphemiã.} Hoc Hebraicè lõge ſecus. Totus verſiculus ſic legitur. Pater mi probetur Iob in æternũ עַל תְּשֻׁבוֹת theshubòth, ſuper reſpõſis,

in hominibus iniquis.Dixi ſenſum eſſe, vt probetur, propter blaſphemiam;propter impia reſponſa.Probetur autem & crucietur in hominibus iniquis:nimirum,vt diſcant, doceantur, admoneantur homines improbi,qui ſimiliter loquuntur. Cur autem Hiero. dixerit,Ne deſinas;cauſſa eſt, quòd cum ſit magna in vocibus ſimilitudo,videtur legiſſe,pro עַל al, quod ſonat ſuper, potius אַל al per aleph, quod ſonat ne, negationem.Aliam vocem תְּשֻׁבֹת teshubòth putauit eſſe à verbo shabàth, quieſcere, in futuro, thaſbòth,addita Thau littera. Hebręi putãt venire à verbo שׁב shàb, vnde nomen verbale תְּשֻׁבָה theshubàh, numero multo theshubòth. Stat vtraque interpretatio: Vtraque bona, vt dicat iuxta tralationem noſtram. O pater hominum, ne quieſcas ſuper hominibus iniquis; caſtiga eos, vt meriti ſunt. Quod vero ſubiicit noſter. {Qui addidit ſuper peccata ſua blaſphemiam.}Hebraicè.Quoniam,inquit,addidit ſuper peccata ſua blaſphemiã,ſcelus,impietatẽ. Hebraicè פֶּשַׁע pèsha.Caldæuſq; dixit מְרַד meràd,recte dixeris apoſtaſiam. Quod ſequitur. {Inter nos interim cõſtringatur.}Lõge ſecus à fonte בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק benènu iſpòch, inter nos plaudet, nempè manibus, vt exponunt Hebræi.Inter nos plaudit Iob manibus, luget, queritur,perſtrepit.Et dimidiũ eiuſdem verſiculi, vbi noſter ait. {Et tunc ad iudicium prouocet ſermonibus ſuis Deum.} Hebraicè ſic legitur: Et multiplicat verba ſua ad Deum. Perſtrepit, plaudit mani-

manibus, queritur Iob aduerſus Deum verbis multis, multa oratione decertat. Sciendum tamen hunc verſiculum habere poſſe & hunc ſenſum. Nam verbum plaudendi סָפַק ſaphàc Hebræis ſonat etiam, ſatis eſt, ſufficit. Hoc Hierony. dixit. Conſtringatur; nempè teneatur firmum, ſufficiat, ſatis ſit. Verbum autem, quod tranſtulit, prouocare, רָבַב rabab, in futuro יָרֵב ſonat prouocare, contendere, litigare, & multiplicare. Stat igitur vtraque expoſitio, ſed prior longe clarior.

CAPVT XXXV.

PRINCIPIVM capitis manifeſtum, clarumq́; eſt. inuehitur in Iob, impia, flagitioſa cogitantem: ſe Deo iuſtiorem prædicantem: qui dixerit, nec illi prodeſſe benefacta noſtra, neque obeſſe crimina: quaſi illud Epicuri: ſe reſponſurum, & illi, & cæteris amicis pollicetur, qui non obmutuerint. Hortatur primum cœlum, athera, nubeſq́; ſuſpiciat, quàm illo ipſo celſiora ſint. Sed verba ſingula ponderemus. Quod nôſter dixit. {Ethera.} Hebraicè שְׁחָקִים ſhechachìm, nubes, idq́ue etiam tranſtulerunt Sep. κατάμαθε δὲ νέφη ὡς ὑψηλὰ ἀπὸ σοῦ. Contemplare nubes, vt ſunt celſæ præ te. Quanquam eadem vox ſonat interdum æthera, cœlum vltra mundanum. Cur autem ad hunc ſuſpectum cohortetur eum, proſequẽs declarat. Nempe nihil nocere Deo ſublimi, ſuperno,

humana peccata poſſe. Quidquid peccaueris, nil ei nocebit. Aloidę corpora vaſta manibus magnum reſcindere cęlum, conati, nil profecerunt. Similiter iuſtitiam, ad maieſtatem, decuſq; Dei, nihil additurã. Ex his intelligimus verboſam hãc reſponſionẽ Eliu, qui ſe cæteris ſapientiorem fore pollicebatur, inanẽ eſſe, in qua confirmantur ea, in quibus Iob ſuperius reprehendebatur. Quod noſter dixit. { Homini, qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua. } Hoc humanam, mortalemque naturam deſignat. Mortalibus, inquit, cuiuſmodi tu es, nocebit iniquitas tua: alicui mortali, ſimiliter iuſtitia proderit: at Deo minime. Quod vero proſequitur. { Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum. } Confirmat quod ſuperius dixerat. Mortalibus nocere calumnias, contumelias, cędes, violentias tyrannorum, rapinas, quales Dionyſius peragebat; His accidentibus clamant, ingemiſcunt ad ſuperos, ad ſidera iactant voces miſerabiles: Deorum fidem implorant: obteſtantur Deos immortales. Quodque ſequitur. { Et non dixit, vbi eſt Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? } Duobus ſenſibus poteſt intelligi: Aut Deus ipſe nõ habet, ad quem prouocet, quemadmodũ mortales: Non habet cuius fidem imploret: Nec inuocat creatorem ſuũ, qui creauit omnes, increatus ipſe: aut refert voces tyrannorũ Deos negantium, cõtemnentium, vt Dionyſius ille,

qui

qui in Deos, quorum ſtatuas ſacrilega manu diripuerat, cauillatus dicitur. Et cõtemptor diuum Mezentius. Diagoraſq; atheos. Horum vox eſt; vbi eſt Deus, qui fecit me? { Qui dedit carmina in nocte? } Hoc ab Hebræis ſic intelligitur. Qui facit mirabilia magna ſolus, facit laudes, res laudabiles, admirandas; ob quas in laudes eius mortales prorumpunt, admiranturque eum; vt Philoſophi, quibus pietas cara fuit. Tyranni autem dicunt; vbi eſt Deus creator hominum: rerum mirabilium, laudabiliũ repertor? quem Poetæ multiq; celebrãt carminibus? Deũ vocãt illi, ſentiũt põtentiã, brachium. Nã Mezẽtius dexterã ſuã, Deũ dicebat. In nocte aũt datur carmina, cũ mortales canunt, celebrantq; eũ, admirantur, ſpeculãtur, philoſophãtur; nocte quieta, laudibus apta. Mirũ eſt, quòd Sep. interpretes tranſtulerunt φυλακὰς, cuſtodias, dicentes cuſtodias noctis, quod Hebraicè eſt זמירות zemiròth, cantica. Ad hunc ſenſum proſequitur. { Qui docet nos ſuper iumenta terræ. } Hæc laus, hæc philoſophia, quòd ſoli omnium animantium, agnoſcunt homines laudes eius. Hocq; ſunt omnibus animantibus, tã terreſtribus, quàm cęleſtibus ſapientiores. Repetit, inculcatq;, vt ſolent nugaces iſti in hoc libro. Miſeri oppreſsiq; illi clamabunt, ingemiſcẽt. Ibi clamabũt, & nõ exaudiet pp ſuperbiã malorũ. Clámabũt afflicti, oppreſsi, vexati, bonis ſuis ſpoliati, & non eſt qui exaudiat, quoniam apud mortales, & infra nubes, res geritur. Clamabunt autem,

ingemiſcentq́; propter potentiam, ſuperbiamq́; tyrãnorũ. Quod aũt ſequitur. { Non enim fruſtra audiet Deus, & omnipotens cauſas ſingulorum intuebitur. } In contrarium Hebraicè, אַךְ שָׁוְא ach shau, ſed fruſtra, videlicet clamabunt. Clamant vulnerati, boniſq́; multati, vociferantur, ingemiſcũt, ſed fruſtra, quia Deus non exaudit. Et omnipotens non cõſiderat. Auen Eſdra ſic exponit locum. Quia falſum eſt, non exaudiet Deus, quòd clamor eorum ſit fruſtra, quia Deus omnipotens retribuet eis retributionem ſuam. Ex hoc intelligimus, verum eſſe fortaſſe ſenſum Hierony. vt ſit ſenſus. Clamant, vociferantur miſeri. Verum non fruſtra Deus exaudiet. Nam reddet, quod merentur, ſceleratis illis. Quanquã Rabi Leui legit, & exponit, vt ſuperius demonſtratum eſt, dicere Eliu, Deum non attendere ad ſingula in particulari, ſed in vniuerſum. Sed melius primum. Quodq́; ſequitur. { Etiam cum dixeris, non conſiderat, iudicare coram illo, & expecta eum. } Hebraicè longe clarius his verbis. Etiam cum dixeris, non intueberis eum, iudicium coram eo, & expectabis ipſum. Quod à magiſtris intelligitur. Quanquam non ſit facultas tibi videndi Deum, iudicium tamen eſt coram illo, hoc tu expecta. Si prouoces ad tribunal Dei, vt ſuperius feciſti, non eo pacto prouoces, vt cupias eum prodire palam, manifeſtum. Neque enim mortalis oculus intueri poteſt illum, ſed potius iudicium maieſtatis eius, quod antecedit eum, expectes.

Non

Non deerit tibi, licet inuiſibiliter. Inuiſibilis ipſe dabit iudicium manifeſtum, palam. Hoc tu expecta, hoc præſtolare; non illud, vt Deus appareat, & inuocatus de cœlo ante oculos tuos deſcendat. Inconſiderata & ſtulta poſtulatio. Subiicit ſimile. { Nunc enim non infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde. } Hebraicè dicitur. Et nunc quia אַיִן פָּקַד אַפּוֹ A'in pachàd apò. Non viſitauit ira eius. Sequit̃ aliud dimidium verſiculi וְלֹא יָדַע בַּפַּשׁ מְאוֹד velò iadàh, bapàs meòd. { Et non cognouit in multitudine nimis. } Verba ſunt obſcura. Volunt Hebræi mutilam eſſe orationem. Et nunc, quia non cognouit, nõ ſapuit, neſcius fuit Iob, infert furorem ſuũ; exaggerat iras: impotentia rapitur; & non cognouit, quòd merces, præmiumq́; laborum tantorum ingens eſt, inextimabiliſq́;. Poteſt iuxta alios Hebræos ſic exponi. Quoniam non expectaſti eũ, accenſus eſt furor eius ſuper te. Viſitauit te indignatio eius. Eſt, & ille ſenſus bonus. Et nunc non viſitauit, non accendit iram ſuam, Deus ſcilicet: & non cognouit, non adhibuit mentem ad plectendum in multitudine. Declarant ſequentia hunc ſenſum, arguitq́ue eum loquacitatis, vanitatis, quòd vane, imprudenterque locutus ſit.

CA-

CAPVT XXXVI.

SOLLICETVR nunc quoque cauſam Dei ſuſcepturũ Eliu, ſimiliter faciẽs, vt ſi quis contra Epicureos, aut Diagoram atheon, diuinum numen, maieſtatemq́; eius, & prouidentiam defenderet. Vbi primum ait. { Repetam ſcientiam meam à principio. } Pro à principio, Hebraicè לְמֵרָחוֹק lemerachóc, A longe; Auen Eſdra exponit à Deo, qui ſit celſiſsimus: eoq́; ſubdit. { Et operatorem meum, iuſtum comprobabo. } Operatorem dixit, Creatorem, conditorem, artificem. Eſt item ſenſus apud eoſdem, à longe, nempè tollam vocem in altũ, exaudieturq́; oratio mea procul. Ventoſe enim ſemper loquitur Eliu. Vbi vero ait. { Et perfecta ſcientia probabitur tibi. } Hebraicè, eſt תְּמִים דֵעוֹת עִמָּךְ temim deòth imàch. Perfectę ſunt ſcientiæ tecũ. Hoc refert Auẽ-Eſdra ad ipſum Deum omnipotentem, cuius ſint ſcientiæ perfectæ; vt ſit quaſi apoſtrophe, relicta perſona priore. Poſset ſic intelligi, perfectæ ſcientiæ tecum, nempè cernes perfectam ſciẽtiam meam apud te. Apud te, in cõſpectu tuo, ſcientiæ perfectæ. Quod vero ſubdit. { Deus potentes non abiicit cum ſit & ipſe omnipotens. } Hebraicè melius & clarius. Ecce אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס El cabìr, velò imeàs. Deus præpotens, nõ ſpernet. Ecce, inquit, Deus eſt omnipotens, glorioſus, vt aiunt Philoſophi, benedictus, vt Hebręi,

Deus

Deus ſanctus, non ſpernet iudicium, vt tu dixiſti; non eſt iuſtitiæ contemptor, vt tu prædicaſti. Ad hunc ſenſum, Caldæus dicit in editione ſua: Ecce Deus magnus, princeps לא יְרַחֵק צַדִּיקָא lo irchach czadichá, non elongabit iuſtum, non contemnet, nõ aſpernabitur iuſtum, vt tu prædicabas. Quare non eſt ſenſus, quem præfert noſtra tralatio. Subiicit eodem verſiculo כַּבִּיר כֹּחַ לֵב cabir coach leb. Fortis potentia cordis. Ille, inquit, idem Deus præpotens, maieſtatis ineffabilis, inauditæ ſapientiæ, non ſolũ robore fortis, ſed etiã corde, nempe ſapientia, vt exponũt magiſtri. Senſus igitur manifeſtus, quem noſtra editio nõ oſtendit: neq; etiã in Græco eſt ſenſus verus. Proſequit. { Sed nõ ſaluat impios, & iudicium pauperibus tribuet. } Hebraice ſimiliter. Nõ viuificat impiũ: nõ parcit, nõ ſinit viuere. Iudicabit, feret ſententiã pro pauperibus, ſumet vindictã pro illis, quicunq; eos læſerit, hos grauibus pœnis affliget, vexabit. Proſequitur dicens, eũ nõ remouere oculos ſuos à iuſto, iuxta illud pſalmi. Ecce oculi domini ſuper iuſtos. Ille idẽ adeo prępotens eſt, vt collocet reges in ſolio, ipſe reges facit, principes ipſe creat. Et illic eriguntur, prouehuntur, exaltãtur. Quodq; ſequitur. {Et ſi fuerint in catenis, & vinciãtur funibus paupertatis, indicabit eis opera eorũ, & ſcelera eorum, quia violenti fuerũt. } Hebraice eodem modo dicitur. Funis autem paupertatis, melius ex Hebraico intelligitur, quod habet בְּחַבְלֵי עֹנִי bechable oni,

funibus afflictionis,anguſtiæ. Optimo nomine vocatis funibus afflictionis, cathenis, & vinculis ipſis. In his ipſis vinculis,oſtēdet regibus,oībuſq; tyrānis, quos cadere in laqueos,captiuoſq; fieri coegit, quā ſcelerati, quàm violenti fuiſſent. Annuntiabit eis, oſtendet ſcelera eorum, quæ fuerunt magna; vt ipſi tyranni,ſic opera tyrannica,dira,ingentia. Tunc eis per conſcientiam reuelat,qua pulſat, diuerberatque animos eorum vox tacita, cogitationum meſtarū, quas carcer,dolorq; excitat,pulſat, monetq;, corripit,& caſtigat.Illi fiūt duplo meliores, ſi modo correctiones illas æquis animis, tulerint, nec meliores modo,ſed beatiores longe fiunt,propagatis vitę metis:eoq; decreto diuinitus obſignatis: vt tranquille, fęliciterq; tranſigatur reliquum tempus. Beati enim ſunt ſapientes.Sapientia vero ſæpe rebus aduerſis cō paratur.Quod ſi impotēter tulerint:ſi voces blaſphemas,è pectore exalauerint tumultuare cogitationes, inflammari animum permiſerint: aut non ſe corripuerint,ab impietate non deſciuerint:veniet dies calamitoſus,gladio diuinæ vindictæ ſæuiente,eoſq; in ſua ſtultitia finem imponere vitæ cogente. Atq; ita demum verum eſt,hypocritę ſimulatores probitatis יָשִׂימוּ אַף iaſsimu aph addent furorem, prouocant in ſe maiorem indignationem, ſunt hi, quos nulla calamitas emendat.Aut addunt,faciunt indignationē diuinā,vehementiorem,quod non propter ſua delicta,ſæuiente Deo queruntur ſibi male accidiſſe.Ne-

que

que clamabunt cùm vincti fuerint, nempè non orabunt, nòn flectent animum ad Deum, in præces nòn deſcēdent. { Ecce morietur in tempeſtate anima eòrum. } Pro tempeſtate, melius Hebraicè בַּנֹּעַר banòar, in iuuentute, in adoleſcentia: morte immatura tollentur, & cadent ante diem. Hoc etiam Sep. poſuerũt ἀποθάνοι τοίνυν ἐν νεότητι. Morietur igitur in adoleſcentia: { Et vita eorum inter effœminatos. } Pro hoc Hebraicè, ſunt בַּקְּדֵשִׁים bachedeshim. Inter ſanctos, aut effœminatos. Sciendum Hebræis nonnulla eſſe nomina, quæ Græcis etiam dicuntur μέσα, media, vt δαίμων τύχη. Sanctus Hebraicè duo contraria, nunc bonus, caſtus, purus; nunc inhoneſtus, infandus. Priorem ſignificationem Hebræi quidam ſequuntur. E quibus AuenEſdra, vocem hanc ait duplici ſenſu intelligendam, ſentiens quod diximus. Caldæus ſimiliter, pro chadeshim poſuit אֵיךְ מָרֵי זְנוּ èch marè zenui. Quemadmodum ſcortatores. Morietur vti ſcortatores. Eo fine claudent vitam, inter ſordidos, abiectos, Deo, hominibuſq; inuiſos, execratos, deteſtabiles. Secundam ſignificationem ſequitur Leui Gerſon, exponens. Inter ſanctos morietur, nimirum inter adoleſcentes, qui propter innocētem, nec malis adhuc imbutam ætatem, ſancti dici poſſint: In tenera, inquit, ætate, auferentur. Sep. vero ſanctos, Angelos dici putauerunt, ſic transferentes: ἡ δὲ ζωὴ αὐτῶν τιτρωσκομένη ὑπὸ ἀγγέλων. At vita eorum, ab Angelis vulnerata. Prior ſignificatus arridet ma-

gis, quòd & Caldæus teſtis, cui plurimum deferunt Hebræi, nec ſenſus alius ſtat verius. Proſequitur. {Eripiet pauperem ex anguſtia ſua.} Ex aduerſo ſcilicet; vt illos reliquerat, caſibus, calamitatibus expoſitos eſſe ſinebat, ſic eripiet pauperem, mitem, placidum, huic deteget, reuelabit, quid agat, quo pergat, qua ſe ratione ab omni clade ſubducat; in aduerſa tẽpeſtate protector, defenſor. {Saluabit te de ore anguſto latiſsime.} Hebraicè clarius. Saluabit, eripiet te, de ore anguſto. Nimirum præſſura, anguſtia, quæ nunc dicitur, os anguſtum per tralationem, qua præmitur animus, & corpus, impendente ſuper pondere miſeriarum. Seruabit autem latiſsime, quia in apertam lucem te recipiet, & in æthera apertum: Anguſtia, preſſura dilatabitur: te vero calamitas relinquet. Huic latitudini dicit non ſubeſſe fundum. Magnam ſalutem, magnam liberationem innuens, latiſsimam, apertam, patefactam, per tralationem. Sic eadem tralatione. {Requies autem menſæ tuæ plena vbertate.} Circumfuſus, vndique exuberante felicitate, copia. Vbi noſter dicit. Requies, Hebraicè נַחַת nàchath, ꝙ eſt requies: Exponiturq́; ab Hebręis מַה שֶׁתָּנִיחַ בְּשׁוּלְחָנְךָ ma ſcetaniach beshulchanchà, id quod quieſcit ſuper menſa tua; nempè, menſam tuã faciet pinguem, opiparam, ambroſiam, nectarq́ue propinabit. Quod autem infert. {Cauſſa tua quaſi impij iudicata eſt, cauſſam, iudiciũq́; recipies.} Proponit contrarium horum omnium, quæ dixit. Tu

vero

vero, inquit, quoniam ſecus egiſti, nec te dignum beneficentia diuina reddidiſti, factum eſt, vt iudiciũ ſcelerati מְלֶאתָ malètha, impleuiſti, videlicet iudicaſti, vt ſceleſti ſolent, cenſentes, prædicantes non attingere terras diuinam prouidentiam: ſed circumſcriptam eſſe ſupra ſidereos orbes. Deo contumeliam, improuidentiam, in curiam, negligentiam rerum humanarum tribuiſti. Vbi autem noſter ait, in dimidio ſupradicti verſiculi, cauſam, iudiciumq́; recipies. Hebraicè ſecus, meliuſque. Iudicium & iuſtitiam יִתְמֹכוּ ithmòchu ſuſtentat. Tu, inquit, iudicium abeſſe è mundo dixiſti, imò vero, iudicium, ratioque recta ſummi Iouis ſuſtentat hunc mundum, gubernat, regit. Is ſenſus datur ab Auen-Eſdra dicente. Et noris, quòd iudicium & iuſtitia ſuſtentant vniuerſum. Hoc iudicium tu abeſſe negaſti, teque in numerum male iudicantium poſuiſti. Vbi autem noſter ait. { Non te ergo ſuperet ira, vt aliquem opprimas, nec multitudo donorum inclinet te. } Hebraicè clarius dicitur. Quia furor ne forte יְסִיתְךָ בְשֶׂפֶק ieſithchà beſaphec, recipiet te cum flagello, plaga. Reſpice, inquit, attende, perſpice, caue, ne te de mundo furor diuinus auferat. Is eſt verus ſenſus, ab omnibuſque Hebræis proponitur. Vbi vero in altero dimidio dicitur. Nec multitudo donorum, inclinet te: Melius Hebraicè, clariuſque. Multitudo כֹפֶר còpher, propitiationis, non declinet, ideſt eripiet, non tollet te. Superueniet,

ait,

ait,anguſtia calamitas: nulla te propitiatio poterit eruere: nulla clementia aderit. Superiorem vocem etiã Caldæus tranſtulit propitiationem פּוּרקָנָה pur caná. Eadem ſignat pretium: Poteritq́; intelligi. Nec pretiũm vllum te redimet. Superueniet clades, tempeſtaſq́; atra, nullo pretio ſi adeſſet, redimi poſſes: Declinare igitur facere, deſignat tollere, auferre, eripere. Caldæo quoque teſte, qui pro eo poſuit clarius יְצִילִנָךְ iécilinàch, declinare faciet, te eripiet. Vel melius, vt transfert Hierony. Ne te indignatio rapiat tranſuerſum, & multitudo ſalutis, clementiæ. Quod autem proſequitur. { Depone magnitudinem tuam abſq; tribulatione, & omnes robuſtos fortitudine. } Hebraicè, הֲיַעֲרוֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי כֹחַ haiaaròch shuachà, lò bezàr vechòl maamacè chòach. Nimirum an æſtimabit diuitias tuas, non aurum? Et omnes robuſtos fortitudine? Clarum eſt, quid loquatur, aſſentientibus etiam Hebræis. Nam Auen-Eſdra exponit. An proderunt diuitiæ tuę? Non ęſtimabit, neque diuitias, neque potentes robore? Cõſentiunt igitur cum ſuperioribus. Nec te pretium redimet, nec tibi profuerint diuitiæ, aut auxiliũ cuiuſquam præpotentis, vt iuuare poſsint in tempore. Similia Plato diuinitus ſcripſit. Ad tribunal Dei, nõ affore patronos, qui coram iudice cauſſam tuam defendant: non propinquorum, domeſticorumq́; cateruas, quorum fretus auxilio, iudicium nõ pertimeſcas. Quare lõge alius ſenſus in fonte. Similiter quod

ſequi-

ſequitur. { Ne protrahas noctem, vt aſcendant populi pro eis. } Hebraicè ſic clarius אַל תִּשְׁאַף àl thisheàph. Ne deſideres noctem, ne reſpicias, ne ſatagas ad noctem. Nempè, vt aiunt Hebræi: Ne dormias, ne dormites, ſomno nec deditus eſto, ne cor tuum inclinet ad lectum; vt aſcendant populi pro eis, quaſi venturi ſint, qui te eripiant: quaſi expectes populos, qui te protegant, liberent. Pro eis autem melius Hebraicè, & à Caldæo declaratur תַּחְתָּם tachtàm, in in loco ſuo. Caldæus בְּאַתְרֵיהוֹן beathrehòn, in loco ſuo. Et Gerſonites בִּמְקוֹמָם bimcomàm, loco eorũ. Dicit ergo ne nocte amplectaris, dormiens in vtrãque aurem ſecurus, quaſi congregentur populi in loco ſuo, vt tibi ferant opem cateruatim, atque agmine magno. Hoc autẽ expectãs, dormias, ſtertas: Imò ſatagendum, vigilandum. Is eſt verus ſenſus. Quem ſubſequentia clarius oſtendũt. { Caue ne declines ad iniquitatem, hanc enim cœpiſti ſequi poſt miſeriã }. Hanc iniquitatem rectè magiſtri interpretantur: ne vendicet Deo, quemadmodum ſuperius, iniuſtitiã, negligentiam humanarum rerum, quarum curam non ſuſcipiat. Hoc caue opineris. Hãc proiice mentem. Hanc iniquitatem, ex calamitatibus tuis pepeiſti; vt te in aperta mala lapſum vidiſti, continuo contra ſuperos exclamaſti. Hæc iniquitas nata eſt, & parta, ex calamitate, miſeriaq; tua. Hanc igitur fuge. Noli propter plagas has, impius fieri: Noli erũpere in blaſphemias, quas hactenus propter aduer-

ſam

ſam fortunam, effudiſti. Ad hunc ſenſum proſequitur. { Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus. } Proponit quãtus Deus ſit, ne quis homuntio audeat ei obtrectare. Si Deus tantus, ſi iuſtiſsimus eſt, quis illi obganniat? Vbi autem dicit. { In legiſlatoribus. } Hebraicè dicitur. Quis ſicut ille מוֹרֶה moreh, docens, doctor. Similiter editio Caldaica cũ noſtra cõcordans dicit. Quis ſicut ille מַלִּיף תְּרִיצוּתָא maliph therizuthà, docens rectitudinem, veritatem. Si Deus igitur docet alios veritatem, doctor cœleſtis, quis illi vendicet iniuſtitiam, humanarumque rerum negligentiam? Vbi noſtra editio habet. { Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua. } Hebraicè paulò ſecus יַשְׂגִּיב iaſſghib, exaltabit, prouehet, videlicet hominem, curam eius ſuſcipiet. Ideo dixit eum doctorem, legiſlatoremque hominibus eſſe. Stat etiam primus ſenſus, eumq; Caldæus proponit. Habes igitur, quomodo intelligas legiſlatores. Declarant ſequentia ſimilem ſenſum. eſſe vias eius, ſapientiam, maieſtatem, conſilium inſcrutabile: neminem ei poſſe præſcribere, arguere, quòd male ſit operatus: Id autem propter rerum eximiam pulchritudinem. Quodque mox ſequitur. { Memento quòd ignores opus eius. } Pro hoc in Hebraico eſt. Meméto, vt תַשְׂגִּיא taſſghi, magnifices, exaltes, extollas opus eius. Quare ſecus eſt, quàm noſtra editio tranſtulit. Sunt autem duo verba in Hebraico idiomate שָׁגַג shagàg, ignorare.

Alterum

Alterum שׂגא ſagá,exaltare, extollere. Aut igitur hãc ambiguitatem noſter interpres (quòd nefas eſt) neſciuit, aut quòd melius id, in ſuo codice legit. Dicendum igitur iuxta fontem: Memento,vt exaltes opus eius: Memineris maieſtatem eius excelſam, eminentem, ſuperantemq́ue omnia. Hoc tu de illo prædica. Mirum eſt ſuperius verbum, Hierony. poſuiſſe, cum Sep. interpretes legerint, vt eſt in Hebraico μνήσθητι ὅτι μεγάλα αὐτοῦ τὰ ἔργα. Recordare, quòd magna ſunt opera eius. Dimidiumque eiuſdem verſiculi habet: { De quo cecinerunt viri. } Hoc declarat ſuperiorem ſenſum eſſe, quem nos poſuimus. Hortabatur, vt magnificaret, attolleret, non deprimeret opera diuina. Hoc ait, fecerunt viri iuſtiſsimi. Et Philoſophi admirati opera Dei,continuo ſuper his philoſophari,& creatorem laudare cœperunt. De hoc ait, cecinerunt viri. Caldæus ſuperaddit, Viri צַדִּיקִים czadichim, iuſti: quales veri, inſigneſq́ue Philoſophi. Quod noſtra editio dicit; Cecinerunt Hebraicè שׁוֹרְרוּ shorerù, viderunt, intuiti ſunt: ſicq́ue exponit Gerſonites; AuenEſdra. Sed idem verbum ſonat etiam canere: hocq́ue ſequuta eſt editio Caldaica, ponens pro eo שַׁבְּחוּ ſabechù. Laudauerunt; cecinerunt. Proſequitur ſimilia. { Omnes hoĩes viderũt eũ. } Poteſt Hebraicum, quod eſt בו bo, exponi. Viderunt illud, vt referatur ad opus. Omnes mortales vident hoc diuinum opus: per omnes mundi

partes diffuſa eſt, patetq́; diuina maieſtas, ex opere mundano, clara. Procul ſidera, cœlumq́; ſtellatum ſuſpicimus, ſemper ordines, modoſq́; ſuos, aſtra ſeruantia cernimus. Diuina mente gubernari videmus. Ecce Deus magnus, ęternus, cuius vita nullis temporibus, ſæculiſq́; definitur: qui fuit antequam eſſent cœlum, ac terra, & homines: ætas eius innumerabilis. Vbi ſequitur in editione noſtra. {Qui aufert ſtellas pluuiæ, & effundit imbres ad inſtar gurgitum.} videlicet ſerenator, & hymbrificus,

Vultu, quo cœlum, tempeſtateſq́; ſerenat.

In cuius poteſtate ſit, pluuias cohibere, terris auferre nubes, hymbre graues:

Rurſum in pluuias totum effundere cœlum.

Gurgites, flumina, dimittere cœlo, latè ſuper homines, terraſque inundantia. Qualis, quantaque hæc tempeſtatum moderandarum poteſtas? {Si voluerit extendere nubes, quaſi tentorium ſuum, & fulgurare lumine ſuo deſuper. Cardines quoque maris operiet.} Hebraicè totum hoc propriè dicitur. Etiam intelliget varietates, partitioneſq́; nubium, tonitrua tabernaculi ſui. Ecce diuiſit, extendit ſuper ipſum, lumen ſuum, & radices maris operuit. Horum omnium ſenſus eſt. Pulchrè enim Gerſonites oſtendit quæ ſint hæ varietates nubium, aliàs eſſe ventorum genitrices, aliàs hymbriferas, aliàs eliſas, & fractas inardeſcere, tonare, aliàs niues gignere. An hæc, inquit, intelliget homo, noſcetùe illum,

quem

quem vocat antiquiſsimus vates homerus ὑψιβρεμέτα altitonantem?hoc illi dat etiam nunc epitheton,tabernaculumq́;,ſiue tentorium ſuum:cœlum nuncupat.Quemque vocat idem vates fulminatorem, eodem ab Eliu inſignitur epitheto, luméq́; eius fulmina vocauit;radices autem maris dixt Hebraicũ, quas noſter Cardines. Id duos habet ſenſus, vt radices appellet fundamenta maris, late,tantis aquis ſubiacentia, tantis culminibus aquarum cooperta,idq́; nunc referat Eliu, Deum inter alia prodigia, miraculaque poteſtatis ſuæ,fundamenta maris, tantis aquis cooperuiſſe, tantam aquæ vim ſuperextendiſſe ſedibus imis. Aut certe per tralationem, radices maris, dixit aduſque littora per ſinus omnes tendentes aquas, vt mare quaſi, quibuſdam radicibus ab alto pelago ſeſe,aduſq́; littora protendat. Qua tralatione hiſtorici, Poetæq́; brachia, ſinuſq́; tribuunt mari. Has autem radices,omnemq́; maris latitudinem, quę littoribus,quaſi radicibus extremis definitur, canit Eliu vaporibus, nubibuſq́; offundi perſtans indecantandis meteoris. Radices quoq; maris tranſtulerũt Sep. καὶ ῥιζώματα τῆς θαλάσσης ἐκάλυψεν. Et radices maris operuit. Græciq́; exponunt,neminem ſcire,quibus radicibus mare ſuſtineatur,quòd Deus eas operuit. Latini nihil dicunt. Sciendum eſt,ſuperiora etiam ad hunc modum explanari poſſe. Primum quòd ſuper ipſas nubes extenderit lucem ſuam, ſcilicet vel corruſcationes, vel Solis lucem, per nubes fulgentem

amplexamq́ue omnes deſuper irradiare terris, tum mare quoque cooperire, vel ſcilicet vaporibus exalatis, & nubibus offuſis, aut eadem ipſa luce. Scilicet, Deum prodigiorum artificem per omne cœlum, nubeſq́ue deſuper candentes per omne mare, lucem Solis, quem creauit, ipſe diffundere. Quodq́; ſubiicit. { Per hæc enim iudicat populos, & dat eſcas multis mortalibus. } Non dubium eſt, quin iudicare, vocauerit nunc prouidere, proſpicere: proſpicit per hæc, nempè, vt aiunt Hebræi, pluuias, lucemq́;, quibus viuitur in terris.

Nam Iupiter plurimus hymbre,
Coniugis in gremium late deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno permiſtus corpore fœtus.

Multos autem mortales dixit, qui dicitur Hebraicè לְמַכְבִּיר lemachbir. Hoc exponitur, vt, vel multis, vel multum, affluenterq́ue, copioſèq́ue dicat prodeſſe Deum ſummum. Et Symmachus hoc tranſtulit παρέξει τροφὴν παμπόλλην præbebit eſcam copioſam. Quodq́ue ſequitur. { In manibus abſcondit lucem. } Pro manibus, Hebraicè eſt כַּפַּיִם capàim. Ea vox deſignat interdum manus, aliàs ſonat nubes: ſicq́; nunc ab Hebræis accipitur, vt dicat, in nubibus abſcondit, tegit lucem.

Et inhorruit vnda tenebris.
Teucrorum ex oculis pontum nox eripit atra.

Hocq́ue melius. Quanquam etiam Sep. ſicut, & Hierony. ἐπὶ χειρῶν ἐκάλυψε τὸ φῶς.

In ma-

In manibus abſcondit lucem. Potuit per tralationem dixiſſe manus, quoniam manibus omnia abſconduntur. Græci manus poteſtatem interpretantur. Dimidium autem eiuſdem verſiculi. {Et præcipit ei, vt rurſus adueniat.} Quod noſter dixit, adueniat, Hebraicum habet בְּמַפְגִּיעַ bemaphghìa, in occurrente, vel orante, aut occurſu, vel oratione. Præcipit ſuper ipſa luce propter orantem; aliquo viro ſancto deprecante, fugiunt vaſto æthere nimbi. Hoc Caldæus tranſtulit. Et præcipit ſuper ipſa לְמֵיחַת מְטוּל מְצַלֵּי lemechath metul mezalè: Vt deſcendat propter orantem. AuenEſdra vero ſuperiorem vocem exponit הַגֶּשֶׁם haghèshem, ideſt pluuiam. Quid ſentiat non video. Superiora clarent. Gerſonites quoque nihil non dicit, ſed nimium violenta, coactaque. Placet igitur etiam, quod tranſtulit Hierony. Sep. tranſtulerunt, vt ſuperius diximus καὶ ἐνετείλατο περὶ αὐτῆς ἐν ἀπαντῶντι. Et præcepit de ea, in occurrente. Quod cum eſſet obſcurum, Symmachus clarius, quem ſecutus eſt Hieronymus, tranſtulit καὶ ἐπιτάξει αὐτῷ, ὥστε ἀπαντῆσαι. Et præcepit ei, vt occurrat. Præcepit ſcilicet luci, lumini, vt adueniat.

Tunc me diſcuſſa liquerunt nocte tenebræ.

Is verus ſenſus, non alius. Quodque ſequitur. {Annuntiat de ea, amico ſuo, quòd poſſeſsio eius ſit.} Hoc totum Hebraicè habet. Annuntia-

bit

bit ſuper ea רעו rehò,nempè amico ſuo. Sed ſciendum,eandem vocem ab Auen Eſdra exponi תרועתו והוא הרעם theruathò,vehe haraam. Tonitrum ſtrepitum ſuum, & eſt tonitrus. Deſignat igitur ea vox non modo amicum ſuum,ſed etiam rumorem, fragorem. Cæteri,& Græci,& Hebræi,& Caldæus, exponunt pro amico, ſocio. Sed ſocium Gerſonites aliud vaporis genus interpretatur, quaſi ſociũ, amicumq́; nebulæ. Mihi vehementer arridet expoſitio Auen Eſdræ,propter ſubſequentia. Dicitur ergo in verſiculo. Annuntiabit ſuper ipſa nube, fragorem ſuũ. Faciet,ait,exaudiri inter nubes fragorem. Dat, ſcilicet Deo ſolitum Poetis epitheton altitonans ὑψιβρεμέτα, indicantq́; ſequentia eiuſmodi ſenſum. Namque pro eo, quòd dicitur ab interprete noſtro, quòd poſſeſsio eius ſit,& ad eandem poſsit aſcendere,Hebraicè eſt מִקְנֶה אַף עַל עוֹלֶה micnè aph al olè. Indignatio, furor ſuper aſcendente. Ecce declarat ſtrepitum,fragorem inter nubes. Vocat eum furorẽ, indignationem. Aſcendentem autem vocat nubem excelſam,raptatamq́; ventis,diſcuſſam,eliſamq́;, inter æſtum,friguſq́; diſciſſam. Clarius eſt igitur verſiculus,quo dicitur. Annuntiabit ſuper ipſa nube, fragorem ſuum,furorem, indignationem,ſuper aſcendente. Sciendum autem vocem מִקְנֶה micnè, poſſe deſignare poſſeſſorem, à verbo chanà, vnde Chàin poſſeſsio. Eſt eiuſdem vocis alius ſignificatus. Zelus indignatio: Hocq́; trãſtulit Symmachus, ζῆλον περὶ ἀδικίας.

κίας. Indignationem,pro iniquitate. Tranſtulit autẽ Symmachus, iniquitatem, quod Hebraicè eſt עוֹלָה holè,quod ſonat aſcendentem, ſonat etiam iniquitatem. Ideo iuxta Symmachum,poſſet eſſe ſenſus. Annuntiabit fragorem,fulmenq́; ſuum demittet,furorem,indignationem contra peccatorem. Torquebit in ſceleratos ſua fulmina. Si quoties peccant homines,ſua fulmina mittat Iupiter, exiguo tempore inermis erit. Et quod Latinus Poeta.

Tũ pater oĩpotẽs, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis, ad lumina ſurgere vitæ.
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.

Simile quid dicitur hoc loco iuxta editionem Symmachi,quæ forte vera eſt. Ecce igitur in hoc verſiculo,magna eſt vocum amphibologia, & πολύσημον. Vna vox רֵעוֹ reò,ſonat amicum ſuum,& fragorem ſuum. Altera מִקְנֶה micnè, ſonat poſſeſſorem,& zelum, indignationem, eoq́; modo tranſtulit eã Caldæus,ponens clariorem רוּגְזָא rugzà. Tertia עוֹלָה olè, deſignat, aſcendentem, & iniquitatem. Hæc æquiuocatio facit varietatem editionum. Sed omnibus adhibitis, eligenda ſunt meliora, ac potiora.

CAPVT XXXVII.

SVPER hoc expauit cor meũ,& emotũ eſt de loco ſuo.} Proſequitur Eliu miracula. His ait miraculis naturę cõſideratis, obſtupui, quale veri Philoſophi, qui cunctis perſpectis exclamarunt. O altitudo ſapientiæ, & ſcientiæ Dei. Quod vero ſequitur. {Audiet auditionem in terrore vocis ſuæ, & ſonum de ore illius procedentem.} Hebraicè שִׁמְעוּ ſcimhù inuitat. Audite auditionem. Vocem autem eius, & ſonum de ore eius, Hebræi tonitrum, fragoremq́; ſupernum interpretantur. Græci ſimile quid, ex ira diuina contra mortales deſuper allatas clades conſiderandas, nempè fulmina, nimbos, corruſcationes, ventos: idq́; genus meteora. Quæ ferme concordant cum Hebręis. Explicat apertius quid ſentiat. {Subter omnes cœlos ipſe conſiderat, & lumen eius vſq; ad extremum terræ.} Hoc Hebræi referunt ad fulmina, corruſcationes, propter antecedentia, & ſubſequentia. Nam ſequitur. {Poſt eum rugiet ſonitus.} Atque hoc in miraculis Dei recenſetur, quòd, vt ait gerſonites, duplex miraculum appareat in fulmine: naſci, gigni inter nubes aquoſas ignem, ſubitoq́; inflammari in regnis aquoſis: alterum cuius natura ſit aſcendere, contra præcipitare in terras. Hoc prodigium. Fuerunt ex Hebræis, qui lumen hoc, Dei lumen, claritatem, diuinitatem, quæ per omnes terras

commeet,

commeet,& decurrat, interpretarentur,quod Abrahæ propter ſuperiores & inferiores verſiculos,minime placet. In his etiam Nicolaus eſt. In Græcis non eſt is ſenſus. Lumen eius igitur ſenties corruſcationes, fulgura: Sed verbum quod noſter tranſtulit, conſiderat, Hebraicè יְשָׁרֵהוּ ishrèhu. Deſignat etiam rectitudinem, directionem eius, vt dicat. Subter omnes cœlos rectitudo eius, ſcilicet fulminis. Dirigitur, ait, fulmen ſubter omne cœlum: cœlitus in terras impete vaſto fertur rapidum fulmen. Hoc etiam tranſtulit Caldæus ponens loco eius תְּרִיצוּתֵיהּ therizuthèe, rectitudinem eius. Sunt alij vocis eiuſdem, quos affert AuenEſdra, & Gerſonites, ſignificatus: ſed hi vero propiores, minuſque coacti, vt, vel deſignet rectitudo eius, vel conſiderat, intuetur; poteritque id etiam de fulmine dici, quòd ſe ſe oſtendat terris, & videatur. Nec eſt ſubter omnes cœlos, in fonte, ſed tantum ſubter cœlum. De lumine diuino, non credo intelligi poſſe, propter ea, quæ ſequuntur. {Poſt eum rugiet ſonitus, tonabit vocem magnitudinis ſuæ, & non inueſtigabitur cum audita fuerit vox eius.} Vocem magnitudinis ſuæ ſenties, vocem, fragorem vaſtum nubium colliſarum, qua nulla vox terribilior, potentior. Quod autem dicit. {Et nō inueſtigabitur.} Hebraicè יְעַקְּבֵם ieachebèm, nō tardabit eas, iuxta expoſitionē AuēEſdræ, & Gerſonitæ. Non tardabit ſcilicet voces illas

horribiles.Simul corruſcat, ſimul vox horribilis auditur. Nulla mora, imò vero cũ lumine fragor vno, eodemq́; tempore frangitur, ſed oculus præcurrit ad lumen, auris nõ poteſt præcurrere, expectat ad ſe per aera, traiicientem fragorem. Dicẽdum igitur. Et nõ tardabit כִּי יִשָּׁמַע קוֹלוֹ chi ishamàh colò. Quia audietur vox eius. Subiicit eandem ſententiam, vt ſolet ſæpiſsime. { Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter. } Proſequiturq́; omnia miracula, cum primis, ea quæ ſublimibus locis, ob quam cauſam Græce dicuntur μετέωρα, gignuntur, nix, tonitru, fulmen, pluuia, nimbus, himber. Himbrem autem fortitudinis ſuæ dicit, himbrem fortiſsimum, vehementem, procelloſum. Quod autem ſequitur. { Qui in manu hominum ſignat, vt nouerit ſinguli opera ſua. } Quod noſter interpres trãſtulit ſignat, Hebraicè eſt יַחְתּוֹם iachtòm. Hoc autem duo denotat, aut ſignat, ſigillat, aut claudit, abſcondit. Et quod dicitur in noſtra tralatione, vt nouerint ſinguli opera ſua, dicitur Hebraicè לָדַעַת ladàath, ad cognoſcẽdum. Duos igitur habet ſenſus iuxta expoſitionem Hebræorum. Locutus erat de nimbis, de pluuia vehementi. Tunc, inquit, cum pluuia magna per agros decurrit, præcipiteſq́; cadunt, ex æthere nimbi, auferuntq́; hominum, boumq́; labores. Tunc claudit, prohibet homines exire ad opera ſua cognoſcenda. Coguntur domi ſedere. Atque Rabi Gerſon exponens ſupradictum verbum יַחְתּוֹם iachtòm, interpretatur, יסגר ויסתום עד שלא יוכל איש

לצת

לצת לחוץ מרוב המטר Iſgòr, veiſtòm , adshelò iuchàl ish,lazèth lachùz,meròb hamatàr. Quæ ſunt,prohibet,vetat,vt non poſsit exire quiſquam extra,propter ingentem pluuiam. Similiter AuenEſdra,ipſa pluuia,inquit, prohibet eos exire ad cognoſcendum opera ſua in agris,cultus agrorum ſuorũ. Is eſt vnus ſenſus. Alter eſt, vt dicat ipſum Deum omnipotentem deſignare in manu vniuſcuiuſque opera ab eis gerẽda;ponere in libertate,poteſtateq́; illorũ,quę dicit Hebraicè manus,quid operẽtur,quid velint. Hoc aũt nunc,vbi ſermo fit de pluuia,vt doceat ex pluuia dari facultatem, poteſtatemq́; hoĩbus ſerendi,colẽdiq́; agros, iuxta illud, ꝙ alibi dicitur. Si audieritis, dabo pluuiã in terris veſtris. Hac opinione propoſita,AuẽEſdra magnus apud Hebręos interpres ſubiicit.Mihi,inquit,videtur,de ſemente, de ſatu agrorũ loqui hoc loco,quia poſt pluuiam, ſeminant homines. Et Deus deſignat in manu cuiuſque quid futurum ſit ex ſemine. Ecce duos habes apud Hebræos, quibus linguæ ſuæ proprietas notiſsima eſt, ſenſus: eoſq́; bonos,& veros. His expoſitionibus aſſentiens Nicolaus, ſequenſq́; ea, quæ dixit AuenEſdra teſtatur,per manum, quæ eſt organum organorum,deſignari potentias operatiuas. Huic ipſi manui, & his potentiis operatoriis, temporum varietates Deum aſsignare.Facultatibus operationibuſq́; noſtris Deũ, ſigna quædam rerum gerendarũ dediſſe: eoq́; Moyſes, ait ſidera Deum feciſſe, vt eſſent in ſigna, tem-

 pora.

pora. Sic alibi teſtatur. A ſignis cœli nolite timere. Et circulus per quem Sol decurrens, efficit anni varietates, temporaque rerum gerendarum terris oſtendit, vocatur ſignifer. Taurus, Virgo, Capricornus, reliquiùe ex duodecim, ſigna dicuntur, quòd his naſcentibus, aut occidentibus in terris tempora variantur, ſignaque dantur mortalibus rerum gerendarum. Poeta quoque noſter, hæc ſigna cecinit,

Sol quoq;, & exoriens, & cũ ſe condet in vmbras
Signa dabit.

Dat igitur (dicit diuina ſcriptura) Deus ſigna cœleſtia in poteſtate noſtra; deſignat manibus noſtris, quando operentur: oſtendit manibus noſtris ſigna de cœlo; ſigna ſerendi, ſigna pluuiarum: quæ vates doctiſsimus in ſuis Georgicis copioſe proſecutus eſt. Is quoque verus ſenſus. Græci priorem, quem Gerſonites Hebræus poſuerat, ſequuntur. Namque Sep. ſic ediderunt ἐν χειρὶ παντὸς ἀνθρώπου κατασφραγίζει. In manu omnium hominum ſigillat. Quid autem hoc denotet, docent Græci, è quibus Apollinarius, & Olympiodorus ὁ χειμὼν φησὶ κατασφραγίζει καὶ οἱονεὶ καταδεσμεῖ τῶν ἀνθρώπων τὰς χεῖρας, καὶ τῶν ἔργων ἀποκωλύει, ἵνα γνῷ τις ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν. Tempeſtas, inquit, hyiemſque ſigillat, & quaſi ligat; deuincit manus hominum, & ab operibus prohibet; vt vnuſquiſque imbecillitatem ſuam intelli-

gat. Vides quemadmodum locum interpretentur. Ex omnibus igitur hiſce propoſitis interpretationibus, quas ego volens, prudenſque addidi, poteſt conuinci, refelli, irrideri, non modo ſcelerata, impiaque, ſed falſiſsima, vaniſsima quorumdam ſuperſtitio; qui Chiromantiæ propter ſummam mentis imbecillitatem fauentes, ei petunt, aucupanturque fauorem ex ſacris litteris; non modo inepti, quia talem ſuperſtitionem profitentur, ſed etiam quia volunt ſacras litteras, quas peruerſe intelligunt, & interpretantur, de ea fuiſſe locutas. Omnes enim hæreſes olim ſimili morbo laborantes, impietates ſuas, falſis ſacrarum litterarum interpretationibus adiuuabant, colorabant. Nemo igitur, vt vidimus, neque Hebræorum, neque Græcorum, neque Latinorum, locum hunc ſic intellexit, aut expoſuit, vt diceret Deum poſuiſſe in manu noſtra ſigna Chiromantiæ: quod Hebræi, quos vbique ſuperſtitioſos deprehendas, & apud quos Chiromantia celebris eſt, maxime arripuiſſent, ſi vidiſſent eiuſmodi quippiam prætendi. Chiromantia vaniſsima ſuperſtitio, de qua neque Plato, nec Ariſtoteles, nec Philoſophus bonus vnquam, vel verbum quidem fecit. Quod Ariſtoteles de longis, aut breuibus lineis manuum locutus eſt, hi ad omnes lineas, operationeſque humanas, magna ſuperſtitione, retulerunt. Sed his omiſsis,

Cætera

Cętera proſequamur. {Ingredietur beſtia latibulum ſuum.} Ex hoc, ſuperiorem Græci, Hebręiq; expoſitionem, quòd ſignat, ſigillat, ligat manus Deus, niue, vel pluuia cadente, poſuerunt. Fugiunt enim etiam ad antra, ſpelūcaſq; ſuas feræ. Quod dicitur. {Ab interioribus egredietur tēpeſtas, & ab arcturo frigus.} Interiora quemadmodum ſuperius, ſunt interiora auſtri. Ab imis auſtri partibus, à polo antarctico, nobis incognito fertur pluuioſus auſter, madeſcuntque maria, & terræ noſtræ, collectis nubibus aquoſis, ab auſtro. Gerſonites non male, hæc interiora exponit, interiora nubis madidæ, è qua ventus erumpit, incluſis intus vaporibus cōtrariis. Ad priorem ſenſum tranſtulerunt Sep. ἀπὸ ταμιῶν ἐπέρχονται ὀδύναι. A theſauris, à penitiſsimis partibus, dolores veniunt. Dolores appellāt aliene nimis, tempeſtatem. Pro eo autem, quod noſter dixit, arcturum, Hebraicè eſt מְּזָרִים mezarim. Multæ ſunt huius vocis apud Hebręos expoſitiones, quas vbi propoſuiſſet AuenEſdra, demum, ait, ſibi placere, ſtellas eſſe, quemadmodum inferius apparebit, vbi dicitur: Nunquid educes, profe-res arcturum in tempore ſuo? Hęc expoſitio eſt ſenſus interpretis noſtri. Græci nil tale. Gerſonites, quia mezarim poteſt Hebraicè deſignare diſsipantes, à verbo זָרָה zarà, putat appellari, deſignarique ventos boreales, aquiloneſq;, qui diſsipant propelluntq; nubes, clareſcitq; cœlum. Ab his aquilonibus frigus efficitur. Vterque ſenſus mihi probatur,

vterque

vterque ſuas habet rationes. Nam AuenEſdra teſtatur quoſdam putare hac voce deſignari partem Septentrionalem. Quod autem proſequitur. {Flante Deo, concreſcit gelu, & rurſum latiſsime funduntur aquæ.} Hebraicè dicitur. A flatu, Deus dabit frigus. Nempè ſpirante Borea, quē Deus autor omniū ſpirare dedit, frigus, gelu, glacies concreſcit. Sunt, qui flatum Dei, voluntatem eius interpretentur, nō male. Dimidium autem eiuſdem verſiculi. {Et rurſum latiſsime diffunduntur} Hebraicè dicitur. Et latitudinem aquarum. במוצק bemuzach. Hanc vocem exponunt, AuenEſdra quidem terram, quæ ſit tanquā punctum in medio orbium cœleſtium. At Gerſonites ſentit hāc vocem deſignare, vt certe deſignat, anguſtiam, locum anguſtum, ſicut dicebat etiam AuēEſdra, de puncto terræ. Senſum autem vult eſſe, vt dicatur. Et latitudinem aquarū in anguſto: hoc autem fieri, quando gelaſcit ros, fitq́; pruina, vt ſit ſermo de glacie & pruina, quæ ex multa aqua, in anguſtum coarctantur. Hæc cum ex ſuorum verborum, quam habent perſpectiſsimam, proprietate colligant, nobis vehementer probātur: vt vel dicat Deū demittere latitudinem aquarum in terram, quæ nūc dicitur muzach, vel congelationem facere pruinæ. Quod verò proſequitur. {Frumentum deſiderat nubes, & nubes ſpargunt lumen ſuum.} Quod noſter dixit, frumentum, Hebraicè ברי beri, deſignat clarum, purum, perlucidum. Et quod dixit, deſiderat eſt

יַטְרִיחַ iatriach, laborare faciet. Ac primum dicit, puritas & ſerenum, ſudumq́; cœlum laborare faciet nubes, nempè diſsipabit, differet, inutiles eſſe coget nubes: quoniam fit ſæpe, vt nubes collectæ toto cœlo, ad effundendas in terras pluuias, nihil effundant, repentina ſerenitate cũctas diffundente, purgante. Serenitas igitur, tempuſq́; ſerenum, purũ, laborare faciet, turbabit nubes: Fugiunt vaſto æthere nimbi. Ideo ſubiicit. {Et nubes ſpargunt lumen ſuũ.} Apertę ſcilicet, patefactæ, purgatæ grauibus nimbis. Hæc expoſitio, Hebræorum eſt, eaq́; bona. Sciendum tamen, vocem ſupradictam, quam Hierony. tranſtulit frumentum, non ſolum deſignare, purum, vt diximus verum etiam, vt tranſtulit Hierony. frumentum; vt illud in pſalmo. Erit frumentũ in montibus, vbi eſt præſens vox. Ac quod Hierony. dixit, Deſiderat. Credendum eſt potius eum tranſtuliſſe, iuxta tralationem Symmachi, quem ſæpiſsime ſequitur, irrigat, vt dicat. Frumentum irrigat nubes. A quo ſa nubes irrigat, fœcundat frumentum. Nam Symmachus, quem Hiero. hoc loco ſecutus eſt, ſic tranſtulit

ἀλλὰ καὶ καρπῷ ἐπιβρίσει νεφέλη.

Sed & frumento, ſiue frugibus nubes impendebit; Exponũtq́; hoc Gręci ἐπελεύσεται, ἐπιχυθήσεται. Superueniet, ſuperfundetur. Is etiam ſenſus mihi probatur, quoniam duo contraria videtur poſuiſſe, primũ cum nubes demittunt flumina cœlo, implentur foſſæ, ſternunt ſata læta, boumq́; labores. Sic dici poterit,

rit,

rit,quòd nubes aquoſa, madida, quæ nimbos in terrã demittit,laborare faciet ſegetes, quas irrigat affatim,& in terras decũbere cogit. Alterũ vbi terris ſerenitas redditur. Sep. quoniã eadem vox בְּרִי beri, deſignat et electũ,nẽpe purũ,præclarum, tranſtulerunt ἐκλεκτὸν καταπλήττει νεφέλη. Electum obſtupefacit nubes. Sed Græci electum iuxta tralationem Symmachi,ſentiunt frumentum καρπὸν ſegetes,fruges. Nicolaus expoſuit, naturaliter deſiderare nubes frumentum,quia finis earum ſit irrigare ſata. Hoc & ſi verũ, nimis remotum. Proſequitur. { Quæ luſtrant cuncta per circulũ, quocunq; eas voluntas gubernantis duxerit. } Hoc deſignat epitheton magnorum Poetarũ νεφεληγερέτα. Et Serenator. Et

Vultu,quo cœlum,tempeſtateſq; ſerenat. Et,

Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris.

Quod autem noſter dicit, { Siue in vna tribu,ſiue in terra ſua. } Quod dixit, in vna tribu, Hebraicè eſt, לְשֵׁבֶט leſhebet, Hæc vox ſhebet, ſonat quidem tribum, ſed etiam ſceptrum, virgam, flagellum. Quocirca etiam præter ſenſum tralationis noſtræ,poteſt alius eſſe,quem etiam Sep. apud Græcos ediderũt,vt dicat. Siue ad flagellum,ſiue in terram ſuam. Pro flagello Sep. παιδείαν, eruditionem, correctionem: Sicq; Græci optime ſentiunt has pluuias, nimboſq; ingentes, interdum dari diuinitus ad vtilitatem,interdum ad correctionem peccatorum: quando ſepe ſternũt ſata læta,boũq; labores. Et ſpes interit anni.

Grando ſæpe tollit vinum; pariter cum frumento, tollit oleum. Hæc ad emendationem diuinitus, eoque interdum לְשֵׁבֶט leshèbet ad flagellum, caſtigationem, interdum לְחֶסֶד lachèſed, ad miſericordiam, beneficium. Quod ſi dixerit in vnam tribũ, deſignabit particularem terræ virorum bonorum irrigationem. Poſtremus ſenſus proponitur ab Auen Eſdra ad flagellum, exponens להשחית הזרע lehaſchith hazèra, ad corrumpendas ſementes. Ex inde inuitat eũ, ad rerum, quas dicturus eſt, cõtemplationem. { Nũquid ſcis quando præceperit Deus pluuiis, vt oſtenderent lucem nubium eius? } Hebraicè ſic verius. Nunquid noſti quando Deus præceperit עֲלֵיהֶם alehèm, ſuper eis? Non ſunt igitur in Hebraico pluuiæ; referturq́; magis ad nubes, quàm pluuias: Eritq́; ſenſus. An percipiſti, an ea philoſophia tibi patefacta eſt, qua Deus congregat nubes, totoq́; mundo ſparſos vapores, ſubito collectos, oſtentat terris deſuper? Aut cum diſiectis tenebris pluuiarum, ſerenat cęlum, lucemq́; per medias nubes, quanquam inter nos, ſolemq́; obiectas, ſed nimbis exoneratas, demittit in terras late? Dic, ait, quo nam id artificio fiat. Is eſt verus ſenſus. Nam ſenſus tralationis noſtræ quomodo ſtet, non video. Quomodò enim pluuię lucem oſtẽdant, cum magis tenebris inhorreſcat cœlum, cum pluit? Superior autem ſenſus ab Auen Eſdra, & aliis Hebræis proponitur. Pluuia nuſquam eſt in Hebraico. Symmachus quoque tranſtulit iuxta Hebraicum

ἆρα γνώσει πότε ἔταξεν ὁ θεὸς περὶ αὐτῶν. Nunquid noſces quando Deus ordinauit, decreuit, ſuper ipſis? Proſequitur. {Nunquid noſti ſemitas nubium magnas, & perfectas ſcientias?} Quod noſter dixit. Semitas, Hebraicè eſt מִפְלְשֵׂי miphleſcè, quæ vox per aliam notiorem exponitur ab Hebræis מפרישי maphreshè, nimirum differentias, diſcrimina nubium. Hoc etiã trãſtulerunt Sep. ἐπίσταται δὲ διάκρισιν νεφῶν. Nouit etiã diſcrimen nubium: Hocq; Græci ediſſerentes. Ille (aiunt) præſcribit, decernit, vt aliæ pluant, aliæ irrorent, aliç ningant. Hoc, ait, artificium, tu qui tantum inſoleſcas, vt iudicia Dei incuſes, noſti ne? Quanquã id fortaſſe, nõ ſit adeo difficile. Ecce Ariſtoteles homunculus, perinde vt omnes, has differentias, cauſaſque rerum ſublimium, nouit, & explicuit. Sed multa deſunt, quorum cauſas nunquam ſcire poterũt mortales. Quas autẽ noſter dixit, perfectas ſcientias. Hebraicè, mirabilia, perfectas ſcientias. An ſcilicet noſti totam hanc altiſsimam, abſolutamq; philoſophiam? Quod autem ſequitur. {Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra auſtro?} Hebraicè dicitur: Quod veſtimenta tua calida ſint, cum requieuit terra ab auſtro. Hoc Hebræi ad eam philoſophiam, bene, prudenterq; referunt; cum Sol relictis partibus auſtralibus, cum relictis antipodibus, accedit propius ad aquilonem; terriſq; in hemiſpherio noſtro, refert æſtatẽ, caloremq; reducit. Requieſcit interim recreaturq; à tantis ardoribus au-

ſtralis orbis. Nunquid, ait, noſti Solis curſus, & quas Græci nuncupare ſolent τροπάς conuerſiones Solis, cum ſe conuertit ad boream, deſerens capricornum, qui ſub profundo auſtro vltimas Zodiaci metas occupat? Tum ſe conuertit ad nos vſq; ad Cancrũ, extemploq; facit, vbi huc peruenit aliam conuerſionẽ ad antipodas? Quare nõ refertur hoc ad flatũ auſtri, vt putat Nicolaus: potius & melius ad conuerſiones Solis annuas, propter verbum, quo dixit: Terra requieſcit ab auſtro: Sicque expoſuit ex parte Auen-Eſdra, & Gerſonites. Quanquam idem Auen Eſdra, dat etiam hunc ſenſum. An vero caleſcent veſtimenta tua, ſi tellus quieſcit ab auſtro? Niſi flauerit auſter ſuper terrã? Sed prior ſenſus magis mihi probatur. Proſequitur maiora. {Tu forſitan cum eo fabricatus es cœlos, qui ſolidiſsimi, quaſi ære fuſi ſunt.} Hebraicè proprie dicitur, extendiſti cum eo, לַשְּׁחָקִים liſchachim nubes, fortes, ſicut רְאִי מוּצָק rei muzàc, ſpeculum perlucidum. Atque Auen-Eſdra exponit hunc locum his verbis. Shechachim, inquit, ſunt nubes, ſic appellatæ, quòd ſint aer extenuatus; eoque etiam dicuntur rachia, extenſio, diffuſio: ſubiacentque orbibus cœleſtibus: eſtque ſenſus. An tu auxiliaberis illi ad effundendas nubes, & ad efficiendas eas fortes, & vt ſint velut ſpeculum, eoq; ex eis lumen tranſmittat in terras? Sic ille. Ecce vocem ſupradictam shechachim, non pro cœleſtibus orbibus, ſed pro nubibus leuiſsimis,

candidis accepit. Fortes, & ſolidas, eas dicit, quaſi compactas, cohęrentes inter ſe, nõ diſsipatas. An vero Gerſonites, quoniam shechachim, & ſi ſit proprie nomen nubium, deſignat tamen etiã cęleſtes orbes, quemadmodũ cœlum eſt nomen aeris, & item machinæ cœleſtis, expoſuit eam vocem, vt deſignet orbes, ſubſtantiamq́; cęleſtem: datq́; hũc ſenſum iuxta tralationem noſtrã. An tu extendiſti cum eo cœlos, qui ſunt robuſti, duri, ſupremo robore, vt eorum cõpago nulla ratione diſſolui poſsit? Sunt igitur duo ſenſus, alter de nubibus, alter de ſubſtantia orbium cœleſtium, quem poſtremũ ſenſum Hebræi, & Græci proponunt, & ediſſerunt. Illud vero, quod noſter dixit. Qui ſolidiſsimi quaſi ære fuſi ſunt. Primum in noſtra editione vere poſitum eſt, quòd ſint ſolidiſsimi, iuxta Hebraicum חֲזָקִים chazachim. Sed pro ære melius Hebraicè, & clarius כִּרְאִי מוּצָק cherei muzàc, tanquam aſpectus ſpeculi, tanquam ſpecies ſpeculi. Nam Caldæus cui ſubſcribunt Hebræi. Pro voce Hebraica muzàc, poſuit Latinam, neſcio qua ratione dicens. Quorum, inquit, aſpectus eſt כְּאִסְפַּקְלַרְיָא cheiſpaclarià, ſicut ſpeculũ. Hinc pro ipſis Hebraicis vocibus obſcuris in textu Gerſonites poſuit clariores. כמראה הניתך והוא כמראה של זכוכית שהיא כפירית. Quæ ſunt; ſicut aſpectus fuſibilis. Et ipſe eſt ſicut aſpectus cryſtalli, aut vitri, qui eſt ſapphirinus, & per quem traiicit lux. Ecce omnes, vocem Hebraicam muzàc, quę deſignat rem fuſam, liquabilem, à verbo

פזז naza̋c,non referunt ad æs,ſed eam potius materiam,quæ dicitur Græcè διαφανής diaphana, tralucida, pellucida. Hæc materia cryſtallina eſt,inſtar ſapphiri. Huic ſenſui,& ſignificationi etiam Græci adheſerunt. Nam Aquilas totum hũc locum cuius hic editionem proferunt,& ſequũtur, tranſtulit αὐτὸς ἐστερέωσε τὸν οὐρανὸν εἰς τροπὰς ἐν ἰσχυούσας ὡς ὅρασις συγχύσεως. Ipſe firmauit cœlum robuſta cõpage, velut aſpectus fuſionis. Quem ſenſum autem hæc habeant, Græci ſic exponunt. Senſus horum inquiunt. Ipſe à principio firmamentum fecit robuſtum,& firmum, ex fuſili, defluaq́; natura aquarũ;ſuntq́; πῆξις καὶ κρυστάλλωσις. Cõgelatio quædam ad inſtar cryſtálli. Et quáquam gelata ſit aqua illa, atque cõpacta, ἀλλ᾽ ὅμως ἡ ὅρασις αὐτοῦ, ὡς ὅρασίς ἐστιν ἐπιχύσεως, τουτέστιν ὑδατικῆς, καὶ κεχυμένης οὐσίας. Attamen aſpectus eius, velut fuſionis eſt, nẽpè aquaticæ,& fuſæ ſubſtantiæ. Ecce igitur omnes expoſuerunt vocem muzác,rem effuſam,liquabilem: vt duas qualitates, opifex diuinus iuxta philoſophiam Eliu, orbi cœleſti addiderit: Duram,robuſtam, vnde vocat Homerus cœlum χαλκοβατὲς δῶ, domum, ſolum æratum ἀσφαλὲς, ſemper ſecuram,incorruptã: Hinc dicitur firmamentum. Altera qualitas, quòd quãquã cęlum ſit robuſtum,ſolidum,eſt tamen perſpicuum, velut dura cryſtallus, aut adamas. Is eſt verior vocis illius ſenſus. Sed quoniam vox illa muzac, interdum ſignat rem liquabilem,duratam,compactam, poſſet ſtare ſenſus Hierony. vt dicatur. Robuſti ſunt cœli

ſicut

ſicut ſpecies æris. Nam ęs funditur primum, inde dureſcit, vt Poëta,

Fluit æs riuis, auriq; metallum.

Habes duos ſenſus. Prior à pluribus approbatur. Poſterior ab Hiero. Proſequitur vt nos ſimus magnis inſitiæ tenebris obuoluti. Mortalia cuncta craſsis occultata, & circũfuſa tenebris, eoq; nos arcana Dei ſcrutari non poſſe. Quod autem dicit. { Quis narrabit ei, quæ loquor? etiam ſi locutus fuerit homo, deuorabitur, at nũc non vident lucem. } Obſcura ſunt. Is autem ſenſus etiam iuxta Hebræos, & Hebraicũ. An erit quiſpiam, qui referat Deo, te velle loqui cũ eo? Sic enim dicitur Hebraicè. An narrabitur illi, ꝗ ego loquar? Hæc illa difficultas myſteriorum diuinorũ: ſolus ille nouit, perſpectaq; habet. Si quis hominum accedat velut ad oraculum ab eo docendus, quis erit nuntius perferens mãdata, me foribus aſtare ſuſpenſum, reſponſa expectantem? Dixerat enim ſuperius, nos magnis tenebris obuolutos. Quod ſi voluerit, mortalis, imbecillus, ignarus, cum eo diſſerere, ad myſteriorum profunda penetrare, nę ille demens, cum periculo ſui capitis, id facturus. Deuorabitur, abſorbebitur; vt Plato diuinus ille de Deo, eũ eſſe velut Solem, ſi procul cernas, videas quoad fas eſt. Si propius accedas, calliges, tenebriſq; oculos obfuſos reportes. Sic prohibiti, ne montem propius contingerent, qui gloriam Dei vidiſſent, interficiẽdi. Hæc omnia præfatur nunc Eliu. Subiicit ſimilia.

{ At

{At nunc non vident lucem, ſubito aer cogetur in nubes, & ventus tranſiens fugabit eas.} Reuertitur ad meteora, paulò ante conuerſus per apoſtrophen ad Iob, & homines imbecillos, qui ſcire miracula, naturæq; arcana prohibeantur. Non videri lucem in terris בָּהִיר bahir, purã, vt eſt in textu. Nã pro, ſubito aer cogetur in nubes, Hebraicè dicit. Non vidẽt lucẽ purã, clarã הוּא בַּשְּׁחָקִים hu bashechachim, quę eſt ĩ nubibus: lucẽ purã, quę ſit in nubibus, in aere. Inhorreſcit, ait, interdũ terra tenebris, nox atra polũ circũuolat vmbra: tenebriſq; denſiſsimus auſter, cogit vapores, terris eripiens lucem puram. Ecce autem ventus aduerſus exoriens, fugat cœlo toto nubes, diemque reducit. Et claro cernes ſyluas aquilone moueri. Inculcat igitur eadem, atq; ſuperius miracula: idque Hebræi, Græciq; ſentiũt. Et quod ſubiicit. {Ab aquilone aurum venit, & à Deo formidoloſa laudatio.} Pulcherrimè vocat aurum, vt ait Auen Eſdra, ſerenitatem, candorem, puritatem cœli: quam pulſis nebulis parit terris aquilo. Et Sep. Grece tranſtulerunt ἀπὸ βοῤῥᾶ νέφη χρυσαυγοῦντα. Ab aquilone nubes velut aurum candentes, lucentes. Ipſiq; Græci declarant vento aquilone cogi nubes micantes, puras. Sed de ſerenitate cœli, ſermo eſt, non nubibus, quas ex omni mundo fugat aquilo, propellens in auſtrum, mittenſq; ad antipodas: dans illis pluuias, qui nobis ſerenum dediſſet. In contrarium auſter purgans hemiſpherium inferius, terraſq; antipodum ſerenans, ad

nos

nos quicquid vaporum, nubiumque vbique ſit remittens. Hoc diuinum artificium; nobis nox, illis dies, dies nobis, nox illis. Sic pluente nobis cœlo, ſerenus aer illis, tramiſsis ad nos totius mundi vaporibus. Ex aduerſo nubes, cœlo noſtro relicto, illic colliguntur. Quod autem ait. {A Deo formidoloſa laudatio.} Recte, prudenterque interpretantur Hebrei. Laudem Dei apparere terribilem, nempè admirabilem, ſtupendam, cum Sol egreditur ſuper terras, aut ob omnia miranda opera eius. Tunc mortales admirantur, admirantes incipiunt philoſophari, & collaudare Deum ſummum, æternum opificem, cuius ſapientiæ nullus eſt finis: penes quem ſpes omnes noſtræ, cunctæ curæ, omnis admiratio. Quod autem ſequitur. {Digne eum inuenire non poſſumus,} perorat ſuper maieſtate eius. Quod dixit: Digne, explicauit nomen diuinum שדי shadai, ſonat omnipotentem, ſonat etiam, quod Grecè αὐτάρκης ſibi ſufficiens, Hierony. quem non ſufficit os noſtrum laudare, recte. Et quod dixit: Enarrari non poteſt, Hebraicè לא יענה lò ieanèh. Non reſpondebitur, non poterit enarrari. Aut non affliget, quia dicit eum iuſtum. Duo ſunt ergo ſenſus; propter ענה anàh. Cætera clarent; caligare mortales ad contemplationem eius.

CAPVT XXXVIII.

DELICTIS aliis perſonis, quoniam in infinitum ſermo proceſsiſſet, reſpondentibus inuicem & calumniantibus, neceſſario proponitur Deus, qui lites omnes, controuerſiaſq́; diſſoluat, per caliginem, Iob alloquitur, quemadmodum, Moſi, & Eliæ, multiſq́; aliis Prophetarum. Nanque Eliæ Prophetarum maximo, apparente Deo, pręceſsit ventus, & tempeſtas. Sic in Moſe totus mons caligabat, corruſcationes videbantur, tonitruq́; tremiſcunt ardua terrarum. Hæc ſigna pōpaq́; venturi Dei. Quod ex parte mortales, qui ſibi nomen quoque diuinum vſurparunt, imitati, pulſare lebetes vaſtos, tonitrua colūnis æreis mitti, ſtrepituſq́; magnos cieri iubent principe veniente. Allegoricè vero Auen Eſdra, quòd hęc miracula, quæ recenſuit, aeria, ſunt, vt deſignetur ęſtus, & turbo miſeriarum, quas perpeſſus Iob ſit. Sed primum præſtat. Quid putes in ſua maieſtate veniēte Deo? Reſpondit igitur ipſi Iob, quoniam ſermoni finis aliquis debebatur, de turbine, de caligine, de aere illo & tempeſtate, quam maieſtas eius, per viſum, & theoriam, expreſſerat. Quod dixit. {Inuoluens ſententias ſermonibus imperitis.} Hebraicè מַחְשִׁיךְ עֵצָה machshich czàh, obſcurans conſilium. Duo ſenſus, aut obſcurans conſilium meum, quemadmodum tranſtulerunt Sep. κρύπτων μου βουλήν. abſcō-

dens

dens meum conſilium: Idq; etiam AuenEſdra poſuit: Aut certe, quod Hierony. imitatus Symmachũ, obſcurans ſententias ſuas: Loquens tenebras, obſcura, ſine luce, ſine lumine ſapientiæ. Hoc exprimens Symmachus, cuius editio Græcis auxilio eſt ad ſenſus veriores. Quis is σκοτεινὸς γνώμῃ. tenebricoſus mente, ſenſu? Poſtea iubet eum parare ſe ſe ad reſpondẽdum. Magna philoſophia proponitur, quam mortales partim explicauerunt, partim duntaxat admirati, intactam reliquerunt. Iure quęſtio rerum tantarũ, tanquam ignotarum, Deo naturæ totius artifici tribuitur. Vniuerſa philoſophia repetitur altius. Nihil in mundo vetuſtius origine terræ. Terra creata rerũ corporearum, viſibiliumq; prima, fundamentum mundi, cui machina mundi tota ſuperſtructa eſt. A fundamento terræ prior quæſtio. Docetur, quę diuina maieſtas, quæ ſapientia, ſolertia, vt hinc intelligãt homines, cum Deo contendere, in ius venire cũ eo, nefas eſſe. Terræ creatio, vt in Coſmopæia docuimus, vocatur fundatio: Deus æternus artifex aderat, homines nuſquam. { Quis poſuit menſuras eius? } An velut artificium humanũ poſita? Eadem requirit Epicureus apud Marcum Tulium. Quibus enim oculis intueri potuit veſter Plato, fabricam illam tãti operis, qua conſtrui à Deo, atq; ædificari mundum facit? Quæ molitio, quæ ferramenta, qui vectes, quę machinæ, qui miniſtri tanti muneris fuerunt? Quẽadmodum autem obedire, & parere voluntati archi-

tecti aer, ignis, aqua, terra, potuerunt? Hæc eadem ferè nunc apud Iob. An facta quemadmodum ædificia mortalium ad perpendiculum, ad menſuram? Ne non æqualis ab omni parte foret, magni ſpeciẽ glomerauit in orbes? An baſes, libramentaq; habeat? tum ſi habet, vbi cohæreant? Vbi primus lapis, prima materies poſita? Vnde exordium totius molis? Super nihilo enim fundamenta terræ. Ipſa in ſe tota cohæret, grauiaq; tendunt deorſum. Ergo prima terræ fundatio, nullo in loco ponebatur. Super nihilo fundabatur. Eoq; mirabile, quòd cum omnia corpora indigeant, ob grauitatem, cui nitantur, grauiſsimum terræ pondus non erat cui niteretur. Lineã vocat, vt ait Auen Eſdra, circulum orbis terrarum, columnas, montes. Mihi id nõ placet. Potius per ſimilitudinem noſtrorum ædificiorum, & perpendiculũ, ideſt lineã, qua forma molis dirigeretur, & columnas, quibus ſuſtineretur, attribuit. Similiter lapidem angularem, cui latera nituntur. Cuncta ex ſimilitudine noſtrorum, idq; Hebræi, Græci, cuncti contendũt. Quod autem ait. {Cũ me laudarẽt aſtra matutina, & iubilarent oẽs filij Dei.} In verbis diſcrimẽ nullum. Senſus duplex: Primũ, vt omnem creationẽ rerum terreſtriũ, ac cœleſtiũ, pariter extitiſſe, demonſtret: Dũ fundaretur mundus inferior, rerum terreſtrium exordia ponerentur, ecce deſuper cœlum, cũctuſq; aſtrorũ chorus, quem veſperi, maneq; ſuſpicimus, oriebãtur: Orientes creatorem laudare cœperũt,

Omnes

Omnes item Angeli, quorum eſt cœleſtis habitatio, laudabãt, efferebãt omnibus præconiis, maieſtatem, ſapientiãq; eius, ꝙ crearet mundũ, quòd ſciret, qua ratione creãdus. Conſentiũt enim Hebræi aſtra matutina eſſe, cœleſtes orbes, ipſas acies cœleſtes. Matutina autem, quòd maxime mane ſuſpiciãtur. Laudare dicuntur, vt opus laudat opificem: & vt ſæpe inuitantur ad laudem Dei, etiam ſenſu carentia. Laudate eum Sol, & Luna, laudate eũ Stellæ, & lumen. Id ait Burgenſis. Filios Dei nemo eſt, quin Angelos ſentiat. Nam pro filiis Dei, Caldæus poſuit acies Angelorum explicans Hebraicum. In tempore, quo me laudabant Stellæ matutinæ, & iubilabant כָּל כִּתֵּי מַלְאָכַיָּא còl chithè malachiià. Omnes acies Angelorum. Hoc quoq; eſt apud Sep. ᾔνεσαν δέ με μεγάλῃ φωνῇ πάντες ἄγγελοί μου. Laudarũt autem me voce magna cuncti Angeli mei. Is eſt vnus ſenſus, & verus. Vno eodemq; tempore cœleſtis, & terreſtris creatio. Supernæ familiæ laudabant naſcentes, quòd & eas Deus creaſſet, & quòd terram fundaret. Sed ex hoc deducit Chryſoſtomus, prius Angelos fuiſſe, quã mũdus inferior crearetur. Laudẽ eorũ pulcherrimè declarat, ſtuporẽ, admirationẽ operũ diuinorum, qui cernerẽt copiã, venuſtatẽ, poſitũ, vſum, varietatẽ, ſplendorẽ, cõcentũ, cęteraq; oĩa, quę lõge quã nos exquiſitius cernerent. Is eſt vnus ſenſus Hebręorum, ex parte Latinorũ, Gręcorumq;. Nã etiã noſtri, filios Dei, qui terrã fũdari cernerẽt, diuinis operis adeſſẽt,

Angelos interpretantur. Poſſet quidem ex hoc loco theologia deduci, fuiſſe cum conderetur mūdus terreſtris, Angelos, cūctamq́; diuinorū animorum gentem: at & illud poſsit affirmari, vno tempore filios Dei, ſurſum in cœlo, & terram deorſum apparuiſſe. Alter eſt ſenſus, vt filios Dei, ſentias id quod prius ponitur, aſtra matutina, quæ quaſi filios ſuos, nempè opera ſua, partus ſuos Deus appellat. Stellas, quæ Deum ſemper laudent, exultentq́; nempè cœleſtes orbes, in quibus ſtellæ defixę ſunt, quia collaudabāt, efferebantur lætitia cum Angelis, & hoc erat cū corpora cœleſtia conderentur, tum terra tanquam eorū medium ac centrum ſupponebatur. Stellas matutinas ſeptem planetas, Auen Eſdra dicit vocatas ſtellas luminis, aut lucis in Pſalmo. Filios Dei, cœleſtes acies, ordineſq́; ſtellas ſcilicet collucentes, laudem eorum, & exultationem motum, ordinemq́; interpretatur. Habes ſecundum ſenſum, vt filij Dei ſint ipſa ſidera.

Vos æterni ignes, & non violabile, veſtrum
Teſtor numen, ait.

Prior ab antiquioribus, quibus res diuinæ notiores erant, proponitur. Poſt fundationem terræ, maris inundationem, & orbium, ſtellarumq́; creationem. Proſequitur. { Quis cōcluſit hoſtiis mare? } Venuſte vocantur etiam in fonte, hoſtia maris, termini, circumſcriptiones totius maris, fluctibus oppoſiti montes, littoraq́;, quibus quaſi ianuis Deus mare circum-

circumquaque claudit. Tunc hi termini dati ſunt, cum mare, quaſi de vulua procedens erumpebat. Nã cum neſciret alio explicare modo creationem maris, eam vocauit eruptionem, exundationem, vt cum ex vtero matris infans prorũpit. Erumpebat autem mare, nullo ex vtero, aut vulua, ſed ex fœcundiſsima Dei ſapientia. Terræ creatio dicitur fundatio, maris eruptio, profuſio, cumq; impetu vehementi, iubente Deo prorumperet: futurum erat, vt terras allueret. Sed pater omnipotens, quaſi quibuſdam hoſtiis littoribus coercuit. Fuerunt è Grę cis, qui vuluam interpretarentur abyſſum, vnde mare prorumperet: ſed iidem melius adhibent ſecundum ſenſum, poteſtatem diuinam: & vt nos diximus fœcundiſsimam Dei ſapientiam, quæ fuit cunctis rebus origo, atq; mater, vuluam interpretantes.

Prima fuit genitrix ſapientia, amorq;.

Proſequitur. {Cum ponerem nubem, veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem.} Vnum, idemq; dicit bis, vt ait Gerſonites. Nubes hęc, & caligo, duobus ſenſibus exponitur, aut vapores illi, quos è mari ſuperimpendentes cernimus, quod opinatur Gerſonites: idq; etiam Græci ſentiunt, qui & vapores nominant è mari ſurgentes: & item aera, qui circumambiat mare. Philoſophus Latinus, ex inde, inquit, finitimus mari eſt aer. Iſq; eſt elementorum ſitus. In fundo, centroue terra. Secundus locus eſt mari. Tertius aeri, qui quaſi panno,

ſup inuolucroq;

inuolucroq; circumueſtit mare. Pannos infantię, per circũſcriptionem dixit, ꝙ Hebraice חֲתֻלָּתוֹ chathulathò, faſciam eius, qua ſcilicet obuoluitur infans. Nam & ſuperius matricem, vuluamq; vſurpauerat. Alius eſt ſenſus, vt caligo intelligatur, tenebræ, quas Moſes quoque vaſtis aquis, abyſſoq; incubare dixit. Et tenebrę, inquit, erant ſuper faciem abyſſi. Hæc illa fortaſſe, quam dicit Hebraicum, עֲרָפֶל araphèl, tenebroſitas, horror. Erant enim ſuper aquis creatis, quæ terris omnibus, montibuſq; innatabant, (Nam ſuper montes ſtabant aquæ, ait de hoc ipſo Dauid) horror, & tenebræ. Fortaſſe prior ſenſus melior, vt vel nubes, vel aer, qui veſtiat mare, dicat in hac philoſophia. Quod autem ſequitur. {Circundedi illud terminis meis.} Pro hoc in Hebraico וָאֶשְׁבּוֹר vaeſbòr. Et præcidi ſuper illud decretum meum. Nimirũ ordinaui, inſtitui. Vectes, & hoſtia, vt ſuperius, ex ſimilitudine, montes, rupeſq; fluctibus oppoſitos, & littora, margine circundantia terras. Inde mare dicitur, Amphitrite, quòd circũſonet orbem, quòd deffiniat terras. Tanto aũt munimine, tam ſeuera cuſtodia vinci, ſtringi, coerceriq; mare, ne proſiliat in terras, ait, vt veluti vectibus obſerari contendat. Hocq; decretum Dei ſummi, terminos hoſce rebus eſſe, decernentis, eoq; terras fluctibus æquoreis, quanquam minacibus ſemper, allui non poterunt. Proſequitur omiſſa creatione, terræ, maris, ſiderum, reliquum diuinum opificium, iuxta theologiam Moſaicam. In

qua cum principium rerum poſt fundatam terram, effuſamq́; deſuper abyſſum, luci dediſſet, denuo retulit lucis, nempe Solis creationem. Sic nunc cum prius aſtra matutina commemoraſſet, repetit auroræ, & lucis exortum. { Nunquid poſt ortum tuum, præcepiſti diluculo, & oſtendiſti auroræ locũ ſuũ? } Hoc cum primis commemoratum velut ſingulare miraculum, obſeruant Hebreorum, & Latinorũ nõnulli, quòd nõ idem ſemper ſit ortus auroræ, ſed nũc ortus æſtiuus, nunc hyemalis, dimidium cœli Sole menſibus ſenis peragrante, ortuſque, & occaſus; varianti. Super hoc, velut miraculo, Deus ſciſcitatus eſt, vt quæſtione phyſica, profunda, qua lucis mirabiles ordines, totum annum variantes oſtenduntur; vt omnis locus, regióque ſurſum, ac deorſum, ſit eius particeps, illaq́; temporum deſignatur harmonia, qua mundus omnis mirificis modis conſeruatur. Nanque nobis æſtate calores efflante, frugeſq́; noſtras maturante, ſub pedibus iacentes terras grauidat hyems, præparatq́; ad partũ mox æſtate reddituræ. Ecce aũt cum redit ad illos æſtas, noſtras inuiſens terras hyems: ſuccis radices replet, reiecto in viſcera calore natiuo. Mirus vbique ordo, concentuſq́; lucis. Quod aũt proſequitur. { Nũquid tenuiſti concutiens extrema terræ, & excuſsiſti impios ex ea? } Non videtur is ſenſus ex fonte. Dicitur enim. לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ leechòz bichnephòth haàrez. Vt apprendat alis terram. Senſus igitur verus

eſt,quòd hoc refertur ad auroram, cui dantur alæ in hac ſacra poeſi. Nam pennas,ſiue alas diluculi,commemorat etiã Dauid in Pſalmo. Noctis, ſimili modo noſter Poeta,quibus amplectatur terras.

Nox ruit,& fuſcis terras amplectitur alis.

Sic nunc dicitur: Nunquid noſti locum,ortumq́; auroræ,cum terras amplectitur alis? Noſti ne, quibus alis, terras amplectitur aurora? Si ſumpſero pennas meas diluculo,dicitur in Pſalmo. Imò ſic verius. Si ſumpſero pennas diluculi,pennas auroræ. Is ſenſus etiam extat apud Sep. quanquam alio modo ἐπιλαβέσθαι πτερύγων γῆς. Vt apprehendat alis terram. Eoque modo exponitur à Græcis. Impios autem excuſſos ſentias,referaſq́; ad lucem ipſam,aut terram, lucis exortes impios: luce carentes: priuatos luce: excuſſos ex luce. Eodem imperio lux funditur ſuper terra, atque impij, ea ſæpe priuantur. Is verior ſenſus. Quod autem ſequitur. { Reſtituetur vt lutum, ſignaculum, & ſtabit ſicut veſtimentum. } Quod noſter dixit, reſtituetur, in Hebraico eſt, תִּתְהַפֵּךְ tithhapèch. Vertetur, verſabitur, vt terra. Sẽſus autem horum. Locutus fuerat de terra,quam lux vbique diffuſa peragret: nunc iuxta philoſophiam prædicat terram, in varias formas ſe vertere, vocans terram, ipſam materiam ſubiectam cunctis formis, quas induit iugiter,ac velut ſigillum, (Id enim eſt in Hebraico חוֹתָם chothàm) ſuſcipit figuras omnigenas,artifice naturæ,imprimente. Hęc ſentiunt,exhibentq́;

bentq; Hebræi: hocq; mihi magis probatur, quàm quod Nicolaus de terræ motu. Quod autem in dimidio eiuſdem verſiculi dicitur.{ Et ſtabit ſicut veſtimentum,} In fonte numerus multus וְיִתְיַצְּבוּ veithiazebù. Et ſtabunt: Id Auen Eſdra ſentit de hominibus, qui ſtent, cooperiantq; terrã, velut veſtimentum. Habitatores vbique diffuſi. Gerſonites autem ſentit de formis ipſis, quibus materia perenniter induat ſe ſe, ſtãtibus, velut veſtimentum, inuolucrum, quo terra veſtitur ad omne tempus, alias formas ſuſcipiens, alias exuens, & deponens. Vtrumque mihi probatur magis, quàm, quod Nicolaus de terræ motu, & de ſciſſuris per terræ motum. Hinc ſubiicit pœnas impiorum, ſub hac varietate cadentes.{ Vt auferatur ab impiis lux ſua.} Alia nempè pars diuinę prouidentiæ, quàm vigilat ad perennem rerum inſtaurationem, tam ad ſupplicia ſceleſtorum. Proponit aliud miraculum. { Nunquid ingreſſus es profundũ maris?} Quantum videlicet diſtet inter humanam, atque diuinam ſapientiam, quam ne profunda quidem, demerſaq; ſub altiſsimis latebris lateat abyſſus: cui pateant ab oculis humanis diſiunctiſsima: cuius conſpectum non aufugiant, quę profundis aquis abſconduntur. Scrutatur ſcilicet inſcrutabilia, eius, vt priſci dixerunt ἄλκιμον ὄμμα fortiſsimus oculus: per omnia ſecreta, profunda, latitantia, peruius. Dixit autẽ noſter, maxima, quod Hebraicè חֵקֶר chècher, dixeris rectè, ſcrutatio, ſecretum, arcanum. Et in ar-

canis abyſsi deambulaſti. Proſequitur. { Nunquid apertæ ſunt portæ mortis?} Portas mortis, & hoſtia tenebroſa, cõſentiũt oẽs eſſe centrum terræ, vbi denſiſsimus horror, & caligo, vbi mors regna tenet. Vbi Pluto, Tartarus, Herebus, Cocytus fletibus redũdãs; Acharon inamabilis, neſcius gaudij: Pyriphlegetõtes, ignea flumina. Hæ portæ mortis, hoſtia tenebroſa, ad quæ, quantum velint à luce, Sole, æthere, & alto diſiuncta, diuinus oculus aſpirat, haud obſtantibus altiſsimis tenebris, ſpacioque immenſo à cœlo; quo minus illuc perueniat. Videt igitur inferos, videt abyſſum; penetrat ad centrum terræ. At nos; quæ ſunt ante pedes, nemo ſpectat. Hoſtia igitur tenebroſa dixit, quale illud noſtri Poetæ.

Vt triſtes ſine Sole domos, loca turbida adires,
Per loca ſenta ſitu, noctemq; profundam.

Alia quæſtio proponitur de latitudine terræ; quamquidem nihil non audentes mortales metiri conati ſunt. Vbi autẽ noſter ait. { Indica mihi ſi noſti omnia.} Refertur iuxta Hebraicum, ad ipſam terram; vt dicat. Conſideraſti latitudinem terræ: indica mihi, ſi noſti כלה culàa, totã ipſam nempe terrã. Proſequitur. { In qua via habitat lux: & tenebrarũ quis locus ſit.} Hæc quæſtio pulcherrima ſpectans ad ordines, viciſsitudineſq; dierũ, ac noctiũ, totius anni pulcherrimũ cõcentũ: cũ dies nobis, antipodibus nox, cũ ſæuit hyems nobis, illis æſtas ſerena: Viciſsim, noſtra æſtas, hyems illis, ob diſceſſum, vel apulſum Solis, à

quo,

quo, noctium, dierũq; mirabilis ordo. Nunquid, ait, noſti ſemitas, quibus Sol incedens, noctes, atq; dies variat in omne tempus: efficitq; nonnullis in locis, nempè ſub verticibus ambobus, vt vna dies ſex menſes effulgeat, nox ſex alias inhorreſcat? Quid hoc ordine pulchrius, mirabilius? Hũc tu noſti? inquit. Atq; hîc, vt ait Nicolaus: omiſsis terreſtribus, aſcendit ad meteora, ad aeria. Quod autem noſter interpres ait. {Vt ducas vnumquodq; ad terminos ſuos} Hebraicè eſt clarius כי תקחנו אל גבולו chì thicachènnu el ghebulò, vt apprendas terminos eius, vt noſcas; lucis, atque noctis terminos. Vidiſti ne, inquit, ſemitas Solis; diei, noctiſque curſus, terminos eorum noſti? qua ratione dies, nocteſque, nunc maiores, nunc minores? Huc pertinet, quod ſubiicit. {Et intelligas ſemitas domus eius.} Solis ſcilicet ſemitas, & domum, quomodo defixus ſit in cœlo: quis fluuius tantæ lucis, quis ordo, quo terris diſtribuitur: quæ lucis tanta perennitas: quò dixit illum ſapientiſsimus vates Homerus ἀκάμαντα, indefatigabilem. Proſequitur. {Sciebas tunc, quòd naſciturus eſſes, & numerum dierum tuorum noueras?} Eo ſenſu dictum vel Hebræi contendunt, quòd ex eo quærit ea, quæ ſenſu, & præſentia, percipiantur, neceſſe eſt: vt ſi quis non adeſſet, naturam vimque eius ædificij, ac molis, exordium quoque nequeat aſſequi cogitando. Affuiſti ne, inquit, tu, cum Sol rapidus, crearetur?

tur? Scis ne te affuiſſe tunc? ediſſere numerum dierum tuorum. Quantũ temporis vitæ tuæ curſus obiuit, vt adeſſe poſſes, cum flammę cœleſtes efferueſcerent certiſsimis motibus, inſiſtere iuberentur? Is eſt ſenſus verus, vt dicat. Sciebas ne hæc, quæ te rogaui: propterea, quòd iam natus eſſes, & numerus dierum tuorum, multus eſt? Longæuus es, propterea noſſe poteras. Perinde, ac, roget eum, an Sole naſcente, ſideribuſq; toto cœlo efferueſcentibus, quemadmodum magnus Deus, & opifex ipſe quoque intereſſet. Nicolaus, & Burgenſis paulò ſecus, ſed is verior ſenſus. Deſcendit ad alia. {Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparaui in tempus hoſtis, & in die pugnæ, & belli?} Clara ſunt, nihil à fonte diſſonãtia. Recte vero theſauros niuis, ac grandinis dixit, quòd velut in theſauris abſcondantur, depromanturq; interdum præter opinionem, expectationemq; mortalium. Sæpe cœlum niues, aut grandines effudit, quas vbi conditas haberet, (namque ſerena facies erat) nemo ſcire poſſet. Nullæ per omne cœlum nubes apparebant procul aſpicimus puros calligine colles. Ecce autem repente ruit æthere grando, aut albeſcunt omnia niue. Quibus hæc igitur theſauris deprom̃ũtur? Certe diuinis, arcanis. His vtitur Deus nonnunquam contra ſæuos hoſtes, his armis depugnat. Dextraq; potenti, terrifica iacit in terras, fulmina, Aut obruit exercitus impiorum grãdine, lapidibuſq; aeriis. In Aegyptios

lapides

lapides ingentes cœlo, grandinemq́; miſſam, Moſes teſtis. Et Caldæus aperte nominat Pharaonem, Aegyptioſq́;, contra quos his telis Deus depugnauerit. Nicolaus & alios ex ſacris litteris adducit, deletos his telis. Proſequitur. {Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram?} Repetit quod ſuperius memorauerat. Ac primum dicitur Hebraicè, per quam viam יֵחָלֵק iechalèch, dicuiditur, diſtribuitur lux? Quis, ait, diuinus ille, & mirabilis ordo, quo Sol quottidie variat ortus, occaſuſque ſuos, diſtribuens omnibus terris lucem, atq; calorem? Qua via, qua ratione geritur hæc admiranda varietas, ac diſtributio? Ex hac mirabili viciſsitudine, fit diſtributio caloris, omnibus terris datur æſtas, quam totus orbis habere non potuiſſet, niſi Sol, ortus, locaq́; variaſſet, nũc ad hos, nũc illos propius accedens. Vna eademq́; opera, diuiditur lux, diuiditur æſtus ſuper terra. Pro æſtu, in Hebraico eſt קָדִים cadim, quod æſtum quidem ſonat, ſed item, ventũ vrentem, nempè orientalem. Itaque fuerunt ex Hebræis, qui ſenſum huius verſiculi aſſererent eſſe, vt lux ſit pro pluuia, quæ diſtribuatur omnibus terris; ventus item dicatur diſtribui. Sed nimis violente. Clara nomenclatura lucis in Hebraico. De vento cadìm concedi poſsit, vt, & diſtributionem lucis, & Euri vẽti, qui flat ab ortu: eoq́; vocatur ſubſolanus, philoſophetur: Caldæuſq́; expreſſe dixit רוּחַ קְדִימָא ruàch cadimà, ventum orientalem, ſiue auſtralem, à quo pluuia, de cuius diſtributione,

tione,nūc ſit ſermo.Proſequitur. {Quis dedit hymbri curſum,& viam ſonanti tonitrui,vt plueret ſuper terra abſque homine in deſerto, vbi nullus mortalium commoratur?} Proprie dicitur. Quis diuiſit ad inundationem תְּעָלָה thealah, aquæ ductum?Appellat vt par eſt, idq; etiam vidit Hiero. inundationem,nimbum præcipitem,vberrimam aquam:eandem item vocat aquæ ductum. Lapſum vehementis,largiq; hymbris è cœlo,quaſi per canalē,& aquæductum. Etiam Symmachus, & Aquila tranſtulerūt ſupradictam vocem Hebraicam ὑδραγωγὸν, aquæductum, transferentes τίς δ' ἔτεμεν κατακλυσμῷ ὑδραγωγόν. Quis autem diuiſis,aut miſit diluuio aquæductum? Quod aūt ait. Et via ſonanti tonitrui. Pro quo Hebraicè,& viam לַחֲזִיז קֹלוֹת lachaziz coloth, corruſcationi tonitruorum. Sonat enim chaziz, vt ſuperius demonſtratum eſt,corruſcationem,apparentiā, fulgetram.Quāquam Aquila, & Symmachus prior, eam κτύπον, alter ψόφον, ſtrepitum, boatum, reddiderunt.Sed Hebrei conſtanter aſſeuerant,eam deſignare fulgetram:idq; vere,vt ex aliis locis probatur. Nā חָזָה chaza, ſonat videre, licet ſine altero zain. Caldeus vero,qui tribus modis transfert hunc verſiculū, ſemper eam vocem traducit עֲנָנָא anana nubes,vapores, dicens. Quis parauit viam etiam nubibus,à quibus deſcendit pluuia cum tonitru? Verū Gerſonites exiſtimat dici. Quis parauit viam corruſcationi, & tonitrui? ſubaudit ſcilicet coniūctionem. Verior

rior igitur ſignificatus eſt corruſcatio. Quod autem ait, pluuiam cadere in deſerta loca, & ſolitudines, redditur etiam ab Hebræis vera cauſa: vt pabula pecoribus, feriſq́; ſuccreſcant. Et quia feriunt ſummos fulmina montes: inſuper, vt hîc clare ſignificatur, quia ſolitudines Arabiæ, vbi hæc ſcribebantur, ſiti, & ſquallore laborant, atq; cœleſtis hymbris inopia, ſiccata tellus infrugifera, tantum ſabuli, lapillorumq́; aggeres oſtentat, iure nunc beneficiũ diuinũ locis arentibus, pluuia dicitur. Eoq́; nũc eremus illa vaſta vocatur inuia, deſolata. Nam duas haſce voces שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה shoá, vmshoá, quas noſter, inuiam, & deſolatam dixit, Hebræi ſonare contendunt deſertum, arentiaq́; loca. Sep. quos ſequitur noſter, trãſtulerunt ἄβατον καὶ ἀοίκητον, inuiã, & inhabitabilem, & id vero ſenſu. Sciſcitatur deinde ſuper genitore pluuię, roriſq́;, nocturni, quo nã hęc genitore creẽtur. Quod á Philoſophis cognitũ, & declaratum, ipſo Deo lumen humanæ rationi præferente. Pluuię cauſa exalatio maris & terræ. Hęc exalatio ſiue, vt Græce dicitur ἀτμὶς duplex, altera craſsior, altera exilior, prior nubes, roreſq́; gignit: poſterior ventos. Verum profunda, ſupremaq́; horum cognitio, nõ datur mortalibus, multaq́; ſuper his remanẽt incognita. Rogitat deinde ſuper glacię, quo ex vtero prodeat. Id quoq; perceptũ eſt. Quod autem noſter ait. {Et gelu de cęlo quis genuit?} Pro gelu in fonte כְּפוֹר chephòr; ros, pruina. Nec vero dicitur; Et gelu de cœlo;

Sed. Et pruinam cœli, quis genuit? Sep. quoque clare poſuerunt pruinam, πάχνην δὲ ἐν οὐρανῷ τίς τέτοκεν; Pruinam vero in cęlo, quis genuit? Proſequitur. { In ſimilitudinem lapidis aquæ durantur, & ſuperficies abyſsi cōſtringitur. } Proprie dicitur Hebraicè ſicut lapis, aquæ יִתְחַבָּאוּ ithchabâu, abſconduntur. Declaratur ab Hebræis eo ſenſu, quem noſter interpres adhibuit, eo vſque dureſcere conuertiq; aquas in aliā naturam, nempè lapideā, glacialem, vt amplius aquæ non videantur. Quod ait. Superficiem abyſsi cōſtringi, res eadem, atq; prius. Id maxime perſpiciunt experiunturq; gentes, oceano boreali finitimę: gelaſcit illic mare, fluminaq; ingentia: ſuper aſtricta glacie, currus agūt, orbita rotarum gelatum frigus deſignat. Proſequitur alia generis eiuſdem miracula. { Nunquid coniungere valebis, micantes ſtellas pleiadas, aut girum arcturi poteris diſsipare? } Stellæ micantes, pleiades, aſſentiuntur etiam Hebræi, tales nomine Hebraico, quod eſt hoc loco, deſignari כִּימָה Kimá. Aiunt enim eſſe ſtellas in parte Septentrionali. Quas autem noſter dixit arcturum, Hebraicè כְּסִיל kesil, eſſe in parte auſtrali. Priores dicuntur Septentriones nempè ſeptem ſtellæ bouis. Priſci nanq; boues, triones dixere. Teſtatur etiam AuēEſdra priſcos Hebræos prodidiſſe Kima eſſe ſeptem ſtellas minores in fine arietis. Ipſe putat vnicum ſidus ingens, lumino ſum, qui dicatur aſpectus bouis. At Keſil ingēs aſtrum, cor ſcorpionis. Multaq; alia vana ſuæ profeſsionis

feſsionis effutiens. Sed non multis opus, res clara, hęc ſigna eſſe cœleſtia, pleiadas, ſcilicet & arcturum, vt Sep. aliiq; tranſtulerunt, quæ ex congregatione multarum ſtellarum perficiuntur. Hoc ergo percunctatur, an poteſtatis ſuæ ſit, ſtellas illas congregare. Quis eas congregauerit in vnum aſpectũ. Quis fecerit illarum ſtellarum collectionem. Hoc ſentiũt Hebræi. Et Symmachus apertius tranſtulit hunc locum εἰ συνάψεις μόρια πλειάδος;. An, inquit, congregabis, coniũges partes pleiadis? Hoc Græci declarantes. Quæ inquiunt neceſsitas ποῖος σύνδεσμος, quæ collectio, eas ſtellas congregauit, fecitq́; eas ſtellas vnitas eſſe? Secunda quæſtio eſt, an poſsit diſiungere ſtellas, quæ dicũtur arcturus. Vt prius quærat, an poſsit pleiadas congregare, deinde, an poſsit alias ſtellas, quæ dicuntur arcturus, diſſociare, diuidere ab inuicem. Vtrunque fuit diuinæ poteſtatis feciſſe, vt ſtellæ, ſiue aſtra multa, in vnum aſpectum coirent, in cœloq́; proxime inter ſe, & quaſi coniunctæ apparerent. Is eſt verus ſenſus, etiam iuxta Hebræos. Nicolaus item vidit, & expoſuit. Sep. pro arcturo poſuerunt Orionẽ, quem eundem ferunt eſſe, qui dicitur βοώτης, bootes, Hunc autem eſſe collectionem viginti duarum ſtellarum. Sunt autem iidem arcturus, Orion, Bootes, arctophylax. Namque is poſtremus eſt cuſtos vrſæ. Bootes à bobus, & curru, & trionibus, nempè bobus, & plauſtro circum verticem borealem. Proponitur alia quæſtio. { Nunquid producis luciferum in

 tempore

tempore ſuo, & veſperum ſuper fines terræ conſurgere facis? } Quod noſter dixit luciferum, Hebraicè eſt מַזָּרוֹת mazaròth, hanc eſſe quoque ſtellarum coniunctionem, aſſerunt Hebræi. Et Gerſonites putat, aſpectum eſſe ſiderum auſtraliũ, quæ nõ viderētur in terra Iob, niſi breue ad tempus. Eoq; dixiſſe: Nunquid producis in tẽpore ſuo? Auen Eſdra quoque aſſerit, eſſe ſtellas multas. Sũt item in hac ſententia Gręci, quoniam Sep. ipſam vocem Hebraicã mazaròth, ĩtactã reliquerũt. Hãc Chryſoſtomus, Olympiodorus, & Cyrillus declarantes μαζουρὼθ τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἃ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλοῦνται. Mazaròth (aiũt) cetus aſtrorũ ſunt, quas vſus obtinuit, vt zodia, nempè ſigna zodiaci, animalia parua vocarentur. Quęrit igitur Deus, qua ſapientia, ſigna hęc quorũ maxima pars latet, paulatim in lucem proferũtur: nũcq; Sol eſt in ariete, nũc in tauro, cęteriſq; ſignis. Hęc illi ſentiunt veriora, fortaſſe etiã cũ Hebræorum opinionibus non diſcrepãtia. Nam prohibet, quo minus mazaròth ſit lucifer, ꝙ noſter putauit interpres: quia mazaròth, eſt numerus multus, multitudinem ſtellarũ, deſignans, Lucifer vnicũ ſidus. In re autem obſcura, valeat teſtimonium plurimorum. Inſuper vbiq; ſolent Hebræi ſigna zodiaci, vocare mazaròth, quæ paulatim promuntur. Secundum ſidus, quem noſter ſecutus Sep. tranſtulit veſperum, Hebraicè dicitur עַיִשׁ aish. De hac quoque quædam diſſenſio. Arbitrantur nonnulli congeriẽm ſtellarum, in cauda

da vrſæ, quæ dicantur Græcè arcturus, nempè cauda vrſæ. Et hæc vox in Hebraico ſonat collectionem. Superius capite nono, tranſtulit eam Hierony. Orionem. Ecce igitur incertus ipſe, quod ſidus hac voce denotetur, certus autem deſignare ſidus. Illic igitur verius ſenſit, & ſignificatum illud à pluribus approbatur. ἕσπερον vt dixi, traduxerunt Sep. quos ſequutus noſter, ſatis bene haud ſcio. Nãque etiam Rabi Leui dicit eſſe aſpectum ſiderũ Septentrionalium, quæ nunquam nobis occultentur.

Arctus Oceani metuentes æquore tingi.

Dicitur autem in Hebraico, pro eo, quod noſter,

{ Et heſperum ſuper fines terræ cõſurgere facis.} Et arcturũ עַל בָּנֶיהָ al banèa, cum filiis ſuis minabis, duces. Filios arcturi vocat ſtellas minores, quæ circunſtent eum, velut filij. Proſequitur. {Nũquid noſti ordinem cęli, & ponès rationẽ eius in terra? } Quod dixit noſter (nã cętera clarent) rationem, eſt Hebraicè מִשְׁטָרוֹ miſtarò, id ſonat imperium dominatũ. Dicitq́; , num pones imperiũ, dominatumq́; cęli ſuper terra? Dicit̃ enim in Geneſi de Sole, & Luna. Vt dominarent̃ diei, ac nocti. Circũ terras cingit cęlũ, & à ſuperioribus corporibus regũtur inferiora. Arbores, animalia, humores, hymbres; ſola ratione ſui domina. Proſequitur. { Nũquid eleuabis in nebulã, vocẽ tuã, & impetus aquarũ operiet te? } Clarũ eſt, de pluuiis cęlitus euocãdis, quę velut imperãte Deo, iuſsiſque eius audientes, ruant, agros fęcundis hymbribus irrigantes,

irrigantes,diffugit arator.Hinc rogat de fulminibus, fulguribus, quæ ab altitonante imperata præcipitẽt in terras,& quaſi dicentia, præſto ſumus,parere parata.Quod autem ait.{Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam,vel quis dedit gallo intelligẽtiã?} Quod noſter dixit, viſcera,Hebraicè eſt בַּטֻּחוֹת batuchòth,id ſonat occulta,abſcondita,vt dicat. Quis poſuit in occultis,arcanis, ſapientiam? Recte igitur hæc occulta, Hierony. interpretatus eſt viſcera. Nã & Caldæus,pro ea voce Hebraica, poſuit alterã notiorem.Quis poſuit בְּכָלְיָין becoliiàn,in renibus, ſapientiam?Hoc rogat, & inter altiſsimas quæſtiones recenſet, quòd non minus miraculum, atque ſuperius memorata; cum corpore craſſo,coniunctũ fuiſſe cœleſtem,ſpiritualemq́; partem. Illud vinculum, quo vincitur,hæretq́; anima cum corpore, inenarrabile.Quod autem noſter ait. {Vel quis dedit gallo intelligentiã?} Pro gallo, Hebraicè eſt שֶׂכְוִי ſecui, ea vox duo deſignat,nunc ipſum cor,intellectumq́;, vt ait AuenEſdra,Gerſonites:nunc gallum.Ob hãc duarum ſignificationum amphibologiam, Caldæus duplicem poſuit interpretationem. In priore dicit. Aut quis dedit לְלִיבָּא lelibbà,cordi intelligentiam. In altera,aut quis dedit לְתַרְנְגוֹל letharnegòl,gallo, intelligentiam.Et ſubiicit לְמַקְלְסָא לְמָרֵיהּ lemachlesà lemarèe,inuocare, laudare dominum ſuum. Eſt enim vox Grçca καλέσαι. Mirabile vero, locum hunc Sep.trãſtuliſſe. τὶς δ' ἔδωκεν γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν ἢ ποικιλτικὴν;

κιλτικήν; Quis autem dedit mulieribus texendi ſapiẽtiam, aut artem, qua veſtes diſtinguuntur? Hæc quidem illi. Sed verius eſt, quod anteceſsit. Itaque Hebræi ſequuntur primũ ſignificatum, vt repetat, quod ante dixerat prius. Quis dedit viſceribus ſapientiam, ſubiicit ſimile; aut quis dedit cordi ſapientiam? Hoc mihi magis probatur. Proſequitur. { Quis enarrabit cœli rationem, & concentum cœli, quis dormire faciet? } Hebraicè proprie dicitur. Quis ediſſeret, quis enarrabit שְׁחָקִים shechachim, nubes, aut æthera, cũ ſapientia? Quis enarrabit ſapienter, cœlos, rationem, naturãq; cœli? Eoq; duabus interpretationibus hoc explicat interpres Caldæus. In priore dicit. Quis enarrabit ſeptem cœlos, cum ſapientia וְכִילְוות vechileuòth, & vaſa cœlorum, quis יַשְׁרֵה isrè, habitare fecit, collocauit, tetendit? In altera. Quis enumerabit ſtellas cœli, cum ſapientia, & nubes דִמְקַלִים לְזִקִיא quæ ſimiles ſunt vento, quis poſuit, ſtatuit? Prior igitur pars perſpicua eſt. Quis enumerabit ſtellas cęli? Quis cœli rationem ediſſeret? Altera pars obſcura, propter vocum amphibologiam. Nam quod Hiero. trãſtulit concentum, eſt Hebraicè נִבְלֵי niblè, id ſignificat in numero vnico נֶבֶל nèbel, interdum pſalterium, organum. Eſt alia ſignificatio, quæ deſignat nubes hymbriferas, ipſamq; pluuiam, a qua voce dicitur מַבּוּל mabul diluuium, cataclyſmus. Pro hoc igitur accipitur hic conſtanter ab omnibus: eſtq; verò propius. Atque AuenEſdra נבלי השמים הם העבים. Nible

inquit,

inquit,cœli,ſunt nubes cœli, quia ſunt plenæ aqua. Vult ſcilicet innuere,quoniam Hebraicè nèbel, ſonat vtrem,lagenam,vocatas nubes cœleſtes,per tranſlationem,quaſi vtres aquæ plenos. Impendent enim nubila pluuiis onuſta velut vtres. Inde exonerant ſe ſe in terras. Vtres igitur cœli ſenties nubila cœli plena aquæ. Sic quoque locutus eſt Gerſonites. Nible, inquit,ſunt הגשמים hagheshamim pluuiæ terreſtres, delabentes deſuper in terras. Caldæus quoque tráſfert eam vocem עֲנָנָא ananà nubes quanquam prius tranſtulit כִּילְווֹת Kileuòrh,inſtrumenta,vaſa,eo ſcilicet ſignificatu,quo vox Hebraica eſt. Sed ſecundo declarauit,quæ hæc vaſa;nubes ſcilicet. Quin etiam Sep. ſupradictam vocem tranſtulerunt nubes τὰ νέφη συνίστασθαι παρασκευάζων, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἐκκλίνων. Qui parat nubes congelari, cœlum autem in terram declinans. Et forte ab hac Hebraica voce niblè fluxit (vt aliæ pleræque) Latina,nubila,nubes. Is igitur eſt verus ſignificatus. Cui quadrat ipſum verbum,dormire faciet. Nempè quieſcere faciet, aut locare,ponere. Quis,inquit, nubes aquoſas,quæ fundunt nimbos in terras,& flumina,quieſcere faciet? Quis è medio cœlo fugabit,ne diluuio terras alluant? Aut quis eas poſuit,locauit in cœlo? Eoq; rogauerat. Quis enarrabit cœlorum, vel vt habet Hebraicè nubium rationem cum ſapientia? Quis explicabit hoc miraculum, quo nubes per magnum inane iactâtur, & cum grauiſsimis hymbribus alluunt terras,quo miraculo ſubito

bito coercentur, ne dirum terras alluat diluuium? Is mihi videtur verior ſignificatus. Et quoniã verbum ſupradictum, dormire faciet, ſonat etiam deſcendere שכב shacab, erit etiam is ſenſus. Et nubes aquoſas, quis deſcẽdere faciet? Hoc expoſuit Auen Eſdra. Nam de cõcentu cœli, nulla mentio in ſacris litteris. Nec intelligi quidem poteſt, quid ſit cõcentus cœli. Quippe ſententia Pythagoræ, vel ab ipſis Philoſophis exploſa. Nicolaus enormiter ſuper his eloquitur, gallum ſemper habens in ore, & ad eum, totum hunc ſermonem applicans. Proſequitur. {Quando fundebatur puluis in terra, & glebæ eius compingebãtur.} Hoc eo ſenſu videtur intelligendũ; an intelligat rationem cęli: an rationem pluuiarũ, poſtremo an intelligat, quomodo fundebat humus (idẽ enim eſt Hebraice) למוצק lamuzàc, in fuſionem, aut duritiem. Quomodo ſcilicet terra, quæ fundebatur, fuſilis erat, & limus, cœnoſa, madida, tremens, duruerit; facta duriſsima, ſolidiſsima fuerit. Qua ratione, ſoliditatem acceperit, vſque adeo vti pateretur veſtigia. Is videtur ſenſus. Agitãtur enim profundiſſimæ de cunctis rebus hic quæſtiones. Deſcendit nunc his omiſsis ad animantes terræ. Quis paret cibos earum, quod, & ipſum miraculum eſt. Incipit à leonibus carniuoris, qua ratione ſibi parent eſcam, prædamq́; auertant; mirabile eſt, plenum ſapientiæ, quam dedit feris illis, natura. Super hac ferarum illarum venandi ſcientia percunctatur, qua probatur

fuiſſe,qui dedit eis ad ſalutem ſui generis, ingenium. Similiter de coruo. Quod in Pſalmo quoque extat. Et pullis coruorum inuocantibus eũ. Et in alio Pſalmo.Qui parat eſcam omni carni. Hæc ad vniuerſalem prouidentiam,rerum mundanarum gubernatricem ſpectat. Et à Philoſophis ad comprobationem prouidẽtiæ late diſſerta, vt apud Ciceronem de prouidentia,diuinoq́; ſpiritu,qui per omnes mundi partes pertineat,diſſerens Balbus.

CAPVT XXXIX.

PARTVS ibicum in petris.} Quas dixit ibices, Hebraicè ſunt יַעֲלֵי iahalè, forſan à verbo עָלָה alah,aſcendit, ꝙ ſint pnicisſimę, & ad altisſimos ſcopulos aſcẽdentes.Captarũ genus,de quibus hęc Plinius. Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vaſtis cornibus, gladiorumq́; vaginis, in hæc ſe librãt,vt tormento aliquo rotati,in petras potisſimum è monte aliquo,in aliũ tranſilire, quærentes,atq; receſſu pernicius quo libuerit,exultant.Ecce in his Hebraici nominis explicatio: ꝙ ſint pernicisſimę: quòd exiliant: quòd è monte in aliũ montem tranſiliant:quòd petras,rupeſq́;,vt hic dicitur, colãt. Pariũt igitur in petris;naturę miraculũ. Sed Sep.trãſtulerũt tragelaphos: quòd nominis compoſitio declarat miſtũ animal ex hirco,& ceruo: Latinè hircoceruus. Eius etiam extat apud Plinium deſcriptio:

barba

barba tantum,& armorum villo diſtare à ceruo. Sed ab ibice ad hircoceruum non magnum interuallum, ſi corporis,cornuumq; habitum conſideres.Subiicit animal ſimile,nempè ceruas. Loquitur potiſsimum de partu, quòd eas natura videatur (omiſsis magnis ſuper his fabulis Rabbenorum, quibus nec ipſi Hebræi fidem habẽt,) in eo à cæteris animalibus diſtinxiſſe. De pariendi quoque difficultate, & tempore, quo ferunt conceptus, multus apud eos ſermo. Plinius quòd ante partum,herba ſe purgant, quo faciliore vtero vtantur. Dicitur autem Hebraicè. Incuruantur fętus ſuos,aut filios תְּפַלַּחְנָה thephalàchna,elidunt,conterunt,premunt. Hoc Hebræi exponunt,ne fugiant,ne ſe ſe proripiant.Ego malim,premere eas filios editos deſiderio, dulcedine amoris. Quãquam Gerſonites bene,quòd rugitus,vel, vt eſt in Hebraico, dolores edant, parientes. Ideo fœtus elidunt,premũt dolore quo parientes ob vuluæ anguſtiam,vexantur.Proſequit̃ de ceruis. {Separantur filij earũ.} Pro hoc in Hebraico יַחְלְמוּ iachlemù,roborantur creſcunt filij earum ad pabula, nec curant amplius matres.Sed alia multa mira retulit Plinius, & Ariſtoteles de ceruis. Hic de conceptu, partuque dũtaxat.Quæritur dein de onagro,nempè aſino ſylueſtri,qui vagus, ſuaq; libertate fruens, non ſeruiat homini.De libertate hac quæritur:Frequens animal in Arabia deſerta. Quod autem dicit eum habitare in terra ſalſuginis,eſt loci nomen, cuius alibi fit mẽ-

 tio:

tio. Ea eſt in Arabia, loca ſalinarum; mare ſalſiſſimũ dicit interdum Hier. Hîc ferus habitat. Proſequitur. { Cõtemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris nõ audit.} Refugit ſcilicet multitudinem: deſertis locis, & ſolitudine ſua tantũ lętus. Quod aũt ait eũ clamorem exactoris nõ exaudire: Durũ agaſonem, vrgentem, & ſingulis diebus operã exigentem deſignat. Laudauerat aũt libertatem, cui nõ ſint humanę ſuppetię neceſſarię, ſed liber, paſcuiſq; dũtaxat intentus, vireta perquirat, montes circũuagus ſicubi paſcuus locus ſe ſe offerat. Ad aliud animal deſcendit. { Nũquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabit ad præſepe tuũ?} Rhinoceros Græcè dicitur ꝙ in naſo cornu gerat, cornu vice naſi. Ac fortaſſe vocat hoc animal, Hebraicè רים rem, ꝙ eo noĩe, naris, naſuſq; dicat; Græcè ῥὶν, ῥινός. Animal naſutũ, vaſtũ, liberũ, vagũ, cõtemptor hoĩum. Plinius; ꝙ magnitudine elephãtis, ꝙ illi inimicus, ꝙ colore buxeus: quod aluum petat, quã ſciat eſſe moliorem. Hic de libertate dũtaxat; ꝙ non patiatur quemadmodum bos, aſinuſq;, humanã ſeruitutem: quod ei nõ poſsit aratrũ imponi: & qui vaſtus, robuſtuſûe ſit, labores humanos tamen nõ adiuuet. Hoc animali relicto, accedit ad ſtruthionem. { Penna (inquit) ſtruthionis ſimilis eſt pẽnis Herodij, & accipitris.} Quem noſter dixit, ſtruthionẽ, Hebraicè vocat רננים renanim. Ea vox deſignat exultãtes, canentes. Et pro, ſimilis eſt, Hebraicè נעלסה neelàſa, nimirũ, vt exponitur ab He-

bræis,

bræis, exultat, gaudet, vt dicat. Penna Renanim, exultat. Eſt autem renànim, auis quidem, ét iuxta Hebræos, ſed hanc alij ſentiũt pauonem, qui pennis lucentibus, ad Solemq́; patefactis exultet, lętetur, animal glorioſum. Caldæus aũt trãſtulit, gallum ſylueſtrem, qui pennis plaudat, exultet. Ideo Sep. & Symmachus melius, & Hebraico vicinius, priorem vocem tranſtulerunt; priores, penna τερπομένων, exultantium, lætantium. Alter πτερὸν ἀγλαισμοῦ. Penna exultationis. Quamobrem nemo dixit, ſimilis eſt. Nam Caldæus quoque, pro Hebraico נֶעֱלָסָה neelàſa, poſuit מְשַׁבְּחָא meſſabechà, quod expreſſe deſignat, laudat, exultat. Pro ſtruthione quoque melius eſt pauo, vel gallus, quorum pennæ exultent, hylareſcant. Herodius autem, & accipiter. prior Hebraicè dicitur חֲסִידָה chaſidàh, poſterior נוֹצָה nozàh. Herodium, vel ciconiã tranſtulit priorem vocem, Aquila tralator ex Hebraico in Græcum, vt Græci teſtãtur. Sed mea ſententia rectius ciconia, quã herodius. Vox enim Hebraica chaſidàh, deſignat miſericordem, benignã. Ea eſt ciconia, quæ ſenes parentes in nido decũbẽtes paſcit, reddẽs beneficiũ, ꝙ ab eis accipiſſet. Hinc Gręcè ἀντιπελαργεῖν quoties beneficia rependimus. Secunda nozà, accipitrem reddidit Aquilas interpres. Hebraicè quidem נֵץ dicitur accipiter, & omne γαμψώνυχον ſed item hoc verbũ נָצָה nazah ſonat volare, vt dicat iuxta veriorem ſenſum, eumq́; etiam Hebræorum totus verſiculus. Penna, aut ala

pauonis,

pauonis, aut galli exultat, etiam penna ciconiæ volat, vt duas inſigniores aues aſſumat. Alteràm cuius pennæ mirabili varietate diſtinguantur;alteram,quę multis de cauſis ſit apud omnes nobilis. Fuerunt tamen apud Græcos, qui transferrent ὀρνιθιακά paſſeres, aut omnes generatim auiculas;fuerunt qui renanîm, auem nocturnam interpretentur, vlulantem, quod mihi ex hoc loco non videtur. Struthio, Latinè magis dicitur ſtruthiocamelus. Quare de ſtruthione nõ videtur hic ſermo. Quod autem proſequitur. {Quãdo derelinquit oua ſua in terra, tu forſitan in puluere calefacies ea?} Hebraicè ſic verius dicit. Derelinquit in terra, oua ſua, & ſuper puluere calefacit ea. Nã quod Hiero. ſecundum verbum applicet ad perſonã Iob, non probat ſenſus, ſed potius de eadem fœmina aui ſermo eſt, cum dicit תְּחַמֵּם techamèm calefaciet ea, ipſa auis non Iob. Sic quoq; Sep. verterunt. καὶ ἐπὶ χοῦν θάλψει. Et ſuper puluere calefaciet. Hoc ergo dicatur ne de pauone, an ciconia, vel accipitre, incertum. Nam ciconia in excelſis locis nidificat. De pauone melius intelligitur, illo præcipue Indico, cuius nuper in Italia magna copia procreata eſt, cui cum gallina quædam ſimilitudo. Ea in Aphrica, locíſq; calentibus in puluere, in terra, nidificat, quales noſtrates coturnices. Vbi oua poſuerũt, auolant, ſed tamen filios, & oua reuiſunt. Auolat autem ipſa timens ea, quæ filiis non timuiſſet, priuata intelligentia, quòd non quemadmodũ aliæ volucres ſuſpen-

dat

dat nidum in excelſis, aut locis, aut arboribus, quo mater cum filiis ſecure degat. Oſtenditur his naturæ mira varietas. Stoliditas quidem pauonibus, & ſtruthiocamelis alia datur à ſcriptoribus, quòd vbi caput occultauerint, reliquum corpus latere putent. Quod autem ſequitur. {Cum fuerit tempus, pennas in altum erigit, deridet equum, & aſcenſorem eius, } Hoc de ſtruthiocamelo dici non poteſt, qui ſupra terra, præ vaſtitate corporis nunquam tollitur, ſed curſu velociſsimo, alis extenſis, aufugit: calcitrat in aduerſos equino more. Dicit ergo de pauone, quanquam nec ille volat multum, ſed tantum, dum ſe fuga proripiat tecta petens, vbi nidificare, parare proli ſecuritatē, ſi ſapuiſſet, potuiſſet. Proſequit. { Nūquid præbebis equo fortitudinem?} Equorum natura, alacritas, animus, ſenſus quidam ſimilis humano multis ſcriptoribus, decantata. Quod autem ait. { Nunquid ſuſcitabis eum quaſi locuſtas? } Hebraicè liquidius, ſenſuiq; aptius. Nunquid תַּרְעִישֶׁנּוּ tarishènnu, cōmouebis eum, exterrebis, pauefacies, vt ſubito diffugiat ſtrepitu tuo exaudito, velut locuſta? Imo ſi propius, accedas, te calcibus petat, proculq; ſubmoueat. Quod autem ait { Gloria narium eius terror. } Hebraicè dicendum. (Quanquam bene reddit noſter) הוד hòd, gloria, ſonitus, ſtrepitus narium eius, terror. Strepit naribus, vt exterreat. Perflat terribile, ſtare loco neſcit: pulſat pede terram: non timet arma: obuius ire parat: nullus terror: haud retro fugit à

gladio.

gladio. Sonat ſuper ipſo pharetra, quam ferũt equites ſagittarij, tela, clypeuſq́;. Quod autem ait. { Feruens, & fremens ſorbet terram. } Eadem fermè dicuntur Hebraicè. Abſorbere terrã, per tralationem dicitur; vt apud noſtrates carpere iter, raddere littora. Sic ęquus velocitate terram, ſpaciaq́; abſummit. Hocq́; exponunt etiam Hebræi, pro eo, quod eſt in contextu יְגַמֵּא iegamè, quod noſter dixit ſorbet, ponentes aliud clarius בּוֹלֵעַ bolèa, quod manifeſto ſonat deglutire. Virgilius de his ipſis equis, præcipiti certamine campum, corripuere. Hoc à Sep. non recte editum eſt, eoq́; nec recte à ſcriptoribus expoſitũ καὶ ὀργῇ ἀφανιεῖ τὴν γῆν. Et ira delebit terram. Hoc illi de inimicorum terra dictum putant. At de velociſſimo curſu ſermo eſt. Illum ad tubæ ſonitum exultare, quod & à doctiſsimo vate proditum eſt.

> Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces,
> Audet, & ignoto ſe ſe committere ponto.
> Tum ſi qua ſonum procul arma dedere,
> Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus.
> Collectumq́; premens voluit ſub naribus ignem.
> Cauatq́; tellurem.

Hæc omnia nunc in ſacris litteris referuntur. Quod dicat vah, interiectio exultantis, aut irridentis. Huc uſque de equo. Proſequitur de accipitre, qui dicitur Hebraicè, vt ſuperius memorauimus נֵץ nez, de plumis eius rogat, quibus ad miraculum plumeſcit, cũ nudus eſſet. Sed enim Hebraicè videtur alius ſenſus,

aliterq́;

aliterq́; ab Hebræis exponitur. Nam quod noſter dixit plumeſcet, Hebraicè יַאֲבֶר iaabèr, id ſonat, auolabit. Nunquid, ait, ex intelligentia, & prouidentia tua volabit accipiter verſus auſtrū, quærēs videlicet prędam, & loca calidiora, vbi frigidus annus,

Trans pontum fugat, & terris immittit apricis?

Hinc Aphrica dicta, ꝙ frigore, qui Græcè φρίκη, careat. Huc verſus aues ire parant. Sciſcitatur de aquila, quæ ad imperium Dei volet altiſsime, & in altiſſimis montibus, quales Apennini montes, vbi ſedes aquilarum, nidum figat: quòd in ſcopulis, præruptiſq́; ſilicibus commoretur: quòd ſit acerrimis oculis, procul deſpiciens cadauera, prædaſq́;, quòd pulli eius ſanguine, cadaueribuſq́; victitent. Quod autem ait Deus ad Iob, vbi nihil Iob reſpōderet. { Nūquid qui contendit cum Deo, tam facile conquieſcet? } Pro hoc poſtremo Hebraicè. Nunquid qui contendit cum Deo יסור iſòr, eruditus erit? Num ſapientię eſt, doctrinæ eſt, contendere cū Deo? Et an congruit, vt Deus cū homine diſceptet? Vel ſenſus eſt, quem noſter adhibuit: qui cum Deo diſceptare voluit, iudicium, fidemq́; eius implorauit, vtiq; reſpōdere debet. Tunc demum Iob locutus eſt. { Qui leniter locutus ſum. } Pro quo Hebraicè, eiuſdem fermè ſenſus קַלּוֹתִי kalothi, nēpè vilui, vileſco, viliſsimus ſū. Quid reſpōdebo? Quid reſpōdeat mortalis Deo ſummo?

Eoq́; conticeſco, digito compeſco labellum.

CAPVT XL.

RESPONDIT Deus ipſi Iob de medio turbine.} vel quemadmodum trāsferunt apertius Sep. ἐκ τοῦ νέφους ex nube. Reſpondit quoniam Iob ad iudiciū eius prouocauerat, dare ſe Deum mortali in cōſpectum deprecatus, apud quem querimonias omnes exoneraret, rationem prouidentiæ, qua res hominū æternis regit imperiis, expoſceret. Nunc iubet eum eſſe paratum ad reſpondendum, fortem, animo (cōciderat enim quemadmodum aiunt Græci, atque terror inuaſerat Iob, aſtante Deo in maieſtate ſua) inuicto. Queritur Deus, quod iudiciū ſuum ac prouidentiā dictis inſectatus fuerit: dormitare, aut abeſſe procul à mundo, prædicare auſus fuerit. An tu, inquit, æquitati, iuſtitiæq; meæ detrahes, quo tibi probitatem, quæ non debuerit ſubitis calamitatibus opprimi, vēdices? An tibi virtus diuina ineſt? an vox, quemadmodum Deo terribilis, tonitruiq; inſtar? Veſtire igitur, ſi tātus es, maieſtate, gloria, decore diuino. Sic enim Hebraicè. Veſtes, in Hebraico non ſunt. Sed, veſtire maieſtate, celſitudine, gloria, decore. Exequere velut Deus cœleſtis: ius prouidentiæ, qua Deus in impios arroganteſq; iratus, è ſublimi deiicit in terram, eorumq; ſuperbiam euertit ἀντιθέους, θεομάχους, cyclopas, & gigantes, quorū violentia graſſatur in terra, funditus impellit in ruinā. Et vſque in

tartara mittit,dedecorat,deturpat, defœdat, qui ſuperbi quondam, omniumq́; contemptores incederent.Hæc prouidentia diuina,hic vigilat. Hoc ſi feceris, te Deum, dexteramq́; tuam omnipotentem pronuntiabo.Accedit hoc exordio præfatus,ad miracula naturæ, maieſtatis, ſapientiæq́; ſuæ teſtimonium: loquiturq́; late de duabus beſtiis,altera terreſtri Behemòth,altera marina Leuiathan.Vocis prioris Behemòth duę ſunt ſignificationes,inde duo ſenſus deducuntur. Prior eſt, vt Behemòth ſit nomen multitudinis,à ſingulari behemà,id deſignat,beſtiã, numerus multus behemòth,beſtię.Hoc primum ſequitur Caldęus interpres,& Sep.apud Gręcos.Prior pro behemòth,poſuit in Caldæo בְּעִירַיָּא beiraià,beſtias,pecudes.Sep.vero dixerunt.ἀλλὰ δὴ ἰδοὺ θηρία παρὰ σοι, χόρτον ἴσω βουσὶν ἐσθίει. At enim inquit.Ecce feræ apud te,fœnum æque,atque boues paſcuntur.Vides vt tranſtulerint θηρία feras,quod Hebraicè behemòth. Iuxta igitur hãc ſignificationem, dicitur in cõtextu, opificem mundi,cum hominibus,creaſſe beſtias terræ,quas ipſa terra paſcit,quos edidiſſet,pabulis enutriens.Magnæ profectò ſapientiæ,prouidentięq́; argumentum. Nec Græci alium ſenſum agnoſcunt. Hoc tantum cum nonnullis,è noſtris conſentientes, quòd non defuerunt apud eos,qui ſimiliter,atq; noſtri longius vagarentur; Behemòth, & beſtias dæmones interpretantes,cum tota deſcriptio, quæ videbitur inferius,animantem terreſtrem repreſentet.

Beneq́; idem Græci monent. Olympiodorus πολλοὶ περὶ τοῦ διαβόλου εἰρῆσθαι νομίζουσιν, κατ' ἀναγωγὴν ἐκλαμβάνοντες. δεῖ δὲ πρότερον τῆς ἱστορίας ἐπιμεληθῆναι, καὶ τότε ἔτι τὸν ἀκροατὴν ὠφελεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀναγωγῆς μὴ παριδεῖν. Multos ſuſpicari dicta hæc de dæmonibus per anagogiã. Oportere aũt primum accurate quid hiſtoria ſcribat perpendere. Tũ auditorem ex anagogia iuuare. Recte quidem hæc Olympiodorus. ~~Mihi vero nulla ratione hæc anagogia probatur: quæ de ſenſibilibus clariſsime traduntur, ad inuiſibilia, nulla neceſsitate cogente transferre.~~ Nam ea quæ in hac deſcriptione, Nicolaus in animãtem terreſtrem referri nõ poſſe ſcribit, ob quã cauſam catholici coacti fuerint, hæc de diabolo interpretari, oſtendemus recte verbis cõſideratis in animãtem terreſtrem dũtaxat, ſpectare. Principium autem hæreſeon, falſarũq́; opinionũ eſt allegoria, ſi perperã intelligatur. Alter igitur eſt ſenſus, & altera ſignificatio, vt behemôth, ſit animal vaſtũ, eximiæ magnitudinis, quo non ſit in omnibus animantibus grandius. Is eſt iuxta nonnullos elephas, ſiue rhinoceros. Sed potius elephas, quoniam de rhinocerote ſcripſerat ſuperius. Nicolaus elephantem ſentit, cui propter corporis vaſtitatem nomen multarũ beſtiarum eſt inditum. Deſcribit primum omnium pabulum, quòd non ſanguine, & carnibus, ſed fœno viuat. Ad hæc, quod vigor, & robur ei ſit in renibus, & vmbelico. Putat id Nicolaus ſpectare ad genituram, vt poſt pabulũ deſcribat generationem.

Arrogantius dictum.

Gerſo-

Gerſonites quòd vel in his partibus ſit robuſtiſsimus,quæ ſint in aliis animantibus debiles. Cæterum ſciendum pro renibus, Aquilam fortaſſe melius trãſtuliſſe νῶτον, tergus, dorſum, vt dicat,fortitudo eius in dorſo. Symmachus tranſtulit ἰλαγὼν coxendices. Hæc magis quadrant, quàm renes, quanquam Hebraicum מָתְנַיִם ſonat rénes. Proſequitur. { Stringit caudam ſuam quaſi cedrum, nerui teſticulorum eius perplexi ſunt. } Quod noſter nimis aliene dixit, ſtringit, (Quid enim eſt, ſtringere caudam ſicut cedrum?) Hebraicè eſt יַחְפֹּץ iachpòz, id exponitur à magiſtris vere per aliud notius יניע ianla, mouebit, agitabit, vt cedrus agitatur à vento. Huc illuc flectit caudam vaſtam, eximiæ magnitudinis, qualis cedrus. Haud ſecus ingens cauda, ab ingenti belua circumagitur, flectitur, quàm cedrus excelſa, ventorum turbine propellitur. Is èſt vnus ſenſus bonus; et is Rabi Gerſonitæ. Tunc hoc verbum legetur non per zaddi in vltima, ſed per zain יַחְפֹּז iachpòs, nempè accelerabit, celeriter mouebit. Alter eſt, vt rectius, & æqui, boniq́ue conſulamus, quod tranſtulit Hierony. ſi ſtringere dixiſſe putemus eum, vt intelligitur ab Hebræis, & Sep. Nam Auen Eſdra exponit ſupradictũ verbũ iachpòz p aliud notius יעמיד iaamìd, videlicet ſtare faciet: arriget caudã. Hæc cauda mẽbrũ genitale eſt, hoc habere beluam, erectum, ingens qualis cedrus, comparat ipſum cedro excelſæ, erectæ. Locutus enim eſt de renibus, de vmbelico, tum

de mem-

de membro genitali, exin de teſticulis. Caldæus igitur etiam ipſe tranſtulit כפין caphin, ſtringit, intendit caudã: tentigine magna tenditur penis eius. Sep. quoque trãſtulerunt ἔστησεν οὐρὰν ὡς κυπάρισσον. Siſtit, arrigit caudam, vt cypreſſum. Is eſt verior ſenſus de membro genitali, ingenti, vaſto, enormi, duro, robuſto. Eóq; ſtatim ſubiicit: Nerui teſticulorũ eius perplexi. Nempè fortiſsime concathenati, aſtricti, deuincti. Deſcendit ad oſſa. {Oſſa eius velut fiſtulæ æris.} Hoc proprie dicitur in fonte. Oſſa eius אפיקי נחושה aphichè nechuſà, fortiá, robuſta, vt æs. Oſſa ænea, ferrea. Et quoniam אפיקי aphichè, ſonat etiã vincula, iuncturas, poſsit dici oſſa eius iuncturæ æris, æneis vinculis, vinciuntur oſſa eius. Repetit idem. {Cartilago illius, quaſi laminæ ferreæ.} Pro cartilagine ſunt גרמיו gheramaù, oſſa eius; eiuſdem, atq; ſuperior vox ſignificatus. Oſſa eius ærea, oſſa eius, & iuncturæ ferreæ. Pro lamina eſt מטיל metil, baculus. Oſſa eius velut baculus ferreus. Proſequitur. {Ipſe eſt principium viarum Dei.} ~~Hæc illa ſunt, quæ non intellecta deduxerũt homines Hebraici ſermonis imperitos, ad peruerſas, fabuloſas, ne dicam impias, allegorias~~. Recte, vereq; exponitur hoc ab Hebræis, idque ex libro Geneſeos facile intelligitur, cũ ſcribitur, creauit Deus cete grandia, creauit beſtias terræ. Simile quid refertur hoc loco. Ingentem beluam behemòth, Deum creaſſe. Inter omnes animãtes hanc fuiſſe priorem creatam. Aut cũ omnes crearentur

Debuit moderatius de SS. Patribus loqui, q[uia] fere om[nes] hanc sequuntur allegoriam

rentur è terra, inter omnes, hanc fuiſſe memorabi-
lem,incredibilis magnitudinis.Principium viarum.
Nimirum inuentionũ diuinarum. Diuinæ poteſta-
tis præcipuum,principale teſtimonium. Vt enim in
deſcriptione marinorum,Moſes præcipue comme-
morauit,propter corporis vaſtitatem, cete grandia.
Et Dauid loquens de marinis beluis.Draco iſte,quẽ
formaſti ad illudendum in eo,nempè cetum in ma-
ri:ſic Iob cum de poteſtate Dei,in creandis animali-
bus ſcriberet,in his maximum,eximiæq́; magnitudi-
nis monſtrum memorauit,ipſumq́; principiũ,nem-
pè præcipuum,principale opus Dei,ob hanc cauſam
dixit.Vias igitur Dei hoc loco, quèmadmodũ ſem-
per vocat,inuentiones diuinas,opera,opificia.Prin-
cipium autem horum operum dicit, primum opus,
principale,non tempore, ſed proceritate, vaſtitate,
magnitudine,eximium, ac ſtupendum. Atq; loqui-
tur nunc ſacra ſcriptura,quemadmodum cum Iacob
benedicens filios,de Ruben dixit.Principium dolo-
ris mei. Ideſt primogenitus, primus inter filios. Sic
behemòth primus inter beſtias terræ, non tempore,
(nã ſimul cũcta creabant,)ſed proceritate, magnitu-
dine.Is eſt veriſsimus ſenſus, ẽt iuxta Hebræos ſyn-
ceriores. Sep. quoq; clare ἀρχὴ τοῦ πλάσματος. Quod
aũt ſubiicit. {Qui fecit eum applicabit gloriam ſuã,
huic mõtes,herbas ferent.} Dicendum, accommo-
dandaq́; hoc modo oratio.Ipſe eſt principium via-
rum Dei, qui fecit illum, applicabit gladium eius.

Dicen-

Dicendum gladium ſuum. Hocq́; refertur ad Deum creatorem: dicitq́; iuxta Auen Eſdram. Qui fecit eũ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ iaghèsh, charbò, admouebit gladium ſuũ. Nimirum, qui creauit, poteſt interficere, beluam immenſæ magnitudinis, robuſtam, vaſtam: poteſt qui creauit, conficere. Quod autem ait, montes huic pabula ſufficere, clarum ex ſeipſo. Nam & ſuperius fęnum, vt bos comedet, deſignat voracitatem: pabuli copiam, qua veſcitur. Quod autem ſequitur. { Omnes beſtiæ agri ludent ibi. } Pulchrè & verè ab Hebræis exponitur, cum belua nõ ſit carniuora, ſed herba veſcatur, minores beluę non timent eam, in eiſdem paſcuis verſantur, ludunt, laſciuiunt iuxta illũ. Exin deſcribit accubitũ. { Sub vmbra dormit, in ſecreto calami, in locis humentibus. } Hebraicè parũ diſsimiliter. Sub arboribus opacis accũbit. Inter calamos, arũdines ſecretos. Nempè, vt ait Auen Eſdra, inter carecta, paludeſq́; iuxta fluuios. Eoq́; in locis humentibus in limo, in paludibus. Proſequit. { Protegunt vmbrę, vmbram eius. } Ambitus corporis, arboribus opacis abſconditur: tegitur ſalicibus, quas humor, paluſq́; producit. Proſequitur. { Abſorbebit fluuium, & non mirabitur, & habet fiduciam, quòd influat Iordanis in os eius. } Hebraicè ſic. Ecce rapiet, abſorbebit fluuium, & non יַחְפּוֹז iachpòs, non feſtinabit, non accelerabit. Primum putat Auen Eſdra eo ſpectare, vt dicat. Tantus eſt behemòth, tantæ magnitudinis belua, vt timeat cum bibit, ne fluuius

uius deficiat. Eoq́; rapit, abſorbet, properat. Bibit autem non accelerate, quòd nec hominem, nec aliā beluam timeat. Eoq́; ſecurus bibit, habet fiduciam, ꝙ Iordanis in os eius influat. Poſſet eſſe & is ſimilis. In paludibus, & propter ripas affluentis amnis habitat, bibit ſecurus, non timet ſitim, & æſtum, quoniā aquæ ſuppetunt. Circunſtat agmen aquarum. Non quemadmodum reliquæ beſtiæ, quas ſitis, & aquæ inopia exaſperat. Eoq́; non accelerabit (id enim dicendum eſt, pro eo, quòd noſter dixit, mirabitur) nā ſemper affatim potus ſuppetit, cui data ſit propter fluuios, habitatio. Aut quemadmodum ait Geiſon. Non feſtinabit fluuius, dum corripitur à belua. Hauſtus beluæ fluminis impetum remoratur. Quod autem ſubiicit. { In oculis eius, quaſi hamo capiet eū, & in ſudibus perforabit nares eius. } Hebraicè ſic ad verbum; in oculis ſuis, (neque enim ad vllius alterius oculos, niſi ipſius beluæ refertur) rapiet eum. Rapit, inquit, belua, fluuium ante oculos ſuos, corripit totam aquam, abſorbet, rapit fluuium ante oculos ſuos fluentem, corripit fluuium præſentem. Et dum corripit, immittit nares inter carecta, iuncoſq́;, quorum aculeis, nares eius perforantur. Nanque impetu magno corripit aquam, non timens rapidum fluuium, hinc ſudibus, & iuncis nares eius perforantur. Is ſenſus Hebræorum etiam eſt, quem obuoluit, obſcurumq́ue fecit noſter interpres. Nam nuſquam eſt in Hebraico hamus; vt dicat, quaſi

hamo capiet eum,ſed vt diximus. Eoq́; factum eſt, vt Nicolaus exponat abſurde totum locum. Græci quoque in dæmonem referentes diſsident à vero. Omiſſo autem behemòth terreſtri, accedit ad Leuiathan marinum:ac primũ ait. { An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguã eius? } Leuiathan piſcis ingens,quem Sep.interpretes vocitare ſolent alibi cetum.Qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathan;ipſi Græcè dixerunt,magnũ cetum. Et hoc loco Græci fatentur Leuiathan eundem eſſe, atque cetũ.Eum Sep.transferunt,nunc draconem, de quo in Pſalmo.Draco iſte,quem formaſti ad ludendum in eo.Sunt ergo nomina eiuſdem maximi piſcis,Leuiathan,cetus,draco,& balena. Hunc ſuæ libertatis propter incredibile robur prædicat, non obnoxium humanæ prædæ,quemadmodũ reliqui piſces.Quod noſter dixit,hamo,Hebraicè חַכָּה chaccà, Hebræi rete interpretantur. Proſequitur. { Nunquid pones circulum in nares eius? } Pro circulo eſt אַגְמוֹן agmòn.Hebræi ſentiunt hamum.Non multum diſcriminis ab alterutro. Et quod noſter dicit. { Armilla perforabis maxillam.} Pro armilla eſt חוֹחַ chòach ſpina:Sicq́; à cunctis Hebræis exponitur. Spina, qua ſolent piſcatores maxillas piſcium perforare. Sep. dixerunt καὶ χαλινῷ τρυπήσεις σιαγόνα αὐτοῦ. Et freno teres maxillã eius;ſed facilius ſequor Hebręos. Proſequit̃ per tralationẽ, vt nõ ſe ſe precibus ad homines inflectat,nec quemadmodũ cicures, alimentis hoĩum indigeat.

indigeat.Quod non feriat pactum,fœduſq́; velut ſeruiturus,æternam ſeruitutem.His docetur, quam vaſtus,robuſtus, inſolitus hominibus capi. Quod non ſit velut auicula,quo cum ludere poſsis.Quod abſte ligatus ancillis tuis,quæ ludant cũ eo,tradi nequeat; quemadmodum pleriq; aliorum animãtium.Quod vero ait.{ Concident eum amici,diuident illum negociatores.}Hoc eo ſenſu dicitur, & quaſi ironicè, an captus comedetur ab amicis in conuiuio, vt alij piſces, conciſaſq́; carnes eius negociatores inter ſe partientur.Hæcq́; cum ſenſu Hebrȩorum quadrant. Vult enim probare hunc piſcem non poſſe à piſcatoribus capi.Proſequitur.{ Nunquid implebis ſagenas pelle eius,& gurguſtium piſcium capite illius? } Conueniunt cum Hebræis, excepto primo, quod quas dixit ſagenas (eſt autem genus retis) Hebraicè שֻׂכּוֹת ſuchòth, Gerſonites interpretatur gladium. Et quod noſter dixit,implebis,Hebraicè תְמַלֵּא themalè. Nunquid, ait, cedes gladiis laniſtarum pelles eius? poſſet autem ſupradicta vox deſignare etiã ſagenas,quoniam שׂוּךְ shoch,ſonat ſepire, circumuallare. Idq; ſentit AuenEſdra.Quod autem noſter dixit.Gurguſtium,(eſt autem Hebraicè צִלְצַל zilzàl) Auen Eſdra fatetur eſſe ſpinam in piſcibus,per quam capiatur piſcis. At Gerſonites,putat eſſe gladiũ piſcatorium,quo piſces cȩduntur.Non deſunt qui putent eſſe fiſcellã,vt noſter trãſtulit. Diuerſȩ igitur ſententiȩ ſuper re nõ magni põderis. Tantũ conſtet noſtrũ

Parum modeste ac impie contra SS. Patres

interpretem ab Hebręis comprobari. Proſequitur, vt ponat ſuper eum manũ ſuã, ſi poſsit, videlicet negãs eũ nõ poſſe. {Memento belli, nec addas vltra.} Nimirũ ſi propius ad eũ acceſſeris, bellum erit tibi mortiferũ, lętale, nec addes vltra, quoniã extemplo belua te vorabit, cõficiet. Ad primũ congreſſum deglutieris, quemadmodũ Iona à ceto abſortus eſt. Quod vero ſuperaddit. {Ecce ſpes eius fruſtrabitur eum, & videntibus cunctis pręcipitabitur.} Verus ſenſus eſt, quem noſter interpres obſcurauit: Illum eundem, qui piſcem capere voluerit, qui cũ eo congredi conatus extenderit ad eũ manus, fruſtrabitur. Spes ſua falſa erit, ſpes eius vana, quoniã ad primũ aſpectum, aut tremefactus, aut occiſus, & abſortus à belua cõcidet, præcipitabitur. Dimidiũ igitur ſuperioris verſiculi. Et videntibus cunctis præcipitabitur, Hebraicè paulò ſecus. Nõne ad מַרְאָיו marau, aſpectũ eius, ſcilicet beluæ vaſtæ יֻטָּל iutál, tollet, aſportabitur? Quare verus ſenſus apparuit de eadẽ terribili belua, cuius voracitatẽ ẽt profani ſcriptores celebrãt. Quod ſæpe naues cũ viris abſorbeat: ꝙ inſulæ inſtar ſuperextare mari videat: ꝙ ingẽtes clades locis quibus apparuit, edat. Hęc cũ ſint clara, aperta, expoſita, cur violẽtis ne dicã ĩpiis allegoriis ad dęmones trahunt? Vere monuit os aureũ φεῦγε βεβιασμένας ἀλληγορίας fuge coactas allegorias. Sed ſi cui libeat, mõ veritas hiſtoriæ maneat incolumis, ludere, iocari allegoriis, & anagogiis ꝑ me liceat. Vel nauĩ qui velit oneret allegoriis.

CA-

CAPVT XLI.

NON quaſi crudelis ſuſcitabo eũ,} Nõ eſt in fonte vero, capitis inchoatio, ſed ſermo connexus ſuperiori narrationi,& quod noſter tranſtulit,multo ſecus,& fortaſſe verius intelligitur ab Hebræis. Dicitur enim proprie לֹא אַכְזָר כִּי יְעִירֶנּוּ lò aczár chì iehirènnu. Non eſt crudelis, aut fortis, qui ſuſcitet eum. Quãobrem in eo videtur noſter variaſſe,quòd putauit אַכְזָר aczàr, eſſe verbum propter litteram aleph,ſed nomen eſt, vt apparet ex omnibus locis, cui conſonat ſuſcitabo.Nam Hebraicè nõ eſt prima perſona,ſed tertia יְעִירֶנּוּ iehirènnu, ſuſcitabit eum. Itaq; Hebræi locum exponunt vere. Nemo eſt tam durus,tamq́; robuſtus,& crudus,qui ſuſcitet hãc beluã:ſuſcitet,exterreat,mouere loco faciat,in fugã vertat.Quod aũt ſubiicit.{Quis.n. reſiſtere põt vultui meo?}Hoc eo expectat,ꝙ negauerat hoĩem hũc beluę poſſe reſiſtere,licet ſępe capta fuerit ab hoĩbus, & interfecta,Deus aũt cũcta valet. Licet,inquit,belua crudelis ſit,& ſęua,Deo tamẽ nihil reſiſtit.Hebraicè igĩt. At quis reſiſtet vultui meo ? Ante oculos meos, quis ſtet? quis obſtet meis viribus ? Eoq́ue ſubiicit. {Quis ante dedit mihi,vt reddã ei?} Deus,inquit,largitur oĩbus,accepit à nemine.Nemo eſt,qui gloriari poſsit ſe Deo donaſſe priorẽ,& ꝓ meritis collatis expectare tãtumdem.Deus eſt,ait priſca philoſophia,

αὐτάρκης;

αὐτάρκης ſuorum magnorum bonorum fons, & principium. Hoc maieſtas eius perſpicitur. Omnia ſunt imperiis ſubiecta eius. Dicitur autẽ hoc in Hebraico. {Quis prẹuenit me, & retribuam ?} Prẹuenit me beneficio, attulit prior opem indigenti, & ego non immemor reddam, repetam ? Non ita; ego dominus omnium, quæcunq; cœli ambitu continentur. Is eſt verior ſenſus. Quem Hebræi non ponentes, non vidétur vidiſſe. Nam Gerſonites, qui putat hunc ſenſum, Quis præuenit me operádo, & ego אֲשַׁלֵּם aſhalèm, perficiam (id enim etiam ſonat Hebraicũ verbum, nempè perficere, & reddere) non mihi placet: Neque ſpectat ad exemplum diuinæ potentiæ. Poſſequitur. {Non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis.} Mirabile quòd noſter interpres hac tralatione, cui nullus ſenſus ſubeſt, ſuſpicatus fuerit. Redde igitur Hebraica fideliter, videbis ſenſum, quẽ videre nequeas in noſtris. Quod dixit, Non parcam, In fonte, non אַחֲרִישׁ acharish, tacebo, ſilebo. Vt, taceant ad me inſulæ. Vbi prẹſens vox הַחֲרִישׁוּ. Quod vero tranſtulit, verbis potentibus, eſt בַּדָּיו badaù, membra eius, deinde, et verbum potentiarum, & vim ſtructurẹ eius. Totuſq; verſiculus habet. Non tacebo membra eius, & verbum facultatum, & vim ſtructuræ eius. Verus igitur ſenſus eſt. Reuertitur ad beluam, copioſius ſuper ea loquẽs. Non tacebo, ait, badaù, membra eius, vt Hebrẹi declarant, nec potentiam, facultatemq; membrorum,

nec

nec robur compoſitionis eius.Is eſt verus ſenſus,etiā teſtibus magiſtris. In noſtra tralatione nullus, & apud Græcos variant omnia.Proſequitur.{Quis reuelabit faciem indumenti eius,& in mediū oris eius, quis intrabit?} In his quædam à fonte diſſonantia. Nam quod dicit. Et in medium oris eius, quis intrabit? Eſt in fonte melius & clarius בְּכֶפֶל רִסְנוֹ מִי יָבוֹא bekèphel riſnò mi iabò.Cum duplici freno ſuo,quis veniet? Is eſt verus ſenſus. Nam Gerſonites, de nomine rèſen dicit.Eſt quod adhibent ori beſtiæ, quo ducunt eam quocunque volunt. Hierony. non video,cur tacuerit frenum.Senſus igitur clarus. { Quis releuabit faciem indumenti eius?}Facies indumenti,ipſum indumentum. Vt facies aquarū,facies terrę, facies cęli.Ipſa nempè apparentia,ipſa res apparens. Indumentum eius,aut vocat,vt ait AuenEſdra,profundum,pèlagus,vbi tegitur belua,veſtiturq́;, & abſconditur ab aquis: aut maxillas ipſas abſconditas; vt dicat.Quis deteget,aperiet locum, vbi beſtia vaſta decumbit? Quis latibulum eius efferet in lucem, quo cum peruenerit imponat ori eius frenum? duplex duplicatum propter maxillas vaſtas, extrahatq́; in lucem? Aut,quis aperiet ſecretas oris partes, quæ teguntur intrinſecus,quibus ipſa compoſita eſt, veſtiturq́;,& has freno conſtringat? Is eſt ſenſus clarus, bonus. Proſequitur declarans hoc ipſum. { Portas vultus eius, quis aperiet? Per gyrum dentium eius formido.}Hoc erat,quod paulò ante, faciem indu-

menti

menti eius. Recte portas oris, de ceto dixit. Si enim vt perhibent, vorat naues, hiatum neceſſe eſt maximũ, latiſſimumq́; eſſe. Formidabilem, terribilemq́; prædicat, ordinem dentium quantum par eſt, tantæ magnitudinis beluam, cuius vbiq; celebratur apud ſcriptores voracitas, poſsidere. Subiicit. { Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia, & compactum ſquammis ſe prementibus. } Hebraicè proprie dicitur, vaſtitas, magnitudo, fortia ſcuta. Structura, ſeu ſquãmę denſæ, ſtrictæ. Hoc totum etiam in tralatione noſtra, eo excepto, quòd Hebraicè non ſunt ſcuta fuſilia, (quid enim eſt ſcutum fuſile?) ſed ſcuta אֲפִּיקֵי aphichè, quod ab omnibus conſtanter exponitur חזקים chazachì ܪ, fortia, robuſta. Sed Hiero. ſecutus eſt Aquilam, qui principium huius verſiculi tranſtulit.

Σῶμα δὲ αὐτοῦ ὑπέρχυσις θυρεῶν.

Corpus autem eius ſuperfuſio ſcutorum. Huius cauſa eſt, quòd אפיק aphich, non ſolum fortem deſignat, ſed etiam fluctum, inundationem, fontem. Sed perſpicuum eſt, vel Hebræis teſtibus, fortia ſcuta dicendum, non fuſilia, quadratq́; magis ſcutis fortitudo, robur, quàm fuſio. Cætera conueniunt. Proſequitur, vt altera ſquamma deuincta ſit alteri: vt nec ſpiraculũ quidem per eas traiiciat. Et ſuper hoc exaggeratur oratio, eadem inculcantur. Quod autẽ ait. { Sternutatio eius, ſplendor ignis. } Ab Hebræis ex ipſo fonte melius, & ad intelligendũ facilius proponitur. Eſt enim in fonte. Sternutationibus eius accendi-

accenditur ignis. Sicq́; exponit Gerſonites quòd ex ſternutatione eius accenditur ignis, propter vehementem calorem, qui velút ignis è naribus exeat. Poſſet hac ratione dixiſſe. Tanta eſt efflátio flatus adeo vehemens, cum ſternutat, vt ignis poſsit accendi, flammaq́; corripi. Eoq́; oculi eius, velút palpebræ auroræ ſplendent, cum luceſcit auróra, roſeoſque crines, exoluit. Monſtra in Oceano boreali immenſæ magnitudinis perhibent eſſe, quibus oculi flammeſcant, eoq́; indicio procul nautæ diffugiũt. Quod vero ſubiicit. {De ore eius lampades procedũt quaſi tedæ ignis accenſæ.} Quod dixit (nam cætera cõueniunt) tedæ ignis, Hebræi vocem ſuam כִּידוֹדֵי chidodè, ſplendores, ſcintillas interpretãtur; & melius. Hoc autem cur dixerit, mox ſubiicit apertius. {De naribus eius procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ, atq; feruentis.} Clarent omnia. id obſeruandum, quod poſtremo dixit, atque feruentis. Sic dicendum. Sicut ollæ accenſæ, & אַגְמֹן agmòn, lebetis vaſti, cacabi. Exaggerat, inculcatq́; eádem. {Halitus eius prunas ardere faciet.} Simile, vt de naribus. {In collo eius morabitur fortitudo.} Ceruices robuſtæ, grandes, latæ. Quod vero in dimidio eius verſiculi. {Et faciẽ eius præcedet egeſtas.} Hebraicè proprie dicitur. Et ante faciem eius תָּדוּץ דְּאָבָה thadùz deabàh. Lætabitur dolor. Cuius eſſe ſenſum volunt Hebræi, & vere. Ante eum non eſt dolor, nihil illum dolere facit. Nihil illi reſiſtit, à nulla re aduerſa, oppu-

 gnatur,

gnatur, à qua dolorem perpetiatur. Quod cæteris animalibus dolor, hoc illi lætitia. Omnis dolor in lætitiam illi vertitur. Continet enim omnia. Corpus illi robuſtiſsimum, ferreum, doloris expers. Hoc hyperbolicôs. Nullum enim animal nõ dolet. Is verus ſenſus. Proſequitur. {Membra carnium eius cohærentia ſibi.} Quod dixit membra. Hebraicè מַפְּלֵי mapelè, partes, particulas, Hebræi interpretãtur, quæ ſunt in aliis ſeparate ab inuicem, in ceto autem vnitæ, connexæ, cohærentes ſibi. Quod autem dicit. {Mittet contra eum fulmina, & ad locum alium nõ feretur.} Mirabile cur ad hunc modum Hiero. reddiderit, cum ſit clarum in fonte, hoc modo יָצוּק עָלָיו בַּל יִמּוֹט iazùc alau, bàl imòt. Corroborabitur ſuper ipſo, non mouebitur. Loquitur de carnibus eius piſcis, de membris inter ſe conſtipatis, cohærentibus. Corroborabitur, ait, vnaquæq; particula ſuper ſe, aut ſuper ipſum piſcem: non mouebitur, non luxabitur. Fortiter inter ſe vinciuntur. Hoc beluæ robur. Nuſquam hic ſunt fulmina. Nec ſenſus vllus. Proſequitur ſimilia, quibus antecedentia declarantur: {Cor eius indurabitur quaſi lapis, & ſtringetur quaſi maleatoris incus.} Cætera conueniunt. Quod dixit, Incudem maleatoris, eſt Hebraicè פֶּלַח תַּחְתִּית pèlach tachtìth, mola inferior. Nam pèlach ſonat, fragmen rei cuiuſcunque. Exponitur ab Hebræis, pro lapide inferiore, è duobus lapidibus molaribus fortiore, & duriore. Quamobrem neque ma-

leator,

leator,neq; incus hoc loco.Secutus eſt Græcos, qui poſuerunt σφυρῶν malei. Sed reclamatur ab Hebræis. Peius in noſtra tralatione,quod ſequitur. { Cũ ſublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur.} Sciendum longe ſecus in Hebręo haberi,quàm reddiderit Hierony. quem vocum amphibologia videtur abduxiſſe.Quod dixit,ſublatus eſt מִשְּׂתוֹ miſethò,propter elationem eius, propter ſublationem eius,nimirum ſuperbiam,altitudinem, vt Hebręi cõcorditer exponunt,qui pro ſethò, ponũt duas voces clariores רוממתו ותקפו romãtò,et tichpho,quę ſonãt expreſſe,altitudinẽ eius, & fortitudinẽ eius. Hoc ergo clarũ.Deinde,ꝙ dixit,timebũt Angeli. Pro Angelis in Hebraico אֵלִים elim. Id duo denotat, aliquãdo Deos, Angelos,nonnunquam fortes,robuſtos. Pro hoc vltimo,recte,& vere accipitur ab Hebræis vnanimiter. Nam loco eius poſuit Gerſonites manifeſtiorem vocem חזקים chazachim fortes. Et Auen-Eſdra exponit. Ob ipſum,inquit,timebunt הגבורים haghiborim fortes. Et Caldæus תקפיא tachiphia, fortes,robuſti.Eſt igitur ſenſus verus.Propter beluæ vaſtitatem, proceritatem, robur, timebunt etiam fortes, vel illi ipſi gigantes, & bellicoſi. Timebunt item ob elationem eius, cum ſe ſe ſupra pelagus extulerit. Tunc belua conſpecta, timebunt etiam animoſi, fortes milites quotidianis præliis exercitati. Dimidium autem eiuſdem verſiculi.{Et territi purgabuntur} Hebraicè ſic מִשְּׁבָרִים יִתְחַטָּאוּ mishebarim

 ithchatàu.

ithchatàu. Nimirum, a contritionibus purgabunt ſeſe. Contritiones Hebræi exponunt fractos fluctus, motuſq́; ingentes, quos belua ciet in mari. Propter hos, timebunt, expauebunt. Purgabũtur autem, quia Deum ſummum, qui ferat opem implorabunt. Cõtritiones, etiam, pauorem cordis, & ingentem cõmotionem, iidem recte interpretantur. Alii ferunt eſſe ſenſum, qui mihi quoq; probatur, vt verbũ ithchatàu, deſignet inquinationẽ. Inquinabũtur timentes reſolutis pręcordiis. Caldęus aũt dixit: aſpergẽt proiicient ſuper ſe, nempè cõtritiones, pauores, formidines. Aut ipſæ beluæ, fluctus inſtantes efflabunt, vt ait Auen Eſdra. Fluctibus, & vndis eos aſpergent. Proſequitur. { Cum apprehenderit eum gladius, ſuſtinere non poterit, & haſta, & gladius, neque haſta, neque thorax. } Is ſenſus etiam teſtibus Hebræis. Si gladius admouebitur, quo piſcis cedatur, vt apri, leones, ceruiq́; feriuntur à venatoribus, non poterit ſubſiſtere. Nam belua correptum gladium franget, tantum ei robur. Similiter nec haſta, nec quodcunque telum, quod Hebraicè מַסָּע וְשִׁרְיָה maſſà, veſciriâ, haſta ſcilicet Macedonica. Reputabit hæc arma, & omne ferrum, belua illa immanis, velut paleam. Eoq́; ſagittas, lapides funditorũ nauci faciet. Quaſi ſtipulam exiſtimabit malleum. Pro malleo eſt תּוֹתָח tothàch. Hanc machinam bellicam, qua lapides immenſæ magnitudinis ad ruinam ædificiorum iactantur, ſuſpicatur Gerſonites. Alij arietem.

Omniaq́;

Omniaque quadrãt,quàm malleus ad bella,cedeſq; inutilis. Cætera clarẽt.Quod aũt ſubiicit. {Sub ipſo erunt radij Solis,& ſternet ſibi aurum,quaſi lutum.} Mirum cur hoc Hiero. trãſtulerit. Hebraicè melius, & clarius ad hunc modu n.Sub ipſo, חַדּוּדֵי חָרֶשׂ chadudè charesh,acutæ petræ.Sciendum Hebraicè chadud,deſignare acutum. Radium autem nunquam. Alterum nomen charesh, amphibolum ad Solem, & teſta,quãquã teſta dicit חֶרֶשׂ cheresh.Sol aũt חָרֶשׂ chares. Rectius igitur,& melius iuxta Hebrę os,locus is intelligitur,vt dicat.Sub ipſo acutæ petræ. Nimirum recubat ſuper acutis petris, quæ latent in profundo.Super his beſtia recumbit, nec petrarum ſentit acumen.Hoc illi cubile.Tanta autem pellis durities,vt aſperitatem ſcopulorũ nõ ſentiat. Quocirca radii Solis, nulla ratione intelli poteſt,quid ſignificet. Et longe clarius tranſtulerunt hoc Græci, Sep. ἡ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελίσκοι ὀξεῖς. Cubile eius acuti obeliſci. Obeliſcos vocat,acutiſsimas petras. Theodotio vero,cubile eius σιδηρᾶ τέκτονος, velut ferrũ artificis, aut cubile ferreum. Nempè acutiſsimum velut ferrum, quo cedunt artifices ligna. Nam charash ad ſuperiores ſignificatus,ſonat ẽt artificẽ. Apparuit igitur verus ſenſus. Dimidium aũt eiuſdem verſiculi {Sternet ſibi aurum quaſi lutum.}Quod noſter dixit, aurum, Hebraicè חָרוּץ charuz, id ſonat acutum,acuminatũ, dentatum. Iſq; erit ſenſus. Sternet ſibi petras acutas, dentatas ſuper lutum, in profundo ſcilicet pelago,

ſub

ſub altiſsimis harenis, vt ſit etiam deſcriptio cubilis. Si vero charûz (quoniam ſignificat etiam aurum) pro auro accipi placeat, erit ſenſus. (latent enim in profundo mari venæ auri) Sub ſe ſternat harenas aureas. Hę cubile eius ſunt. Sed quoniam de petris acutis ſermo eſt, quas habeat pro cubili, melius, ac rectius eſt illud primum. Quod ſequitur. Feruefcere, atq; æſtuare facere beluam profundum maris, ob exalationem, eructationemq; aquarum, quas euomit, & quaſi vas vnguentarium ebullire, clarum eſt. Id enim faciunt beluæ marinæ; Delphines, Teſtudines, multo magis belua vaſta ructans aquas halitu ingenti. Fit ſonitus ſpumãte ſalo. Quod autem ſubiicit. { Poſt eum lucebit ſemita, æſtimabit abyſſum, quaſi ſeneſcentem. } Verus ſenſus Hebræis conſentiẽtibus. Fertur belua per mare impetu vaſto, ebullit, feruet mare, illa pelagus ſecante, & magna ſe mole mouente. Relinquitur ſemita; apparẽt, lucentq; veſtigia, quacunque belua inceſsit. Hoc Hebræi cum Latinis pariter. Quod vero dicit. Quaſi ſeneſcentem. Probatur mihi maxime ſenſus Hebræorum: Tanta eſt vndarum concitatio, belua ſecante mare, vt tum veſtigia, ſemitaq; exprimatur, tum fit tanta ſpuma, tanta canicies vndarum, vt qui reſpiciat, exiſtimat mare canum, velut ſenes, quibus canicies incompta iacet. Referunt igitur Hebræi, æſtimabit abyſſum, quaſi ſeneſcentem: Non ad ipſam beluam, ſed eum qui viderit, aſpexeritq; mare. Cuius vndæ,

propter

propter ingentem beluę motum caneſcant velut canicies ſenis. Is verus ſenſus, ac proprie Hebraicè ęſtimabit, debet eſſe imperſonale, iuxta morem Hebraicæ dialecti, vt dicat æſtimabitur, reputabitur, abyſſus velut ſenilis canicies. Is ſenſus verior, quàm vt dicat æſtimabit abyſſum debilem, inualidam, vt ſenes, quod opinatur Nicolaus. Subiicit. { Nõ eſt poteſtas ſuper terra, quę comparetur ei, qui factus eſt vt nullum timeret. } Hebraicè melius, & citra cauſam ſenſus abſurdioris. Non eſt ſuper terra מָשְׁלוֹ moshlò. Hoc duo ſonat, nunc ſimilitudinem, nunc dominatum, imperium. Senſuſq; eſt. Non eſt ſuper terra dominatio eius, ſed in mari. Eſt belua maris, mõſtrorum marinorum, quaſi domina. Non in terra, ſed mari præſidet. Non in terra, non ſuper beluis terreſtribus. Hũc ſenſum proponit Auen Eſdra, & ex parte Gerſonites. Proponit etiã Caldæus, pro voce Hebraica æquiuoca ſubiiciens manifeſto deſignantem dominatum שׁוּלְטָנֵהּ shultanèe, dominatio eius. Symmachus quoque hoc ſequitur οὐκ ἐστὶν ἐπὶ χθὼν ἐξουσία αὐτοῦ. Non eſt ſuper terra poteſtas eius. Alter eſt ſenſus, vt dicat. Non eſt ſimile ſuper terra. Non eſt ſuper terra comparatio eius. Hoc ſequuntur Sep. οὐκ ἐστὶν οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ὅμοιον αὐτῷ. Non eſt quicquam ſuper terra ſimile illi. Quod autem dicit, eum factum vt nihil timeret. Si dominatur in beluis marinis, iure nullam aliam beluam timet. Congrue igitur refertur ad beluas pelagi, quarum cũ cetum ſit maxi-

mum,

mum, iure nullam earum extimeſcit. Superius quoque demonſtratum eſt, robuſtiſsimos quoque timere beſtiam. Quamobrem ~~nulla ſuperſtitio~~ cogit hæc referre in dæmones, plana, perſpicua de belua marina. Similiter clareſcunt, quæ ſequuntur de eadem maxima balena. { Omne ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. } Pulcherrimè ab Hebræis exponitur primum. Tanta eſt beluæ magnitudo, vt cum ſe ſe ſupra fluctus extulerit, tanquam mons appareat in mari. Inde ſublato capite vaſto, velut è monte, è mole ſua circunſpicit omnia: Videt procul diſsita. Circunſpicit è ſublimi loco, quoniam corpus, & caput altiſsime tollit. Hec igitur ſublimitas niſi corporis, moliſque vaſtæ ſentienda non eſt. Quod autem in dimidio verſiculi dicitur: { Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ: } Poſſet hæc tralatio malum ingenerare ſenſum, ſed ſi fontem, & Hebræos adeas videbis veritatem. Pro filiis ſuperbiæ. Hebraicè ſunt. Filij שַׁחַץ shàchaz: Ea vox exponitur duabus clarioribus ab illis גּוֹבַה חוֹזֶק gobaa chòzech. Sublimitas, fortitudo. Eſtque veriſsimus ſenſus. Ipſe dominatur ſuper omnes filios potentes, robuſtos. Filios roboris, & potentiæ. Hebræi ſanè quàm appoſite interpretantur oēs beluas ingentes, omnia marina monſtra, quibus ait, balenā, ſiue cetum dominari velut regem, principem. Inculcans, quod ſuperius ſæpenumero prædicauit. Eſt cetus omnium marinorum beluarum,

monſtro-

monſtrorumq́; pelagi rex, præſidet omnibus, ſi corporis vaſtitatem reſpicias. Et pulcherrime ſunt interpretati hunc locum Sep. αὐτὸς δὲ βασιλεὺς πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασιν. Ipſe eſt rex omnium, quæ in aquis. Auen Eſdra vero Hebræus adamuſsim eodem modo exponens filios ſuperbiæ כָּל נוֹלָד בַּמַּיִם col nolad bamaim. Omne, quod producitur in aquis. Nec video, nec vſquam reperio, quod Burgenſis ſcribit de shachaz, cum ea vox, palam pro robore ſumatur ab Hebræis.

CAPVT XLII.

VBI Deus ſummus multis exẽplis, quibus exuberat natura, potentiam, prouidentiámq́; ſuam cõprobaſſet, iure proponitur Iob confitens humanam imbecillitatem, ad myſteria diuinæ prouidentiæ, ſapientięque penetrare, non valentem. Quid enim ſupereſt tot viſis, & animaduerſis in omni mundo miraculis, quàm obſtupeſcere, & aliquem ſummæ ſapientiæ, qui fecerit omnia, regatq́; ad omne tempus, confiteri? Hoc Iob nunc confitetur. Ac quod ait, (cætera enim clarent) { Quis eſt iſte, qui celat abſque ſcientia? } Abraham Hebræus hunc exhibet ſenſum. Quis ille eſt, qui celat, negat, abſcondit conſilium, ſapientiamq́ue tuam, tam inſipienter? Quis ille eſt, qui ſapientiæ, maieſtatique tuæ detrahit, abſcondit, ſermone ſubductis, obſcurans?

Græci quoque bene. Quis abſcondit ſilendo maieſtatem tuam? Melius igitur hoc intelligitur de conſilio Dei, quàm cuiuſuis alterius, vt putat Nicolaus. Proſequitur. { Ideo inſipienter locutus ſum, & quæ vltra modum excedunt ſcientiam meam. } Hebraicè ad hunc modum. Annunciaui, aut effatus ſum, & non intellexi. Mirabilia ſunt, quàm vt poſſim capere. Exaudi igitur tu voces noſtras, quibus à te poſtulamus ſapientiam. Nos ex te ſciſcitabimur, tu, nos reſponſis digneris. Audio, videoq́ue te. Hoc gloriari poſſum vidiſſe, audiſſeq́ue te. Certa ſunt omnia, nullis ambagibus obuoluuntur. Idcirco me reprehendo, nempè, vt eſt, Hebraicè, quicquid locutus ſum aperte refello. Quod autem dixit, { Et ago pœnitentiam. } Hebraicè verbum pœnitendi נִחַמְתִּי nichàmthi deſignat etiam conſolatus ſum. Poteſtq́ue dici, conſolatus ſum ſuper his, quæ in cinere hoc, & ſterquilinio ſedens, dolui, quòd fuerim deſpectus cunctis. Aut certe pœnitet eorum, quæ locutus ſum. Hanc pœnitentiam in cinere, & fauilla, quibus caput pœnitentis aſpergitur, ago. Vterque ſenſus ab Hebræis adhibetur. Quę ſequuntur in capite, manifeſta ſunt. Illud quod ait. { Faciem eius ſuſcipiam, vt non nobis imputetur ſtultitia. } Suſcipere faciem, notum eſt Hebræis eſſe, honorare, honore proſequi quempiam. Illud vero { Vt non nobis imputetur ſtultitia. } Aliquanto ſecus in fonte. Ne faciam vobiſcum נְבָלָה nebalàh, ſtultitiam,

ſtultitiam, non Dei, ſed illorum. Ne deuoluam ſuper caput veſtrum, ſtultitiam veſtram, qua me, meãque proũidentiam defendere profeſsi, hominem innocentem proſcidiſtis, laceraſtis. Eos ad Iob ire iuſſit, velut illis longe iuſtiorem, quippè factis, & in ipſa harena philoſophatũm; illi tantum nugando. Meritoq́; Iob, vt iuſtior exauditus eſt, ſibi, amiciſq́; beneficiis cœleſtibus impetratis. Redditq́; priſtina fœlicitas, qualia multa legas, videaſq́; omnibus ſæculis exempla. Plurimos enim, quos fortuna, vel in tartarũ pręcipites egiſſet, attollere caput, longe quàm antea beatiores, cernas. Quod autem ait, ſocios, cognatoſq́; ad eum veniſſe, conſolatoſq́; eum eſſe, iure cõuerſa, diuinitus fortuna.

Tempore fœlici multos numerabis amicos,
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Attulerunt autem munera, amicitiæ, cognationiſq́; ſignum, velut apophoretum xenium. Apud Poetas Priſcos, mores antiquos deſcribentes.

Pallam ſignis, auroq́; rigentem.
Et circumtexto croceum velamen acantho.
Colloq́; monile
Baccatum, & duplicem gemmis, auroq́; coronã.

Non ſecus hoc libro, dicũtur amici, attuliſſe Iob inaures. Vbi autem noſter interpres ait, ouem vnam. Pro oue, Hebraicè eſt, קְשִׂטָה Keſita, id ſonat nummum, obolum, teſtibus Hebræis. Quod magis quadrat hoc loco. Hoc ait capnio. Sed ſciendum; Auen-

Eſdra eã vocem exponit כִּבְשָׂה קְטַנָּה chiblá Ketána, ouem paruam. Quare non diſſentit noſter ab Hebræis. Quodq; ait, eum familia, filiiſq; auctum, vocaſſeq; vnam è natis, diem. Hebraicè, eſt pro die, iemima. Ea vox, etſi diem denotat, relinquendum tamen nomen ipſum fuerat. Hieron. ponit nominum etymologias, non ipſa nomina. Nam nomen ſecundæ caſiæ. Hebraicè קְצִיעָה Keziáh, id ſonat caſiã. Tertiam dictam cornu ſtibij. Stibium vocat fucum. Ea vox Hebraica eſt הַפּוּךְ haphùch, fucus, & ſtibium idẽ ſunt. Hebraicè igitur dicitur, Cornu fuci. Seruatur enim fucus quemadmodum Nicolaus ait, in cornu. Sep. neſcio cur dixerint ἀμαλθείας κέρας. Cornu Amalthęę. Docent Græci quid ſit cornu amalthææ. Vocaſſe Priſcos Amalthææ cornu, bonorum copiãm. Amalthæam nutricem Iouis fuiſſe, quem capræ ſuppoſuerit; eius capræ vnum cornu Iouem Amalthęę dediſſe, quo cuncta bona, quæ quis optare poſſet, continerentur. Sed, vt dixi, cornu Amalthææ in Hebraico non eſt. Colligunt autem Græci, dignum memoratu, Iob in ea calamitate ſeptem annos manſiſſe, quoniam centum ſeptuaginta annos, iuxta tralationem Sep. poſt plagam, dicitur vixiſſe, quorum dimidium ſint octoginta quinque. Vniuerſam autem vitam fuiſſe ducentos quinquaginta annos, è quibus ſeptem ſubduxerit ſcriptura, vt deſignaret illud miſerabile tempus, vitæ non debere deputari. Sed ſciendum tralationem Sep. non minus hoc li-

bro

bro in recenſendis annis, quàm multis aliis diuinæ ſcripturæ locis, variare à fonte. Nam non ſunt in Hebraico centum ſeptuaginta anni poſt plagam: ſed vt habet tralatio noſtra, centum quadraginta. Tempus item quo Iob ante calamitatem vixit, non refertur vſquam, quare vniuerſæ vitæ tempus colligi non poteſt. Illud item ſciendum apud Græcos ex editione Sep. & Theodotionis addi quædam in fine libri, quæ in editione Symmachi, & Aquilæ ſequentium Hebraicum non habeantur. Ea ſunt, vt ferunt Græci ex editione Syriaca, nempè Caldæa quadam. Sunt autem omnia, quæ vice præfationis habentur apud Latinos in principio libri, quòd habitauerit in regione Auſitide in finibus Idumeæ, & Arabiæ, quod accepta vxore Arabeſſa genuerit ex ea filium, cui nomen fuerit Emon. Eadem illa, quæ in præfatione leguntur. Cumque deprehendatur ex hac hiſtoria, Iob fuiſſe quintum ab Abraham, prætermiſſo ſcilicet ipſo Abraham, deprehenditur fuiſſe ferè coætaneus Moſi, qui & ipſe quintus ab Abraham, ſi numeres primum ipſum generis caput Abraham, inde Iſaach, Iacob, Leui, tum Amram patrem moſis. Itaque quo tempore graui ſeruitute gementes Hebræi, breui liberandi, & in terram promiſsionis educendi erant, vir iuſtus florebat, iamque calamitates eas egredientibus Iſraelitis ex Aegypto, perpeſſus fuerat, cuius res geſtæ toto oriente claræ, pro

pietatis

pietatis exemplo, Hebræis eſſe potuiſſent. Deniq; dicitur apud Græcos οὕτως ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς συριακῆς βίβλου, ἐν μὲν γῇ κατοικῶν τῇ αὐσίτιδος ἐπὶ τῶν ὁρίων τοῦ εὐφράτου. προϋπῆρχε δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰωβάβ. ἦν δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ζαρὲθ ἐξ ἀνατολῶν ἡλίου, ἰὼβ ἀπὸ πόλεως γεθὲρ. Fertur item ab eiſdem Græcis ex teſtimonio Chryſoſtomi, patriam Iob fuiſſe Vs in Arabia, vbi ſepulchrum eximij viri, & ſterquilinium in quo ſedit monſtretur; inſuper honores, quos ſingulis annis, vt fama eſt, exhibeant incolæ. Hinc Auerroes Ariſtotelis interpres, ſermone Arabs, in moralibus, Iob ad fortitudinis exemplum produxit, vocans eum beatum.

F I N I S.

תם ונשלם תהלה לבורא עולם